

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Dilnur KARABULUT

KANT FELSEFESİNDE FELSEFİ SAĞALTIM'IN İMKANI: ÖRNEK UYGULAMA

Felsefe Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Dilnur KARABULUT

KANT FELSEFESİNDE FELSEFİ SAĞALTIM'IN İMKANI: ÖRNEK UYGULAMA

Danışman

Prof. Dr. Şahin FİLİZ

Felsefe Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Dilnur KARABULUT'un bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Ekin Kaynak İltar

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Şahin Filiz

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ece Varlık Özsoy

Üye : Öğr. Üyesi Suat Soner Erenözlü

Üye : Öğr. Üyesi Kemal Çiçin

Tez Başlığı: Kant Felsefesinde Felsefi Sağaltım'ın İmkkanı: Örnek Uygulama

Tez Savunma Tarihi : .../.../202...

Mezuniyet Tarihi : 04/08/2022

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum ‘‘Kant Felsefesinde Felsefi Sağaltım’ın İmkanı: Örnek Uygulama’’ adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Dilnur KARABULUT

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.... / .... / 20...

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Dilnur Karabulut
Öğrenci Numarası	20175232002
Anabilim Dalı	Felsefe
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Şahin Filiz
Doktora Tez Başlığı	Kant Felsefesinde Felsefi Sağaltım'ın İmkkanı: Örnek Uygulama
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1872985423
Rapor Tarihi	20.07.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %6 Alıntılar dahil: %11
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 176 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. ( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeleri aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı İmza	

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN FELSEFESİNDE FELSEFİ İYİLEŞTİRME/ SAĞALTIM ANLAYIŞI	FELSEFİ
--	----------------

1.1. Alman Ekolünde Felsefi Sağaltımın Antik Yunan Temelleri	10
1.2. Kant Dönemi ile Felsefi Sağaltım.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

KANT FELSEFESİNDE FELSEFİ SAĞALTIMIN İMKANLARI

2.1. Antikite ve Kant Etiği	19
2.1.1. Felsefi Sağaltım Bağlamında Aristoteles ile Kant	20
2.1.2. Felsefi Sağaltım Bağlamında Stoacılar, Epiküros, Kinikler ve Kant.....	24
2.2. Kant'ta Felsefi Sağaltım.....	28
2.2.1. Kant'ın Felsefe Tarihindeki Önemi.....	28
2.2.2. Kant'a Eleştiri	30
2.3. Kant'ın Felsefi Ahlakı.....	34
2.3.1. Beceri-Basiret-Ahlak Kuralları	38
2.4. Kant'ın Metafizik Anlayışı.....	39
2.5. Kant Etiği, Eğitim ve Sağlık.....	41
2.6. Kant Felsefesinde Sağaltımın Teorik ve Pratik Yönleri	46
2.6.1. Teorik Yön.....	47
2.6.1.1 Ödev Bilinciyle Sağaltım.....	48
2.6.1.2 İnsan Kuramı	52
2.7. Pratik Yön.....	55
2.7.1. Negatif/Pozitif Özgürlük ile İntihar, İstenç ve Sağaltım	56
2.7.2. <i>Summum Bonum</i> ve Mutluluk İlişkisi	60
2.7.3. <i>Bonitas Problematica</i> , <i>Pragmatica</i> , <i>Moralis</i>	62
2.7.4. Sınır (Grenze – Schranke) ile Sağaltım.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR FELSEFİ SAĞALTIM MODELİ OLARAK KANT FELSEFESİ

3.1.Felsefi Sağaltımın Bu Günü ve Bu Günün Öznesi	69
3.2.Kantçı Felsefenin Güncel Sağaltım Modeli	71
3.2.1.Yöntemsel Kuşkuculuk, Bilgi Öğretimi, Mantıksal Akıl Yürütme, Argüman Geliştirme ve Eleştirel Değerlendirmeler	73
3.2.2.Kavram Analizi ve Sokratik Dialog ile Sağlıklı Düşünmeye Yönelme.....	74
3.2.3. Eleştirelilik, En Üstün İyi İdeali, Doğruluk, Özgürlük, Sorumluluk	76
3.3.Kant Felsefesinde Ontoloji ve Epistemoloji ile Felsefi Sağaltım İlişkisi	78
3.3.1. Kant'ta Ontolojik Bir Varlık Olarak 'Ben' ve Ruh Hali	80
3.4.Psikoloji Bilimi, Kant ve Yeni Bir Felsefe Olarak Sağaltım	82
3.4.1. Kant ve Gestalt Terapisi	87
3.4.2.Kant ve Yeni Dönem Psikoloji	91
3.5. Dünyadaki Güncel Felsefi İyileştirme Merkezlerinin İncelenmesi	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FELSEFİ SAĞALTIM UYGULAMASI

4.1.Felsefi Sağaltım Uygulaması Görüşme Soruları.....	101
4.2. Görüşmeler.....	106
4.3. Yapılan Felsefi Sağaltım Uygulaması Değerlendirilmesi.....	143
SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA	157
ÖZGEÇMİŞ.....	164

ÖZET

Felsefe tarihi insanın ruhsal, zihinsel ve bedensel iyileşmesine yönelik bir düşünce tarihi olarak okunduğunda istisnasız bütün filozofların felsefi sağaltımı hedefledikleri görülür. Bununla birlikte her tarihsel dönemi ve filozofu ayrı ayrı incelemek uzun zaman ve bir araştırmacı grubu gerektirir.

“Kant Felsefesinde Felsefi Sağaltım’ın İmkânı: Örnek Uygulama” adlı tezimizin araştırma alanımız açısından Alman Felsefesi tarihinde filozof Kant’ı temel aldık. XVIII. yüzyıldan itibaren kültür felsefesi ve antropoloji konusunda yoğun çalışmaların başlamış olması, Kant’ı ‘felsefi sağaltım ve yöntemleri’ arayışımızda temel hareket noktası olarak almamıza neden olmuştur. Bir diğer sebep olarak daha çok Kant’la birlikte felsefenin yeni bir yön kazanarak, felsefi sağaltımın teorik arka planı için belirginleşmeye başlayan bir dönüm noktasının söz konusu olmasıdır. Bu bakımdan insanın dünyayı anlama ve kendini sağaltmada işlevsel formlarını bulduğumuz Kant ile birlikte yaşam fenomeninin sağaltımsal yönlerini tespit etmeye çalıştık.

Tezimizin ana amacı, felsefi sağaltım kuramının felsefeyle iyileştirme yolunda Kant’ın teorik ve pratik içeriklerini kullanmaktır. Bu bakımdan sağlıklı düşünmenin ne olduğu irdelenerek, ölüm korkusu, varoluşsal kaygılar gibi kavramlarla günlük hayatta baş edebilme yolları Kant felsefesiyle incelenmiştir. Ayrıca Psikoloji biliminin ruh sağlığı üzerine konumuz kapsamında yapılan çalışmaların, Kant felsefesi temelli değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda, Türkiye’de kurulacak felsefi sağaltım merkezlerinin geleceğine dair bir bakış açısı sunulması ve felsefi sağaltımın yaygınlaşıp geliştirilmesine yönelik yeni önerilerin sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Felsefi Sağaltım, Kant Etiği, Pratik Felsefe, Sağlıklı Düşünme, Felsefi Uygulama.

SUMMARY

The Possibility of Philosophical Healing in the Philosophy of Kant: A Case Study

When the history of philosophy is read as a history of thought for the spiritual, mental and physical healing of human beings, it is seen that all philosophers without exception aim at philosophical healing. However, examining each historical period and philosopher separately requires a long time and a group of researchers.

This thesis examines, the German philosopher Kant. XVIII. The fact that it is the beginning to start from culture and anthropology from production is to form the primary purpose in choosing the German school of philosophy. Another reason why we take German philosopher Kant as a philosopher as the main starting point in our search for 'philosophical healing and methods' is that philosophy gained a new direction with Kant and became a turning point for the theoretical background of philosophical therapy. In this respect, we tried to determine the therapeutic aspects of the phenomenon of life with Kant, where we found the functional forms of man in understanding the world and healing himself.

The main purpose of our thesis is to use Kant's theoretical and practical contents in the way of healing the philosophical therapy theory with philosophy. In this respect, by examining what healthy thinking is, the ways of coping with concepts such as fear of death and existential anxieties in daily life are examined with Kant's philosophy. In addition, the studies on mental health of the science of psychology within the scope of our subject were evaluated based on Kant's philosophy. In line with these evaluations, it is aimed to present a perspective on the future of philosophical healing centers to be established in Turkey and to present new proposals for the dissemination and development of philosophical healing.

Keywords: Philosophical Healing, Kantian Ethics, Practical Philosophy, Healthy Thinking, Philosophical Practice

ÖNSÖZ

Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık kavramını bendensel, zihinsel ve sosyal olarak iyilik hali olarak tanımlamasıyla, insan yaşamını bütünsel kavrayacak sağlıklı yaşam olarak felsefeye yaşam arayışı, modern çağda tüm dünyayı etkileyen olaylar dikkate alındığında günümüzde artık kendini kabul ettirecek duruma gelmiştir. Özellikle son yüzyılda felsefenin, teorik görünümünün ardında, insanlık yararına geliştirilecek belli yöntemleri ele alması gerektiği düşünülmektedir. Bu yaklaşımlardan hareketle tanımlamalar üzerinden serimlenebilecek bir çalışma yapmak, felsefeye yaşam sanatına yakından araştırmaya bizi yönlendirmiştir, diyebiliriz. Immanuel Kant'ın (1724-1804) felsefesinin temelini oluşturan en yüksek iyinin mahiyeti, mutluluğun kapsamı, hayatın içinde davranışlarımızla özgürlük bağlamında nasıl bir zorunluluk kurulabildiği gibi fikirleri irdelemek bu merakın ana konusudur. Bu nedenle, sağlıklı düşüncenin felsefi bağlamda ortaya konulan sağaltım kavramıyla olan ilişkisinin belirlenmesinde, Kant felsefesi esas alınarak çalışmamızın ana problemini oluşturmuştur.

Bu çalışmada, Kant felsefesi içerisinde felsefi sağaltım imkanlarının epistemolojik bağlamı göz önünde bulundurulması koşuluyla pratik hayatta hangi anlamları kapsadığı ve yine pratik boyutun Kant tarafından nasıl bir yöntem çerçevesinde değerlendirildiği irdelenecektir. İnsanın mutlu olma yolundaki arayışlarının hangi temele dayandırılacağı ve bunun bir sınırının olup olmayacağı gibi konular ile aklın bunlara ilişkin kullanılış biçimleri Kant'ın insanın olgunluk çağına gelmeden önceki döneme yönelttiği eleştiriler esas alınarak değerlendirilecektir.

Çünkü Kant'ın genel felsefesini ele alarak geliştirdiğimiz erdemli olma, mutluluk yolunda olma, özgürlüğün anlamını bilme, en yüksek iyiye ulaşabilmeye çalışma, olgun/sağlıklı düşünebilme gibi kavramlar, felsefi sağaltım aracılığıyla danışan ile yapılan görüşmelerde bir yol belirlemek adına dayanak oluşturacaktır.

Kant'ın teorik ve pratik ayrımı, ödev bilinci, insan varoluşu, özgür istenç gibi kavramları düşünce pratiğine çevirmesi bakımından felsefi sağaltıma bir yol haritası çizebilir. Dolayısıyla teorik akıl ile bir hesaplaşmaya girilerek pratik aklın insanın kendi yaşamında sorunlarla

karşılaştığında nasıl bir yer edindiği; felsefenin sadece teorik anlamda değil, deneysel anlamda da ne ölçüde geçerliliğinin olabileceği ortaya konulacaktır.

Felsefe tarihinde filozoflara sağlıklı düşünmenin yöntemsel analizlerini geliştirmiş sağaltımcılar gibi bir okumayla bakıldığında hem içerik hem de hacim olarak derinlemesine çalışmaların olduğu ortaya çıkmaktadır. İlk çağlardan bu yana filozofların çeşitli çalışmalarında ortak olarak insanlığın sağlıklı düşünmesi üzerine teoriler geliştirdikleri görülmektedir. Kant felsefesini anlama çabasına girişirken, öncelikle hem dönemin etkili olan genel düşünme ilkelerini hem de genel bakış açılarını ortaya koymak gerekir. Çünkü bu yöntem asıl çalışmamız adına bir sistem oluşturmamızın yanı sıra bir öngörü kazandıracaktır.

İzleyeceğimiz yöntem konusuna gelince, bu geniş fikir ortamından anlaşılmaktadır ki, insan psikolojisi ile ilgilenen bu anlayışlara göre düşünce sağlığının gerçekleştirilmesi açısından tek bir yön ve yöntem belirlemek eksik bir çerçeveden bakmak demek olacaktır. Dolayısıyla insanın sağlıklı düşünmesine ilişkin felsefi söylemini incelerken, mutluluk ve ahlak üzerine öne çıkarılan temalara, özel olarak Kant dolayımında sağlıklı düşünmeyi irdeleyerek çalışmamızı sonlandırmak uygun olacaktır. Böylelikle felsefe tarihinde belli dönemlerde düşünce sağlığını doğrudan ya da dolaylı olarak konu edinen çalışmalardan yola çıkarak etik ilkelere ulaşma yolunda bir perspektif oluşturulmaya çalışılmıştır.

Felsefenin yeni dünya düzeninde yaşam pratiğine odaklanması, bu amaç doğrultusunda çeşitli kuruluşların oluşturulmasına ve bir işlevsellik kazanmasına neden olmuştur. İlk olarak 1981 yılında Gerd B. Achenbach, Almanya’da felsefi danışmanlık ofisi açmış, 1982 yılında Felsefi Pratik Derneği’ni kurmuştur. 1992 yılında, “American Society For Philosophy, Counseling, Psychotherapy” (ASPCP: Felsefe, Danışmanlık ve Psikoterapi İçin Amerikan Topluluğu) Marinoff’un önderliğinde kurulmuştur. 1998 yılında ise “American Philosophical Practitioners Association” (APPA: Amerikan Felsefe Uygulayıcıları Birliği) kuruldu. Ülkemizde ise 2018 yılında Prof. Dr. Şahin Filiz ‘Felsefi Sağaltım’ adlı eserinde ilk kez felsefi sağaltım kavramını kullanarak çalışmamızın yönünü tayin etmiştir.

Bu bağlamda Alman felsefesine yeni bir çehre kazandıran ve felsefeyle iyileştirme yoluna giden Kant felsefesinin teorik içeriğinde tarihsel gelişim sürecini araştırmak ve bunu pratik yöne çevirecek metotların Türkiye örneğinde nasıl bir analize götüreceğini yorumlamak gerekir. Türkiye örneğinden kastedilen, aynı zamanda çok kültürlülüğün biraradalığının ve sosyal çeşitliliğinin sağladığı zenginleştirici etkisi göz önünde bulundurularak topluma uygun çeşitli sağaltımsal çare arayışlarına ilk adımı atmaktır. Öncelikle düşünsel sağlığı etkin bir şekilde uygulamak, sonrasında bilhassa üniversitelere, dini kurumlara, iş merkezlerine Avrupa’daki ilgili kuruluşların da deneyimlerinden yararlanarak “Felsefi Danışmanlık”

(Philosophical Counselling) hizmeti sunabilecek bir teorik ve pratik çerçeveye ilişkin bu yapılandırmaya katkıda bulunmak, beklentiler arasındadır.

Bu çalışmanın sonunda ise felsefi sağaltım metodu, bize ilkin üniversitelerde enstitüler kurulması gerektiğini, aynı zamanda her öğrenciye birinci sınıftan itibaren belli kavramlara ve hayata erdemli bakmak yönünden danışmanlık hizmeti ve dersleri verilmesi gerektiğini gösterir. İkinci olarak da felsefi sağaltım yaşam merkezleri kurulup halka sağlıklı düşünme yolunda çeşitli yöntemlerin sunulması gerektiğini gösterir. Dolayısıyla felsefi düşünme ve eyleminin hayatı daha yaşanılır kılmada pratik bir yanının da olduğu ortaya çıkar. Görülmektedir ki felsefenin geldiği bu son noktada felsefeyle oluşturulmuş bilimsel yöne bakan yeni bir dünya inşası vardır. Felsefi sağaltımın “insan üzerinde nasıl bir etkisi olabilir?” gibi temel bir sorudan hareketle, toplumun düşünce sağlığına katkıda bulunma ve insanları sağlıklı düşünce yöntemleriyle aydınlatma amaçlanmaktadır. Dolayısıyla son tahlilde, felsefi sağaltımın etkililiği problemi de ele alınmıştır. Özellikle de çeşitli tutarlı görüşmeler yapılarak ve psikoloji biliminin belli bazı yöntemleri kullanılarak çalışmamızın uygulanabilirliğine bir geçerlilik kazandırılmıştır.

GİRİŞ

Felsefe tarihi boyunca filozofların aramış olduğu mutluluğa modern zamanlarda sağaltım kavramı eklenerek, onu varoluşsal bir bağlam içinde yeniden üretme yolunda bir felsefi tavır gelişmiştir. Felsefi bir tavra sahip olmadan kasıt, felsefe tarihi içinde belirli bir yeri olan konuları ele alıp bir kavramsal zemini oluşturma anlamında kullanmaktır. Örneğin çeşitli filozoflarca irdelenen mutluluk kavramı erdemli olmak, iyi bir hayat sürmek, ideale ulaşmak, yaşamı olduğu gibi kabul etmek vs. gibi tanımlamalarla açıklanırken sağaltımda ise mutluluk kavramı felsefi tavır olarak, yaşamın anlamını sağlıklı düşünmeyle edinebilmedir denilebilir.

İşte bu da ortaya konulmak ve kazandırılmak istenen bakış açısının tümüyle pratik felsefeyle ilişkili olduğunu gösterir. Hatta benimsenen ahlaki anlayış da pratik felsefe niteliğindedir. Bu bakımdan kullanılan her felsefi söylemin insan ve davranışlarına yaklaşımı ardında etik temalar büyük yer edinir.

Günümüzde felsefenin uygulamalı etik alanı genişleyerek, gerek kavramsal analizlere gerekse olay ve durumlara bakarak, kendini geliştirme imkanı bulmuştur. Bireyin değer yargılarına verdiği anlamlara uygun düşecek şekilde en uygun yorumlama biçimini şekillendirmek ve en genel anlamıyla pratikte işlevselliği ya da yararlılığı sağlamak için genel geçer bir bakış açısı sunmak nihai amaç olmuştur.

Felsefe tarihinin son zamanlarda geldiği son uğrak olarak üretmiş olduğu uygulamalı etik, kendine diğer disiplinlerle birlikte popüler kültürde geniş bir alan açmıştır. Uygulamalı etiğin üretmiş olduğu felsefeyle iyileşme arasında yer alan felsefi sağaltım, sağlıklı düşünme için çağımızda önemli bir yöntem olarak görülmektedir.

Bu kapsam içerisinde Kant'ın yaptığı felsefi çalışmalar temel alınarak, günümüz insanının belli sorularına cevaplar aranması gerektiği öngörülmüştür. Bu bakımdan yeni bütünlükçü düşünme stillerine sağlıklı düşünme eklemlenerek etik ilkelere ve ahlaki pratiklere ulaşma yolunda bir perspektif oluşturulmaya çalışılmıştır. Uygulamalı etik çerçevesi içerisinde özgürlük, ödev gibi kavramlara varoluşsal merkezli yaklaşım konumuz dahilinde irdelenirken, insanın başta kendisiyle, çevresiyle ve doğayla olan ilişkisinde tutum ve davranışlarının bilinçli bir iletişimsel sistemin içerisinde olması üzerine açıklamalar yapılmıştır. İşte bu sistemin ahlak felsefesiyle belirlenmesi felsefi sağaltıma farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Günümüz toplumlarında derin tartışmalara yol açan uygulamalı etiğin konuları hala sınırları bakımından belirlenmiş değildir. Bir takım ikilemler söz konusudur. Bu ikilemler, aynı zamanda kişinin kendi varoluşuyla çatışmasının belirtisidir. İnsanın hayatını anlamlandırmaya başladığı sağaltım yönteminde düşüncelerini ahlaksal boyutta sorgulama arayışı, Kant'ın pratik etiği bağlamında değerlendirildiğinde, aslında herkesi kapsayacak genel geçer bir ahlak yasasının oluşturulabileceği görülür. Örnek vermek gerekirse sınır belirleme ve dünyayı algılamada özgür istenç sorunu gibi tanımlamalar, Kant'ın felsefesinde büyük bir yer edinmiştir. Felsefi sağaltımı yapan kişi de bu sorunları ele alarak yönünü belirlemelidir.

Düşünce sağlığını geliştirmek için kullanılan birden fazla kavram arasında bizim tercihimiz “felsefi sağaltım”dır. Uygulamalı etik, felsefi danışmanlık, felsefi iyileştirme gibi başka başka kavramları kullandığımızda bunlar birbirine yakın kavramlardır; fakat farklı anlamları da çağrıştırabilecekleri göz önünde bulundurularak sağaltım kavramının daha uygun olarak karşılayabileceği düşünülmüştür.

Felsefi sağaltım, her insanı ilgilendirebilecek varoluşsal temelli meseleleri konu edinir. “Sağaltım; genel olarak iyileştirme anlamı bakımından danışmanlık, koçluk ya da danışmanlıktan daha derin ve felsefenin kapsam genişliğine uygun bir anlama sahiptir. Varoluşsal iyileşme - iyileştirme olarak anlaşılabilir” (Filiz, 2018:16).

Bu bağlamda insanın kendine dert edindiği sorunları ortadan kaldırmak değil, herkesi ilgilendiren temel sorunları, acıları nasıl ele alabiliriz ve bu acılarla gözlemlenmiş bir dünyada mutluluğu nasıl bulabiliriz sorularına ilişkin yanıtlar arama çabası felsefi sağaltımın ana gayesidir. Sorunsal olarak şunlar ilk akla gelenlerdir: Felsefi sağaltım yaklaşımının bilgi konusu veya epistemolojik temelleri, hedefleri, sınırları nelerdir? Ahlaki sorunlar ve çelişkili ikilemler karşısında felsefi sağaltım ne yapabilir? Felsefi sağaltım bilimsel bir etkinlik olarak kabul edilebilir mi? Edilebilirse, bu yaklaşımın etki alanı deneysel olarak test edilebilir mi? Bu tip sorulara cevaplar arayacağımız bu çalışmada öncelikle belli kavramları açıklamakla başlamak gerekir.

İlk çağlardan günümüze filozofların felsefi sağaltım yaklaşımını hangi kavram aracılığıyla aksettirdiğini incelemeyen önce, belli kavramların anlamını ve önemini belirtmek gerekir. Çünkü felsefi sağaltımın, ne demeye geldiği ve nasıl bir görev üstlendiği sağlıklı bir düşünce ve yaşam açısından büyük önem arz eder. Şunu da belirtmek gerekir ki herhangi bir yapı çerçevesini yansıtan bir kavram, başka bir çerçeve içerisinde ele alınarak anlam değişikliğine yol açar. Bu yüzden biz felsefi sağaltım talep eden kişiye ‘*danışan*’ kavramını uygun bulduk. Psikologların kullandığı bağlamın ötesinde daha kapsamlı olarak danışan, aynı zamanda fikir danışmak, eş deyişle yönlendirilmeyi beklemek anlamında da kullanılır.

Jaspers'in dediği gibi hastalık, ölüm, çekilen acılar ya da diğer sınır durumlarla karşılaşıldığında “diğerinin lehine birini hariç bırakarak zıtlıklar arasında karar verilir. Karşıtlıklar arasında mücadelenin bulunduğu sırada en son tercih yaparak bir karara varırız” (Jaspers, 1997:701). Tercih durumunda olmak bize birden fazla seçenek koyar ama seçim yapıldığında diğerlerini dışarda bırakırız. *Danışman ve Danışan* diye tanıma karar vererek diğer anlamları dışarıda tuttuğumuzda bu kavram kastettiğimiz anlamı yeterince karşılayamamaktadır. *Felsefi Sağaltımın uzmanı*, bireyin psikolojik durumuyla ya da şimdi ve şu andaki duygu durumlarıyla değil de düşünsel dünyasıyla ilgilenen terapötik bir girişimde bulunan kişi anlamında ele alınmıştır. Felsefi sağaltım uzmanının en belirgin özelliği ise, karşıdaki kişiyi yargısız dinlerken, kendi ahlaki bakış açısını empoze etmeden çalışmanın başından sonuna kadar sorumluluğu danışanın kendisine vererek yardım etmesidir.

Sosyal bilimlerde yöntem analizi, doğru bilgiye ulaşmanın gerekli bir yoludur. Genel bir yöntem kavramının kelime anlamından farklı olarak felsefe, toplumsal-bireysel ilişkiler ve değerleri entelektüel bakış açısıyla irdeler. Bu bakımdan felsefi sağaltıma uygun olan yöntemsel kuşkuculuk, bireyi anlamaya dayanır. “Değerler temelli uygulamaya yönelik çalışmalar, genelleştirilmiş kanıt temelli bilimin kaynaklarının, aynı zamanda tamamen değer ile yüklü olarak ilgili bireyin ihtiyaçlarına, dileklerine, güçlü yönlerine ve diğer değerlerine cevap veren bir değerlendirme yaklaşımı ile nasıl birleştirilebileceğini gösterir” (Hasanoğlu ve Bayoğlu, 2020:170).

Yöntem kavramı felsefi olarak günlük anlamından daha farklı anlamlar içerir. Metodolojinin araştırma, öğretme gibi anlamlarının yanı sıra felsefi sağaltımda bireye gösterilecek bir amacın sürecini o bireyin özel durumlarını varsayarak felsefi açıdan tartışıp değer biçilir. *Methodenstreit*, Almanca'da ‘yöntem tartışması’ anlamına gelir. Felsefi sağaltım, bireyin düşünce sağlığını iyileştirmek için aklındaki önkabullerini, dayanaklarını felsefi olarak değerlendirebileceği bir sürece yönlendirir. *Kantçı etik* bağlamında yeni bilgi elde etme çalışmaları bir yöntem tartışmasıdır. *Kantçı etik*, her zaman için seve seve kabul etmeyi, istekli olmayı gerektirir. Kimi zaman etik olmak uğruna ihtiyaç ve arzuların tatminini feda edecek bir irade gerektirir (Thorpe, 2015:149). Bu etik anlayışa göre birey, iradesini kullanarak, ödevini sırf ödev olduğu için yapmaya odaklanır. Çünkü “ödev, yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunluluğudur” (Kant 2013A:15). Kant bağlamında etiğin sorumluluk almayla ilişkisi, günümüzde toplumsal birliktelikte uyum ve iyileşmeye yönelik çare arayışlarına önemli bir kaynaktır.

Modern çağdaki danışmanlıklar göz önünde bulundurulduğunda, danışmanlık kriterlerini oluşturan özelliğin temelinde yer alan kişinin eğitimi onun uzmanlığı için yeterli

sebeptir, fakat; felsefe tarihinden nasibini almış bir sağaltıcı, bunların çok daha ötesinde Sokrates'ten (M.Ö. 470-399) bu yana gelen ahlak felsefesi ve etik üzerine, değerler üzerine aktif tartışmalarda bulunduğundan dolayı -ki bulunmuş olması gerekir- ideal bilincin ne demek olduğunu bilmektedir. Ayrıca bu bilmeyi, kendi özünde işler ve sağaltıcı/sağaltılan ilişkisinde içinde bulunduğu toplumun bakış açısıyla birlikte ahlaki tutumunu yoğurur. Böylelikle düşünce ve davranış sağlığını tutarlı bir şekilde oluşturan Sağaltıcı, bir model olmaya da zemin hazırlar. Dolayısıyla sağaltıcı aynı zamanda sağlıklı düşünmeyi bilen kişilerdir. Üstelik en güncel iyileştirme halleriyle ve yeni düşünce tartışmalarıyla kendini yenileyerek işleyişini sürdürür. Dolayısıyla insanların, “modern düşünme biçiminin sonucuna felsefe”demelerinin yeterli sebebi olarak felsefi sağaltımın kattıkları gösterilebilir (Alath, 2010:110).

Modern çağın danışmanlık şekillerine uygun olarak, elbette felsefi sağaltım bakış açısıyla yapılacak felsefe tarihi okumalarında Psikoloji biliminden yararlanılarak bir çerçeve oluşturulur. Fakat bizim belirlediğimiz çerçeve, kuram ve eylemleriyle bir bütün olarak düşünmek ve insanın hem biyolojik hem de psikolojik boyutunu birlikte ele almanın verdiği çok yönlülük ile sınırlandırılmaktadır. Bu sınırlandırma psikoloji biliminin yöntem ve kuralları alanına tam olarak girmeden zihin ve düşünce iyileştirmesini insanlara sunma maksadıyla felsefi diyaloglarla çizilmiştir. Böyle bir sınırlandırma ile genellemelere yönelmekten ziyade meselenin daha iyi bir şekilde anlaşılması için Kant felsefesi dolayımında çıkan kavramlar üzerinden irdelemeler yapılmıştır.

Bugün Batı'da felsefe camiasının yanı sıra bilim insanlarının da ilgilenmeye başladığı ama genel olarak Psikoloji biliminin, özel olarak Felsefi danışmanlıkların üzerine basarak vurguladığı ruhbilimsel olarak insanın tek boyutlu olmadığı gibi bir gerçek vardır.

Bu gerçeği her ne kadar tarih sahnesine çıkmış birçok filozof bilse de günümüzde insanı anlamadaki başarısızlık, gerçeğin eksik görülmesine neden olmuştur. Çünkü özellikle yirminci yüzyıldan itibaren pozitivist bilimleri yüceltmek, insanı anlamada yetersiz kalmayı beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla olgusal yaklaşımların yol ve yöntemlerinin gerçeği doğrudan değil de dolaylı olarak gözlemlemeye sunması etik değerlerden yoksun bir teknolojiyle hastalıklı düşünce ve sağlıksız zihin gibi kaçınılmaz sonu karşımıza çıkarmıştır. Bu nedenle çalışmamızın yönünü belirleyen Kant'ta felsefi sağaltımın olanaklılığını gösterme çabası, bizi yeniden felsefeye sağaltım açısından yaklaşma arayışına sürüklemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN FELSEFESİNDE FELSEFİ İYİLEŞTİRME/ FELSEFİ SAĞALTIM ANLAYIŞI

Felsefe tarihindeki insanlığın dinginliğe ya da mutluluğa ulaşma ve hayatını ona göre düzenleme üzerine öğütler, hala tamamlanmamış bir misyonu gösterir. Antik Yunan ve Helenistik dönemlerde bu misyon, filozofların öğretilerinin yaşam pratiğinde şekillenmiştir. Antik Yunan’da felsefe pratiği, mutluluğun bütün iyileri içeren anlamda bir mutluluk olduğunu gösterir. Böylelikle o zamanlardan bugüne farklı tarzlarda farklı çözüm arayışlarıyla insanı iyileştirme konusu aranmış ve ilk çağ filozoflarının düşüncelerinin hala geçerli olmasına neden olacak etkili öğretiler bırakmışlardır.

“Yazılı düşüncenin başlangıcından beri insanlar her şeyin yokolduğunu, yok olmaktan korktuğumuzu ve korkuya ve yok olmaya rağmen yaşamanın bir yolunu bulmamız gerektiğini fark etmişlerdir. Psikoterapistler iyi yaşamayı öğrenmenin iyi ölmeyi öğrenmek olduğu sonucuna ulaşan pek çok büyük düşünürü aldırılmazlık edemezler” (Yalom, 2017: 143).

Antik Yunan felsefenin genel özelliği olarak sorgulayan bir varlık olan insanın düşüncelerini mantıksal çerçeveye oturtma ve insan psikolojisini iyileştirme odaklı felsefe, tüm tarihi etkileyerek felsefe ekollerinin öğretilerine keskin bir bakış açısı kazandırmıştır. Çünkü bu filozoflar, insanın yaşam tarzını şekillendirmeye, insanın ayırıcı özelliklerinden biri olarak güdüsel eğilimlerden sıyrılma potansiyeline, gündelik kaygılardan kurtulmaya odaklı öğretileriyle başa gelebilecek tüm sıkıntıları kabullenip yaşam yoluna devam etmeye çağırmışlardır. Nitekim günümüzdeki felsefi danışmanlık çalışmalarını oluşturan da bu yaklaşımdır. Felsefi sağaltım, Sokrates’ten bugüne, öznenin özellikle zihinsel ve ruhsal eğitimiyle ilgilidir (Bkz.Filiz, 2018, 233). Dolayısıyla Antik Yunan felsefesinin bir gelenek haline getirdiği insanı anlamaya ve tanımaya çalışma söyleminden yola çıkarak, insanın bir yönüyle açıklanamayacak kadar derin bir varlık olduğu görülmüştür.

Antik çağın kuram eylem karakteristiği, o dönemin diğer çağlara göre hala cazibeli olmasını sağlamıştır. Çünkü kuram eylem bütünlüğünü sağlamış olan filozoflar, pratik yaşam bilgeliğini geliştirmişlerdir.

Bu anlamda felsefe tarihine baktığımızda, bireyin gündelik yaşamındaki sıkıntılara felsefi bir perspektifle yaklaşan filozofların azımsanmayacak kadar çok olduğunu görürüz.

Yaşama felsefi ilgiyle yaklaşma fikri, bugüne değin vazgeçilmez bir konu olmuş, felsefe ile günlük yaşam arasında bir bağ kurmak için çeşitli görüşler her daim ileri sürülmüştür. Filozofların çalışmalarının sağaltım fikrine kapı aralayan, insan ruhunu iyileştirme hususunu genişleten bir çaba sarfettikleri görülmüştür.

“Felsefe tarihi antik çağlardan modern zamanlara kadar uzanan bir tarih birikimi olduğu kadar aynı zamanda zihinsel, ruhsal ve bedensel olmak üzere insan varoluşunu tümüyle kuşatan bir danışmanlık sürecidir. Felsefenin danışmanlık ve terapi kavramlarıyla bitştirilmesi literal anlamda modern bir icat olsa da felsefe tarih boyunca salt insan eseri bir düşünme ve davranma yöntemi (aksiyoloji) olarak yine insanın varoluşunu dolaylı yada dolaysız konu almış düşünen ve düşünülen olarak sonuçta insanda vücut bulmuştur.” (Filiz, 2018: 19)

Felsefe ilk çağlardan beri günlük yaşamın içinde yer edinerek insanın kendini, doğayı, dış dünyayı anlamasına olanak sağlamıştır. Düşünmeye başlayan ilk medeni insanlardan beri kendini tanımaya ve sorgulamaya başlayan insan daha iyi nasıl olabilirim? Çevremle sağlıklı bir ilişki nasıl kurabilirim? gibi ahlaki sorulara cevap ararken aslında bir nevi pratik felsefe adı altında kendine ve çevresine felsefi sağaltım yapmış olur. “Tüm yaşam tekil ile tümelin karşılaşma anlarından ibarettir. Bu iki kavram arasındaki gerilimin sebebi, insanın düşünme ve dil varlığı olmasından kaynaklanır. Ve bu gerilimin üzerine yapılan zihinsel etkinliğe ve çözümlenme denemelerinin gerekçelendirilmesine felsefedendir” (Çotüksöken, 2002:7). Dolayısıyla filozoflar, ilk zamanlardan beri insanların çevresiyle sağlıklı bir ilişki kurma, kaygı ve korkularından sıyrılma gibi çeşitli pratik çare arayışları bulmasında sağaltımsal öğretileriyle süregelmiştir. Ayrıcabu arayışlar, dünya nasıl bir yerdir, daha iyi bir toplum nasıl olabilir gibi düşüncelerigeliştirmeye yönelik meseleleri de kapsamaktadır.

Bu bağlamda Antik Yunan filozofları, ilkin insanın doğanın bir parçası olduğu düşüncesinden yola çıkarak, doğa üzerinden bazı kavramları açıklamaya çalışmışlardır. Sokrates’in bilgeliği ve Aristoteles’in sorunlara eylemsel-düşünsel yaklaşımıçoğu filozofça tartışılmıştır. Antik Yunan filozoflarının diyaloglar halinde felsefi tartışmaları, iletişimselliğin felsefi yapıyı kurmadaki önemini göstermiştir. Kant’a göre iletişim, insanların “kendi varoluşlarını kendileri dışında yaşayan varlıklara bildirmeyi” amaçlar (Kant, 2006: 82). Başarılı mesaj vericiler olan Cicero, Aristoteles, Sofokles gibi düşünürler, konuşma tekniklerinin birçoğunu kullanarak mesajlarını sunmuş ve bu günlere ışık tutmuşlardır (Fletcher, 2015:25).

Phaedrus Dialogunda Sokrates, retoriği tıp bilimine benzetir. Tıpkı insan bedeninin doğasını anlamak gibi, retorik de insan ruhunu anlamaya yönelir. Retorik sanatı konuşma yoluyla ruhu yönlendirme olarak tanımlanır. O halde retorik aynı zamanda insanın ruh sağlığına dokunan insanı iyileştirmeye odaklı bir konuşma sanatıdır. Dolayısıyla incelikli bir eğitim ve doğru kullanım gerektirir. Konuşma bilgisinin ruha hitap etmesi bakımından deneysel bir iş

olan tıp biliminden daha derin olduğunu vurgulamak için Sokrates, konuşmacının ruhun doğasını tüm kesinliğiyle anlamış olması gerektiğini belirtir (Platon, 2016:68,81).

Platon'un ruhun iyileşmesine yönelik felsefi çalışmaları, diyalog sanatı ile yazılmış kısa öyküleri insanlığa sağaltımsal bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Platon, kendi döneminde karşılaşılan günlük sıkıntılara cevaplar bulmaya, bu şekilde felsefeyi pratik yanıyla kullanmaya çabalamıştır. "Öyleyse felsefe kendini bilmenin, anlamının ve başkalarına anlatmanın, başkalarını anlamasının koşullarının bilgisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir bilgi hem bizi biz yapanı ortaya koyar, temellendirir hem de dünyadaki duruşumuzu belirler; daha da önemlisi anlamlı kılar" (Çotüksöken, 2002:43). Kuramsal kavrayışların akabinde, pratik uygulamada konuşmanın gücünü kullanan felsefenin sağaltım boyutu, hastalıklı bir düşüncenin sağlığına kavuşması için retorik sanatını kullanır. Çünkü konuşmanın sadece zorunluluk değil bir sanat olmasının yanı sıra, uzman bir dille konuşmanın çeşitli faydaları görülür. Nitekim "Sinirinizi nasıl kontrol edeceğinizi, karşılaşılabileceğiniz durumları saptamayı, bilgi elde etmeyi ve konuşmanızın organizasyonunu ve pratiğini yapmayı öğreneceksiniz" (Fletcher, 2015:18) sözleri de bunu destekler niteliktedir.

O halde günümüzde felsefi sağaltım uzmanının kullanacağı metotların başında konuşma bilinci gelir. İlişkilerin en önemli ögesi olarak etiğe özel vurgu yapan Lafollette'e göre "Yaşamak, kişisel ilişki kurmaktır" (Lafollette, 2010:43). Sağaltıma ihtiyacı olan kişi ile iletişime geçmenin belli kriterleri olması bakımından nasıl bir diyalog kurulacağını belirlemek, konuşma sanatını uygulamaktan geçer. 'İnsanın insanlıkla tedavisi' anlayışıyla sorgulamalara girişme (Filiz, 2018:11), felsefenin bütün alanlarda ürettiği değerleri kuram eylem bütünlüğü içinde işlemekle başlar.

Dolayısıyla insana bütüncül olarak yaklaşmak gerektiğinden hareketle insan hem ahlaki yapısı ile ruhsal, hem de rasyonel yapısı ile bilimsel bir varlıktır. O halde rasyonel unsurlar çerçevesinde bir ahlaki edimden söz etmek gerekir. Birbirinden bağımsız düşünülemeyeceğine göre sağlıklı düşünce sağlıklı davranışları ve değerleri getirecektir.

Platon gibi Antik Yunan filozoflarının erdemli olmayan kişiyi aynı zamanda hastalıklı ve zayıf olarak görmeleri, felsefe ile ahlak ilişkisini pratik olarak birleştirdiklerini gösterir. Platon'un eserlerinde gördüğümüz erdemli, sağlıklı düşünen kişi olarak Sokrates'in bir sağaltımcı olarak çevresindekilerin hastalıklı düşüncelerini iyileştirmeye yöneldiği çeşitli çıkarımlar ve önerilerde bulunmasından anlaşılır. Dolayısıyla Platon, kendi çağının insanların ruh hallerinin iyileşmesine yönelik felsefi çalışmalar yapmıştır. Diyaloglar'da günlük hayatın sıkıntılarını örneklemeye uygun olarak toplumsal faydayı göz önünde bulundurup, çeşitli yanlış ya da eksik düşünceler üzerine tartışarak, yaşamda karşılaşılabilecek durumlara örnekler

vererek, bu durumlarla nasıl baş edilebilmesi gerektiği hususunda düşünce sağaltımını kendi felsefesiyle bütünselleştirmiştir.

Protagoras diyalogunda erdem kavramı tartışılırken Sokrates, bunun doğuştan olması ve sonradan kazanılması konusuna dikkat çeker. Erdemin öğretilere ve çalışmaya edinilebilecek bir edim olduğu vurgusuna (Platon, 2010: 403-406) ek olarak metnin sonlarında iyilik ve erdem arasındaki ilişkiyi kurması, pedagojik bir yaklaşımdır. Konumuz gereği önemi olan ahlaki öğretilerden biri de insanların yaptıkları işleri iyiye ve yararlıya dayandırılırsa, böyle davranmakla ölçülü olacakları üzerinedir (Platon, 2010:414). Ölçülülük ve bilgeliği birlikte kullanan Platon ikisinin birbirini tamamladığını belirtir. Bilgiye odaklanan kişi, ölçülü olmayı öğrenir. Çünkü insan zekâsı, iyiyi ve kötüyü öğrenince herşeye yeten bir güce ulaşır ve ne istediğini bilir (Platon, 2010:435). Bilgelik, bilgece yaşamın kuramsal yönüdür, felsefe eninde sonunda bilgeliktir bu da tamamen yaşamla içiçedir. Ne istediğinin bilincine varmak, kendini bilmek düşünce sağaltımı için gerekli koşuldur. Hiç kimsenin bile isteye kötülük yapmayacağını düşünen Platon, bilgili olmanın erdemle ilişkisini gösterir. Dolayısıyla Antik Yunan'da tartışılan erdem ve eylem birlikte oluşturdukları tutarlılık ile ahlak söylemlerinin ana karakteri olmuş, felsefi sağaltım için de temel hattı oluşturmuştur.

Platon gibi Aristoteles de sağaltıma yönelmiş, toplumun faydasını gözeterek, bireysel olandan daha geniş düşünmeye odaklanmıştır. Yaşadıkları dönemin hastalıklı inanışlarındankoparak, toplumu iyileştirmeye yönelik filozofların yaptığı bu arayışların günümüz iyileştirme anlayışlarına etkisi kaçınılmazdır. Aristoteles, felsefi iyileştirmeye kaynaklık edecek erdemli insan kavramı üzerine çeşitli tanımlamalar yapmıştır. Aristoteles, 'erdemli insan ruhtadır ve erdem duygulara karşı iyi olma huyudur' (Aristoteles, 2016: 10-12) söylemi gibi çeşitli tanımlamalarla felsefeyi ahlaki boyutuyla genişletmiştir. Nitekim erdemli insana yakışanın bunları iyi ve güzel bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiği; her şeyin erdeme göre yapılırsa iyi olduğunu; insansal iyinin, ruhun erdeme uygun etkinliği olduğunu (Aristoteles, 1997:11) belirtmesi bu anlamdadır.

Aristoteles'in insanı *zoon politikon* olarak görmesi, kişinin yaşam karşısında diğer kişilerle ilişkisinde ve yapıp etmeleriyle tanımlanabilecek bir varlık olduğunu gösterir. Bu tanımlamalardan yola çıkan felsefi sağaltım, böylelikle kişinin dünyayla kurduğu ilişkide felsefi ifade olarak en uygun kavram olan *praxis* ile hem bedensel hem de ruhsal bir çabanın ürünü olarak karşımıza çıkar.

Aristoteles, *Protreptikos* kitabında 'bilgelik ne faydalıdır ne de avantajlıdır; çünkü biz onu avantajlı olarak değil ama iyi olarak kullanırız' dediğinde felsefeye bilgece yaşam tavrını katmıştır (Nightingale, 2004: 18). Felsefi yaşam tavrına hangi kavramların gireceği Nikomakhos'a

Etik kitabında da ele alınmıştır. Örnek vermek gerekirse, dostluk kavramının soğuk durmakla dalkavukluk arasında orta yol olarak belirlenmesi; altın oran, delilik ile korkaklık ortasındaki cesaret, kibir, sefillik, tevazu, aşırıya gitmek gereğinden fazla eylemek ya da gereğinden az eylemek (Aristoteles, 2015:28) gibi felsefi sağaltımda da orta yolu bulmayı öğrenmek için sunulacak kavramlardır. Çünkü hemen hemen bütün ruh dengemiz bunlara bağlıdır; mesela aşırılığa kaçan kişinin ruh halinin bozulması, felsefi sağaltımın bir konusudur. Acı, keder ve mutluluğun, ölüm ve yaşamın ölçülü bir şekilde kavranılmasını ve hayatın öyle yorumlanmasını hedefleyen felsefi sağaltım, insanı kültürel bir varlık olarak tanımlar. İnsanı sağaltmak, doğduğu kültürü ve onun felsefi arkaplanıyla ilişkisinden beslenmektedir. Felsefi sağaltım, Aristoteles'teki altın oranın ortalamayı ve ölçülülüğü hedeflemesi gibi (Aristoteles, 1997:26-34) yaşamın ortalamasını hedefler. Yaşamın ortalamasını somutlaştıran insan, ortalamayı yakalayamadığında sağaltımın iyileştirme gücüne ihtiyaç duyar.

Orta yolu bulmak, acı ile sevinici keder ile mutluluğu ölçülü şekilde yaşamak anlamına gelir. Ölçülülüğün verdiği enerjiyi hissetmek, iki zıt kutbun arasında dengeli varoluşunu elde edebilen insana mahsustur. Varoluşsal dengenin aynı zamanda yaşamın doğasına uygun yaşama sanatı olduğunu düşünen Stoacılar da benzer bakışa sahiptir.

Antikçağ'da Stoacı ve Epiküros okulları erdemi; özgürlük ile, bir yaşama sanatı olarak felsefeyle, dostlukla ve sağlık ile birlikte kurduğu ilişkiyle açıklamışlardır. Bu bakımdan düşünce ve davranış birliğinin işleviyle gelen felsefi yaşam tarzıyla mutluluğa bir yol bulunmuştur. "Erdemin, yalnızca ahlaka uygun vasıfta olan bir davranışa kattığı şeylerin ilki niyet saflığı, ikincisiyse uygulamada tutarlılıktır. Stoa öğretisi burada Aristoteles'in, erdemli biçimde eylemenin, sadece doğru şekilde eylemek değil, aynı zamanda eylemi kendi adına seçmek ve onu değişmez bir karakter özelliğine dönüştürmek anlamına geldiği yolundaki öğretilerine yaklaşıyor" (Kenny, 2017:317).

Bu okullar, eylem ile erdemi birleştirerek pragmatik öğretiler geliştirmişlerdir. Böylelikle Stoacılar ve Epiküros'ta aktif felsefenin eş deyişle felsefi uygulamanın ya da sağaltımın izlerini buluruz. Dolayısıyla Antik çağ filozoflarının genelinde felsefi iyileştirme kavramına denk gelecek şekilde bilim ve felsefe, işe yararlılığıyla kavranılmıştır. Nitekim yaşamın zorlantılarını anlamaya yardımcı olacak, metafiziki konular karşısında aklın değerini yükseltecek, insanın toplumsal bir varlık olduğunu sürekli yineleyecek çeşitli bilgece eğitimlerle karşılaşılır.

"Marcus tarafından betimlenen üç aşamalı eğitim bu anlamda son derece belirleyicidir: içsel akla uygun olarak nesnel bir biçimde yargıda bulunmak, her insanda ortak olan akla uygun olarak eğlemek, kozmik akıl tarafından bize dayatılan kaderi kabul etmek" (Hadot, 2012:263-271).

Marcus gibi Stoacıların genelinde felsefenin ruhsal ve zihinsel bir uygulama olduğu yaklaşımı vardır. Nitekim en belirgin ortak düşünceleri zevk ve hazların bizi kontrol etmedikleri sürece sorun olarak görülmemesi üzerinedir. Stoacıların sağaltım yöntemindeki bilinçli acı, bireyin kendini iyileştirmek için deneyimlemesi gereken temel olgulardandır. “Stoacılar bu iyileştirmeyi ruhun ve zihnin ahlaksal gerilimi ile bilincin sürekli dikkatli ve uyanık olmasıyla açıklar” (Filiz,2018: 34-35).

Epiküros’a göre her şeyin başında en büyük zenginliğimiz olan ölçülülük ve mutluluğa götüren maksimin bilincinde olmak demek olan erdemlerölçülü olma durumunda mutlu bir hayata sınıksız bağlar (Epiküros, 1998: 51). İnsanlara nasıl ölçülü yaşayacakları ile ilgili söylemler filozoflarca yaygınlaştırılmalıdır. Dolayısıyla felsefe ile uğraşmak için isabetli bir zaman yoktur. Epiküros’a göre bu, mutluluğu için uygun zamanın henüz gelmediğini söylemeye benzer. Çünkü felsefe insanın duyu dünyası için gereklidir. Ona göre bir tutkuyu iyileştirmeyen filozofun söylemi anlamsızdır. Epiküros da tıpkı Stoacılar gibi felsefeye bir işlevsellik yüklemiştir. Bu filozof için de felsefe, insanın yaşamına bir katkı sunmalı, ruhun acısına iyi gelmeli, ruhu iyileştirmelidir (Epiküros, 1998:52-58).

Yine Boethius’un “Seni nasıl tedavi edeceğimi anlamak için bir kaç soru sorup zihnine dokunmama ve ne halde olduğunu görmeme izin verecekmisin? (Boethius, 2015:78) gibi ifadelerle felsefeye verilen insanı anlamaya ve iyileştirmeye yönelik işlev bir kez daha ortadadır.

1.1. Alman Ekolünde Felsefi Sağaltımın Antik Yunan Temelleri

Antik Yunan’ın Sokrates öncesi döneminde ilkin doğaya odaklı ve doğrudan doğruya felsefi sağaltım ile ilgili bir düşünsel çalışma olmamasına rağmen buna temel oluşturacak zemin hazırlıkları vardır. Nitekim Sokrates dönemi ve sonrasındaki filozofların yaptıkları çalışmalarda, varoluşsal kaygılar irdelenerek, günlük yaşamda karşılaşılan meselelere cevaplar arayarak ve önerilerde bulunarak hem felsefi sağaltım kapsamına girecek hem de Alman ekolünü etkileyecek kaynaklar bırakmışlardır. Antik Yunan’da tartışılan erdem kavramı, aynı şekilde Alman ekolünde de yerini almıştır. Özellikle erdem ve eylem birlikte oluşturdukları tutarlılık ile ahlak söylemlerinin ana karakteri olmuştur.

Antik Yunan felsefesinde yukarı bölümde değindiğimiz ahlak, bilgelik, erdem ve pratik felsefe kavramlarının açtığı felsefi kapı esasında yüz yıllar sonra Alman felsefesine esin kaynağı olacak düşüncelere açılan bir kapıydı. Antik Yunan’ın yaşamsal pratikler dünyasını Alman ekolünün kendi öğretilerinde temele alması, insanın kendi yaşamını kurgusunda uygulayacağı felsefi sağaltıma gereksinim duyduğunu gösterir.

Mutluluğun erdemde yattığını söyleyen Antik Yunan filozoflarının çoğu gibi Alman ekolü de bunu temele alarak kendi ahlaki ilkelerini oluşturmuştur. Nitekim Sokrates de Stoacılar da erdemleri bilimler gibi ele almış, hepsinin bir araya gelerek tek bir bilim oluşturduğunu düşünmüşlerdir (Kenny, 2017:319). Stoacı yaklaşımdaki dünyayı bütüncül bir yapı içerisinde anlama girişimi, Alman felsefesinde de yerini almıştır.

Bir çok Alman filozof, metafizikten ayırdığı dünyayı, insanın aklı, emeği ve değerleri çerçevesinde ele almıştır. Aynı zamanda doğayı dinamik olarak görüp, onu yaşamla bütünleştirerek incelemişlerdir. Böylelikle Stoacılardan beri doğanın bir amacı olduğu ve insanın neye ne kadar hakim olabildiği yani insanın kendini nerede konumlandığı anlayışı Alman geleneğinde de anlamını korumuştur.

Seneca, Aurelius gibi son dönem Stoacı filozofların günümüzde geçerli olan sağaltımsal yaklaşımları vardır. “Bir kimsenin başına gelebilen şey herkesin başına gelebilir” (Seneca, 1999:12) gibi söylemleriyle Seneca, Stoacı filozofların yaşamlarından örneklerde bulunarak bozuk ruh hallerine yardımcı olabilmek için felsefeyi pratik boyuta taşımıştır. Felsefesini toplumsal fayda üzerine diyaloglarla geliştirerek, örneklerle bir sağaltım gerçekleştirmiştir. Böylelikle felsefi tavırlarını yaşama aktarmadaki entelektüel çabalarını kendilerinden sonra gelen Kant, Leibniz, Fichte, Feuerbach, Heidegger gibi Alman filozoflar takdir etmiş, eserlerine yansıtılmışlardır. İnsanı sağaltım bağlamında birçok filozof epistemoloji, ontoloji, etik gibi alanlarda çeşitli temellendirmeler geliştirmişlerdir. Denilebilir ki, bu düşünürler, felsefeyi bir anlamda insan yapıp etmelerine yarar sağlayacak yaklaşım olarak görmüşlerdir. Sözel etkileşime ve soru sormaya meraklı olan herkesin dikkatini çeken çalışmalarlarıyla günümüzde insanın kendini iyileştirmesine yardımcı olan bu düşünürler, aynı zamanda etiğe yoğunlaşmış ve sosyal hayatta felsefenin varlığını hissettirmişlerdir.

Genel olarak Platon, Aristoteles ve Stoacıların ahlak yasaları çerçevesinde dile getirilen konuların bir evrensellik niteliği taşıyor olması, aynı şekilde bugün de dahil her çağda benzer düşüncelerin ele alınması, eş deyişle kavramlara aynı perspektiften bakılması ahlak felsefesinde bazı kavramların genel geçer olmasının ve her çağda benzer düşünülebilmesinin gerekçeleridir. Dolayısıyla yüzyıllar sonra bugün bile aynı kavramlar üzerine düşünülüp aynı sorunlar üzerine tartışılabilmektedir. Birbirine eklemlenerek günümüze ulaşan belli kavramların sağaltımsal yönü düşünüldüğünde, özellikle kaygı verici düşüncelerden kurtulmak için öncelikle insanın duygusal sorunlarını ve davranışlarını anlamaya çalışmakla başlanmaktadır. Yine bu filozoflar aşırı coşkun duyguları kontrol edebilmek, hayatı daha dingin yaşamının getireceği huzurla günlük yaşamdaki kaygı durumlarını azaltmayı sağlamak üzerine çalışmalar yapmışlardır (İltar ve Karabulut, 2020: 265-277).

Dolayısıyla tüm insanlığı ilgilendiren kavramlar üzerinden bir yöntem geliştiren Kant gibi Alman filozofların, bir mutlu olma – etme sorumluluğuna davet etmesi sebebiyle yaşamı yorumlamaları sağaltımsal bir perspektifle okunmalıdır.

Bu bölümde Antik Yunan felsefesinden hareketle felsefi iyileşme anlayışlarına genel olarak baktığımızda, öncelikle erdemli olma, kendini bilme, kendini kabullenebilme, bedenini kabullenebilme, kavramları doğru anlama, açıklayabilme, geçmişle barışma, zihin sağlığını koruma gibi anlayışların Alman felsefesini etkilediği gibi günümüzde de yansımalarının devam ettiği işlenmiştir. Aşağıda ise bu fikirlerin Alman felsefesi'ne Kant'ın felsefesi bağlamında etkileri pratik felsefe dolayımında irdelenecektir.

1.2. Kant Dönemi ile Felsefi Sağaltım

Aklın kendisinin kendi özünde politik olduğunu gördüğümüz Antik Yunan kaynaklarında, insanın varoluşsal boyutuna dikkat çekilmektedir. Antik Yunan felsefesinin akli, çağdaş bilimin deneye odaklı aklından farklıydı. “Çağdaş bilimin yöntemleri, entelektüel aygıtları, zihinsel kadroları, son yüzyıllar boyunca ve doğaya egemen olmak için, doğayı tanımak için ince bir çabayla geliştirilmiştir. Aristoteles *insanı politik* hayvan diye tanımladığı zaman, Yunan aklını, bugünkü akıldan ayıran şeye işaret ediyordu” (Pierre, 2017:121). Bu çağrışımları Alman felsefesinde varoluşsal sorgulamaların, sıkıntılı ruh hallerine evrilen aforizmalarında buluruz. Bu dönemde akıl ile ruh problemi çalışmalarında felsefi sorgulamaların yönsüzlük ve anlamsızlık hislerine tercüman olmasıyla yeni bir felsefi boyut gelişmiştir.

Alman felsefe ekolü zamansal olarak belli bir döneme karşılık gelen bir tutumdan çok, genel özellikleri ile bir düşünme sistemini belirlemenin aracı olmuşlardır. Özgül ayrımlarıyla Antik Yunan filozoflarının kullandıkları kavramlar çerçevesinde tartışmalarıyla da ekol olmuşlardır.

XVIII. yy sonu ve XIX. yy başlarından itibaren belirginlik kazanan Alman felsefe geleneği, belirlenmiş bir tarzda düşünce geleneği değildir. Fakat kendi içerisinde diğer coğrafyalara nazaran ayırt edilebilecek özellikleri vardır. Öncelikle Klasik Alman İdealizmi ve bunun karşıt görüşünü oluşturan filozoflardan söz edilebilir. Denilebilir ki bu filozoflar idealist, materyalist, duyumcu, rasyonalist, deneyci, aşkın idealist, diyalektik ya da diyalektik materyalist, klasik materyalist (Feuerbach gibi) eğilimlerini temsil etmektedirler. Klasik Alman felsefesi ya da Alman İdealizmini de kapsayan Alman ekolü, XX. yyda çoğu zaman geleneksel inançlardan sıyrılıp bilimin kesinliğine aldanmayı tercih ederek, çoğu zaman da mekanik bir

evrenin karşısında özne olarak şekil değiştirip fenomenoloji ve varoluşçu felsefe boyutu kazanarak Edmund Husserl, Martin Heidegger, Hannah Arendt gibi isimler yetiştirmiştir. Daha sonrasında ise Frankfurt Okulu ortaya çıkmış; Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse, Habermas gibi filozoflar yetişmiştir.

Antik kaynakları aslına uygun bir şekilde çeviren Alman filozoflar, tarihselci tutumlarıyla felsefi düşüncenin gelişimine katkı sağlamışlardır. Alman filozoflar XVIII. ve XIX.yy da Antik metinleri çevirip yorumlamaları, bu ekolün derinliğini de açıklar. Böylelikle Antik kaynakların meselelerini tekrar gündeme getirip, insanların varoluşsal sorunlarına değinmişlerdir. Alman felsefesini, kendi dönemindeki diğer felsefe ekollerinden dini, kültürel ve sosyal olarak ayırt edebiliriz. Martin Luther (1483-1546) gibi devrimsel niteliğiyle karşımıza çıkan filozofların yetişmesini Aydınlanma dönemine bir ön hazırlık olarak değerlendirecek olursak, bu filozofların hak ve adalet kavramlarına yoğunlaştıklarını da görürüz. “Aydınlanmacı tutumu benimsemiş olan düşünme biçimleri, felsefenin önünde sonunda insan için, insanı ve toplumu dönüştürmek için varolduğunu bilir” (Eco, 2018:72). Dolayısıyla kendi dönemlerinin popüler din ve kilise temelli konularının aksine doğaya din yorumlarıyla yaklaşmamış; insana ve insanın doğasını bu dünyaya yönelerek yorumlamaları ise teorilerinin bugün bile güncelliğini korumasını sağlamıştır.

Kant’ın döneminde felsefenin bir diğer özelliği ise uygarlık öğeleri olarak ayırt edilen bilim, teknik ve ekonominin bağımsız değişkenler olmadığı, dil, din, sanat ve felsefe öğeleriyle içten ve karşılıklı bir etkileşim içinde bağımlı değişkenler olarak görülebilecekleri üzerinedir. Üstelik bilim, teknik ve ekonominin de kültür öğeleri arasına alınmasıyla, sadece “kültür” terimine başvurulmasının gerekli ve yeterli olduğu söylenebilir (Bkz. Özlem, 2008:235). Bu bakımdan doğa, insan ve toplum konularına bakış tarzı insanın kendisine, doğaya ve toplumu algılayış biçimine yönelmiştir. Dolayısıyla bilgi etkinliği, salt bilgi kuramsal bir temele yönelik olarak değil de, tarihsel birikim ve deneyimleriyle çok yönlü ve kültürel temelli bir biçimde açıklanabilir.

Denilebilir ki disipline edilmiş düşünceler ile hakikati bulma arayışında çok yönlülüğü dikkate alarak bir kültür felsefesi oluşturmak Alman felsefesinin en genel özelliklerinden biridir. Dolayısıyla idealist ve tümdengelimsel düşünce sistemlerini, insanlığın refahına katkı sağlayacak nitelikte genel bir amaç için üretmeleri, bizim felsefi sağaltım üzerine çalışmalarımızla yakından ilişkili olmasının önemli bir nedenidir.

XVII. yüzyıla kadar Aristoteles’in *Metafizik* adlı eseri etkili olmuştur. Belirtmek gerekir ki Alman filozoflar arasında etkin bir rasyonalist bakışaçısı olan Leibniz ve Wolff, metafiziğin bile matematiksel anlamıyla açıklanabileceğini savunmuşlardır. Böylelikle dönemlerinin

felsefi anlayışına, aklın iradesini yücelten sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırmaları bakımından bu filozoflar önem kazanmışlardır. Bu bakış açıları gibi Kant'ın eleştirel düşünceleri, metafiziksel öğelerle ilgili olduğu için ayrıntıya girmeyeceğiz. Çünkü burada bizim için söz konusu olan Aydınlanma dönemi Alman düşünürlerinin genel kuşkucu yaklaşımının felsefi sağaltımdaki odağıdır.

Aydınlanma filozofları iyi yaşamın ahlaki olarak ilkelerini bulma konusunda uğraşmışlardır. Modern felsefenin etik kadar epistemolojiye de ağırlık vermesi, Kant'ın da yaklaşımlarını etkilemiştir. Fakat Kant, felsefe ile bilimi temellendirmenin yanı sıra ahlakın da rasyonel temellerini bulması bakımından önemli ve farklı bir adım atmıştır. Kant, Leibnizci metafizikle Newtoncu bilim arasında bir uzlaşma kurma düşüncesini kısmen bırakarak metafizik için doğru yöntemin ne olduğu konusunu yeniden düşünmeye başlamış ve rasyonalist yaklaşımın geçerliliğini kökten bir biçimde sorgulamaya yönelmiştir (Gardner 1999: 15). Leibniz, Newton'un hareket teorisine aykırı olarak önceden tasarlanmış ve uyum içerisinde olan monadları ileri sürmüştür. Bu monadlar, tinsel bir töz olarak algıya ve eğilime ya da arzuya ve iradeye sahip olmak bakımından birbirleriyle benzerdir. Oysa Newtoncu bilimin temelinde yatan evrensel nedensellik ilkesi ise özgür iradeye ters düşer. Çünkü eylemler bir önceki nedenlere, olaylara ya da sonuçlara bağlıysa o halde bireylerden ya da o andaki bilinçli edimlerden bağımsız gerçekleşiyor demektir. Dolayısıyla Leibniz gibi Kant'ın da bireye verdiği sorumluluk ve özgür istenç bu paradigmanda geçersiz kalır. Evrensel nedensellik ilkeleriyle Kant'ın evrensel ahlak yasaları bu yüzden birbirinden ayrılır. Çünkü ahlakla ilgili ve sorumluluk gerektiren sorulara Newtoncu bilim cevaplar aramaz.

Bu sorgulamalara yönelik Alman filozoflarca insanı tek boyutlu anlaşılamayacak kadar anlamlar içeren bir varlık olduğu anlayışını yaygınlaştırmıştır. İnsanın yaşam ve bilinç ilişkiseliliği döngüsü içinde kendini var etmeye çalıştığı, Alman filozoflarca ifade edilmiştir. Bu filozoflar derin ve anlaşılması zor olan insanı soyut kavramlarla betimleyebildikleri gibi pratik yaşamla da ilişkilendirebilmişlerdir. Bu sayede felsefeye işlevsellik boyutu kazandırmışlardır. İşte filozoflarca yapılan böylesi analizler, felsefi sağaltımın bir formu olarak gösterilebilmektedir. Belirtmek gerekir ki sağaltımsal analizlere konu olan bu tarz formlar sadece filozoflar tarafından öngörülmemiştir. İnsan hem kendi varlığına dair merakından hem de daha da önemli olan kendi varlığını inşa etmek isteğinden dolayı böylesi kendini soruşturma analizlerine yönelebilir.

Aydınlanma yüzyılıının felsefi uğraşı, genel olarak, sağlıklı düşünmenin bir ölçüt olduğunu gösterir. Düşünmek için tutkular, arzular, kaygılar, acılar, korkular ve deliliklerden sıyrılmak gerekir. İşte tüm bunlar Descartes'in beden diye adlandırdığı şeyin tek başına işin

içine karıştığını gösterir. Çünkü arıtılmış bir düşünme için düşüncenin bölünmemesi gerekir. Oysa tutkuların organların işleyişinde meydana getirdiği bozukluklar, kişinin kendini kontrol etmesini engeller. Felsefi bir geleneğin sonunda varılan bu nokta önemlidir (Lacan, 2012: 126).

XVII. yüzyılda Descartes'ın felsefesini de oluşturan rasyonalizm, bedeni kontrol etmeye yönelik aklın bu dünyayı anlamamızda öncelikli olduğunu iddia ederek felsefe tarihinde kırılmalara yol açmıştır. İşte rasyonalistlerin epistemolojik sistemlerinde aklın ilkelerine karşılık empiristlerin deneyimin önceliğini savundukları karşıt görüşle birlikte bu yol ayrımı daha da belirginleşmiştir. Fakat Kant, bu düşünce sistemlerini bir araya getirerek deneyimin akılda işlerlik kazandığı kategorilerini oluşturmuştur. Dolayısıyla artık Tanrı merkezli düşüncelerden insanın şimdi ve şu anda bu dünyadaki konumuyla ilgili düşüncelere ve eleştirilere yönelmesi, aynı zamanda Aydınlanma yüzyılıının ayak sesleri olmuştur. Çünkü artık insanın kendinin farkına varıp, kendi kendine yönelmesiyle birlikte, kendini anlaması için aklının sınırlarını kavrama girişimleri söz konusu olmuştur.

Descartes gibi Kant da öznelere biricikliğini göstermeye odaklanmıştır. Kant, “her öznenin yapılanmasının ortak olarak yargıda bulunma işleyişi olduğunu ve bunu tek tek öznelere biricikliğinde saklı bulunduğunu” düşünür (Kant, 2002:51). Dolayısıyla buradaki transandantal idealizmin özne tasarımı ve Kant'ın kavrayışları bizim konumuz gereği çıkış noktamızdır. Bu noktadan hareketle felsefi sağıltıma ulaşma yönelimi bize, felsefenin konusunun sınırlandırılmayacağını gösterir. Tarih boyunca felsefe, kendine alan açarak ilerlemiştir. Çeşitli felsefi alanlara yeni kavramlar katan Kant, döneminin tartışma konularından nedensellik kavramını, çok daha farklı bir bakış açısıyla ele alır. Öncelikle nedensellik kavramı, bir sebep sonuç zincirinden ziyade kesinlik ve göreliliğin insan yaşamındaki etkisini sunmuştur. Bu anlayışın temelinde ise özne ile nesne arasındaki ilişki vardır. Aydınlanma döneminde özneye sunulan konum, modernizmin de kabulü olmuş ve psikolojinin bugününü oluşturmuştur. Özne nesne ya da zihin ile dış dünya ayrımı bu felsefi sistemin bir sonucu olmuştur. Descartes'ın yaptığı özne nesne ayrımının ardındaki kartezyen anlayışı, elbette özne, bilinç gibi kavramların kurallar dizisini kurması bakımından önemlidir. Bireyin dış dünyayı gözlemleyerek zihninde kurduğu dünya, sosyal bilimlerin ve psikolojinin temel paradigmasını oluşturmuştur. Kant ise insanı akıl sahibi bir varlık olarak görmesiyle bilimsel yöntemlere iki temel önerme sunar. İnsan, kendine düşünce varlığı olarak duyular dünyasınadeğil, anlama yetisi dünyasına ait bir varlık olarak bakmalıdır. Bunun için de iki önerme ortaya çıkar. Her insan duyular dünyasına ait olduğu ölçüde doğa yasaları altındadır. İkincisi ise her insan düşünülür dünyaya ait olduğu ölçüde doğadan bağımsız olan, deneysel olmayıp sırf akılda temelini bulan yasalar altındadır. Kant'ın zihinsel süreçlerin evrensel olarak bütün insanlarda

aynı işlediği düşüncesi, benlik bilincinin şekillenmesini sağlamıştır. Kant gibi Alman filozof Leibniz (1649-1716) de deneyimcilerin zihine ilişkin görüşlerini pasif bularak eleştirmişlerdir. Akılcı yaklaşımlarıyla “Zihin ne yapar” tarzında sorular sormuşlardır. Bu bakımdan kendi döneminin filozoflarından farklı olarak zihni irdelemişler ve onun aktif bir şey olduğu düşüncesi üzerine durmuşlardır. “Zihin, kendine özgü bir işleyişi olan ve insan eylemlerine – deneyimlerine etkisi olan bir oluşumdur” diyerek gelecekteki psikoloji bilimine katkıda bulunmuşlardır. Artık insan metafiziğe bir sınır çizerek, kendini anlamaya yönelen, özgür, sorumluluklarının farkında olan bir ahlaki birey olarak algılanmaya başlanmıştır (Bkz. Kant, 2002:63-71).

Leibniz, ahlak anlayışında önceden kurulmuş ve özgürlüğe yer tanımamış bir düzenden söz eder. Kendinin bilincine varan insan, zorunluluklar evrenini fark ettiğinde özgür olur. Herşeyi akılla bulabilen insan, işte bu özgürlüğü seçme ediminden ziyade kendini bilme ve geliştirebilme serbestliği olarak kullanır. Descartes’in düalizmine karşı çıkararak Monadolojisini geliştiren Leibniz’e göre dünya sayısız monadların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu monadların ötesinde temel erdem, bilgeliktir. Aydınlanma veya akıl çağının rasyonalist filozofu olarak görülen Leibniz’in penceresiz monadlarından bakış açısı, felsefi olarak eleştiricilik anlayışını nasıl irdelememiz gerektiğini anlamamıza yardımcı olur.

Johann Fichte’nin (1762-1814) özgür birey kavramı, eleştirel bakış açısı için diğer bir örnektir. Çünkü insanın bu dünyada kendine amaç edinmesi gereken asıl görevin kendi kendini gerçekleştirmesidir anlayışı, felsefi sağaltımın temel argümanlarından birini oluşturur. Fichte felsefeyi, her insanın kendi bilincinin ve gündelik deneyiminin açıklaması olarak görür. İnsan, kendi ürettiği yasaya göre kendini gerçekleştirmelidir. Bu ise bütün insanlar için geçerli olan evrensel bir tümel bilinç ile gerçekleşebilir. Sağlıklı düşünen zihinlerin biraradılığıyla yapılacak etkinlik, arzu edilen evrensel bilinci oluşturacaktır. Kant’ın ahlak felsefesinden etkilenen Fichte’ye göre anlama yetisi her şeyi açıklamada yetersizdir. Oysa entelektüel sezgi sayesinde evrensel bir amacın bilincine varılır.

“Entelektüel konuşmalarla felsefe, evreni açıklamada soyut kavramları kullanmamalı” diyen Feuerbach’a göre eleştirel yaklaşım akla en uygun olandır. Günlük hayatın meşguliyetleriyle uğraşırken birey, aynı zamanda bir pratik yaşam çizgisi belirler. Ludwig Feuerbach’a (1804-1872) göre işte bu meşguliyetlere kapılırken aynı zamanda mutluluğun ne demeye geldiği unutulur. Bu yüzden bireyi, yapıp etmelerinde aslında kendinden başka hiç kimse ya da hiçbir şey engellemez. İki türlü kısıtlama söz konusudur. Birey, kimi zaman aşırılıklara kaçarak kendi mutluluk eğilimini kendi kısıtlar. İkincisi ise mutluluk eğilimini başıboş bırakarak toplumda bir kısıtlanma yaşanır. Burada önemli olan ‘mutluluk eğilimi’ ve

'kısıtlama' kavramlarıdır. İnsan doğarken, mutluluk eğilimiyle birlikte doğar. Feuerbach için günlük meşguliyetlere geri dönmek daha kayda değer bir iştir. Çünkü yaşamın gayesi kendi mutluluk eğilimine yönelmek kadar bencilce olmadığı gibi bu eğilimi kısıtlamak, bireyin kendisine ve toplumuna iyi bir şey yapmasına olanak sağlar.

Yukarıda adı geçen filozoflar dışında Romantikler ve Varoluşçular, Alman ekolü içerisinde değerlendirildiğinde felsefi iyileşme üzerine düşüncelerde ortak pay aldıkları görülür. Çünkü bu ekoller, insanların çeşitli çare arayışlarına değinmiş, ruhsal sıkıntılar ve kaygılar üzerine fikirler geliştirmişlerdir. Kuşkusuz her filozof kendi döneminin sıkıntılarından etkilenerek çoğunluğun gereksinimleri doğrultusunda felsefi bakışını edinmiştir. "Filozoflar, toplumsallığa ve toplumsal eyleme hayranlık duymuşlardır. Bu dünyayı insanlığın yaşayabileceği daha rahat, daha kabul edilebilir bir yer haline getirmeyi her şeyden çok istemişlerdir. Temel entelektüel başarılarıysa, beşeri ve toplum bilimleri alanları olmuştur. Her şeyin ölçütü, insan ve insanın dünyasıdır" (Alatlı, 2010:9). İnsanın gereksinimlerinin ötesinde gizemi arayan bir yapısı olması, kendinin ve çevresinin varoluşsal meselelerini merak etmesi ile de bu bakışı ilişkilendirmek mümkündür.

Bu bakımdan Alman ekolü filozoflarında özellikle bulduğumuz rasyonalizm, aklın iradesi, kuşkuculuk, sorumluluk, özgür istenç, bireysellik gibi kavramlar dönemlerinin felsefi anlayışını gösterdiği gibi, eleştirel bakış açısı kazandırmaları bakımından sonraki dönemler için de önem kazanmıştır. Bu filozoflar, bilim ve felsefenin geri plana itildiği ve dini anlayışın aklı ötelediği bir dönemde bireyi tekrar dünya içerisinde ele almışlardır. Böylelikle sağlıklı düşünmeyi tekrar gün yüzüne çıkaran kuşkucu tavırlarıyla felsefi düşünmeyi sağaltım olarak kullanmışlardır. Aynı şekilde Kant'ın metafiziksel öğeleri bir tarafa bırakarak akla ve öznenin biricikliğine önem vermesi felsefi düşünceye yeni bir ivme kazandırmıştır. Ayrıca Kant, felsefenin göz ardı edilemeyecek görevleri olduğunu (Kant, 2002:75) söyleyerek içerimlerini aşağıdaki bölümde açıklayacağım felsefenin pratik yönüne vurgu yapmasıyla kendine ayrıcalıklı bir alan açmıştır. Dolayısıyla felsefenin insan yaşamındaki etkisini sunmak adına geliştirdiği kuramlar bizim felsefi sağaltım yöntemleri gereği Kant'a yönelmemize neden olmuştur. Çünkü Kant, aklın yerini belirleyerek felsefe tarihinde yeni bir bakış açısı kazandırmasıyla aynı zamanda hangi alanlar ve kavramların kritiğinin yapılabileceğini gösteren yeni ve eleştirel bir dönemin başlamasını sağlamıştır. Özellikle kişinin dünyaya karşı takındığı tavır, sorumluluk, ölüm, özgürlük gibi kavramları üzerine yaklaşımları hala güncelliğini koruyan uygulamalı etik alanının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Entelektüel gelişimde felsefi öğretileriyle Kant, toplumsal iyiliğin zihinlerimizle birlikte üretilebileceğini, bu sayede de davranışlara dönüşen iyilik durumunun insanlığın sorunlarına cevap verebileceğini gösterir.

Aynı zamanda ilerde açıklayacağımız insanın anlam arayışlarının karşılığını bulacağımız bir pratik etik anlayışı vardır. Felsefi sağaltımın kuramsal ve kavramsal çerçevesinin çizilmesi bakımından “kişisel sorunların temelinde bu sorulara verilen cevaplar olduğu göz önünde bulundurulduğunda; hayat felsefemizin dışı yansıması” açığa çıkar (Lahav, 1995: 102). İşte Kant felsefesi bu bağlamda felsefi sağaltım imkanlarını bulabilmemiz bakımından belli cevaplar sunmasıyla kaydadeğerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

KANT FELSEFESİNDE FELSEFİ SAĞALTIMIN İMKANLARI

Amaç: Bu bölümde Kant felsefesinden yola çıkılarak sağaltım sorunsalının belirlenmesine gidilmiştir. Yanlış-doğru gibi kavramlar bilimin tekelindeyken, kötü-iyi gibi yargı bildiren kavramlar etiğin konusu olduğu için çalışmamız daha yoğun olarak bu yönde ilerlemiştir. Kant’ın mesele ettiği kavramlar gün içerisinde dolaylı ya da doğrudan en çok karşımıza çıkan ve hayatımızı etkileyen önemli kavramlardır. Bu yüzden Kant’ın eğitim, metafizik, epistemoloji, ontoloji, pratik bilgi, insan aklının sınırlarını belirleme, anlam, mutluluk, özgürlük, ödev, buyruk, en yüksek iyi, erdem gibi ahlaki sorunlar; kendine yeterlilik ve kendini anlama gibi varoluşsal kavramlar üzerinden çeşitli yorumlamalara gidilmiştir.

Kant’ın eserleri temel alınarak açıklama, analiz ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. Aynı zamanda ikincil kaynaklar olarak Kant’ın felsefesi üzerine yazılmış araştırmalar irdelenmiştir.

Kendi döneminin aydınlanma hareketi ile ilgili meselelerde, ‘aklın bize mutlak hakikati sunduğu iddialarına karşı varoluşçu saldırıyı başlatan’ (Solomon, 2020:16) Kant, bugün de birer etik veya ahlak felsefesi ile ilgili sorunların ana uğrağı olmuştur. Nitekim felsefi düşünmeyi, kişinin kendi dünyasını yapılandırma şekline yönelik bakış olarak anlamayı sağlamıştır. Kişisel mutluluk öğretilir mi? Başkalarına öğretilip toplumsal hüviyet elde edilebilir mi? Kişiye eğitim ve öğretim yoluyla kazandırılıp toplumsal alana taşınabilir mi? gibi soruların cevabını bulacağımız Kant felsefesi, aynı zamanda sağaltımsal yaşam pratiğinin felsefi açıklaması olarak belirir. Kant, epistemolojisinde teorik alt yapıyı sorgulamasıyla eleştirel bakışı geliştirmiştir. Kant’a göre aklın eleştirisi insanı şüpheli iddialara yönlendirir.

Şüphencilik yardımıyla şimdiye kadar dogmatik bir metafizik oluşturmaya yönelik tüm çabaların başarısız, nafiye olduğunun kabul edilmesi gerekir(Kant, 1998:43).Böylelikle pratik alanda şüpheci tavrını bir yere kadar getirerek geleneklere, alışkanlıklara, yasalara sağaltımsal bakış için yer açmıştır.

2.1. Antikite ve Kant Etiği

Kant'ın felsefesinde metafiziki düşüncelerin ağır bastığına dair bir kanı olsa da eserlerinde özellikle Antik çağ filozoflarının mesele ettiği konuların bu denli ağır basmasında insanlar için huzur aramaya odaklanan bir amacı düşündüğü aşikârdır. Kant'ın özellikle ilkçağ felsefesinde temel kavramlar olan bilgelik ve erdem üzerine düşüncelerinin iç yüzünü kavramak amacıyla eleştirel felsefesi incelenmiştir. Yüzyıllardır varoluşsal sorular olarak tartışılan yaşamın amacı, sorumluluk almak, özgürlüğün sınırı, ölüm kaygısı gibi kavramları bilmek çağımız insanını gerekli bir uyanışa çağıracaktır. Yaşam üzerine sunduğu öğretilerle, günümüzde bile ahlaki çelişkilerin olduğu durumlardasorunlara felsefi açıdan bakabilme ve hassas noktaları çözme ayrıcalığına sahip olunabilmektedir. İşte felsefi sağaltımın Kant'tan beslendiği kısmında gaye, bu öğretileri anlamaktan ziyade bireyin kendi sorunsallarına kendi cevabını bulmasına yardımcı olmaktır.

Kant felsefesi ile Antik Yunan felsefesi arasında konu benzerlikleri vardır. Solomon'a göre Kant'ın akademik felsefesi, Sokrates bilgeliğini ve aydınlanmayı sunma girişimi açısından varoluşçulukla ortak noktaları olduğunu (Solomon, 2020:6) ortaya koyması, Kant'ın evrensel ve derin bir felsefi çabaya girdiğine işaret eder.

Kant da, Antik Yunan filozofları gibi, hayatı felsefenin ve ahlakın hizmetine vermeye çabalar. Kant'a göre felsefe bir 'ödev çağrısı'dır. Kant, felsefenin talep ettiği biçimde yaşamaya yönelmiştir (Duralı, 2017:10). Özellikle insanın hayatın anlamını yakalama maksadıyla geliştirdiği erdem, mutluluk, iyi olma üzerine sorgulama, ilk zamanlardan beri üzerinde en çok düşünülen meseleler olarak felsefi sağaltıma temel argüman olmuştur. İnsan doğanın bir parçası olarak bir bütüne ait olduğu gibi, *zoonpolitikon* olmasıyla da ahlaksal bir anlam arayışıyla güdülenir. Kant, bireysel çaba olarak değil insanlık için vicdan, özgürlük, en yüksek iyilik kavramlarını geliştirmiş olup felsefesinde evrensel anlamda ahlaki tutumun imkanını işlemiştir.

Kant'ın, kendi eleştirel sisteminin farklılıklarını ve temel özelliklerini ortaya koyarken Antik çağdan etkilendiğinin belki de en büyük göstergesi, sözü edilen kavramlar çerçevesinde ahlaka fazlasıyla alan açması ve bilme yeteneğini sorgulamasıdır. Ahlak anlayışını ödev ve gereklilikler ahlakına çevirmesi, felsefi anlayışının diğer filozoflardan daha farklı

biçimlenmesine sebep olmuştur. Nitekim eleştiri anlayışına uygun olarak, ilk çağlardaki filozofları hatırlatacak yeni ilkeler geliştirmiştir. İlkçağ felsefesinin ana problem konusu olan nasıl mutlu olabilirim? gibi soruları, bireysel ve her türlü dinsel ve toplumsal baskıdan bağımsız, özgür anlayışla filozofların ifade etmesi Kant'ı etkilemiştir.

Kant'ın en üstün iyi ideali, Antik Yunan'ın '*arkhe*' arayışını hatırlattığı gibi, insanın kendine bir zemin bulması için girdiği arayışların nihai sağaltımında gerekli bir kavramdır. Her birey kendi dünyasını anlamlı hale getirdiğinde sağlıklı düşünen bir toplum oluşacağı için, felsefi sağaltım yaklaşımını bu çerçevede oluşturmak uygun görülmüştür. İlk adım Kant'ın belirli kavramlarından yola çıkarak, onun kendinden önceki filozoflardan, bu çerçevede nasıl ve ne şekilde etkilendiğini göstererek başlamak olur.

Platon, Diyaloglar'ında her seferinde doğru bilinen yanırlardan sıyrılmak, eleştirel ve erdemli düşünmeye yöneltmek, kavramları uygun ve yerinde kullanmak, sabit fikirlerden kurtulmak üzerine bir dizi öğütlerde bulunur. Platon'un toplumsal temelde mutluluğu önplana alması, en yüksek iyiyi mutluluk olarak belirlemesi, ancak erdemli kişinin gerçekten mutlu olabileceği anlayışı Kant'ın eserlerinde de benzer şekilde incelenmiştir. Kant, toplumsal sorunları, toplumun ötesinde bir sistem içerisinde duygudaşlık ve akıldaşlık kurarak, sağaltarak, evrensel olarak algılamak gerektiğini vurgular.

Platon, Protagoras diyalogunda erdem kavramının iyilik ve bilgi ile ilişkisine değinir (Platon, 2010: 392). Bu ilişki insanı iyileştirmeye yönelik bir felsefe olarak karşımıza çıkar. İnsan, toplum içerisindeki insan olarak öykülenir. Kant da Platon da başladıkları felsefe meselelerinde düşünülmeden ve ezbere kabul edilmiş, sorgulanmamış bir geleneği eleştirirler.

Kant'a göre "felsefe eleştirel bir etkinliktir" (Kant,1984:87). Kant, geleneksel metafiziği eleştirerek, insanın olgunluk dönemine gelene kadar geçirdiği sürede erdemli yaşam tavrını edinmesi gerektiğini belirtir. Erdemli olma iyi olma ile ilişkilidir. İyi kavramına yönelenin karakterinin de iyi olacağına dair söylemleri bu ilişkiyi açıklar (Kant, 1994: 78). Üstelik erdemini öğretilen bir şey olduğuna vurgu (Platon, 2010: 402) Kant'ın, eğitimin çocukluktan ahlak ve pedagoji ile birlikte öğretilmesi gerektiğine yaptığı vurguyla benzerdir. Bu bakımdan Kant için erdem ile mutluluk arasındaki bağlantı, erdemini mutluluk üretmesi gerektiğinin kabul edilmesi anlamında, pratik olarak zorunludur.

2.1.1. Felsefi Sağaltım Bağlamında Aristoteles ile Kant

Marinoff'un deyişyle, "Aristoteles'e göre eğer mutluluk erdemli faaliyetten ibaretse, bu mutluluk en üstün erdemini faaliyeti, başka bir deyişle tabiatımızın en iyi tarafının faaliyeti

olmalıdır. Bunun sonucu olarak, mutluluk düşünce gücünün eriştiği yere kadar varır ve bir insanın düşünce gücü ne kadar büyükse mutluluğu da o kadar büyük olacaktır” (Marinoff, 2004:113). Aristoteles’e göre erdemli olan kişi aynı zamanda mutlu olur. Çünkü mutluluk ya da *eudaimoni*, ruhun erdem doğrultusundaki etkinliğidir. Dolayısıyla mutluluğun değerli olarak görülmesi, kendisinin amaç olan şeylerden olmasından ileri gelir (Aristoteles, 1997:20). Erdemli yapılmış eylemlerin süreci kadar sonucu da önemliyken; Kant bu süreçte bilinçli isteğin asıl önemle vurgulanması gerektiğini belirtir. Karşısına çıkan çeşitli sıkıntıları kabullenip yine de vazifesini gerçekleştiren kişi iyi bir şey yapmış yani erdemlice davranmış olur. Burada vazifeyi yaparken iyi niyetli bir şekilde bir bedel ödemişlik söz konusudur. “İstencin; kaçınılmaz bir baskıyla birlikte, kişinin kendi usunca bütün eğilimlere uygulanan, yasaya özgürce boyun eğme bilinci yasaya saygıdır” (Kant, 1999:130).

Aristoteles, ‘*ay altı ve ay üstü evren*’ anlayışında maddi ile zihinsel-ruhsal alanın ayrımını yapar. İşte insan bu arafta olmayı kabullenen bir varlıktır. Kant da iki ayrı dünya olarak fenomenal dünya ve numenal dünyanın varlığını kabul eder. İnsanın hem numen (*noumena*) hem de fenomen (*phenomena*) alana ait olduğunu düşünen Kant, insanın duyuşsal yönüyle doğaya ait olduğunu vurgular. İnsan, fiziksel varlığıyla ve içgüdüsel yanıyla doğanın bir parçasıdır.

Numenal alana her ne kadar önermelerle ya da yargılarla ulaşmasak da varlığı şüphesizdir. İki dünya arasında varlığını sürdüren insan, varoluşuyla direnir. Bu da insanın içinde bulunduğu çevreyle uyumlu bir ilişki içerisinde olmasını ve onu benimsemesini, yaşam alanına odaklanmasını sağlar. Kant, bu ikili ayrım üzerinden ölümsüzlüğü ahlak kuramıyla bağdaştırmıştır. Aristoteles’in ideaları görgülle ilişkilere yükleyip sınırlamasına karşılık Kant, analitik ve sentetik tanımlamalarıyla, idelere ve kategorilere ayırarak sınırlandırmıştır (Kant, 2013:329). Ölümsüzlük gibi numenal ideler, akli olarak bilinmeyeceğinden, bu dünyayla bağı doğrultusunda kavranılır. Önemli olan pratik ahlak kurallarıdır. Ortalama yaşam alanı kişinin aynı zamanda vicdanıyla ve varoluşsal kaygıyla nasıl mücadele edeceğini gösterir.

Kant’a göre uzamda ve zamanda düşünülen şeylerin zihinden bağımsız bir şekilde orada durduğunu bilemeyiz. Çünkü bu iki kavram sadece insan zihnine ait tasarımlardır, böylelikle de dış dünyada gördüklerimiz, deneysel olarak anlaşılabilir ve kavranabilir. Daha farklı bir beklentimiz olmamalıdır (Kant, 1995: 95).

Numenal dünya kavramında, uzaysal ya da zamansal olmayan, gözlenemeyen bir alandan bahsedildiği için felsefî sağaltım için iki ucu açık bir konudur. Kant aklın sınırlarını göstererek Aristoteles gibi ikili bir ayrıma girerken bilinmeyip de kabul edilen numen alanın geçerliliğini ve nasıl düşünülmesi gerektiği üzerine bir felsefe tarihi kritiği yapar.

Aristoteles'in pratik bilgelik (*Phronesis*) yönü ile Kant'ın eylemsel ahlak üzerine söylemleri benzerdir. İnsanın her daim kendine sorduğu ne yapmalı ve nasıl yaşamalı gibi sorulara Aristoteles'in orta yolu (Aristoteles, 1997:31) nasıl bulmalı sorusu eklenildiğinde Kant'ın '*kategorische imperativ*' kavramı ile karşılaşılır. "Eylemi, hiçbir eğilim duymadan, yalnız ve yalnız ödevden dolayı yapsın; işte o zaman ilk defa eylemi hâlis ahlâksal değerini taşır (Kant, K.1982: 13). Hiçbir koşula bağlı olmadan sadece kendisi için ve anlamı doğrudan kendinde olan bu kavram, ödev ahlakıdır. Denilebilir ki Aristoteles'in iyi kavramına yüklediği anlama bakıldığında, nitekim iyiyi simgeleyen bir bilgi varsa onunla ilgili eylemin sırf iyi olduğu için yapılması, Kant'ın ileriki sayfalarda ayrıntılanan koşulsuz buyruğu ile kastettiği şeydir. Kant'ın koşulsuz isteme iyiliği, *kategorik imperatif* terimidir. Kant'a göre kişinin eylemlerinin ahlak yasalarına uygun oluşu kategorik buyruktur. Bu bakımdan, insanların birbirini araç olarak değil de, içlerindeki ahlaklı olmak arzusuyla birer amaç olarak görmeleri beklenir (Bkz.Kant, 2013A:46).

Kant'ın bu şekilde teorik ahlak ve pratik yaşamarasında bir bağ kurması, kendini sağaltımsal olarak iyileştirmek isteyen bireyin kuram eylem bütünlüğünü görmesine örnektir. İlk çağ felsefe tarihinden günümüze kadar insanın rehabilite edilmesi üzerine düşünen birçok filozoftan biri olan Aristoteles de, ahlak anlayışına pratik akıl ve pratik yaşam bilgeliğini katmıştır. Aristoteles'in felsefesinde de pratik akıl ile teorik akıl ayrımı vardır. Hayatı biçimlendiren eylem ve değer yargılarımız bununla ilişkilidir. Pratik aklın anlamı mutluluk (*eudaimonia*) ile iyi olmada görülür (Aristoteles, 1997: 152). Tecrübe edilerek kazanılan yasaların ve buna bağlı olarak mutluluğun sadece deneyim alanıyla sınırlanmaması gerektiğini yani sırf yararı ve mutluluğu bulmak için birşeyler yapmaya çalışmanın sığılığı iki filozofun da felsefesinde vardır. Kant'ın tecrübeye dayanmayan dolayısıyla da evrensel algılanabilen ahlaki davranışları, görev ya da vazife oldukları için yapılması gerektiği görüşü, Aristoteles'in teleolojik ahlak felsefesinden farklılık gösterir.

Aristoteles'in insanı politik hayvan olarak görmesi, toplum içerisindeki ahlaki tutumlarıyla var olan insana dikkat çekmesi, Kant'ın metinlerinde de görülür. Kant da günlük yaşamın içinde dünyevi meselelerle uğraşan benzer insan tanımını kullanır. Aristoteles, ahlaklı olmayı insanın gelişimiyle ve karakter erdemleri ile düşünce erdemlerinden pay almayla ilişkilendirir. Oysa Kant kişinin yaşantısından ya da çevre koşullarından ziyade ona has özerkliğine bağlar. Dolayısıyla yolunu yasalarla birlikte özgürlük kavramıyla tamamlar. Aristoteles de yasaların olması gerektiğini kabul eder; fakat Kant gibi en üst noktaya taşımaz. Çünkü Aristoteles için yasa dediğimiz şey, insan doğasına uygun olarak en iyi olan her ne ise onu ortaya çıkarmamızdan sonra ve koşullara göre biçim değiştirerek sonucuyla karşımıza çıkar. Böylelikle de Kant'ın kastettiği yasalara bağlı ahlaki eylemde bulunma şekliyle, kendini

sonuç odaklı faydacı adalet sisteminin karşısında bir yere konumlandırılmış olur. İnsanın toplumsal bir varlık olmasından hareketle toplum içinde uyumlu yaşamının önemine ve buna bağlı olarak yasalara Kant da değinmiştir. Yasaya uygun yaşamak ve eylemde bulunmak, zayıf insan doğasına karşı erdemli olmanın gerekliliğidir.

Kant'ın idealist çizgisiyle geliştirdiği ödev ahlakının temelindeki en yüksek iyi (*Summumbonum*) kavramı, kesin olanı vurgulamasının yanı sıra bilmenin, epistemolojinin üstünde metafiziki bir konuma geçer. Dolayısıyla, iyi olma edimi hem bir metot hem de ahlaki anlamının kendisini ifade eder. O halde hem erdemli olma hem de mutlu olma idealini içinde barındırır. Burada önemli olan nokta, mutluluğu beklemeksizin, erdemli olmaya niyetliyken mutlu olmanın ardından gelmesidir. Her koşulda erdemli davranmanın mutluluğu getiremeyeceği gözardı edilemez. Dolayısıyla yine de erdemli olmaya eş deyişle ahlaki davranmaya motivasyonu sağlayacak şey, en yüksek iyi'dir.

Aristoteles iyi kavramının neliğini sorgularken her eylemin yöneldiği şeyin iyi olduğu ve her eylemin amaçladığı şeyin ise nasıl bir iyi olduğu üzerine bizleri düşündürür. İnsanların yaptığı uğraşlar bir amaca, bir iyiyi hedeflemeye yöneliktir. Fakat tüm insanlar aynı iyiyi amaçlamazken ün, zenginlik ve haz gibi bir gaye olabildiği gibi iyi kavramı hem insandan insana değişebilir hem de aynı insanın farklı durumlarına göre bile değişebilmektedir. Denilebilir ki sadece kendisinin amaç olduğu şey iyidir. Bir eylem doğrultusunda yapılan tercihte sadece iyi olmaya amaç edinilir ve geriye kalanların hepsi bu durumun aracı olur.

Kant'ta, üç çeşit buyruk, üç çeşit de iyilik vardır: Problematik buyruğa göre bir amaca uygun olan araç iyidir. Pragmatik buyruğa göre mutluluğa ulaşmak için eylemek zorunludur ve bir şartlı yargı söz konusudur. Ahlaksal buyrukte ise eylemek kendi içindir, mutlaklık gerektirir. Burada önemli olan, ahlaksal zorunluluk bir yükümlülük iken problematik ve pragmatik buyrukların bir yükümlülüğünün, gerekliliğinin ya da zorunluluğunun olmamasıdır. Kişi, sırf hoşuna gittiği için bu eylemi yapmadıysa eş deyişle dürtüsel olan patolojik halden farklı olarak sırf iyi olduğu için yapıyorsa pratik zorunluluktan söz edilebilir (Kant, 2003:23-25).

Aynı zamanda Aristoteles'in tek tek kişilere göre değil de tüm insanlara göre iyi olanı amaçlamak gerektiği düşüncesi, Kant'ın toplumsal iyiyi yakalama amacıyla benzerdir. Kant etiğini oluşturan en belirleyici cümlelerden biri olan "öyle eyle ki senin istemenin maksimi aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak geçerli olabilsin" (Kant, 2009:35, 2002:72) ilkesini toplumsal düzen için önemli bir maksim olarak görür. Böylelikle etik ilkeleri içerik olarak sağaltımsal bir sisteme göre oturtur. "Bir eylemin ahlaki değeri, sadece birilerinin isteyip istememesine göre belirlenirse eylemdışısal bir amaç uğruna gerçekleştirilir ve Kant'a göre işte

tam da bu, ahlaki bir karar söz konusu olduğunda,hiç bir koşulda kabul edilmemelidir” (Mussenbrock, 2013:165).

Aristoteles’in iyiyi temele alarak altında haz, şöhret, güç gibi başka bir şeyin olmaması gerektiği (Aristoteles, 1997: 1094a- 1097b) ifadesi Kant’ta eylem haline geldiğinde hiçbir amaç gütmeyen ve kendi için yapılan şeyi iyi olarak görmeye dönüşür. Dolayısıyla Aristoteles’in mutlulukla ilişkisinde bulunduğu iyi edimini Kant’ta biraz farklılık gösterir. Kant, vazife ya da görevi mutluluğun yerine koyar. Önemli olan mutlu olmayı düşünmek değil, sorumluluğunun farkında olmaktır. “İyi bir niyetle düşünülerek vazife olduğu için yapılan bir eylem, elbette ki sorgulanır Kant için. Burada önemli olan sırf vazife olduğunun bilincinde olarak eyleme geçme arzusudur” (Kenny, 2017: 273). İyiyi istemek Kant’a göre insanların doğasında bulunan, öğretilmekten çok aydınlatılmayı bekleyen; eylemlerimizin bütün değerini belirlemede hep en üstte duran ve diğer herşeyin koşulunu oluşturan bir kavram (Bkz. Kant, 2002: 10-13) olarak karşımıza çıkar.

Aristoteles’teki iyiyi arzu etmek, erdemli olmak ve ahlakın mutlulukla ilişkisi Kant’ın felsefesinde görev aşkıyla ilişkilendirilmiş, dolayısıyla iyiyi istemek ve mutluluk farklı bir konuma yerleşmiştir. Sonuç olarak her iki filozofta da görüleceği üzere ahlaki eylemler hem zihinsel hem de ruhsal arınmışlık etkinlikleridir. Çünkü ahlaki buyrukları yerine getirme hem varoluşsal olarak derin bir haz verir hem de olması gerekenin en makul olanını sunar.

Felsefi sağaltım bağlamında Aristoteles ile Kant arasındaki ilişkiyi açıkladığımız bu bölümde görüldüğü üzere Kant kendi felsefesini oluştururken, ilk çağ felsefesinin pek çok kavramından yararlanmıştı. Erdem, mutluluk, ölümsüzlük, numenal dünya gibi kavramları tekrar tartışmış olması, bir felsefe tarihi kritiği yapmış olması felsefi sağaltım için zengin bir kaynak sağlamıştır. Aynı şekilde Kant’ın, felsefi sağaltım bağlamında Stoacılar, Epiküros ve Kinikler ile olan kavramsal etkileşimini göstermek mümkündür. Böylelikle Kant, bize göre felsefeyi bir sağaltım imkânı olarak kullanmış ve dünyayı anlamlandırma çabasının olanaklılığını göstermeyi amaçlamıştır.

2.1.2. Felsefi Sağaltım Bağlamında Stoacılar, Epiküros, Kinikler ve Kant

Aristoteles ve Stoacılar’da gördüğümüz insanın doğuştan iyi ya da kötü olmadığı düşüncesine Kant, insanın tabiatı itibarıyla ahlaki bir varlık olmadığını ve iyi ya da kötünün sonradan kazanılan bir şey olduğunu ekler. Ahlakilik insanların doğasında keşfedilmeyi bekleyen bir şeydir. İnsan “ancak akli ödev ve yasa fikrini geliştirdiğinde ahlaki bir varlık haline gelir” (Kant, 2013:123). Bu bakımdan, insanın doğal yapısının zayıf olması, güdüleriyle yaşayan

bir varlık olması onun eylemlerini ahlak yasalarına uygun hale getirdiğinde tamamlanabilecek bir ‘ahlaksal iyiliğin eksikliği’dir (Kant, 1994:85- 88). Fakat Kant’a göre bu yanımızı bilmek bizi iyi ve ahlaksal eylemleri icra etme konusunda kendimize olan güveni yitirmemize, doğamız gereği aciz olduğumuzu düşünmemize neden olmamalıdır. Çünkü içsel yargılarda geçerli olan bir genel kabul vardır.

Yine Kant ile benzerlik kurulabilecek bir diğer felsefe ise Stoacıların dünyayı bir bütüncül yapı içerisinde anlama girişimidir ki bu aynı zamanda insan odaklı bir felsefe anlayışıdır. Stoacı, uygulamalı felsefi anlayış bağlamında ‘ahlaki bir tavır’ ailesine de uygundur (Hadot, 2012:145). Felsefi antropoloji ile Kant insana dünya içerisinde pratik bir konum vererek ama aynı zamanda bütüncül yapıyı sergileyerek yeni, bir o kadar da benzer bir bakış sunmuştur. Bu bakış insanı yüceltme değil, bir anlamaya çalışma, algılama boyutudur. Duygu ve arzuları kontrol etmek Stoacılar gibi Kant’ın da amaçları arasındadır. “Akıl sahibi varlıkların bütün eylemleri, görünüşler olmaları bakımından, doğanın zorunluluğu altındadırlar; ama bu aynı eylemler, akıl sahibi özneye ve bu öznenin sırf akla göre eylemde bulunma yetisiyle ilgilerinde özgürdürler” (Kant, 1995:99). Dolayısıyla doğadaki zorunluluk için gerekli olan yasalarca belirlenme, yani bir nedene bağlanma söz konusudur.

Kant’a göre erdem doğal değil yapaydır; aynı zamanda çocukluktan eğitimle öğrenilebilir. Bu bağlamda Kant’ın insan tanımı Stoacı izler taşır. Nitekim karakterli insanın duygu ve tutku tereddütlerine karşı zafer kazanması, ahlak yasasının insanlara hayvanlarınkinin çok ötesinde bir şeref kazandırması ve insanın maksimler sayesinde kendisi üzerinde hâkimiyet kurması (Kuehn, 2011:138) gibi düşünceleri Stoacıları hatırlatır.

Stoacılar için bireyin kendini tanıma ve erdemli olmayı kendi yaşantısında içselleştirerek kurma girişimi, Kant’ın ancak özgür iradeyle ahlaki tutumları gerçekleştirebileceğimiz anlayışına benzer. Acı çeken bir Stoalının acıyı, cesaretini artırıcı bir vesile olarak görmesini örnekleyerek açıklar (Kant, 1999:68). Önemli olan bireyin içinden gelen düşüncelerin erdemli olmasıdır ya da Kant’ın tabiriyle insanın kendi içindeki ahlak yasasının farkında olmasıyla gelen yolculuktur. İki anlayışta da kişinin doğası gereği içsesini dinleyerek yapılması gerekeni yapması söz konusudur. “İnsanın hep aynı kalan doğasına ve yaratılmışlar arasındaki kendine özgü yerine yoğunlaşmalıyız... Kant; doğanın bize söyledikleriyle aklın bize söylediklerinin aynı olacağından emin görünmektedir” (Kuehn, 2011:166).

Stoacılar göre zevk ve hazlar bizi kontrol etmedikleri sürece sorun olarak görülmemelidir. Aşırılıkların kurbanı olmanın insanın doğasına aykırı olduğunu Stoacılar gibi, Kant da kontrol kavramıyla açıklar (Kant, 2013:117). Kant, kontrolün kişiyi erdemli kılacağını ve

doğaya aklını kullanarak uyum göstermek gerektiğini vurgular. Çünkü etik olan akla dayalıdır ve güdülere karşıt durur. Hazzın güdülediği davranışlar bu bakımdan kabul edilemez.

Seneca'ya göre dünyaya gelme gerçeğini değiştiremeyeceğimize göre, bu durumu kabul edip kontrolü felsefe ile uğraşarak sağlayıp katlanmak gerekir. Felsefe bize her türlü felaket olanaklarını bildirdiği için, önceden bilinen şeylerin tokadı daha az acı verir (Bkz.Seneca,1999: 77).

Epiktetos da benzer şekilde felsefenin sağaltımsal yanıyla yaşamın iyi kötü yanlarına karşılık insanın kendini kontrol edebileceğini vurgular. “Felsefe ile uğraşıyorum deme, kendimi kurtarıyorum de” (Epiktetos, 1946: 4) gibi söylemleri felsefi düşünmeye verdiği önemi destekler niteliktedir.

“Bütün insanlarda normal bir duygu vardır ki ruhlarında temelli bir aksaklık olmayınca, kendilerine söylenen her şeyi anlarlar. Bu güç bütün insanlarda eşittir. İşte sağduyu denilen budur” (Epiktetos 1964:83). Farkına vararak yaşamak söylemiyle Kant'ta da gördüğümüz erdemli eylemin niyet ile ilişkisi, birer tutarlılıklar bütünü olarak ahlaksal yapıyı oluşturur (Kant, 1994:175).

Stoacılar, yaşamı mutluluğu hak etmeye çalışma mücadelesi olarak gördükleri için, davranışların iyi olmasını mutlulukla bir sayarlar. Kant, bu anlayışı yetersiz ve eksik görerek, geçmişte insanların ahlak bakımından büyük bir yetkinliğe sahip olmadıklarını düşünür. Ahlaklılığın nesnelama uygulanış koşulunun öznel olduğu ifadesi bu bakımdan açıkça anlaşılır. O halde iyiden kastettiğine baktığımızda bunun ‘herkesce kabul edilebilirliği olan, beğenilen dolayısıyla da akıl ile kavranabilen bir şey olduğu’ sonucuna varılır (Kant, 1994:40).

Kant'a göre mutlu olmak için ahlaksal tutumlar geliştirilmemelidir. Menfi olmaktan ziyade ödevler veren Kant'ın ahlak anlayışı, *conditio sine qua non*, mutlu olma isteğinin akla yatkın olması kısmıyla ilgilidir. O halde ahlaklı davranmak mutlu olabilmek için bir amaç olarak görülmemelidir. Üstelik bir yasa ile en yüksek iyiyi geliştirmeyeyönelik bir ahlaktan bahsedilir. İşte en yüksek iyi uğruna içten gelerek yapılan ahlaksal davranışlar mutluluğu arkasından getirir (Ryckman, 1991:57-95).

Kant'a göre mutluluk, insanın arzulama yetisinin özel bir nesnesidir ve bu bağlamda Antik Yunan filozoflarının çoğunun mutluluk üzerine söylemlerini gerçekçi bulmaz. “İlk defa Kant, Antik felsefenin bu hatasını fark etmiştir. Kant, insanın mutluluğun peşinde koşmasıyla, ona erişmeye çabalamasıyla, onu elde edemeyeceğini göstermiştir. Çünkü Kant'a göre insan ancak yaşadığı hayatla, yaptıklarıyla, ettikleriyle, işledikleriyle mutlu olmaya layık olabilir (Mengüşoğlu, 1988:58 – 59).

“Mutluluk, dünyada us taşıyan bir varlığa özgü varoluşun bütünü içinde, her olayın kendi istek ve istencine uygun giden durumudur” (Kant, 1999:192). Bazı zamanlar mutlu olmak, ahlaksal davranmayı ya da erdemli olmayı bir zorunluluk haline getirmeyebilir. Nedensel ilişkiler tecrübelerle, denemelerle kavranılır; bunun mantıksal zorunlulukla bir ilgisi yoktur. İyi olan tek şey iyi niyettir, iyi niyetle ne elde edileceği önemli değildir. Bir niyeti iyi yapan şey de vazife tarafından harekete geçirilmiş olmasıdır. İyilik yapılarak bir çıkar elde edilebilir; fakat bir insanın karakterinin değeri, ancak o insan vazife için bir şey yaptığında görülebilir, eğilimleri sebebiyle değil. Dolayısıyla vazife, ahlaki bir buyruğa itaatten ötürü hareket etme anlamına gelir (Kenny; 2017: 111-121).

Stoacılar ve Epiküros okullarının iyi ideasını mutluluğa götüren yolda ahlak ve erdemle birlikte kurduğu ilişkiyi Kant'ta da görürüz. “İnsana iyi gelen şey iyidir. Ruh huzuruna ulaşmanın yolu, Epikür tarafından oldukça açık bir şekilde gösterilmiştir. Bu psikolojik sağaltım sisteminin temel parçaları, egzersiz ve ruhsal tedavidir” (Mussenbrock, 2013:75). Özellikle insanı günlük hayatın içerisinde ele almayı vurgulayan Kant, iyi ideasını felsefi anlamda kullanarak, ahlaki iletişim örüntüleri çerçevesinde yani insanın ilişkileri bağlamında ele alırken iyi olmayı kasteder. Bu çeşit bir felsefi ve ahlaki iyi oluş, bize mutluluk yolunun kapılarını açar.

“Epikür, kesinlikle eksiksiz bir felsefe teorisi kurmak istemiyordu, tersine onun öğretisi sadece pratik bir yaşam bilgeliğini oluşturmayı hedefliyordu. Ahlaki olarak “iyi”, haz içinde ortaya çıkar, acı ise “kötü”nün ifadesidir. Mutluluk, kaygılardan ve acılardan arınmak demektir” (Mussenbrock, 2013:73). Epiküros da tıpkı Stoacılar gibi erdemli davranmayı içselleştirmenin aynı zamanda mutluluk olduğunu savunur. Ahlakın mutluluk ilkesine bağlı olduğunu ve eğilimlerde ölçülü olmayla mutlu olunacağı Kant için bir yere kadar kabul edilebilir çünkü genel bir yasa arayışının aksine her bireyin kendi eğilimine göre ahlaki ilke seçimi olduğunu düşünmüşlerdir. Oysa Kant'ta göreceğiz ki erdem de mutlu olma yolunda olması gereken zorunlu bir koşuldur.

Kant'a göre Kinikler'den Diogenes'in üstün iyinin kaynağını sadelik arayışında bulmak gerektiği düşüncesi önemli bir ayrımdır. Bu bakımdan her iki filozof da azla yetinmek gerektiğini düşünür. Epikürcülerin anlayışını ise, kendini sevme savunucusu ve duyusallık ilkesinden yana olarak görür. Basiret ilkesine bağlı olduğunu düşünür çünkü kendi çıkarlarını hedef alan ve duyularını tatmin etmeyi düşünen bir öğretileri vardır. Basiret ideali, eşdeyişle iyi davranmanın mutluluğa ulaşmak için bir araç olduğunu düşünmeleri olarak gösterir. Üstelik insan kötüye de iyiye olduğu kadar eğilimli olduğu için mutluluğun arka planını belirlemek

gerekir. Kant'a göre sade bir yaşantı koşullar gereği yaşıyor ve alışkanlıklardan dolayı şikayet edilmiyorsa, daha farklı bir hayat karşısına çıkmadığı içindir (Kant, 1994:19-26).

Kant'ın mutluluk anlayışı ve eleştirel tavrı ile karşılaştıracığımız bir diğer filozof ise M.S. II. yüzyılda yaşamış olan ve aynı zamanda tıp doktoru olarak da deneycilik ile şüpheciliği kullanmış olan Empirikus'tur. Empirikus bir şüpheci olarak zihinsel dinginliği dert edinir. Ona göre temiz zihin her duruma eleştirel yaklaşan akılla olur. Empirikus, empirik okulun hastalıkların kendi içselliklerinde gizlendiği tartışmalarını göz önünde bulundurmıştır. Tıp okullarının metodik yaklaşımlarıyla hastalığa şüpheyle bakmanın felsefi analizini yapmıştır. Beden ve zihin ayrımı yaparak insanın ruhtan, duygulardan, dürtülerden, motivasyonlardan ve iradeden oluştuğunu daha o dönemde tartışmıştır. Bu tartışmayı filozof doktor bakış açısıyla oluşturmuştur (Açıköz, 2006:54).

Kant, “şüphecileri soruşturmalarında ısrar eden araştırmacılar olarak niteleyen eski Pyrrho'cu anlayıştan faydalanıyor, aynı zamanda bu ismin ‘şüpheci disiplini’ nitelemek için Empirikus tarafından kullanılan isim olduğunu anlatıyordu” (Kuehn, 2011:149).

Böylelikle Kant, Antik Yunan filozoflarının birçoğu gibi bilgi araştırmasına eleştirel yöntemle girmiş, benzer şekilde ahlak düşüncesini erdem ile mutluluk ilişkisini tartışarak geliştirmiştir. Denilebilir ki ruh dinginliğini sağlamak ve toplumsal faydayı gözetmek doğrultusunda ortak bir amaçla aslında felsefi sağaltım yapmışlardır. Yukarıda açıkladığımız Kant'ın sağlıklı zihin, erdem, şüphe, insan doğası, kontrollü olmak üzerine düşünceleri, onun eleştirel yöntemini ahlak öğretisi bakımından da önemli bulduğunu gösterir.

2.2. Kant'ta Felsefi Sağaltım

2.2.1. Kant'ın Felsefe Tarihindeki Önemi

Genel olarak Kant'ta felsefi sağaltımın imkanlarına bir girizgah olması bakımından felsefe tarihine kazandırdıklarıyla başlayabiliriz.

Kant ile birlikte felsefi söylemlere eleştirel anlayış hakim olmaya başlarken kendinden önceki rasyonalist felsefe sistemlerinin insanın dış dünya ile iletişimde bilgilenmesine ne kadar uyduğunu irdeleyerek yeni bir dönemi başlattı. Kant, aklın yerini belirleyerek felsefe tarihinde yeni bir bakış açısı kazandırmasıyla aynı zamanda hangi alanlar ve kavramların kritiğinin yapılabileceğini gösteren yeni ve eleştirel bir dönemin başlamasını sağladı.

Kant'ın numen alanı, aynı zamanda ben ve ötekileriyle ilişkili olması kozmik bilincin felsefeye kazandırılmasını sağlamıştır. Husserl, Kant'ın ‘bize görüldüğü kadar bilebiliriz’

söyleminden yola çıkarak, “yabancı dünyalarla olan karşılaşma felsefe ile olan merakın ilham kaynağı” (Husserl, 2010:57) olarak görür. Husserl, Kant’ın evrensel görüşü ile ilgili olarak düşüncelerinin önemini vurgular. Ona göre Kant’a kadar görünüşün kendisinden çok görünen şey hakkında konuşuyordukve genellemeleri buradan çıkarıyorduk. Oysa Kant ile beraber, öznel bir görünümün öznelliğinin yanı sıra ortak deneyimlerlenesnelleşen genellemelere gidilebileceğini göstermiştir. Bu da eleştirelilik ve görüsellik kavramlarıyla duyumsayan psikolojik ben’e yeni anlamlar kazandırmıştır.

“Felsefe, eleştirel bir etkinliktir” (Kant, 1984: 87). Bir sağaltım imkanı olarak Kant felsefesi, sorgulayıcı yapısıyla sağlıklı düşünebilmek için en önemli görüştür. Kant’ın etik anlayışıyla birleştirdiği sağaltımsal yaşam pratiği, aynı zamanda felsefi tavrının eylemsel açıklamasıdır.

Bunun yanı sıra Kant, tüm dünyaya malolacak nitelikte kurduğu evrensel ahlak felsefesiyle hem epistemolojik hem de etik teorileriyle modern dünyanın felsefi düzleminde etkin bir rol almıştır. Kant’ın görüşleri bağlamında gerek felsefi danışmanlık okullarına etkisini incelemek söz konusu olduğunda gerekse felsefe tarihi boyunca sağaltımın bir felsefe yapma biçimi olduğunu göstermeye çalışmak hususunda yeteri kadar argümanları kendinde bulacağımız bir filozoftur. “Nihai hedefimiz kişiliğin teşekkülüdür. Kişilik bir şeyi başarma azmine ve ardından onun fiilen gerçekleştirilmesine dayanır” (Kant, 2013:115) ifadesi pratik etiğin sağaltımsal belirlenimini destekler niteliktedir. Denilebilir ki Kant’ın felsefesinde dünyaya karşı ahlaki bir tavır alınması gerektiği vurgulanır. Nitekim kendisi de pratik boyutuyla ahlak felsefesini bu doğrultuda geliştirmiştir.

Kant’ın akıl yürütme ve anlama olarak niyet etiğini düşünerek yaşayan insanların, aynı zamanda kendini sağaltmış kişilikler olduğu açıktır. Denilebilir ki Kant, felsefeyi rehabilite etme aracı olarak görür. Kant’a göre felsefe, insandan ne yapılacağıının sanatı değil, insanın kendisini ne yapması gerektiğinin sanatıdır. Kişi, kendi aklını kendi sahici mutlak amaçları uğruna kullanmalıdır (Kant, 2000:43).

Kant’ın bu sözlerinden felsefi bilgidен oluşan hareket noktaları ve etik öğretisini hangi anlamda ele aldığı ve geliştirdiği açık bir şekilde anlaşılır. Kant bu öğretiye teorik değil, insanın kendi kendini iyileştirme amaçlı sağaltımsal bir ilke gözüyle bakar. Dolayısıyla Kant’ın teorisi bir tür yüzeysel yasalarla değil; aksine insan yaşamının asıl hakikatini içerir ki, aynı zamanda mevcut durumun ifadesinin ötesinde arzulanan bir düzenin ifadesidir. “Özellikle de felsefiproblemlere odaklanmayı düstur edinmeliydik” diyen Kuehn’e göre, “Kant anksiyete hallerini bu sayede aşma gücü bulacağımızdan emindi. Çünkü zihinsel sağlığın kaynağı düzenlilikti” (Kuehn, 2011:139).

Kant, *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eseriyle günümüzde sık tartışılan pratik ahlak ve uygulamalı etik yaklaşımlarını kazandırmıştır. Böylelikle de kişinin dünyaya karşı takındığı tavır ölüm, özgürlük gibi kavramları ahlaksal boyutla şekillendirerek çeşitli çözümler sunması felsefe için yeni bir alanın açılmasını sağlamıştır.

Kant *Yeni İzahat* adlı yazısında ahlakın temel ilkelerinden üst düzeyde felsefi kanıt elde edilebildiğini; fakat ilk önce nihai temel yükümlülük kavramlarının daha kesin olarak tanımlanması gerektiği üzerine durur. “Bu bakımdan spekülâtif felsefeden ziyade pratik felsefede bir görevin yerine getirilmesi gerekiyor, çünkü pratik felsefenin temel ilkelerini belirleyen salt bilişsel yeti mi yoksa duygu mu (iştah yetisinin öncelikli içsel zemini mi) olduğu hala kesin olarak belirlenmiş değil” (Kuehn, 2011: 123). Entelektüel gelişimde felsefi öğretileriyle Kant, toplumsal iyilik oluşturarak, davranışlara dönüşen bir iyiliğin insanlığa çözüm olabileceğini gösterir. Çünkü ahlak yasası ile duygular arasındaki ilişkide bütün duyguların bir kenara itilmesinin gerekliliği üzerinde duran Kant, “istemenin belirlenmesi, yalnızca bir duygu aracılığıyla oluyorsa, yani yasa uğruna olmuyorsa, o zaman eylem yasalılık içerecek, ama ahlaklılık içermeyecektir” (Kant, 1999: 79). Bu bakımdan Kant, felsefenin teorik alanda sıkışmasını ve akıl ile duygu arasındaki ilişkiyi değiştirmiş; “Neden iyiyi istemeliyiz?” sorusuna yeni cevaplar bulmuştur. Aynı zamanda Kant, ahlak anlayışı ile pratik hayatı bakımından tutarlı bir ilişki kurmuştur.

Aslında Kant’ı bu şekilde okumak, oldukça yenilikçi olan ve dünyaca tanınmış fakat henüz ülkemizde tam olarak bilinmeyen bir fikri ele almak bakımından kayda değerdir. Kant’a dair felsefi sağaltım uğraşlarına girişmeden önce, sistemini kurduğu genel felsefesinin ardında yatan asıl meselesi nedir? Ne için bu sistemi kurmuştur? gibi sorulara cevaplar aranması bakımından yukarıda açıklamalara girişilmiştir. Örtük olarak sağlıklı düşünmenin, ahlaki düşünmenin ve felsefi düşünmenin insanlığa iyi geleceğini tüm felsefesine bağlayabileceğimiz Kant’ta insan yaşamının anlamı nedir? gibi sorulara karşılık bulacağımız bir ahlak felsefesi bulunur. Kant’ın diliyle söylenecek olursa, eldeki argümanlardan doğru olarak çıkan bir önerme olması isteniyorsa, hayatının felsefeye anlamı nedir? Pratik etik yaşamının neresinde? sorularınakendi cevabımızı düşünmek gerekir.

2.2.2. Kant’a Eleştiri

Kant’ın eleştirel akıl anlayışı aynı zamanda eserlerinin temelini oluşturması bakımından felsefesini gösterir. Düşüncelerini rasyonalite ile şekillendirmesi ve mantıksal akıl yürütmeler yaptığı çalışmaları, kurduğu sistemin geçerliliğini ifade eder. Fakat bu geçerlilik belli düşünce

ve davranışları kapsar. Özellikle karşılık beklemezsiniz, gönüllü bir şekilde yapılan davranışların ve vicdan muhakemesinin rasyonaliteyle bir ilişkisi yoktur. Kant, bunu ayrıntılı olarak açıklamaz. Elbette bu tarz tutum ve davranışların ardında bir hesap denetim merkezi kurulmasını istemez; fakat Kant, farkında olunarak yapılacak sorumlulukların üstlenilmesi için mantığa başvurulması gerektiğini yineler. Burada sadece mantığın davranışlarımızı oluşturmadığı gerekçesini yeterince eserlerinde irdelememiştir.

Kant, sunduğu ahlaki bakış açısı çerçevesinde bir yere kadar tutarlı sonuçlara ulaşmaktadır. Ahlak ilkelerini akıl ve niyet temelli çıkarsamalarda bulunarak oluşturması onların genel geçer sayılmasını istemesiyle ilişkilidir. Fakat gündelik yaşamın gerçeğinde bunu pratikte sağlamak her zaman mümkün görünmemektedir. Çünkü Kant'a göre ahlaksal bir davranış anlamak için bu davranışın sonucuna değil, ardındaki niyete ya da düşünüşe odaklanmak gerekir. Fakat pratikte bu niyeti anlamak çoğu zaman bilinemez. Kişi niyetinin farklı olduğunu ya da yanlış anlaşıldığını söylediğinde bunu yeterli bir kanıt olarak gösteremeyiz. Elbette Kant, insanların sözüne güvenerek bir felsefi oluşumdan söz ediyordu. Bunun yanı sıra yasaya uygun bir yargıdan hareketle değil de pratik buyruğa uygun bir niyetle davranışta bulunmak, felsefi sağaltıma göre de en uygun edimdir. Fakat Kant'ın yüzyıllar öncesinden günümüze taşıdığı 'davranışlarımızda nasıl bir yol izlemeliyiz' anlayışı, sağlıklı düşünmenin değerini ortaya koysa da genel geçer bir yöntem olarak kullanılacak bir argüman değildir.

Kant'ın yine mantıksal akıl yürütmelerle kurduğu ahlaki sistemin temelini oluşturmasında pratik fayda söz konusudur. Fakat iyi olma üzerine kurduğu yapı işlendiğinde karşılık beklemezsiniz, gönüllü bir şekilde yapılan davranışların önemi bu faydacılığın ötesinde bir yer edinir. Elbette Kant, her davranışın ardında bir hesap denetim merkezi kurulmasını istemez; fakat farkında olunarak yapılacak davranışlarda, bir zorunluluk olmalıdır. Sorumluluk almak söz konusu olduğu için mantığa başvurulması gerekir. Ahlak felsefesi ilkesini bu nedenlere bağlayan Kant, “neyin iyi neyin kötü olduğuna karar veren ve hepimizin içinde varolan bir ahlaksal yargı ilkesinin bulunması gerektiğini” bildirir (Kant, 1994:25). Fakat pratikte bunun gerçekliğini herkeste göstermek mümkün değildir. Ahlak felsefesinin temel bir koşulu, düşüncelerin davranışa dönüştüğü yerde duyguların belirleyici olmadığını gösterir. Fakat saygı kavramını da ahlaki ilkelerinin temel koşulları arasına koyar. Oysa saygı kavramı da bir duygudan ibarettir. Ama Kant, diğer duygulardan ayırır. “Saygı, bir duygu olsa bile, etkilenmekle duyulan bir duygu değil, aklın bir kavramı aracılığıyla kendi kendine yaşanan, bundan dolayı da eğilimin ya da korkunun yarattığı ilk türden bütün duygulardan türce ayrılan bir duygudur” (Kant, 2013A:16). Kant'ta saygı duygusu, hem ahlak yasasından önce gelen bir

duygu olmayışı hem de ahlak yasasının eğilimleri engellemesiyle ortaya çıkan bir duygu olmayışından dolayı diğer duygulardan ayrıdır. Dolayısıyla saygı kavramı, deneysel değil, düşünsel bir nedenin uyandırdığı bir duygu olduğundan a priori olarak bilinebilecek ve zorunluluğu doğrudan kavranacak olan tek duygudur (bkz.Kant,1999:81-82). Ayrıca saygı duygusu, ben sevgisinin ötesinde bir değer tasarımı olduğu için her hangi bir eğilim ya da korku nesnesi sayılabilecek bir şey değildir. Kant'a göre saygının nesnesi yalnız ve yalnız yasadır, hem de kendi kendimize, üstelik kendi başına zorunlu imişçesine kabul ettirdiğimiz yasa" (Kant,2013:16-17). Peki Kant, böyle bir ayrımı neden yapmıştır?

Aynı zamanda duygudan çok sakın bir akıl yürütmeye dayalı, doğru ile yanlış üzerine bu türden bir düşünme, Aristoteles'in anlayışından da oldukça farklıdır. Aristoteles için hakiki anlamda erdemli kişi yerinde duygulara sahip olan kişidir. Bunun sonucu olarak da kişi doğru şeyi yapar. Kant için ise duygular, birinin doğru şeyi yapıyormuş gibi görünmek yerine gerçekten doğruşeyi yaptığını görmemizi zorlaştırarak meseleyi bulanıklaştırır. Bunu net olarak açıklamama doğrultusunda Kant felsefe tarihinde de eleştirilmiştir (Bkz. Warburton, 2015: 81).

Kant'ın ödeve uygun ve ödevden dolayı kavramları da aynı doğrultuda eleştirilebilir. Her iyilik ödevden dolayı yapılmayabilir. Eş deyişle kişi, ödeve uygun davranmış fakat bunu ödevden dolayı değil de rahatlamak için gibi çeşitli nedenlerle de yapmış olabilir. O halde her iyilik de ödeve uygun olsa da sonuca bakarak karşıdakinin niyetini bilemeyiz. Çünkü insan haz almadığı şeyleri, tutum ve davranışları işin sonunda erdemli olmak dahi olsa yapmayabilir. Elbette ki insanların kabul ettiği bir değere zarar veren bir eylem, doğru bir eylem değildir. Bir eylemin değerli ve doğru bir eylem olması için iyi istemeye dayanması gerekir tezi haklı bir tezdır fakat tek başına eksik kalır.

Kant, ahlak felsefesinin temelini insanın biricikliğine dayandırmış ve insanı hayvandan ayıran en önemli farkın, insanda *hayvansal güdü* ile *akıl* birbirinden ayrılmış olması olarak göstermiştir. Kant'a göre insanın akıl varlığı olarak rasyonel olması özgür olmak, otonom olmak, kendi kendisine yasa koymak anlamlarına gelir. Akıl varlığı olarak insan yine akıl yasalarıyla yönetildiği için farklı bir yapıdadır. Bu bakımından ruh ve beden bir bütünlük içerisinde, ayrı düşünülemez. Kant'da insanın, iki alana ayrılması sadece bilgi bakımındandır. Fakat insanın diğer canlılardan farklı olarak ayrıldığı tek ayrım bu değildir.

Aydınlanma dönemiyle birlikte rasyonel insan anlayışı, doğa yasalarını aklın yasalarına indirgeyen bir anlayışa dönüşmüştür. Kant ile birlikte her alan aklın ışığında anlaşılmaya çalışılırken, insan ve diğer canlı varlıklar arasında bir derece farkı arayışına yönelinerek insana bir üstün değer biçilmiştir. Oysa Kant'ın insana yönelerek hayvanlar üzerine bir düşünce belirtmemesi, bu konuda hassasiyetinin olmadığını gösterir. Kant etiğinin ilgi alanı, insanın

insanla ilişkisiyle sınırlandırıldığı için hayvan hakları bakımından geri kalmış bir anlayıştır. Kant etiği, insan varlığı ve onun temel durumu üzerine düşünülmüş; bu yüzden de eylemlerin iyi veya kötü olması, yine canlı varlıklar temelli değil de insanla ilgili olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla tüm canlı yaşamına yönelmeden, insanın sorumluluğunun sınırlarının kesin bir biçimde belirlenmiş olması Kant etiğinin eleştirilebilir kısmıdır.

Kant Antropolojisinde, insanın ahlaki yapısına yaptığı vurguyla, diğer özelliklerini silikleştirmektedir. Diğer bir ifadeyle Kant'ın felsefi antropolojisi, insan yaşamının bütün eylemlerini aynı açıklıkla kapsamadığı için eleştirilebilir.

“Antropoloji insanın yapıp-etmelerini sadece bir alanla, örneğin etik alanla sınırlandırmaz. Antropoloji insanın yapıp-etmelerinden söz edince, hayatın bütün eylem alanlarını göz önünde bulundurur” (Mengüşoğlu, 1988:94). Dolayısıyla insan çok boyutluluğuyla algılanmalıdır. Bu bakımdan Kant, insanın yapısal farklılığına ilişkin önemli tespitlerde bulunmuştur; fakat insan üzerine düşüncelerini eserlerinde sistematik ve bağımsız olarak ele almamıştır.

Kant'ın “eylemi eylem yapan ahlaklılık değil, zihniyettir” (Kant, 1994: 34) anlayışı, bir eylemi doğru ya da iyi olduğu için yapmayı istemek anlamındadır. Mesela yalan söylemek, durumlara veya koşullara göre değişmediğine göre genel ve zorunlu ahlaksal buyruktur. Çünkü bu buyruk deneyimden değil, saf akıldan türetilir (Kant, 1994: 28). Kant için “yalan söylememelisin” ilkesi her koşulda geçerlidir. Ne olursa olsun dürüstlük temele alınmalıdır. Aklın yargısına karşı erdemli düşünmenin ve eylemenin ön koşulu olan bu genel geçer hüküm her zaman her insanın kabulü olmalıdır. “Kendi çıkarını gözetmeyi yalnız basiret değil, ahlaklılık da söyler” Fakat değişmez zorunlu bir buyruk kişinin niyetini tekrar muhakeme etmesine olanak sağlar (Kant, 1994: 34). Bu muhakeme ile kişi, yasanın genelliliğini kavrar. İşte koşulsuz buyruk ilkesi kişinin bu belirlenimlerin evrenselliğinin farkına varmasıyla amacına ulaşır. Kişinin nasıl bir belirlenime gideceği bakımından beceri, basiret ve ahlak kurallarının ince ayrımını bilmek gerekir. Fakat burada Kant, her durumda geçerli olacak yalan söylememe ödevini aslında geçersiz kılmıştır. Çünkü Bentham'ın da dediği gibi, yapılan eylemlerin doğruluğunun ya da yanlışlığının olası sonuçlara indirgenmesigerekir (Bkz. Warburton, 2015: 80). O halde yalan söylemek her zaman yanlış olmayabilir. Eş deyişle yalan söylemenin, doğru bir şey yapmak manasına geldiği zamanlar olabilir. Kant sonuçları ne olursa olsun bazı eylemlerin yanlış olduğunu savunurken, Bentham'ın önemli olanın sonuçlar, hatta yalnızca sonuçlar olduğunu öne sürmesi de düşünölmeye değer bir eleştiridir.

2.3. Kant'ın Felsefi Ahlakı

“İki şey, üzerinde sık sık eğilip ısrarla düşünülürse, insanın ruhsal yapısını hep yeni, hep artan bir hayranlık ve korkunç saygıyla dolduruyor: üzerimdeki yıldızlı gök ve içimdeki ahlak yasası” (Kant, K.1982:174). Bilinen en ünlü deyişiyse Kant, ahlaka felsefi bir anlam vererek ve insanın ruhsal yapısını önemseyerek insan doğasına ilişkin yeni bir yaklaşım kazandırmıştır. O halde Kant için tüm ahlaki kavramlar herkeste bilgi olarak doğuştan var kabul edilir. Ahlaklılık ilkesinin nereden geldiğini açıklayan Kant (Kant, 1994:25), neyin iyi neyin kötü olduğuna karar veren ve hepimizin içinde varolan bir ahlaksal yargı ilkesinin bulunması gerektiğini zorunlu görür.

“Ahlaki karar verme ve uygulamamekanizması bireyin içinde faaliyet göstermedikçe bir anlam taşımaz. Birey ancak benliğinin tüm katmanlarında gerçekliğini seçer ve ona bağlanırsa değerler onun yaşamında belirlibir yer edinebilir. Böylelikle sorumluluk almayı ve sorumluluğu hareketlerine yansıtmayı öğrenir” (May, 1997:200).

Haksızlığa karar vermek gibi yargılarda bulunabilme kabiliyetinin herkeste bulunması insanın ahlak duygusuyla doğduğunu gösterir. Ahlaklı olma kabiliyetinin yanı sıra vicdan da yargılarda bulunabilme hususunda bir itki olarak içimizde bulunur. Bu doğuştan gelen bilgiyi anlamak ve kimi zaman bu potansiyeli ortaya çıkarmak da felsefenin işidir.

“Kant ahlakının ayırt edici özelliği, akla yaptığı vurgu ve buna bağlı olarak da arzu, haz arayışı, özsevgi, tatmin ve mutluluğun önemini küçümsemesidir” (Solomon, 2020:38).

Kant'a göre bir ahlak metafiziği, ahlakın kendisi, bir rehberden ve doğru yargıda bulunmak için en üstün normdan yoksun olduğu sürece, hertürlü bozulmaya açık olduğu için gereklidir. Nasıl ki iyi eylemde bulunma sırf iyi olduğu için yapılıyorsa bunu genellemek gerekir. O halde ahlaki bir eylemin ne niyetle yapıldığını belirlemek adına yasalara uygunluğuna bakılmalıdır. Rastlantısal ve belirsiz bir eylem olmaması adına, hem yasalara uygun hem de yasalar uğruna yapılmalıdır. İşte ahlakı bu pratik boyuta getirme işini ahlak metafiziği adı altında felsefe üstlenir (Kant, K.1982: 5).

Kant'a göre ahlak metafiziğinin felsefi ilkesini ampirik sisteme dayandırdığımızda, edimden mi yoksa sevgiden mi yola çıkarak temellendiririz sorusuyla karşılaşılır. Sonuçta edimleri temele alarak düşünmek yetersiz kalır. Çünkü “insanlar alışkanlık örneğine ve yöneticilerin emrine göre davranırlar, bunun sonucunda ahlaksal hiçbir ilke yalnızca deneyime dayandırılmaz.” Aynı şekilde ben-sevgisi de yetersizdir. Çünkü rastlantısal bir nedene dayandırılmaz. Dolayısıyla eylemlerin beğeniye dayalı bir yargıda bulunması rastantısallığa dayanmış olurdu. O halde ahlaklılık ilkesi anlaksal bir sisteme dayanır, yani apriori temelli

düşünmektir (Kant, 1994:27). Dolayısıyla bütün ahlak kavramlarının temeli a priori olarak akılda bulunur. Başka bir deyişle Kant, ahlakın a priori ilkelerini evrensel nedensellik ilkesini koyduğu kesinlik ve zorunlulukla kurmak ister. “Bu kavramlar deneysel, bundan dolayı da sırf rastlantısal olan bilgilerden çıkarılamaz; bizim için en yüksek ilkeler olmalarını sağlayan değerlilikleri, kaynaklarının tam bu saflığında bulunur (Kant, 1982: 27).

Dolayısıyla Kant’a göre felsefi olmayan kavramlar aynı zamanda ahlakın doğasına da uygun değildir. Mesela şeref, sadakat, beraberlik, terbiyelilik gibi kavramlar toplumsal düzenle ilgilidir ve çıkara da bağlı geliştirilebilir. Ahlak kavramları ancak yürekten gelen ve akıl süzgecinden geçen kendi içimizde bulacağımız ödev kavramıyla ilişkili olmalıdır. Dolayısıyla etik, akla dayanan, güdülere karşıt olan, hazza ve çıkara bağlı olmayan genel geçer bir alandır. “Kant’a göre ahlaki yükümlülüğün temeli insanın doğasında ya da insanın içinde bulunduğu koşullarda değil, a priori olarak sadece saf aklın kavramlarında aranmalıydı” (Kuehn, 2011:280).

Ahlak kavramı Kant için aynı zamanda iki tür nedenle türetilir. Ampirik ya da deneysel nedenler, duylardan türetilen nedenlerdir. Denilebilir ki Kant’ın ampirik duyları soruşturduğu epistemolojisiyle ahlak felsefesi arasında doğrudan bir orantı vardır. Burada insanın dışardan bağımsız olarak kendi bilinciyle olan muhakemesi karşımıza çıkar. Birey, kurmada düşünmede tasarlamada kendi kendinedir. Dışardaki nesnelere algılayan her birey, genel koşulları kozmik bilinci zihninde oturtur. Bu sayede dünyadaki görüşleri anlamlı bir şekilde bilince taşır (Kant, 1998:35). Bilginin oluşmasında duylar bir araç olarak kullanılır ve dünyaanlama yetisinin süzgecinden geçerek önümüze serilir. Benzer şekilde ahlak da duyları bir araç olarak kullanır ve pratik akıl yetisinin süzgecinden geçilir.

Burada önemli bir nokta vardır ki ahlakın genel bir nedene ihtiyaç duymasıdır. Ahlaki buyruklar nesnedir ama ahlaklılığın uygulanışkoşulu ise öznedir (Kant, 1994:40). Eğer bu buyruklar şahsi nedenler, eğilimler, arzular ya da duygular temel alınarak oluşsaydı herkeste farklı bir şekil alırdı (Kant, 1994: 54).

Ahlak buyruğunun öznel olan boyutunu doğru belirlemek gerekir. Görünüşte ahlaksal buyruğa uygun fakat özünde farklı bir niyetle yapılmış buyruklar da olabilir. Kişi bir bir ödevi yerine getirmeyi, ona arzuladığı şeyi sağlayacağına veya onu korktuğu şeyden uzak tutacağına inanıyorsa dışarda anlaşılacak şekilde yine o ödevi yapabilir (Akarsu, 1968: 72-73). Kant ahlakının genel ve özel iki ayrı felsefi boyutu üzerinde felsefi sağaltımcı özenle durmalıdır. Koşulsuz buyruk, ödev, niyet, evrensel ahlak, toplumsal iyilik kavramları sağlıklı düşünme edimiyle doğrudan ilişkili olduğundan, felsefi sağaltım geliştirme metotları olarak irdelenmeye değer bir konudur. Kişiye temelden bu kavramlar öğretilerek kendi doğasındaki iyi niyetli olma potansiyelini açığa çıkarmasına olanak sağlanmalıdır.

Mesela dünyada sadece kız çocuklarının yaşamasına olanak sağlanmasını böylelikle de tüm istismar olgularının son bulmasını isteyen biri, kendince bir çözüm bulmuş ve ahlaki olarak arzuladığı şeyin tüm dünyanın huzuru olacağını düşünerek ilkesini kurmuş olur. Fakat bu kişi genel çerçeveyi kaçırdığı için, isteğinin olumlu bir kural olarak işlenmesine müsaade etmek büyük bir yanılğı olur. Çünkü ahlaklılıkta patolojik bir duruma gelinmiş olur. Böyle bir tutarsızlık, eylemlerin evrensel ölçekte gerçekleştirilememesine eş deyişle maksimlere dönüşmemesine neden olur. Dolayısıyla iyi niyetle de olsa bu tür yaklaşımların olmaması adına her bireyin arzuladığı şeyi değil, neyin yapılması gerektiğini genel olarak salık veren kurallar bütünü olmak zorundadır. İşte evrensel bir ahlak yasasının imkanı sorunsalının cevabı burada yatar. O halde Kant'ın ahlak felsefesinde genel olan, eylemin içeriğiyle ve ondan çıkacak sonuçla ilgili değildir. Ahlak ilkesinin biçimiyle ve onu ortaya çıkaran ilkeyle ilgili olarak, bu eylemde özce iyi olan niyet temel dayanaktır. İşte buna, “ahlaklılık buyruğu” der (Kant,1982:33). Bu bakımdan “ahlak felsefesi kendi iyi davranışını, yani neyin gerçekleşmesi gerektiğini kurallar arasına katmaya çalışır. Ahlak felsefesi iradeyi iyiye kullanma kurallarını içerir, tıpkı mantığın akli doğru kullanma kurallarını içermesi gibi” (Kant, 1994:12). Bu şekilde tanımlamalardan sonra Kant, koşulsuz ahlaklılık buyruğunu üç adımda sunar:

İlki, öyle bir maksime göre eyle ki, o aynı zamanda bir evrensel yasa olabilsin: özne yaptığı eylemin tek bir durumla açıklanabileceğini değil, genel bir kural olarak görülmesi gerektiğini gösterir. Bu eylemin her hangi bir anlam bozukluğuna mahal vermemesi de onun genelleştirilebilir olduğunu göstermelidir. Kesin bir buyruk olarak “Maksimimin aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğim şekilden başka türlü davranmamalıyım” (Kant, 2013A:17) diyerek ahlak ilkesi üzerine genel ve kesin bir belirleme yapılması felsefi sağaltım için düşünmeyi öğrenmek adına kişinin içten gelen bir niyetle yaptığı eylemi temellendirmesine yardımcı olur. Ayrıca bu konuda Kant'ın kişinin kendine karşı eksiksiz ödevi, eksik ödevi, başkalarına karşı eksiksiz ve eksik ödevi fikirleri felsefi sağaltım yöntemleri geliştirme bakımından anlamlı birer kavramdır. Kendine bu buyruğu sorarak ahlaksal davranışta bulunan kişi, bir bütünün içinde olduğunun ve dünyanın da kendi kadar anlamlı olduğunun farkına varır.

İkincisi, ‘Öyle eyle ki, insanlık, ister senin ister başka birinin kişiliğinde, evrensel olanı bulsun, yaptığın eylem yalnızca bir basit davranış olmasın’ anlayışı Kant'ın sonuç ne olursa olsun özce iyi olan niyete vurgusuyla diğer bir pratik buyruğu tamamlar. “Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun” (Kant, 2002:46). Empatinin daha da ötesinde bir ideal olanı yakalamaya çalışma isteği olan bu eylemi, Kant'ın toplumsal uyum için

oluşturduğunu; bunun da seçme ve eyleme özgürlüğüyle sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu gösterir. Kişinin verdiği sözden cayması, kişinin benim de başıma gelirse diye geneli düşünerek herkesin sözünden caymasına razı olması bakımından düşünüldüğünde ahlak yasasını alt üst etmiş sayılır. Tam tersi anlamında sözünü tutan kişi, içselleştirmiş ve evrensel olarak koşulsuz buyruğu gerçekleştirmiş olur (Bkz.Kant, 1994:59).

Üçüncüsü ise herrasyonel varlığın istenci, evrensel yasalar koyan istençtir: Yaptığımız davranışsal seçimler eğilimlerimizin mi yoksa daha üst seviyede olan ödev ahlakının mı ürünüdür? Örnek vermek gerekirse, iş arkadaşını iyi anlaştığın için mi seviyor sayıyorsun yoksa iş arkadaşınla iyi geçinmenin ‘doğru olduğunu’ düşündüğün için mi seviyor sayıyorsun? Burada ikinci örnek Kant için ödev ahlakına uygundur. Çünkü bir gün bir çıkar anlaşmazlığına düşsen bile onu ödeve verdiğin değer gereği sevip saymaya devam edersin. İnsanlık için önemli olan da budur çünkü öznelere kişisel ilişkilerinin de ötesinde insana değer verme açısından sevip saymak bir günlük durumların değiştiremeyeceği bir bilinçle bakmak anlamına gelir. Peki bunu neden yaparız? Yani bu bilince neden erişmek isteriz? İşte felsefi sağaltım bu temelleri neden zihnimize ve yüreğimize yerleştirmemiz gerektiğini soruşturur. Maddeler halinde sunulan koşulsuz ahlaksal buyrukların eylemlere dönüşmesi, Kant felsefesinin odak noktası olan iyi niyet konusuna dayanır.

Kant’ın ahlaki davranışların dışı yansıyan yüzüyle ilgilenmesi, Kant odaklı felsefi sağaltımın temel dayanaklarından birini oluşturur. Kant’a göre insan, ahlaki davranışlarda bulunurken aslında kendi içinde bir neden sonuç ilişkisi kurmayla bunu gerçekleştirir. İşte böyle çıkarımlarda bulunmak sağlıklı düşünmek için olması gereken önkoşuldur. Hume’un nedenselliğe yaklaşımı bağlamında Kant da neden sonuç ilişkisinin gerçekliliğini sorgular. Kant doğmatikliğe karşı eleştiriyi ahlak felsefesine de yöneltir. Dolayısıyla buradaki neden ilişkisi bir kesinlik ve ahlaki gerekçelendirme değil; yaptığının sonuçlarını öngörebilme kendi düşüncelerine hâkim olabilme anlamındadır. Çünkü her sebep aynı sonucu vermez. “Her gün güneş doğuyorsa yarın da güneş doğacak anlamına gelmez” diyen Hume gibi, Kant da her ahlaki buyruğun aynı davranışa yönelteceğinden emin olunamayacağını söyler. Önemli olan buyruğa uymak ve niyetini belirterek ahlaka tabi kılmaktır. “Kant, her türlü kişisel değerlendirmeleri, ben-sevgisini ve tutkuları arzu edilmeye değer tek amaca, yani ahlaka tabi kılmamız gerektiğini söyler. Bunun duygularla hiçbir ilgisi yoktu, tamamen akılla ve kişinin varlığının öteki çok daha değerli amacıyla ilgiliydi” (Kuehn, 2011:281).

Böyle bir yapıyı anlamak için kişi, kendisine neden böyle davranması gerektiğini ya da sebepleri sıraladığında, böyle davranırsa nasıl bir sonuca varacağını kavramaya çalışmalıdır. Bu yaklaşım, bir bakıma felsefi sağaltımda kişinin kendini farketmesi yaptığının ardındaki

nedenleri bilmesi bakımından sürekli iç muhakemeyle kişinin kendi davranışlarını kontrol etmesine, dolayısıyla sağlıklı bir düşünce sistemi ve ilişkiler bütünü kurmasına yardımcı olur.

Kant'a göre "eylemi eylem yapan ahlaklılık değil, zihniyettir," (Kant, 1994:34). O halde yasak olduğu ya da Tanrı buyruğu diye değil de doğru ya da iyi olduğu için yapmayı istemek gerekir. Mesela yalan söylemek, durumlara veya koşullara göre değişmediğine göre genel ve zorunlu ahlaksal buyruktur. Çünkü bu buyruk deneyimden değil, saf akıldan türetilir. (Kant, 1994:28) Kant için "yalan söylememelisin" ilkesi her koşulda geçerlidir. Ne olursa olsun dürüstlük temele alınmalıdır. Aklın yargısına karşı erdemli düşünmenin ve eylemenin ön koşulu olan bu genel geçer hüküm her zaman her insanın kabulü olmalıdır. "Kendi çıkarını gözetmeyi yalnız basiret değil, ahlaklılık da söyler" Fakat değişmez zorunlu bir buyruk kişinin niyetini tekrar muhakeme etmesine olanak sağlar (Kant, 1994:34). Bu muhakeme ile kişi, yasanın genelliliğini kavrar. İşte koşulsuz buyruk ilkesi kişinin bu belirlenimlerin evrenselliğinin farkına varmasıyla amacına ulaşır. Kişinin nasıl bir belirlenime gideceği bakımından beceri, basiret ve ahlak kurallarının ince ayrımını bilmek gerekir.

2.3.1. Beceri-Basiret-Ahlak Kuralları

Kant'a göre neyin gerçekleşmesi gerektiğini ifade eden pratik kurallar olan beceri kuralları (belkili, amacın koşullarına bağlı olarak, örn. geometri), pratik felsefenin kapsadığı iki kural ise basiret kuralları (pragmatik) ve ahlak kuralları birbirinden ayrı değerlendirilmelidir. Bunlar hem özgür hem de iyi bir iradenin zorunluluk kurallarıdır. Basiret kuralları " insanların genel amaca, yani mutluluğa ulaşmaları için gerek duydukları araçları kullanma maharetidir" (Kant, 1994:14).

"Basiret kuralları iki şeyi gerektirir: Amacın kendisini ve sonra da bu amaca ulaşmak için gereken araçların kullanılmasını belirlemeyi. Yani burada mutluluğa ait şeyleri değerlendirme kuralı ve bu mutluluğa ulaşmak için gereken araçları kullanma kuralları bulunmaktadır" (Kant, 1994:15).

Basiret ve beceri kurallarını açıklayan Kant'ın belki de en ayırt edici yanı, ahlak anlayışını belli bir iyilik amacı ya da mutlu olmak amacı ya da dinsel boyuta indirgmeden temellendirmesidir. Ahlaki eyleme dışarıdan gelen bir otorite ya da etki olmaksızın kişinin kendi özgür iradesi ve akıl yürütmeleriyle ortaya çıkarması bakımından özel, evrensel olarak her yerde her zaman herkese geçerliliğiyle sunması bakımından geneldir. Çünkü insanın doğasında adalet, eşitlik gibi yüce kavramlar olduğu için her insan bu sorumluluğu alarak bunu başarabilir. Bu ise benlik (tam algı) algısıyla gelen ahlaki anlayışla gerçekleştirilebilir.

Ahlaklılık, sırf akıl sahibi varlıklar olarak bizler için yasa görevini gördüğünden, bütünlük sahibi varlıklar için de geçerli olmalıdır ve ahlaklılığı sadece özgürlüğün özelliğinden türetmek gerektiğinden, özgürlüğü de bütün akıl sahibi varlıkların istemesinin özelliği olarak kanıtlamak gerekmektedir (Kant, 2002:66).

Bu bakımdan Kant, bir yandan ahlak temelli davranış fikirlerini savunurken diğer taraftan felsefi tavırların pratikte yer edinmesi görüşü için akli ve özgür bilinci temele alarak, alternatif yöntemler geliştirmiştir. Bunlara da yasalar koymuştur. Kant'ın ileri sürdüğü bu yasalar, uyulması gereken yaptırımlar olarak değil de, özgür bir şekilde kişinin tavır takınması ve zihninde bunu tartışmak için belli argümanların olması bakımından tam algıyı gerektirir.

2.4. Kant'ın Metafizik Anlayışı

Kant, metafizik kavramları ile ahlakın kavramları arasında bir bağlantı olduğunu varsayar. Metafizik bir dünyanın bulunduğuna yönelik en geçerli kanıtı, “ahlaki bilinç”te aranacak şekilde konumlandırır. Kant, aklındaki doğru olduğunu iddia edenlere cevaben, bilip bilemeyeceğimiz, olasılıkların varlığını da kabul etmek gerektiğini düşünür. Eşdeyişle insanın kendi zihninin ötesinde, aklının kategorilerine sığmayan, dünyevi olmayan veya metafizik olasılıklar da mümkündür. Bu şekilde Kant, aynı zamanda insanın hissi olmayan bir dünyanın yasalarının da olduğunu ve böylece insanın ikili varoluşa sahip bir varlık olduğunu söyler. İnsan bir yanı sıra Newton'cu yasalara, diğer yanı sıra da ahlak yasalarından oluşmuş ruhani bir dünyanın yasalarına dahildir (Gardner, 1999: 16-17).

Bilinemezlik alanı olarak kalan metafiziğin öngörüsü ahlak olarak anlaşılır. Nitekim insanın akıl yoluyla açıklayamayacağı kader, vicdan, kısmet gibi günlük dilde kullandığımız metafizik kavramlar sağduyusal olarak kalır. Dolayısıyla insan akıl yanı sıra rasyonel olduğu kadar metafizik yanı sıra da bir varoluşa sahiptir.

Kant'ın “Saf aklın Eleştirisi”nde ulaştığı netice gerek kendisinin eleştirel öncesi döneminden gerekse kendisinden önceki metafizik gelenekten önemli bir kopuş noktasına tekabül eder. Artık Kant için Tanrı kavramı, geleneksel teolojinin kabul ettiği manada bir gerçeklik koyutu şeklinde değil, akıl tarafından konulmuş bir bilgi koyutu, bir akıl idesi olarak kabul edilmektedir (Cassirer, 2017, 279).

Cassirer'e göre Kant, ezeli bir varlığı saf ilkeler yoluyla düşünebileceğimiz, bunun da tüm türemiş varlıkları değerlendirmemizi mümkün kılacağı görüşündeydi. Bu varlık, bir model, form ya da paradigmaydı ve diğer her şey onun kusurlu bir kopyasıydı. Teorik anlamda Tanrı pratik anlamda ahlaki kusursuzluktu (Cassirer, 2017: 183).

Dolayısıyla Kant'ın yaptığı bu ayırım, metafizik kavramlara farklı bir boyut kazandırmıştır. Artık geleneksel metafiziğin aksine akılla sınır çizilerek bir yere kadar bilgiye varılabileceği kanısına varılmıştır. Akli önceleyen bu anlayış, daha sağlıklı düşünebilmek için inancı ayrı bir yere koymuştur. Kant'a göre kişi zihnindeki idelere göre bu bilgilere varır. Dış dünyanın görülerini de kendi zihninde tasarladıklarını da bilincine ait olan idelerle kazanır. Kategorilerin işlevi de dış dünyadaki görüleri anlamlı bir şekilde bilince aktarmaktır. İşte bu düşünebilme süreci bilincin birliği ile oluşur. “Ama olanaklı bilincin bu birliği ayrıca nesnelere tüm bilgisinin biçimini de oluşturur ve bunun yoluyla çoklu tek bir nesneye ait olarak düşünülür” (Kant, 1993: A129).

O halde insan zihnine ait bu ideler, başka her şeyden ve her yerden bağımsızdır. Burada insanın dışardan bağımsız olarak kendi bilinciyle olan muhakemesi karşımıza çıkar. Kişi, kurmada düşünmede tasarlamada kendi kendinedir. “Yalnızca bir nesneyi bilmek için benim kendi gereksindiğim bir koşul değildir; ama her algı bana bir nesne olmak için onun altında durmalıdır, çünkü başka türlü ve bu biresim olmaksızın, çoklu kendini bir bilinçte birleştiremez” (Kant, 1993: B138).

Arı Usun Eleştirisi'nin Kategorilerin Çıkarsaması bölümünde, ampirik–fenomenal ben ile transzendenal ben ya da öznel özbilinç ile nesnel özbilinç ilişkisini açıklayan Kant, başlıklardan da anlaşılacağı üzere özbilincin öznel - nesnel ayırımını yapmıştır. Özne kendini dışdünya ile ilişkisini farketmesinde, deneyimlemesinde algılar. Dolayısıyla bireyin kendini keşfetmesinin zemini burasıdır. Nesnel olan bilinci ise iç duyu ile ilişkisi vardır. “Düşünmemin nesnelere elde edip onları kavrayabilmeliyim, yoksa kendimin bilincinde olamam (cogito, sum: burada ergo demeye gerek yok). Bu, *autonomia rationis purae*'dir [saf aklın özerkliği]; çünkü bu olmasaydı, verilmiş bir görüş konusunda bile, düşünceden yoksun kalırdım; var olduğumu bilmeden, bir hayvan gibi varolurdum” (Kant 2000: 35).

Denilebilir ki kişi kendi bilincine vardığı deneyimsel düşünme eyleminde aslında var olduğunu kavrar, farkedir. İşte bu farkediş, sağlıklı düşünebilmek adına felsefi sağaltımda soruşturulan bir konudur. Kendini farketme, inanç, bilgi meseleleri sağaltım için önemli kavramlardır. “Metafiziği bir anlam verme çabası olarak görmeye ve bu anlam vermenin kaynağına insanı yerleştirmeye ilişkin yaklaşım, ancak Rönesans ve aydınlanmayla birlikte sözkonusu olabilmıştır” (Çotuksöken,2002:18). Din; rönesans öncesinde, tarih ve felsefenin ortak paradigması olarak danışılan ve onun sayesinde ruhsal, zihinsel ve bedensel iyileştirmenin gerçekleştiği bir yoldu. Bu bakımdan danışmanlık ve terapi bakımından da bilme, düşünme, etkileme ve eyleminin tek yöntemi, din faktörüydü. Ancak insan varoluşunun ve buna bağlı olarak karmaşıklığının, din ile çözümlenmesine dair beklentiler yetersiz kalınca bilimsel

yöntemler üzerine çalışmalar artmaya başlamıştır. XVIII. yy'da bilimsel araştırmalarda geçerli olabilecek olgucu yöntemlerin, insan bilimlerinde işlevsiz kaldığına ilişkin güçlü itirazlarla karşılaşması, bilim dilinin de kendini geliştirmesi gerektiğini göstermiştir. Bilim, modern çağda, insanın varoluşsal süreç ve koşullarına müdahalede sabit kalmayarak değişime ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Çünkü insan kendisi, evren ve Tanrı'ya ilişkin problemleri din ile çözemediği gerekçesiyle, bilim ve bilimsel yöneme tutunmuşken; bilim de dinleştigi için, hakikat ve mutluluğa, bu yolla da ulaşamamıştır. Böyle bir dönemde Kant'ın felsefi-etik yaklaşımı çağının ilerisinde bir yaklaşım sunmuştur. Aydınlanma üzerine sunduğu maksimler günümüz felsefi danışmanlık yöntemlerine uygun yapıdadır. Bunlar arasında en önemli yaklaşımı, bireyin kendi bilincine varması, var olduğunu bilmesi, dünyayı anlamlı, yaşamı da yaşanılır kılması için ön koşul olarak sunmasıdır. Kant'ın insanın kendini ancak dünyayla olan ilişkide bileceğine (Kant, 1995:112) vurgusu gösterir ki sağlıklı düşünmenin koşulu kendi varoluşunu kabul etme mefhumuna bağlıdır.

2.5. Kant Etiği, Eğitim ve Sağlık

Kant'ın felsefesi bütün olarak ele alındığındaakla uygun ahlak yasalarının belirlediği ilkelerle düşünce sağlığını iyileştirmenin içeriğini buluruz. Burada ayırt edilmesi gereken nokta, ahlaki yaşantımızı sürekli eylem maksimlerinin/ilkelerinin değerlendirilmesi olarak görmemek gerektiğidir. Bunlar yaşama kurallarıdır fakat insanlar körü körüne buna bağlı değildir, yorumlanması gerekir. Belli bir durum için işe yararken, her durum için geçerli olmayan ya da işimize gelmeyen ilkeler maksim olamazlar. Dolayısıyla bir maksim evrenselleşmişse, günlük hayatımızda da geçerli olur.

“Maksimlere göre yaşamak yani ilkeli bir şekilde yaşamak akılcı bir şekilde yaşamaktır. Maksimler güdülerle hareket etmemizi, duygulara kapılarak aptalca davranmamızı önler”(Kuehn, 2011:133). İşte bu ilkeler doğrultusunda Kant, bireyin ahlaki eğitiminin teorik arka planını ve pratik ön yüzünü aktarır. İnsan da bu hedefler doğrultusunda seçimini yaparsa özgürleşir. “Ahlak eylemlerin, istemenin özerkliğiyle, yani maksimler aracılığıyla olanaklı bir genel yaşamayla olan ilişkisidir” (Kant,2013A:57). Özellikle karar verme mekanizmasında başkasına, ezbere, önyargıya, dine vs. değil de kendi aklına başvurma, karşılaşılan sorunların kökenini çoğu kez felsefe ile ilişkilendirerek çözme temel bir yöntem olarak karşımıza çıkar. İşte bu düşünsel arka plan, sağaltım için Kant'tan alınan ana unsuru oluşturur.Çünkü felsefi sağaltımın en önemli kavramlarından biri, akılsallıktır. “Akılsallık hata ve yanılısamaya karşı

en iyi koruyucudur. Ama akılsallık, akılsallaştırma olarak bozulduğunda, kendi içinde bir hata ve yanlısına olasılığını taşır. Akılsallaştırma kapalı, akılsallık ise açıktır” (Filiz, 2018:92).

Kant’ın akli metafiziki bilgilerden ayırarak yerini belirlemesi, felsefe tarihinde yeni bir bakış açısı kazandırmış; aynı zamanda hangi alanlar ve kavramların kritiğinin yapılabileceğini gösteren yeni ve eleştirel bir dönemin başlamasını sağlamıştır. Bu yüzden Kant’a yüzyılımızın filozofu denilmesinin sebebi, insan akli ve eğitim üzerine düşüncelerinin hala güncelliğini koruyor olması ve geleneksel yaklaşımların aksine ahlak felsefesinin hala tartışılıyor olmasıdır. Eşdeyişle anlamlandırmalar yapmak adına hatırlatacağı filozofların düsturlarından yola çıkması Kant’ın etik anlayışına evrensel bir dil katmıştır. Üstelik bunu yaparken de geleneksel yaklaşımların aksine eserlerinde kesin yargılara yer vermemiştir. Bu yüzden de etik anlayışı güncelliğini her daim korumuştur. Kant, ‘ölmek üzereyken bile işini yap, zamanını değerlendir, yaratıcılığını kullan, insan ancak eğitimle insan olabilir’(Kant, 2013: 25-32) gibi deyişleriyle örneklerini genel kavramlar üzerinden göstermiştir.

Kant etiğindeki sağlıklı düşünme içerikleri özgürlük ve zorunluluk üzerine yazdığı eserlerinde açıkça görülür. Öncelikle akıl temelli eleştirel tavır olarak düşünmemiz gerektiğini vurgulayan Kant, düşünme kalıplarını bir araya getirerek büyük resmi oluşturmamızı önerir. Fakat yine de, etik ve sağlık Kant’ın sisteminde felsefenin içinde yer alan özerk bir disiplin olarak görülmüştür. Oysa aydınlanma üzerine düşünceleri dahi insanı iyileştirme üzerinedir. Aydınlanmayı, “insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulması” (Kant, 2005:262) olarak tanımlayan Kant metafizik, etik ve din üzerine inançların rasyonel bir gerekçelendirmeye bir yere kadar açıklanabileceğini düşünmüştür. Bu bakımdan XVIII. yy Aydınlanma dönemi özgürlük ve akılsal bilginin yanı sıra, Kant etiğinin zihinlere işlenmesiyle birlikte gelişen bir rehberlik dönemidir.

‘İnsanın aklını kullanmaya cesaret etmesiyle başlayan aydınlanma’(Kant, 2005:262), aslında kişiyi sağlıklı düşünmeye yöneltmenin bir çağrısıdır. Aklın kendinden sorumlu olması, insanın dünya meselelerine karşı oluşturduğu sağlıklı düşünme ve sağlıklı davranmanın yani yeni bir yaşam tavrının ifadesidir. Kişi kendi fikirlerini analiz etme ve sıkıştığı anlarda yol bulma işini Kant temelli felsefede keşfedebilir. Böylelikle kişi öncelikle kendini sonra da dünyayı anlar, gündelik yaşamındaki pek çok sosyal ve kişisel sorun için önlem almaya, çözmeye ya da yönetmeye yönelir. Öyleyse insan, neye yöneleceği üzerine düşünen bir varlık olarak kendini bulur (Çotuksöken, 2002:12).

Kant etik, eğitim ve hukuk felsefesi üzerine yaptığı çalışmalarla bize pratik aklın yerini belirleyecek ve günlük meselelerde kendini anlama üzerine insanın ikinci bir boyutu olduğunu kabul ettirecek düşünce muhakemelerini kazanmamıza olanak sağlamıştır. Kant eğitim

kavramını, ahlaki terbiye ile birlikte büyütme, umumi talim ve terbiye (zucht) olarak açıklar (Kant, 2013: 31). Dolayısıyla çocuklukta başlatılması gereken bu eğitim modeli Kant'ın sürekli kullandığı Unterweisung (yönelmek, öğretmek) kavramına baktığımızda disipline etmek, dizginlemek, dengelemek olarak bir sağaltım metodu oluşturur. Bu metodu daha da genişletmek için şöyle bir öneri söz konusudur:

“Felsefe tarihi ve filozoflar değil, bizzat felsefe yapmak öğretilmelidir. Olgucu yöntemi korumakla birlikte, insanbilimsel yöntemin sınırları genişletilmelidir. Bilimsel olan ile felsefi olanın sınırları ve yöntemi belirlenmelidir. İnsan karmaşık bir varlık yapısına sahip olduğu için felsefenin karmaşık ve çok yönlü yöntemleri devreye sokulmalıdır. Felsefe, gündelik yaşamdan kalkılarak öğretilmeli; öğrenciler tarih ve kişi biyografisi ile bilgi yığına maruz bırakılmamalıdır. Salt kuramsal ve soyut kavramlardan başlayarak geliştirilen felsefe öğretiminin pratik hayattan kopuk bir felsefe anlayışına sürüklenmesi kaçınılmazdır”(Filiz, 2018:95).

Aynı yaklaşımı gördüğümüz Kant'ın eğitim modeline göre insan disipline edilmeli ve kültür eğitimi- öğretimi verilmelidir. Herkes birbirinin öyle ya da böyle eğitimcisi olur. Jung'a göre hepimiz insan olarak ahlaki açıdan birbirimize bağlıyız (Jung, 2015: 95). “Kant'ın öğretme yöntemi:felsefenin özgün öğretme yöntemi zetektir. Zetein'dan türemiştir, araştırmayla ilgilidir ve dogmatik hale gelebilir” (Kuehn, 2011:149). Özellikle kültürün önemi burada karşımıza çıkar. Çünkü Kant'a göre yeteneği gün yüzüne çıkaran kültürdür.Kültürel yaklaşımlarla bireyin gelişimini iyi yönde desteklemek mümkündür.

İyi amaçları seçebilmesi için kişinin ahlaki terbiye eğitimini özümsemesi gerekir. Öğrenciye ‘iyi’yi amaç olarak kazandırmak bunu hedeflemek ve iyi potansiyelinin herkesin içinde olduğunu göstermek işe yarar bir pratik ahlaki anlayıştır. Bireyin içindeki iyiyi bulup, bunu açığa çıkarmak gerektiğini ve bu iyinin içten geldiğini göstermek yapılacak temel işlerden biridir (Kant, 2013:43). Kant Dessau Enstitüsü'nü, eğitim programını belirlemek adına örnek gösterir. Bu okulun ayırıcı özelliği tecrübeye dayalı olması, öğretmenlerinin kendi yöntem ve tasarımlarını geliştirmekte özgür olması ve en önemlisi de Almanya'daki bilginlerle diyalog halinde olan tek okul olmasıdır (Kant, 2013:47). Genelde ebeveynler çocuklarının çok çeşitli şeyler öğrenmelerini isteme arzusuna düşerler. Bu arzu çocukların geleceğini belirleyememe kaygısından ileri gelir.

Eğitim ile kazanılan beceriyi bir amaca çevirebileceklerini düşündükleri için, yaşamın büyük resmini göstermeyi kaçırmaları. “Bu kaygılar öylesine büyüktür ki, onların belki de amaç haline getirebilecekleri şeylerin değeri konusunda yargılarını aydınlatmayı ve düzeltmeyi çoğu kez ihmal ederler” (Kant, K.1982: 32). Çoğu ebeveyn, çocukların geleceği üzerine kaygılı olduğu halde sağlıklı düşünemedikleri için yanılığa düşer. Ebeveynlerin de eğitimle olan ilişkisi tutarlılık göstermelidir. “Erdemli insanlar, çocuklarına okullarda öğretilen herşeyi

öğretip, onları bilgin kılmayı başardıkları halde, neden kendilerindeki erdemi öğretemeyip onları bu konuda kimseden üstün kılamıyorlar?” (Platon, 2010: 407) diye sorar.

Filozofların ruh üzerine teorik ve terapötik olarak çeşitli çalışmalarda bulduklarının yanı sıra XIX. yyda Psikoloji kuramcılarında geldiğimizde kavramsal olarak anlamı değiştiği görülür. Jung’a göre ebeveyn bilinçli olmadan kendi kaygılarını günyüzüne çıkardığı için baskıcı bir rol oluşur. Ebeveyn problemlerini abartılı bir kişisel yolla yorumlansaydı, çocuğun psişesi için bu problemlerin nedensel anlamı ciddi anlamda yanlış anlaşılırdı (bkz. Jung, 2015:56). Günümüzde de pedagojik eğitim alınırken dikkat edilmesi gereken yaklaşımların böyle eleştirel ve özgürlükçü olması sağlanırsa, yaşam boyu gelişen bir kültürel eğitim-öğretim kuramları oluşturmada ilerlemeci bir bakış kazanılmış olur.

Felsefi eğitimin pratik zorunluluğunu bireysel yaşam formunun geliştirilmesi belirler. Felsefenin günlük ve pratik yaşamla bağdaştırılması gerekir. Marinoff’a göre felsefenin gerçek hayatla ve hayatın nasıl yaşanacağıyla ilgilenen canlı bilgeliğinin, hayatla hiçbir ilişkisi olmayan bir zihin jimnastiği olarak kurumsallaşmış felsefe türünden çok daha önce geldiğini belirtmek gerekir (Bkz. Marinoff, 2004:21). Bu bakımdan günümüzde felsefenin yöntembiliminin öğretilmesinde yöntem hataları söz konusudur. Kant’ın dediği gibi, felsefe öğretilmez, felsefe yapmak öğretilir. Dolayısıyla karşımıza dört tane yöntem hatası çıkar:

“Felsefeyi de diğer alanlarda yaptığımız gibi öğretmeye girişmek; Analitik düşünme yönteminin salt felsefeye özgü bir yöntem olarak hala uygulanıyor olması; Felsefenin alanı, bilimsel yöntemle sınırlandırılması ve bilimsel yöntemden olgucu, doğalcı-nesnelci pozitivist bilgi türü kastedilmesi; felsefenin sırf dini inançları savunmak amacıyla öğretilmek istenmesi, çünkü iman ve teslimiyetimizi tartışılır hale getirebilecek kuşkucu sorgulamaya karşı hazırlıklı olmak gerektiği düşüncesidir” (Bkz. Filiz, 2018:96-99).

Bu ilke ve yöntemler, XIX. yüzyılın sonundan itibaren indirgemeci yönetime kapı açıp felsefe ile bilimlerin arasını ayırdığı gibi, yeniden birleşebilmeleri için de kapıyı aralayabilecektir. Kant’ın özgürlük, sorumluluk gibi kavramların doğru kullanılmasına kılavuzluk edecek bir eğitim modeli olması gerektiği (Kant, 2013: 52) düşüncesi bizi destekler niteliktedir. Aynı zamanda Kant, insanın ancak eğitim ile yaşam boyu gelişiminde ilerleyebileceğine dikkat çekmiştir. Ne var ki birey yaşamının olgunluk evresine kadar bu eğitimi alması gerekirken kendi isteğiyle bu süreçte var olmaya yönelmelidir. “Platon, Aristoteles, Stoacılar ve Epikuros eğitim ve mantığın insan acısıyla mücadele etmede gerek duyulan araçlar olduğuna inanıyordu” (Yalom, 2005: 325).

Birey ancak kendi varlığını sorgulamaya, bir anlam arayışı içerisine girmeye çabaladığı sürece gelişime açık olabilir. Böyle bir evrede sağlıklı düşünmeye, ahlaki tutumu anlamaya vb. manalara yönelik sağaltım, Kant’ın kastettiği pratik eğitim için geçerli bir yol olur. Çünkü “zihinsel eğitimin en iyi yolunun kendi başımıza yapmamız, tatbik etmemiz” (Kant, 2013: 97) ile

başladığını farkettiğimizde asıl serüven başlamış olur. Denilebilir ki öğretim aynı zamanda pratik ahlakı kapsar. Çünkü öğretim ile gelen ilişkiler, eğitimcinin pedagojik modelleri ile yönelimli eylemlerinin de bir model olmasını kapsar.

Jung'ın “eğitimcinin eğitimi için, yaşam boyu süren ve yetişkinler için de devam eden okulların olması gerekir” (Jung, 2015:69) ifadesi, Kant'ı destekler niteliktedir.

Etiğin eğitimi Kant'a göre beceri-maharet kabiliyet için gereklidir. Ayrıca basiret ve beceriyi hesaba kitaba dönüştürmek için gereklidir. Bunlarla bütünleştirdiği ahlaklılığı bir şahsiyet meselesi olarak görür (Kant, 2013:113). Fakat bu ahlaki eğitim disipline olmak anlamına gelmez. Kant'ın belirlediği maksimlerde görüleceği üzere daha çok serbest düşünmeye odaklanmak pratik etiğin öğretiminde temel dayanak olmalıdır. Böylelikle değişebilen mekan, zaman ve koşullara göre davranış şekli de değişebileceğinden maksimleri kanıksamış kişi artık kendi içinde Kant'ın ‘zihni eğitip düşünmeye hazırhale getirmek’ (Kant, 2013: 101) dediği anlamda evrensel ahlaksal düşünce kalıbını oluşturmuş olur.

Burada pratik etiğin zihni eğitmeye yönelik özelliği, felsefi sağaltımı oluşturan yapı için de geçerlidir. Çünkü ancak yararlıysa vurgulanmaya değer görülen bir akılsal zeminin aksine, Kant için faydasız olan fakat iyi bir sebebi bulunan durumlar ahlaki açıdan önemli bir temeldir. Nitekim bireysel bir fayda görmesek de pratik olarak ahlak anlayışımız toplumsal etkileşim içinde bir iyiyi gösterir. Böylece felsefi sağaltım insanın çözümlenmesine odaklanarak Kant'ın da kastettiği ‘pratik yarar’ sağlar. Bunu yaparken de nasıl bir tutum içinde olunması gerektiğini ahlaksal çerçevede düşünür.

Felsefi sağaltımın insan çözümlenmesinde kullandığı pratik yarar, felsefi eğitimle iyileştirme modelidir. Bu bakımdan felsefi sağaltımın belli amaçları söz konusudur. “Felsefe tarihi boyunca biriken, birikmekte olan bilim, kültür, sanat, din, siyaset gibi kültürel öğeleri yeniden üreterek insanın/insanlığın sağlıklı düşünen ve davranan bireylerden oluşmasına yardım eder. Felsefi tedavi ya da sağaltımın bir diğer amacı ise, bu yolla insanları eğitmektir. Bu eğitim, felsefe tarihinde kuram-eylem bütünlüğü sayesinde gerçekleştirilir” (Filiz, 2018: 18). Bu bakımdan felsefe yaygın kanaate göre daha çok kuramsal sayılsa da hemen her filozofun düşünce sisteminde ya doğrudan ya da dolaylı olarak bu kuram-eylem birliği söz konusudur. Bu kuram eylem bütünlüğü Kant'ın uygulamalı etiğinde teori-pratik bağında görülür.

“Her defasında insanlığa, kendi kişisinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun”(Kant, 2013:46) ve “Öyle davran ki, senin istencinin maksimi her zaman genel bir yasa koymanın ilkesi olarak geçerlik kazanabilsin” (Kant, 1999:62) gibi maksimleriyle düşünmeye yönelten Kant, etik ve eğitim ilişkisini farklı bir boyuta taşımış olur. Çünkü teorinin önündeki eylemsel bağı

göstermeye çalışır. Dolayısıyla teoriden değil de pratikten bahsedilen bir alanda temellendirmelere girilmiş olur. Böylece her ne kadar mutlu olmayı amaç edinerek yaşamak gibi bir gaye gerekmesede Kant için, insan yaşamının bir sağaltıma ermesi, bir doğru yargıda bulunması ve etik değerlerden yoksun haliyle bozulmuş bir varlık olmaması için maksimler gereklidir. Üstelik bu şekilde davranıp da ahlaklı eyleyen kişi, bu eylemi ‘ahlak yasasının uğruna’ yapmış olduğunun bilincinde olmalıdır (Kant, 2002:4-6).

Kant’a göre akılsal zemine olduğu kadar etik değerlere uygun davranışta bulunmak daasıl amaç olan ‘iyi niyeti’ örter vaziyette olabilir. Çünkü önemli olan kişinin istenci değil; bu istenci belirleyen ne olduğu meselesidir. Bu istencin arkasında kişisel değerlendirme söz konusudur. Dolayısıyla istenç kişinin realiteye yüklediği anlama bağlıdır. İnsanlar arasındaki yapı ayrılığının sebebi de kategorilerin yapısına değil pratik aklın sunduğu başarı, değerler gibi bir takım insani kavramları farklı tarzlarda öğrenmelerine dayanır. Günümüzde ise “ahlak, görünür kılınan eğitim ve öğretim nesnelere ya da olaylarında, yaşanan pratik gerçekliklerde örneklendirilme imkânına kavuşacaktır” (Filiz, 2018:60). Bu bakımdan daha ayrıntılı olarak Kant felsefesinde sağaltımın teorik ve pratik yönlerini incelemek gerekir.

2.6. Kant Felsefesinde Sağaltımın Teorik ve Pratik Yönleri

Kant, teorik zeminde sorgulayan şüpheli özelliğini bilgi arayışında/epistemolojisinde bir yana bırakıp, pratik alana yer açmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden eleştirel sistemini bir yerde durdurmuş, gündelik hayattaki edimleri yönlendiren gelenekleri, alışkanlıkları, hukuki zeminleri ve ahlaki tutumları insan düşünce ve duygularının sağaltılması temelinde açıklamıştır. “Teorik akıl, nesne ve olgulara yönelik olarak, bilen, seyreden, bağıntı kuran akıldır; pratik akıl ise, tasarımlar yapan, amaçlar koyan, seçim ve tercihlerde bulunan, koyduğu amaca uygun araçlar yapan ve tüm bunlarla ilişki içerisinde eylemi yönlendiren akıldır” (Özlem, 2004: 14).

Felsefi sağaltım doktrinine göre de mantık ilkelerini bilmeyen zihin, mantıksal açıdan hastadır. Akılın mantık ilkelerine göre tutarlı olarak düşünmesi, mantıksal acıyı ortadan kaldırması bakımından sağaltımın teorik akıldaki işleyişini gösterir. Sağaltımın pratik işleyişine örnek olarak ödevini yapıp yapmama konusunda sorumluluğunu bilen bir öğrencinin seçimi gösterilebilir.

Bu bakımdan her ne kadar 'teoria' ile 'praxis' arasında kesin çizgiler olmasa da Kant için bir sınır belirlenmiştir. “Kant’ın ‘deneyim’den anladığı, düşünce ve yargı verme yeterliliği

içeren öz–bilinçli bir farkındalıktır. ‘Bilgi’den anladığı ise öz–bilinçli öznenin kendi deneyimi hakkında sahip olduğu ve yargılar içerisinde ifade edilebilen bir bilgi türüdür”(Altuğ, 1995:10). İnsan aklının ampirik ben ile transandantal ben sentezlemesi, felsefi düşüncenin de hem sorgulama bakımından soyutlamalara giden bir teoriya hem de deneyimleme etkinliği olan praksise olanak sağlamıştır.

“Pratik felsefe iradenin uygulanışını göz önüne alma kurallarını sağlar; bu uygulayış iki ayrı güçten oluşur ve ruh, duygu dünyamızdaki herşey buradan doğar”(Kant, 1994:12). Akla dayalı etik öğretisini bu şekilde betimleyen Kant’a göre teorik felsefenin nesnesi teori olup,algılamanın kurallarını kapsar. Genel fenomenoloji ve metafizik bu alana girer. Pratik felsefe ise daha çok kişiye özgü olan algılayış biçimiyle şekillenir. Dolayısıyla özgür iradeyle özgür davranış pratik felsefenin nesnel kurallarında kendini gösterir. Bu nesnel kurallar pratiğe çevrilmese de ‘neyin gerçekleşmesi gerektiğini’ gösterir.

Beğeniduygusu (Gefühls des Geschmacks), *hissi arzular* (sinnliche Begierde) ve *ahlaklılığın* ilk temelleri (erste Gründe der Sittlichkeit) buradadır. Dolayısıyla nasıl davranılması gerektiğine dair ilkelerin oluşumu bu alana aittir (Kant, 1994:11-12).“Spekülatif felsefeden ziyade pratik felsefede bir görevin yerine getirilmesi gerekir, çünkü pratik felsefenin temel ilkelerini belirleyen salt bilişsel yeti mi yoksa duygu mu (iştah yetisinin öncelikli içsel zemini mi) olduğu hala kesin olarak belirlenmiş değildir” (Kuehn, 2011:123). İşte felsefi düşüncenin daha çokpraksise duyduğu gereksinimle ortaya çıkan pratik felsefe alanı,bir danışma olarak felsefi sağaltımsal etkinlikleri de mümkün kılmıştır.

2.6.1. Teorik Yön

Kant’ın teoride düşünsel üretimi ile pratikte biçimsel iletimi arasındaki ilişki, tüm felsefesinde belirgin olarak görüldüğü gibi insan tanımını da bu ayrımla şekillenir.

İnsanın zayıf doğasının yanı sıra, içsel yargılarında geçerli olan bir genel kabul olması gerekir (Kant, 1994: 88). İnsan, aklıyla toplumsal bir varlık iken, toplum onun özgürlüğünü de oluşturur; fakat insan, bencillik gibi güdüsel doğasıyla da toplumdışı bir varlıktır. İşte bu toplumsal ve toplumdışı halimiz Kant için mücadele edilmesi gereken ama aynı zamanda insanın kendi doğasına uygun olarak yaşaması gereken halleridir. Bu bencilce davranışları dizginlemek için ise evrensel olan şeylere ihtiyaç vardır ki, bunlar Kant felsefesinde felsefi sağaltımın teorik ve pratik yönleri temelinde açıklanacak kavramlardır.

Kant’a göre, iyi niyete sahip olmak diğer tüm teoriksel alt yapısı olan davranışların değerinin ön koşuludur ve bu nedenle iyi kavramı olmadan koşulsuz olarak iyi olarak kabul

ettiğimiz tek şey irade olarak karşımıza çıkar (Thorpe,2015:95). Kant, ödev kapsamında iyiyi isteme edimini tanımlar. Çünkü ödev olduğu için bir ahlaksal edimi yapmak aynı zamanda iyiyi istemeyi gerektirir. Kendi başına amaç olan iyi isteme kavramını “doğal sağduyuda zaten bulunan, öğretilmekten çok aydınlatılmayı gerektiren, eylemlerimizin bütün değerini belirlemede hep en üstte duran ve diğer herşeyin koşulunu oluşturan” olarak açıklar (Kant, 1999: 12).

Bunu yapmalısın gibi emirler veren bir ahlaki öğretilenden ziyade, ödevle iyiyi istemenin felsefesini kuran Kant, insanın içinde barındırdığı sağduyuya netlik kazandırır. Dolayısıyla insan aslında bir koşullar dünyasında yaşarken isteyerek eylemlerine değer katar. Birey, eğer önyargılar ve ezberlerden sıyrılmış bir iradeyle özgür bir bilince sahipse aynı zamanda her şeyin koşullar üzerine kurulu olduğunu da fark eder. Her ne kadar seçimlerini keyfi olarak yapabilme yetisine sahip olsa da birey, aslında ilkeler bütününe dahil olmak ister. Bu bakımdan “iyi” kavramı, Kant’ın teorik yönlü felsefesinde önemli bir yere sahiptir. İyi ve kötü bireyin eylemleriyle ilişkisinde kullanılan ana kavramlardır. Kant’a göre “dünyada, dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez” (Kant, 2013A:8). Hatta filozofa göre birey, aklın yasalarına bağlı olarak davranışlarını biçimlendirmek ister çünkü ahlaki ödevler, içsel bir iyiliğe sahip seçimler yapmak adına anlam bulur.

2.6.1.1 Ödev Bilinciyle Sağaltım

Kant kendi felsefesini geliştirirken, ödev kavramını felsefi bilgi boyutuna taşımıştır. Bu şekilde Kant felsefe sisteminde, bilimsel bilgi gibi evrensel ve zorunlu değerlere dayandırarak bir ödev bağlamı oluşturmuştur. Böylelikle “sistemi içerisinde ödev kavramını ön plana çıkarmıştır. Hatta Kant’ın ahlak sisteminin bu nedenle genel olarak bir ödev ahlakı –ya da ödevler sistemi– olarak nitelendirildiği de görülür” (Timuçin, 2005: 352).

Kant’ın ödevler sistemi, toplumsal uyumu sağlaması açısından önem taşır. Kişi diğer kişilere karşı sorumluluk ve yükümlülüğünü bu sistemle kazanır. Ödevler, “insanlığın bütününe karşı sahip olduğumuz çeşitli ödevler arasındaki ilişkilerin belirlenmişliği kadar, sistemin insanlığın bütününe uygulanışındaki tamamlanmışlık için de çaba göstermelidir” (Guyer, 2005:277-338).

Guyer, Kant’ın verdiği çeşitli örneklerden hareket ederek ödevleri gruplandırır. Guyer’e göre bu örnekler, insanlığı asla bir araç olarak değil ama her zaman kendi başına bir amaç olarak görme ödevinin kapsamlı bir yorumunu sunarlar. Bunlar, özgür seçimde bulunan failer olarak insanlara zarar vermeme, seçme ve eyleme özgürlüklerini kullanma olanaklarını

engellememe, özgürce seçilen amaçları başarıyla izlemeyi kolaylaştıracak genel yetileri geliştirme ve koşullar elverdiğince, özgürce seçilen tikel amaçları gerçekleştirmeyi kolaylaştıracak tikel eylemlerde bulunma ödevleridir (Guyer, 2005:298).

Seçme ve eyleme özgürlüğüne sahip her akliselim bireyin ödevde uygunluğu seçmesi kaçınılmazdır. Kant'ın ödevde uygun ve ödevden dolayı ayırımına sağlıklı toplumsal ilişkileri oluşturmaya yönelik okumak, düşünsel anlamda önemli bir temel oluşturur. Çünkü ödevde uygun olarak görüp de yanlış yaptığı ilkeleri evrenselleştirmek, Kant'a göre felaket ve tutarsızlık getirir. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, bir bakkalın müşterisini aldatmaması görünüşte ödevde uygundur. Ödevde uygun olan bu davranışını sırf müşteri potansiyelini kaybetmemek adına yapması ise ödevden dolayı değildir. Dolayısıyla dürüstlük ilkesinden ziyade hinliği düşünerek kâr gözetme adına yaptığını bilmek, ödevden dolayı ve ödevde uygun ayırımını gösterir. İşte bakkalın kendi kârı için mi yoksa insan sevgisinden dolayı mı bu davranışı gerçekleştirdiği sorusuna cevap olacak maksadını bilmek, felsefi sağaltımın evrensel olarak 'insanı insanlıkla tedavi etmek' (Filiz, 2018: 11) yöntemindeki sevgi ve iletişimselliğin Kant'taki örneğidir.

Akla dayalı olduğu için evrensel olabilecek nitelikteki ödevler, felsefi sağaltımda hem bireysel hem de toplumsal iyiliğin oluşması için ele alınır. "Ödev aşkına bir şey yapmak akla itaat etmek demektir" (Kant, 2013:105). Bireyin entelektüel gelişiminde özgür seçimlerin ödevle açıklanması, bu yaklaşımın rasyonel bir şekilde genel geçerliliğini gösterir. Kant, toplumsal bağlamda sorumluluklar alınması gerektiğine dair belli ilkelerin zihinlerde üretilebileceğini düşünür. Dolayısıyla Kant'ın kastettiği anlamda ödevde uygun yaşamak, bireyi ve toplumu sağlıklı zihinlere dönüştürmek adına önemli bir adımdır. "İnsanın kendisine karşı sorumluluğu ile diğer insanlara karşı olan sorumlulukları birbirinden soyutlanamayan olgulardır. İlişki sorumluluğu, diğer insanlara karşı görevlerimizi biçimsel olarak yerine getirmekten farklı bir kavramdır ve bunu öğrenememiş olmanın bedeli içsel yalnızlıkla ödenir" (Geçtan, 1994:108).

Kişinin özgür istenciyle yaptığı eylem, sonuç itibarıyla ödevde uygun gerçekleşmişse de ödevden kaynaklanmamış bir iç bencillik haliyle yapılmış olabilir. Kuehn'e göre Kant iyi iradenin; sonuçlarından dolayı ya da önceden tasarlanmış bir amacı gerçekleştirdiğinden dolayı iyi olmadığını, sadece kişinin kendi istenci sebebiyle iyi olduğunu iddia eder. Pek çok eylemimiz, gerçekten ahlaki açıdan övülmeyi hak etmez, çünkü gizli bir gerekçeyle yapılmıştır (Kuehn, 2011:282). Kant'a göre eylemleri ödevden dolayı veya çıkara uyduğundan dolayı yapma istencinin bireyde gelişmesinin ardında yatan insanın kendi doğası, çoğu zaman tam olarak anlaşılmaz. Bu bakımdan Kant'ta kayıtsız şartsız kabul edilen şey, ahlak yasasına uymaktır. Bireyin yaptığı eylemin ardındaki istemin iyi olması için, bu istemin "etkilerinden ve

başardıklarından dolayı değil, konan herhangi bir amaca ulaşmaya uygunluğundan da değil, yalnızca isteme olarak, yani kendi başına iyi” olması gerekir (Kant, 2013A:9).

Ödeve uygun olsa bile ödevden dolayı olmayan bir eylem ahlaki olarak uygun değildir. Çünkü evrensel ilke haline gelebilecek bir emsali teşkil etmez. “Kant bu pratik istenç ilkesine maksim der. Maksimler eylemin genel ilkeleridir. Antropoloji ya da psikoloji bağlamında maksimleri karakter inşa araçları olarak tanımlamak mümkündür” (Kuehn, 2011:283). Kant’ta eylemlerin özgür bir istençle ve iyi niyetle yapılıp yapılmadığı ise yanıltıcı yorumlara aldanmamak adına ödeve dayandırılır.

Kant’ın “ödeve uygun” ve “ödevden dolayı” ayrımı yaparak göstermek istediği, insanların eylemde bulunurken “ödevden dolayı” hareket etmesi gerekliliğini vurgulamaktır. Gerçekten de Kant bu iki eylem tipi arasından, “ödevden dolayı” yapılan eylemleri ön plana çıkartıp, onları ahlaki bir nitelik taşıyan eylem tipi olarak kabul etmektedir. Çünkü Kant’a göre “ödeve uygun” olarak yapılan her eylemin bir ahlakilik içeriğinin bulunmamasına karşın “ödevden dolayı” yapılan eylemlerin bir ahlakilik içeriği vardır. Bunun sonucu olarak “ödevden dolayı” yapılan her eylem aynı zamanda “ödeve uygun” olabilmekteyken; “ödeve uygun” eylemlerin ancak bir kısmı –ahlaki nitelik taşıyanları– aynı zamanda “ödevden dolayı” yapılan eylemler içerisine dahil olabilmektedir (bkz.Kant 2013: 12-17).

Kişi menfi değerleri için iyi eylemlerde bulunduğu, bu eylemler dışardan ahlaki ve ödeve uygun görünse de ödev uğruna yapılan bir eylem olmadığı için ahlaki değer taşımazlar. Dolayısıyla her iyi eylem, niyetin iyi olmasından dolayı oluşmamaktadır. “İlkeye tabi olmadan gerçekleştirilen bir iyilik iyi niyeti ortaya koymaz” (Solomon, 2020:41). Kant’ın ileri sürdüğü bu ahlaki öğretiler, uyulması gereken yaptırımlar olarak değil de, özgür bir şekilde kişinin tavır takınması ve zihninde bunu tartışmak için belli argümanların olması bakımından bireyi sağlıklı düşünmeye yöneltir.

Belirtmek gerekir ki her iletişim sevgiye yönelik olmak zorunda değildir; fakat toplumsal sağlık için saygı temelli iletişim gereklidir. Kant için “insanlara sevgi duymak gibi insan haklarına saygı duymak da bir ödevdir; ama insanlara sevgi duymak koşula bağlı bir ödev, insan haklarına saygı duymak ise mutlak ve zorunlu bir ödevdir” (Kant, 1984:228).

Kant’a göre ödeve uygun yaşayan kişi, ahlaki eylemin verdiği haz ile kendini mutlu etmeye odaklanmayı arkaplana atar. Toplum içerisinde ahlaki tutarlılığıyla ödev sorumluluğunu alan kişi, bu alan çerçevesinde kendi mutluluğunu sınırlar. Dolayısıyla göreceli olan mutluluk tanımı, ödev anlayışıyla belirginleşir. Çünkü ödev ahlakı ortaktır (Kant, 1999: 146-148).

Kişinin mutluluğunu güvence altına alması da bir ödevdir. Çünkü tam tersini düşünürsek eğer, mevcut hayatından zevk almayan, varoluşsal sıkıntılar çeken, isteklerinin ardı arkası kesilmeyen kişi, nihayetinde fırsatını bulduğu anda ahlaklı eylemekten sıyrılabilir. Fakat Kant'a göre ödevde bakmaksızın da insanlar, kendiliklerinden, mutluluğa en güçlü, en içten eğilimi duyarlar (Kant, 2002: 14). Ayrıca ahlak yasalarına uygun yaşamak ile her zaman bilinen mutluluk yakalanamayabilir; fakat ayrı bir haz alanı karşımıza çıkar. Çünkü ahlak yasaları kendi pratik ilkeleri ile doğayı sürekli bir uyum halinde tutamaz. Oysa nesnel olan ödev söz konusu olunca bir zorunlulukla karşılaşılır ve bu zorunluluk en yüksek iyiyi hedefler (Kant, 1999:193).

İçsel bir yöneliş olan ödevin karşısında olan dışsal bir yaptırım gücü yani baskı, ahlaki sorumluluklarımızı yerine getirirken kullanılan iki seçenektir. Bir başkasının baskısıyla, Tanrı korkusuyla ya da onlar ne der, ne düşünür kaygısıyla mecburen yapılan bir sorumluluk, dışsal olarak kalır ve içselleştirilmediği sürece bir anlamı olmaz (Kant, 1994:48). Kant'a göre bir eylemin ahlaksal değeri taşıması hiçbir eğilim duymadan, yalnız ve yalnız ödevden dolayı yapılmasına bağlıdır (Kant, 1999: 13). Bu bakımdan iyiyi isteme kavramı da, yukarıda açıkladığım ödevden dolayı ve ödevde uygun davranışta bulunma örnekleriyle düşünüldüğünde daha açıklayıcı olmaktadır. "Ahlak konusundaki oto kontrolü elinden alınmış birisi haliyle erdemli olabilme ve mutluluğu yakalama gücünden de vazgeçmiş sayılır. Bundan dolayı her an öfke dolu oluşuna hayret etmemek gerekir" (May, 1997:185). Bir eylemde eğilimden dolayı değil de ödevden dolayı iyilik yapılması erdemli olma ve mutluluk getirisinin yanı sıra toplumsal düşünce sağlığı ve uyumu için gereklidir. Sevmeden, öfkeyle, sırf ödevden dolayı iyilik yapmanın gerekçesinikuşkusuz böyle anlamak gerekir.

Çünkü eğilim olarak sevgi buyurulamaz; fakat ödevden dolayı iyilik yapmak, hemde "buna bir eğilim itmediği, hatta doğal ve zaptedilmez bir nefret karşı çıktığı zaman iyilik yapmak, tutkusal sevgi değil, pratik sevgidir -bir sevgi ki, duyusun bağımlılığında değil, istemede; insanın içini eriten duygudaşlıkta değil, eylemin ilkelerinde bulunur" (Kant, 1999: 15).

Dolayısıyla bir eylemin ahlaki eylem olabilmesi için, ödevden dolayı yapılmasının amaçlanması gerekir. Eyleme dönüşen kararda istenilen sonuç tam olarak gerçekleşmese bile bu eylemi yapmaya yönelten amaç değerlidir. Bu yüzden Kant, ödevin sevgiyle olmasa da mümkünlüğünü, "ödev, yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunluluğudur" (Kant, 1999:15) olarak tanımlar. Dolayısıyla ödevin gerektirdiği değerde eyleme karar verme yükümlülüğü, isteğe bağlı olmadan tek bir ilkeye bağlanmış olur.

Kant'a göre bireyin topluma olduğu kadar kendine karşı da ödevleri vardır. Bireyin kendi varlığına saygı duyması aynı zamanda içsel değerinin yüksek olmasını sağlar.

Başkalarının gözünde onaylanması ve hor görülmemesi de kendisine olan yükümlülüğü yerine getirdiğini gösterir.

Örnek vermek gerekirse, toplum karşısında yaptığı eylemi utanılacak birşey olarak sonradan idrak etmek, o eylemi yapınca alacağı cezadan korkup da yapmamak düşüncesinden daha iyidir. “Bir eylemi yasak ya da zararlı diye değil, tersine kendinde öğrenilecek bir eylem olarak tasarlamalıyız” (Kant, .2003: 58). Kant’a göre insan hem doğanın içinde ama hayvansal yaşamın üstündedir hem de doğanın dışında ama aşkın olmayan bir yerdedir. Dolayısıyla ödül, ceza ya da yasak ilişkisi insansal olarak ilkel düzeyde bir yaptırım metodudur. “İyi bir davranışta bulunmak için ödül bir motif olmamalıdır, cezalar da kötü eylemleri gerçekleştirmemek için” (Kant, 1999: 75). Ödüller ve cezalar elbette araç olarak kullanılabilir, önemli olan bu eylemlerin alıştırlarak kazanım sağlanmasına yol açmasını engellemektir. Çünkü ödülü düşünmeden sırf iyi olduğundan dolayı yapılan eylem asıl amacına ulaşmış demektir.

Sonuç olarak ödev ahlakı; günlük istekler, gelip geçici öfke-arzu ve korkuların ötesinde yaşama bir üst bilinçle yaklaşmak için evrensel bir yol gösterir. Belirtmek gerekir ki her insanın güdüsel acizliğinin yanında, sağduyulu davranma ve akıl yetisini kullanma potansiyeli taşıması boyutu da vardır. “İnsan doğasının zayıflığı, bir eylemi ahlak yasasına uygun hale getirmek için insanda mevcut olması gereken ahlaksal iyiliğin eksikliğidir” (Kant, 1994: 85). Fakat Kant’a göre bu yanımızı bilmek bizi iyi eylemleri icra etme konusunda kendimize olan güveni yitirmemize, doğamız gereği eksik olduğumuzu düşünmemize neden olmamalıdır. İnsan çok boyutlu yapısıyla karşımızdadır. Kant’a göre insan ‘bir şey’ değildir; dolayısıyla sırf araç olarak kullanılamaz. Bütün eylemlerinde hep kendisi amaç olarak görülmelidir. Bu yüzden “kendi kişimdeki insana, onu sakatlayacak, bozacak ya da öldürecek şekilde davranmam” (Kant, 1999: 47) ifadesini kullanır. “İnsan, bir varlık tarzı olarak bilgeliği aramaya koyulmak için, ilkin kuramı eyleme dönüştürmek zorundadır. Çünkü insan bir eylem ve davranış varlığıdır” (Filiz, 2018:114). Felsefi sağaltım doktrini deerdemli bir hayatı, günlük yaşamın pratikleriyle birlikte ele alır. Çünkü insan, dünya içinde bir varlık olarak dış dünya ile karşı karşıyadır. Bu yüzden dünyayla bağıni anlamlı eylemler bütünü olarak kurmakla yazgılıdır.

2.6.1.2 İnsan Kuramı

Kant, insan kavramının anlamını farklı bir boyutta irdelleyerek modern felsefenin başlatıcısı olmuştur. Çünkü insanı tek boyutlu olarak değil de hem doğanın içinde doğası gereği buyruklara boyun eğen hem de öznel yapısıyla özgür olarak ve diğer canlılardan farklı olarak iyiliği arzulanabilen, kendini geliştirebilen, aşabilen bir varlık olarak görür. Kant’ın insanı

sağlıklı düşünebilen ahlaksal birey yapmayı temele alan felsefesi, çağımızda hızla gelişen felsefi yaklaşımlara bir başlangıç adımı olarak değerlendirilebilir.

“İnsanın kendine yönelik ilgisi XX.yyda iyice yoğunlaşmıştır. Bu nedenle tarihsel özne olarak kendini kuran insanın kendisine yine kendisi açısından bakması, günümüzdeki tüm felsefi tutumların ortak paydası gibi görünmektedir” (Çotuksöken,2002: 22).

Öncelikle ‘insanı tanımak neden gereklidir?’ gibi bir soru akıllara gelebilir. Kant, ‘kendisinden isteneni yapıp yapamayacağını anlamak için insanı tanımak gerekir’ derkenonun kurduğu felsefenin insan tanımını doğru anlamak gerekir. Nitekim nasihat yollu sözlerin bir önem taşımadığını ve bir sınavda dogmatik bilgi değil de duygu ve şahsiyet aranmasına önem verilmesi gerektiğini (Kant, 1994:13) söylerken insanın biricikliğini vurgulayıp, döneminin filozoflarından farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Her birey kendi kültürel, sosyal ve psikolojik dünyasıyla kendine özel olarak çok yönlü boyutta ele alınmalıdır.

Hermann’a göre Kant’ın eleştirel felsefesinin ardındainsanın insanlığının ve haysiyetinin korunması meselesi bulunur. Kant’ın diliyle konuşulursa ahlak yasası bir doğa yasası olsaydı, insanlık kaybolurdu (Hermann, 2019:47-50). İnsan anlamları oluşturan, türeten bir varlık olduğu için mekanik bir döngüye kapılmadan ödev ve sorumluluğunu duyumsayarak ve düşünerek yapacaktır.

İnsan merak eden, sorgulayan, ilişki kuran, anlam veren, tutarlılıklar ve çıkarımlar oluşturan, bağlantı kuran, ahlak sistemini kuran, amaçları olan bir varlıktır. Kant’a göre insaninkendisi, kendi başına amaçtır. Herhangi bir kimse tarafından yalnızca araç olarak kullanılamayacağı, buna göre de insanın kendi kişisinde insanlığın kutsal olması gerektiğini düşünür. İnsan ahlak yasasının öznesi, dolayısıyla kendi varoluşsallığıyla kutsal olanın öznesidir (Kant, 1999: 143).

Toplumsal yapı içerisinde insan ahlaki ve hukuki yasalara uyarak bir sisteme dahil olur. Kant’ın kastettiği ahlak yasaları, aynı zamanda felsefi düşünme deneyimidir.“Bir parçası olduğum dünyayla ilgisinde” (Kant, 1995:112) kendini de biliyor olmak insanın ilişkiselliğini gösterir. Çünkü Kant’ın dediği gibi dış dünyayla ilişki kurmadan önce birey, zihninde bir bağlamın olageldiğini düşünür. Dolayısıyla henüz bir yargıda ya da eylemde bulunmadan önce, bir kalıbın içinde olan bilişsel deneyim, kişiyi kuramsal olarak dış dünyaya hazırlar. Pratik olarak dile gelmesinin olanaklılığı da bu kalıba yani kategorilere bağlıdır. Böylelikle sağlıklı davranabilmenin önkoşulu sağlıklı düşünebilmeye bağlıdır.

İnsanın en belirgin özelliği “düşünme yetisi ve dil yetisi ile bunların birlikteliğinin sonucu olarak somutluk kazanan yargıda bulunma yetisi” olmasıdır (Çotuksöken, 2002: 28). İnsan, gün içinde çeşitli ruh halleriyle yargıda bulunurken gerçek ile kafasında tasarladıklarını

karıştırabilir; sıkıntılı durumlarda gerçeği ayırt edemeyebilir; hatta halisünasyonlar bile görebilir. İşte felsefi sağaltımla düşünce sağlığı yetisini kazanmış kişi, bulunduğu bu sıkıntılı durumlara dışardan bakabilmeyi başarıp kesin hükümlerde bulunmadan bu süreci kolay atlatabilen kişidir. Böylelikle kişi, ahlaki kazanımlarla karar verme mekanizmasını harekete geçirir. İşte felsefi sağaltım da kişinin karar verme mekanizmasını yaşamına ve çevresindeki yaşamlara karşı ‘anamlı ve uygun’ kullanmasının yollarını arayan bir yöntemdir. Böyle bir felsefi sağaltım süreci, aynı zamanda bireyin kendisi ve çevresi için sağlıklı kararlar almasına katkıda bulunarak *birönleyici işlevselliğe* sahiptir.

Önleyici işlevselliğe sahip felsefi sağaltımın öznel-nesnel ayrımlı perspektifinden hareketle, birey içinde yaşadığı dünyada biricikliğini daha sağlam temellere oturtturarak hem ruhsal hem de düşünsel gelişimine imkân tanır. “Öznel-kişisel-biricik dünyamızın bir parçası o nesnel denen dünya. Nitekim öznel dünyamızla var, bu öznel dünyayla anlamlı nesnel dünya” (Uygur, 1997:86). Bireyin öznel dünyasının meselelerini Kant’ın “insanın kendi olanakları” dediği çerçevede düşündüğümüzde, anlam ve değer ilişkileri bütününde insanı açıklayabiliriz. Bu bakımdan Kant’ın olgunluk dönemiyle ilgili düşüncelerinde insan, varoluşunu başkalarının varlığıyla keşfeden olarak karşımıza çıkar. Dünyaya ne getirdim, ne kattım, ne sundum gibi sorular, bir olgunluğa erişildiğinde bilinçli olarak sorulan yaşamı anlamlandıran sorulardır. Biricik varlığıyla ne istediğini en iyi bilen, en önemli bilici yine olgunlaşan insanın kendisidir.

Kant’ın olgun kişiden kastettiği, aslında ikinci bir doğum tarihine gelmiş kişidir. Kant’a göre olgunluğa erişmenin bir zamanı vardır. Tıpkı bedenlerin ergenliğe ermesi, ergenlikten olgunluğa geçmesi gibi akıl da önce erer sonra olur. İşte bu da kişinin kendini keşfetmesi diyebileceğimiz ikinci doğumdur. Çünkü tekrar dünyaya gelmiş gibi, kimi zaman sıfır noktasında durduğunu düşünüp yeni sıçrayışlara neden olan bir aydınlanma yaşanır.

Bu tarz söylemlerinde görülür ki “Kant öğrencilerine sadece felsefe dersleri vermemiştir. Belli bir hayat tarzını tavsiye ederek nasıl yaşanılacağı üzerine tavsiyeler de verdiği bilinmektedir” (Kuehn, 2011: 119). Aynı şekilde Kant’ın söyledikleriyle yaptıklarının tutarlılığını vurgulayan Kenny’e göre “Kant’ın hayat hikâyesi düşüncelerinin hikâyesinden ibarettir” (bkz. Kenny, 2017:111). Kant, olgunluk döneminde, 57 yaşındayken *Saf Aklın Eleştirisi* eserini yazmıştır. İnsanın olgunluğuyla kendini gerçekleştirmenin aynı dönemlere geldiğini ve her dönemin yaşının belli bir yapısı olduğunu söyleyen Kant, planladığı gibi yaşamıştır.

Kant’ın psikolojik ya da antropolojik teorisine göre kırk yaş, insan karakterinin tamamlandığı bir dönemdir. İnsan akıllı bir varlık olmakla birlikte kendini tamamlama yolunda hata yapabilen, iradesiz davranabilen, arzularına yenik düşebilen, hastalıklı düşüncelere kapılabilen bir varlıktır. “Kant’a göre ilkelerde katılık ve ısrarlılık; eğitim, örnekler ya da

öğrenim yoluyla yavaş yavaş kazanılacak bir şey değildir. Nitekim karakterin temeli, genel olarak nasıl yaşanacağına dair içsel ilkenin mutlak birliğidir” (Kuehn, 2011:131).

Olgun birey için şöyle bir sonuç çıkar: Kant’a göre yerine getirilmesi gereken görevler yapıldığında kişi hem dünya ile bütünleşir, yaşamı katlanılır hale getirmiş olur hem de dünya düzenine katkıda bulunur. Anlamli bir davranış yapıldığı için insan mutlu, değerli hisseder. İrade özgürlüğü, her ortamda kısıtlanmış olunabilir ama her koşulda ne yapacağına karar vermek bir iradeyi gerektirir. Eğer eyleme geçiremesek bile tavır takınılması yine seçme özgürlüğünü gösterir. Buradaki özgürlük istediğini yapmak değil, ahlaki bir tutum çerçevesinde özel yaşamının zorluklarına karşılık vermektir. O halde özgür bir ahlaki tutumla gelen sorumluluğu gerektirir. Çünkü olgunlaşmaya başlanıldığında, “insanın doğasını neyin oluşturduğunu kendimize sormanın tam zamanıdır” ve “yeni bir kendini-besleme sürecini başlatmakla”(Jung, 1999:86) arzu edilen yola çıkılmış olunur.

2.7. Pratik Yön

‘Bunu yapmalısın’ gibi emirler veren bir ahlaki öğretiden ziyade, düşünce sağlığı olan her bireyin özgür istenciyle katılmak isteyeceği bir felsefi öğretiyi kuran Kant, bu öğretisini teorik ve pratik yönü olan yasalarla açıkladığına yukarıda değinmiştik. Dolayısıyla denilebilir ki yasalarla yaşama zihniyetine mecbur bırakılan insan, aslında bir zorunluluklar dünyasında yaşar. “Ahlaklılık eylemin iç yapısından dolayı eylemlerin gerçekleştirilmesine dayanır; yani eylemi eylem yapan ahlaklılık değil, zihniyettir” (Kant, 1994: 37). O halde yasak olduğu ya da Tanrı buyruğu olduğu için değil de doğru ya da iyi olduğu için yapmak istencinde olmak bu zorunluluğun keyfi kısmıdır. Eğer birey önyargılar ve ezberlerden sıyrılmış bir iradeyle özgür bir bilince sahipse aynı zamanda her şeyin zorunluluk üzerine kurulu olduğunu da fark eder. Her ne kadar insan seçimlerini keyfi olarak yapabilme yetisine sahip olsa da bunun bir sınırı vardır.

Pratik yöne giren kavramlara örnek vermek gerekir. Kant, bir yandan ahlaka uygun davranma fikrini savunurken diğer taraftan felsefi tavırların pratikte yer edinmesi görüşü için alternatif yöntemler geliştirmiştir. Bunlar, ödev ve zorunluluk/yükümlülük kavramlarıdır. Aktif yükümlülük (*Obligationes activae*) hayırsever davranışlara ilişkin yükümlülükleri kapsar. Kişi, başkalarına karşı davranışları bakımından yükümlülükler taşır; fakat bu yükümlülük bir zorunluluk taşımaz, bir potansiyel olarak kalır. Örneğin yardıma muhtaç olan birine karşı herkes yardım etmekle yükümlüdür; fakat bu yükümlülük edime dönüştüğünde şahsa yardım edilmiş olunmaz. Çünkü yardıma muhtaç kim olursa olsun aynı şekilde davranılır. Aktif yükümlülükte

akıl mecbur bırakılır. Diğer yandan Pasif yükümlülük (*Obligatio passiva*), aktif yükümlülük gibi genel geçer bir durum değildir. Örnek vermek gerekirse, birine karşı borçlu olduğunda, bu borç yükümlülüğü şahsa karşı bir sorumluluktur (Kant, 1994: 35), dolayısıyla borç ödendiğinde aradaki yükümlülük ile ilgili ilişki de ortadan kalkar.

Pratik yöne giren kavramlara bir diğer örnek ise mutluluktur. Kant, birçok filozofun düşündüğü gibi mutluluğu akıl temelli olarak teorik yönlü düşünmez. Kant'a göre pratik aklın işlevi bizi kendi mutluluğumuza yönlendirmektir. Aklın amacı mutluluğu elde etmek olamaz. İçgüdü, mutluluk için akıldan çok daha iyi bir araçtır. Dolayısıyla mutluluk aynı zamanda arzu tatminini içerir. O halde Kant'a göre mutluluğun ideali, pratik yöne çevrilmiş tüm arzuların toplamı olarak kişinin özgür istençle tam tatmininin idealidir. Pratik yöne giren kavramlara bir diğer örnek daha ayrıntılı değineceğimiz özgürlük kavramıdır.

2.7.1.Negatif/Pozitif Özgürlük ile İntihar, İstenç ve Sağaltım

Özgürlüğün türevleri olan istenç, sorumluluk, karar verme ve isteme kavramları birbirini tamamlayacak kavramlar olarak Kant'ın pratik felsefesinde karşımıza çıkar. Bu yüzden özgürlük konusundaki sorumluluk, bir yükümlülüğe karşılık geldiği gibi “özyaratım, seçim, istenç ve eylem bakışaçılarından görüldüğünde psikolojik olarak karmaşıktır ve kaygıyla kaplıdır” (Yalom, 2017:155). Kant'a göre özgürlük kavramı, istemenin özerkliğini açıklamanın anahtarıdır. İnsanı tanımlamanın bu kadar derinlikli olması, onun çok boyutluluğundan kaynaklanır. Çünkü metafiziki dünya tasavurlarıyla insan, görünenin ardında da kendine bir alan açar.

Kant'a göre insan, kendini özgür olarak düşündüğünde anlama yetisi dünyasına ait görür. Bu sayede istemenin özerkliğini, sonucuyla birlikte kabul eder. Bunun yanı sıra insan kendini yükümlülük altında düşündüğünde ise, duyular dünyasına ve aynı zamanda anlama yetisinin dünyasına ait görür (Kant, 1999: 67-72). İnsan hem doğaya ait olarak acizken hem de diğer canlılardan farklı olarak güdülerin ötesinde akıl varlığını özgür istenciyle kullanabilen bir varlıktır. Bu yüzden özgür istencinin de akla uygun olarak yasaları vardır. Dolayısıyla insanın doğayı teorik olarak kurgusu, dünyanın bir en üst nedeninin mutlak zorunluluğuna götürür. Öte yandan insanın özgürlük amacıyla pratik kurgusu bir mutlak zorunluluğa götürür. İşte Kant'a göre sadece akıl sahibi bir varlık, eylem yasalarının zorunluluğunu bilir (Kant, 1999: 82). Birey ahlaki tutumlarını sergilerken, eyleme dönüşen bir düşüncenin bilincinde olarak akli iradesini kullanır.

Kant'a göre her insan bir akıl varlığı olduğuna göre söz konusu ahlaki yasalar, herkes için geçerlidir. Özgürlüğü de her akıl sahibi insan ister. Ancak bu tutumlar, özgür istençle sergilenebiliyorsa bir ahlaki davranıştan bahsedilebilir. Çünkü özgürlük pratik aklın bilinçli istemesine aittir (Kant, 1999: 66). Kant'ın, bireyin bilinçli ve farkında olmadan sahip olduğu fikirler, egoizm ve kendini gözleme üzerine düşünce süreçlerini irdelediğinde mantık ve mantık dışı zihne yer verir.

Bireyin bu ikili gelgit arasında karşılaşacağı sorunların bir öngörüsünü yapabilmesi için ahlaki teorilerin genelleştirilebilmesi gerekir. Böylelikle felsefi bir tavırla bu kuralları pratiğe geçirmenin önemi ortaya çıkar. Bireysel özgürlük kapsamına giren bu husus, insana verilmiş olan yaşamın kritize edilmesiyle anamlanacağını gösterir (Kant, 2018:26-39). "İnsan sonlu bir varlıktır ve özgürlüğü sınırlıdır. Bu, koşullardan özgürlük değil, koşullara yönelik bir tavır alabilme özgürlüğüdür" (Frankl, 2009:144). Birey özgür olduğu kadar toplumsal bir varlık olarak sınırlı olduğu için yaptığı davranışlarda genelin iradesini de göz önünde bulundurmalıdır.

Aynı şekilde birey, kolektif düşünceye katılıyor olsa bile, toplumsal eğilimi taklit etme isteği ile değil, kendi içgörüsü ve kararı ile hareket edebilmek için gerekli yargılama yeteneğine ulaşmış olmalıdır. Jung'ın da dediği gibi "kendi ayakları üzerinde sağlam durmadığı sürece, o sözde objektif değerlerin ona hiçbir yararı olamaz, çünkü o zaman bu değerler onun karakterinin yerine geçerler ve bireyliğini bastırmasına yol açarlar" (Jung, 1999: 83). O halde bir yerde ahlaki tutumdan söz edebilmek için orada değerlerin ötesinde sıyrılarak gelen öncelikle bireyin özgür istencinin olması gerekir. Bu bakımdan objektif değerler dediğimiz evrensel ahlak yasası da görecelikler içerir. Çünkü Kant'a göre her yasa öznel yargılara ve seçeneklere göre uygulanır. Ortak bir yasa da, ancak özgür iradeyle mümkündür. (bkz.Kant, 1965: 116-117). Kant, ahlaksal yasaların olduğu bir dünyanın şekline akıl ve özgür irade aracılığıyla ulaşır.

Özgürlük insan doğasından kaynaklandığı gibi onun varlığının da bir parçasıdır. Fakat bu özgürlüğün doğada bulunduğu anlamını taşımamaktadır. Kastedilen, aklın a priori yasalarının zorunlu olarak herkeste potansiyel bir şekilde bulunduğudır. Kant'a göre pratik aklın maksimleri ortaya çıkarması, iradenin özerk olduğu ve pozitif anlamda özgürlüğün olduğu anlamına gelir. O halde ahlak yasaları pratik aklın özerkliği ile ilgili olduğuna göre insan ahlak yasalarını kendi oluşturup uygulayacak özgürlüğe sahiptir (Kant, K.P.V.2003: 146). İnsan, aklının pratik kullanımı ile özgürlüğü açığa çıkarır. Dolayısıyla bu potansiyelini bilen insanın özgür olabileceği aşikârdır. Bu nedenle özgürlük kavramı hem insanın akli ilkeler bağlamında düşünmesi ve eylemesi hem de doğal eğilimlerinden sıyrılması anlamına gelmektedir. "Sorumluluk terimiyle yaşanmadığı sürece, özgürlük yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır" (Frankl, 2009:147). Doğanın zorunluluğundan ve ilkel toplumlardan sıyrılan insanlar, özgür bir

birey olmayı ve eşit kriterlerde yaşamayı bir güvence altına almak için akılsal taleplerini hukuksal sözleşmelere dayandırmışlardır. Fakat Kant, aynı zamanda insanların kendi akıllarından başka herhangi bir rehber ihtiyacı duymadığını düşünür. Çünkü insan kendi aklının ilkeleri üzerinde eylemelerini gerçekleştirebildiği sürece özgürdür.

“Özgürlüğümüz bireysel yaşam tasarımızdan da derinlerde seyreder. İki yüzyıldan uzun bir süre önce Kant, yalnızca iç dünyamıza değil, dış dünyaya da biçim ve anlam vermekten sorumlu olduğumuzu öğretmiştir bize. Dış dünyayla yalnızca nörolojik ve psikolojik aygıtlarımız aracılığıyla işlendiği şekilde karşılaşırız” (Yalom, 2017:155).

Bu bağlamda özgür bireyin, insanların toplumsal sözleşmeyle elde edeceği rasyonel hukuk temelindeki bir yapıya gereksinimi vardır. Yalom’a göre endişe ve temel varoluş gerçeği olan ölüm, yalıtım, anlamsızlık, özgürlük gibi kavramlar aklın somutlaşabilen imkânlarını gösterir. O halde tüm düşünce geleneklerinden ve ezberlerden sıyrılmış bir akılsal eleştiri aracılığıyla insanlık kendi geleceğini belirlemelidir. İşte Kant için bu belirlenim, pratik aklın bir idesi olan evrensel birlik ya da dünya yurttaşlığıdır. *Negatif ve pozitif özgürlük* olarak yaptığım ayırım bu doğrultudadır. Negatif anlamda özgürlük, akıl sahibi varlıkların bir tür nedenselliği olan istemenin, onu belirleyen yabancı nedenlerden bağımsız olarak etkili olabilme özelliğidir. Pozitif özgürlük ise isteme özgürlüğüdür. Doğa yasalarına bağlı bir istemenin özelliği değildir ama bir yasaya bağlıdır ki bu ahlak yasasıdır (Bkz.Kant,2013:64).

Kant, nedenselliğe bağlı ilkelerden sıyrılmış bir özgürlüğü negatif özgürlük yani sınırlanmış bir özgürlük olarak görür. Bunun karşıtı ise ahlaksallığa bağlı ilkelerin varlığıyla gelen pozitif özgürlüktür. Bu yüzden Kant’a göre eylem yasalarının zorunluluğunu bilerek özgür istenciyle kişiyi ahlaksal davranışlara yöneltmek gerekir. Yasalara uymayan bir özgürlük tam olarak özgür bir bireyin istenci değildir. Çünkü insan toplumun iradesini gözetmeden özgür olmanın verdiği sorumluluk gerçekten kullanılmış sayılmaz. “Özgür ve akıl sahibi varlıklar olarak yaşarken uyacağımız ilkeleri benimseyebiliriz ve benimsemek zorundayız. İşte bu yüzden özgür bir karakter “insanların kalıcı ve sağlam bir şekilde kurulmuş maksimlere göre özgürlüğünün (*Willkür*) bir ifadesi olarak tanımlanabilir” (Kuehn, 2011:134). Belirtmek gerekir ki Kant’ın koşullu cümlelerle kurduğu maksimleri, aslında bir zorunluluk değil özgür bireyin kendi kişisel iradesiyle karar verdiğinde ona yol gösterecek rehberdir. Bu kavramlar, ahlakın düşünülmeden değil de özgür bir şekilde akılla arzu edilmesi bakımından felsefi sağaltım misyonu açısından amaç edinilmesi gereken temel argümanlardır.

Örnek vermek gerekirse, ‘eğer en çok faydayı sağlamak istiyorsan’ ya da ‘eğer doğru yolda olmak istiyorsan’ ile başlayan buyruklar yine özgür bir bireyin kendi arzusuyla belirlenebilecek davranışlara yerini bırakır. Çünkü tercihlerini yapabilen, seçen bir varlık olarak insan özgürdür. “Toplum haline gelme (*Vergesellschaftung*) de, gerçeklik ve işlevini bu özgür

varlığın iradesinden alır. İşte bu özellik, insanın doğaya en az bağımlı olan yanı, onun *tinselliğidir*. İnsanın kendine seçtiği bir *olması gerekene* (sollen), kendine koyduğu bir *ideye* göre nasıl bir ahlak kurabileceği üzerine olan bu *normatif* ilgi ile Kant, kendi *ödev ahlâkını* temellendirir” (Özlem, 2008:37). İnsanın doğal yanından ayrı olarak, kendi iradesiyle seçim yapabilmesine Kant’ın intihar örneği açıklayıcı olur.

İntihar eyleminin ahlaki boyutu probleminde, Kant, bunun tutarlı bir ilke olabilirliliğine ve evrenselliğine karşı kabul edilemeyeceğini savunur. Bu bir maksim olamaz; çünkü yaşamın varlığına aykırıdır. Var olmamayı seçme kararını, diğer bir deyişle intiharı irdeleyerek “benliği ve varlığı kabul etmenin ne anlam ifade ettiğini” (May, 1997:158) özgürlük kavramıyla açıklamak Kant’ın insan yaşamına verdiği saygıyı da gösterir.

Kant’ın intihar örneğine göre basiret kuralları kapsamında kişi intihara meydelebilir; fakat bu ahlak kuralları kapsamı dışında tutulur. Çünkü kişi kendi varlığının toplumsallıkla ilişkisindeki konumunu belirlemek adına kendini feda etmesiyle ilişkilidir. Birey yaptığı davranışın amacını düşündüğünde, toplumsal bir iradeye göre geçerli görebiliyorsa bu, ahlaksal yönden mümkün de olur. Nitekim zengin olmak için yalan söylemeyi amaç edinmek genelleştirilemeyeceği gibi, toplumsal uyuma aykırı olduğundan ahlaksal da olamaz. Dolayısıyla çıkar gözetilen eylemler ahlaksal zeminde değerlendirilemezler. Bu bakımdan “özgürlük keyfilik değil, insanın kendi koyduğu yasaya kendini bağlı kılmasıdır. Ve insan ancak böyle bir bağlılığa kendini tabi kıldığı sürece *human* anlamında insandır” (Özlem, 2006: 181). O halde denilebilir ki insanı tanımlamada ahlaki bakışın kapsam ve sınırlılığını özgürlükle birlikte düşünerek ortaya çıkarmak gerekir. Her ne kadar toplumsal yükümlülükler özgürlüğü kısıtlasa da bu yükümlülükler uymak da uymamak da kişinin hür iradesine bağlıdır. Kabullenerek yaşayan insanın nasıl bir ödev arzusu içinde olduğunu, ödevin karşısına koyduğu intihar kavramı ile anlaşılır. Çünkü sınırını tanımayıp yaşamına özgür iradesiyle son veren insan:

“Bu tür bir davranış, özgür iradenin kullanım sınırını aşar, çünkü özgür iradeyi kullanmak öznenin var olmasıyla mümkündür” (Kant, 1994:175).

Dolayısıyla yapılan eylemlerin sonuçları da kişinin tercihine bağlıdır. Kişinin toplumsal uyumun yanında kendi iradesini terbiye etmeye çalışması, nefsinin kontrol etmesi önemli bir insanlık olgusudur. Çünkü iki yanlı olan insan doğal eğilimlerinin aşırılıklarından ne kadar çok kurtulursa ahlaki sorumluluğu o kadar artar. “İnsan özellikle ahlaksal yönden ne kadar çok zorlanırsa o kadar özgür olur” (Kant, E. 2003: 40). Kant’ın insan aklına verdiği sorumluluk ve tercih serbestliği çağının insanlarından bir adım önde giderek hümanist anlayışını ortaya çıkarmıştır ki bu da felsefi sağaltımın misyonu ile benzer belirlenimlerdir. Bu bakımdan “özgür

iradeye sahip bir varlık” (Kant, 1994:12) olan insanın, bireysel özgürlük, seçme-karar verme hakkı yaşama dahil olabilmesi açısından mümkün olmalıdır.

Aynı zamanda insanın, karşındakinin iyi davranmasının altında yatan nedeni bilme hakkı ve arzuların, isteme ediminin yönlendirilmesi ile ahlaki edimleri besleme hakkı vardır. İşte bu aksiyomları hem danışmanın danışana olan tavrı hem de danışanın yolunu belirlemesine yardımcı olma temelinde de düşünmek mümkündür. Çünkü felsefi sağaltım, bilişsel ve pratik erdemleri edinmek için insanın tüm varoluşuyla dünyaya ve hayata dahil olması gerektiğini varsayar. “Bilişsel erdem kendimizi ve dünyamızı anlamının geniş yollarına açık olmaktır. Pratik erdem ise, samimiyet, sabır, merhamet ve adaleti daha geniş açıdan görebilmektir” (Tukiainen, 2010: 48-57). Kant’ın pratik erdem kuramının temeli olan öznenin özgür iradesini kullanarak kendini keşfetme yöntemiyle maksadı, başka bir şeyin aracı olmaksızın kendinin amaç olduğu buyruklara/ahlaki yargılara varmanın doğru bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktır. Dolayısıyla kendine varoluşsal alan yaratan insan, kendinin bilincine varmakla ne istediğini anlayabilir. Bu, hastalık yaratıcı bir durum olarak görülmemelidir. Varoluşsal bir bunalımla kişi, düşünce sağlığına kavuşacak deneyimler yaşayabilir.

Kant’ın kurduğu sistem, bize gündelik yaşamdaki kaosu düzenlemeyi, akli sakinleştirmeyi ve mutluluk yolunun ne olmadığını gösterir. Denilebilir ki insanın ruh halleriyle yakından ilgilenen Kant, bunu pratik ve teorik ayırmalarıyla bir kavramlar dizisi oluşturmuştur. Bu yüzden Kant’ın insan aklını iyileştirme üzerine düşüncelerinin iç yüzünü kavramak amacıyla bu kavramların irdelenmesi gerekir. Çünkü yaşam üzerine sunduğu öğretileri, bugün mutluluk arayışımızda ve ahlaki çelişkilerin olduğu durumlarda sorunlara felsefi açıdan bakabilme ve hassas noktaları çözme ayrıcalığına sahiptir. İşte felsefi sağaltımın da üzerinde durduğu teorik ve pratik içerimli kavramlarla, sağlıklı düşünme yönlendirmelerine dikkatle uyan kişi, kendini yeniden bulmuş, mutlu olmuş, böylelikle de istediği sağlıklı zihin dünyasına kavuşmuş olur.

2.7.2. *Summum Bonum* ve Mutluluk İlişkisi

Felsefe tarihinde mutluluk problemine bağlı olarak ölüm, keder, ızdırap, varoluşsal kaygılar, hayatın anlamını ve kendi varlığını sorgulama filozoflar tarafından farklı biçimlerde tartışılmaktadır. Özellikle hayatın anlamı ve buna dayandırılan ahlaki gerekçelerin önemi ile mutlu olma üzerine yaklaşımlar felsefe tarihinin temel tartışma konuları arasındadır. Genel olarak mutluluk, bireyin çizdiği düşünceleri ile birlikte takındığı tavırla ilişkilidir. Bu tavır,

erdem ve dini inançlarla çoğu zaman bağlantılı olarak yaptığın iyilik ya da kötülüğün bir gün karşına çıkacağı kabulü ve inancı üzerine kuruludur. Eşdeyişle bireyin yaptığı eylemin ödeve uygunluğu, aynı zamanda mutluluk yolunu gösterir; fakat asıl amaç mutlu olmak değildir.

“Ödevlerin ana motifi mutluluk değildir; bu yüzden beni irademe aykırı bir şekilde kimse mutlu edemez, aksi takdirde bana karşı haksız davranmış olur” (Kant, 1994:69) söylemiyle amacını açıkça ortaya koyan Kant, mutluluğun karşısına en üstün iyi kavramını koyar. Çünkü her mutlu eden şey bir iyiye karşılık gelmeyebilir. En üstün iyinin nasıl elde edileceği ise mutluluğun koşulunun, layık olmayla ilgisinde aranmalıdır. O halde ‘mutluluğu ne belirler?’ sorusuna Kant’ın yanıtı ‘mutluluğun belirlenişi basirette ilk sırayı alır’ demesiyle, ‘mutluluk’ ve ‘en üstün iyi’ arasındaki farkı göstermiş olur. Ve mutluluğu hak etmek görecelidir (Kant, 1994: 14-17) ifadesiyle bu ayrımı belirginleştirir. Dolayısıyla Kant için mutluluk, en üstün iyi olamaz. Çünkü herkes kolayca mutlu olsaydı, o zaman bir hak ediş olmazdı ve en üstün iyiye layık olmaya çalışılmazdı. Burada Kant, mutlu olmak isteyene zorunlulukla yapacağı buyruklardan bahsetmez. Çünkü mutluluğun öznel koşulları bulunur.

‘Mutluluğu ne belirler?’ sorusunun ardı sıra gelen yetinmek mi yoksa kazanmak mı? ikilemini Kant, bir örnekle açıklar. Parası olmayan ama buna ihtiyaç da duymayan biri ile parası olan fakat daha çok şeye ihtiyacı olan birini kıyaslar. Burada basiret kuralının aracın belirlenişi ilkesiyle karşılaşıyoruz. Basiretten kastı, amacı ve aracı belirleme maharetidir. Kant bize mutluluğa ulaşmak için neler yapılması gerektiğini sunmaz; fakat herkes tarafından öngerekliliğin ne olduğunu düşünmemizi salık verir. İşte burada da ahlaksal buyruklar devreye girer. Çünkü başkalarıyla ilişkilendirilen buyruklar toplumsallığı ilgilendirdiği için ahlak kategorisine girer. Artık amaç öznel değil nesnel bir koşula bağlılık olur. Çoğu zaman eylem amaca uygun olmasa da özgür irade ile düşünüm ve edinim söz konusudur.

Birey belli ilkeler çerçevesinde iyi eylemde bulunurken kişisel mutluluk amacını ikinci plana iter; fakat bu, yanlış anlaşılmaya açık bir konudur. Dolayısıyla iyi eylemler sadece ödeve yönelik olup mutluluk eğilimine karşıt olarak oluşmaz. “Kant, insanın kendi mutluluğunun peşinden koşmasının doğal ve doğru olduğunu savunur. Kant’a göre erdemli kişinin iyi ahlakın yanı sıra mutluluğu da elde etmesinin makul bir beklenti olduğunu belirtir” (Solomon, 2020:40). O halde bir eylemin ahlaki değeri, o eylemi yapana getirdiği mutlulukla ilişkisine değil de ödeve uygunluğuna göre belirlenir.

Kant’a göre özgür iradeyle verilmiş bir ahlaki kararın davranışa dönüşmesi, her zaman istenildiği gibi sonuç vermeyebilir. Burada önemli olan yine başta kendine sonra da çevrendekilerin düşüncelerine saygı duymaktır. Çünkü mutluluğu ardından getirecek böyle bir tavır takınma olgusunun hayata anlam ve değer kazandırdığını düşünür. Bu yüzden diğer genel

ahlaki öğretilerin ve dini inançların aksine yaptığından ödül ya da ceza alma ikinci planda kalır. Dolayısıyla ödüllere sığmayan bu mutlu olmayı tek bir reçeteye açıklayabilecek bir öğreti söz konusu değildir. “Bu soruna ilişkin, mutlu kılan şeyi yapmayı dar anlamda buyuran bir buyruk olamaz; çünkü mutluluk aklın bir ideali değil, sırf deneysel nedenlere dayanan hayal gücünün idealidir” (Kant, K.1982: 35). O halde eylemlere ve nedenlere dayalı bir çözüm beklemek anlamsız olur. Mutluluğu amaç edinmek yerine o yolda olmanın gerektirdiği tavrı takınmanın bireye anlam ve değer katacağını bilmek gerekir.

Mutluluk eğilimlerin, zevklerin akılla kullanılarak tatmin edilmesi değildir. Eş deyişle mutlu olma felsefesi, insan eğilimlerinin öznel yasalarına dayanamayacağından pragmatik değildir. “Pratik bir kuralda bir duyguya dayanma metodu felsefeye de ters düşer” (Kant, 1994:55). Dolayısıyla pragmatiksel olarak ödül ve ceza söz konusu olmadan, sadece yükümlülük olduğu için ‘yerine getirme zihniyeti’ni oluşturmak mutluluk yolunda belli bir sonuçlar dizisine ulaştıracaktır. Çünkü görev olduğu için eyleme düşüncesi, günlük hayatımızdaki davranışlarımızı da belirlemekte ve yönlendirmektedir.

Yukarıda değinildiği üzere, Kant ile kazanılan eleştirel bakış açısı, ahlak mutlu olmayı bozar mı? Ödev ve iyiyi istemek mutluluktan daha mı ağır basar? gibi sorularla, mutluluğun ne olmadığı belirtilmiştir. Aynı şekilde felsefi sağaltım da mutluluğu hedeflemez. Mutluluk felsefi sağaltımın ardından gelir.

Böylelikle Kant, felsefi sağaltımın da kullanacağı mutluluk anlayışına yeni bir boyut kazandırmıştır. Mutluluğun tek belirleyici sebebi, Kant’ta daima karşımıza çıkacak olan içsel bir iyiliğe sahip olmak arzusudur ki felsefi sağaltımda danışmanların bu kavramı temele alarak hem analiz yapması hem de yönlendirmesi gerekir. Kant, eserlerinde insanların dünyaya karşı duruşunda ahlaki bir tavır alması gerektiğini vurgular ki kendisi de bu ahlaki yapının içini doldurmak istemiştir. Bu bakımdan aşağıda açıklayacağımız ‘*en üstün iyi kavramı*’ felsefi sağaltım doktrinini destekler niteliktedir.

2.7.3. Bonitas Problematica, Pragmatica, Moralis

Üç çeşit iyilik olduğunu düşünen Kant, bunları; *bonitas problematica*, *pragmatica* ve *moralis* diye ayırır. *Bonitas problematica*, herhangi bir amaç için bir şey araç olarak iyidir denildiğinde; *bonitas pragmatica*, basiret yargısına göre ve eylemin mutluluğa ulaşmak için bir araç olarak zorunlu olduğu durumlar içindir. Amaç önceden bellidir. *Bonitas moralis* ise, ahlaksal buyruğun kendi için olan iyiliğini gösterir ve ahlaksal zorunluluk özgür eylemin mutlak iyiliğinden kaynaklanır (bkz.Kant, 1994: 29).

Üç ayırdığı iyilik çeşitlemeleriyle Kant, ‘neden eylemlerimizi bir kurala bağlarız?’ sorusunda bu belirlenmişliği aramaz. Kant için özgür eylemlerde bir belirlenmişlik söz konusu değildir. Her eylem için geçerli bir kural olamaz. Genel geçer kurallar ise insanların ortak amacından türetilerek ortaya çıkar. O zaman tüm eylemlerle uyum sağlayan bir kuralın gerekli olması gerekir ki bu, ahlaksal kurallardır. Bu da iyi niyet kavramıdır (Kant, 1994: 32). Bu bakımdan insan, özgürlüğü ve ölümsüzlüğü *summum bonum*’un (en yüksek iyinin) önkoşulları olarak gösterildiği için, insanın inançla yanında taşıması gereken, gerçekliklerini koyutlaması gereken iki ide olarak Kant felsefesinde yer bulurlar.

“Ahlaksal iyilik insana araçsız içsel, mutlak bir ahlak değeri kazandırır; örneğin sözünü tutan kişi, amaç ne olursa olsun, her zaman araçsız içsel bir özgür irade değerine sahiptir. Oysa pragmatik iyilik insana hiçbir içsel değer kazandırmaz” (Kant, 1994:16). İnsanın en yüksek iyiyi temel alarak, bunu isteyerek davranışlarda bulunması, doğrudan bir şekilde özgürce takındığı duruşunu gösterir. Dolayısıyla Kant için en yüksek iyiyi isteme ve pragmatik önemine bakmaksızın bu istemeye dayanarak eylemlerde bulunma kendi başına bir değer ifade eder.

Kant’a göre evrensel iyiyeye ilgi duyan ve daha iyi bir dünyanın olacağına inanan insanların çabaları ile istenilene ulaşılabilecektir (Kant, 2013: 43). Burada önemli olan en yüksek iyi halinin gerçekleşmesi değil, onun mümkünlüğüne inanmaktır. Çünkü sonsuzluk ve mükemmellik karşısında sonlu ve kusurlu kalan insan varlığı, en yüksek iyi mertebesine hiçbir zaman ulaşmasa da bunun için çabalaması mutluluk yolunda nihai amaç olmalıdır (bkz. Kant, P. 2003: 246). Bireyin kendi iradesiyle ahlaksal iyiyeye ulaşması, bir insan için mükemmellik derecesini belirtir ve erişilmesi kolay olan, her insanda bulunan bir potansiyeldir.

Kant için mutluluk kavramı da en yüksek iyi içerisinde değerlendirilir. Mutluluğa ulaşmaya çalışma yolunda kişinin en üstün iyi olarak aracı akıl ve irade ile simgelenir. Ahlaksal iyiliğe sahip olmaya çalışmak öznel bakışın yanı sıra genel geçer aklın yargısında da mutlu olmayı hedeflediği için Kant’ın felsefesinde önemli bir yer edinir (Kant, P.2003: 247). Bu izlekten yola çıkarak denilebilir ki, Kant’ın mutluluk kavramından hareketle özgürlük, niyet ve iyi kavramlarıyla yakından ilişkili olan felsefi sağaltım, toplumsal iyiliği arzulayan herkes için uygundur.

Felsefi sağaltımın temel kavramları olan ruhun huzuru, içsel özgürlük ve kozmik bilinç Kant’ın yukarıda bahsedilen teorik ve pratik yönleriyle birlikte değerlendirildiğinde; sağlıklı düşünme ve toplumsal iyilik gibi benzer amaçların olduğu daha belirgin görülür. Örnek vermek gerekirse, içsel özgürlükten yoksun olmanın psikosomatik hastalıklara sebep olduğunu; çeşitli duyguların bizi mahkum etmesinin düşünce bozukluklarına sebep olduğunu ya da ruhumuzda bizim istediğimizi yapmaya engel olan meşrulaştırılmış gerekçelerin olmasının Kant’ın

kategorilerini tam olarak algılayamayacak hastalıklı zihinlere sebep olduğunu dile getiririz. Aynı zamanda yukarıda açıkladığımız mutluluğun, insanın kendine onay vermesi iken, bahane bulmanın mutluluğu istemekten vazgeçmek olduğunu söylemek de ortak kavramları gösterir. Çünkü böyle bir bakış negatif ya da olumsuz bakış açısını gösterir ve bu bakış kozmik bilinç kavramıyla açıklanır. Yine bir örnekle belirtmek gerekirse namus kavramı, kozmik bilinç ile üzerine gittiğimiz bütün duygu kavramlarının genelini hedef alır. Felsefi sağaltım, bireyi değil geneli inceler. Dolayısıyla felsefi sağaltımın ‘hasta’ ile bir ilgisi yoktur; çünkü daha bütünselci bir yaklaşımdır. Bu bakımdan bir sınır belirlemek gerekir. Aşağıda açıklayacağım bu sınırı çizmek demek, evrensel ahlak ilkelerinin de kozmik bilincin ürünü olması demektir.

2.7.4. Sınır (Grenze – Schranke) ile Sağaltım

Riceour’a göre “Sınır kavramı belki de Kant felsefesinin ruhudur” (Riceour, 1966: 168). Genel anlamda sınır (*Grenze – schranke*) matematik ve doğabilimleri için bir ayrımın göstergesidir. Kant, kendinden öncekilerin bilim dilinde metafiziği kullanarak sağlıksız düşünmeye batmış olmalarını temizlemeyi görev edinerek bu sınırı belirtir (Kant, 1995: 12).

Kant, felsefe tarihine yaptığı eleştiride Tanrı, Akıl, kendinde-şey, Metafizik, Evren, Ölümsüzlük, Özgürlük, En üstün iyi gibi kavramların hangileri üzerine konuşulabileceğini sınırlandırmayı ve bu sayede de sağlıklı düşünebilmeyi amaçlamıştır. Örneğin çelişmezlik ve yeter-sebebe ilkesinin, nedensellik ilkesinin ya da tümünden gelimsel akıl yürütme yönteminin ne kadar geçerli olduğunu kendi döneminde Newton’a yapılan rağbete karşılık Kant, sorgulamıştır. Kant’a göre bu ilkeleri önce bir eleştirmek gerekir. Çünkü evren hakkında bu yöntemlerle ancak bir yere kadar gidilebilir. Aynı zamanda doğa bilimlerinin kullandığı tümevarımsal yöntemin de, metafiziki kavramları anlayabilmek için geçerli olmadığı açıktır. Bu bakımdan Kant, akli kusurlu ve güvenilmez görür.

Dünyanın bir başlangıcı var mı? Özgürlüğün bir sınırı var mı? gibi sorular ve cevapları aklın temel ilkelerinden türer. Özgürlüğün nedenselliğini hem doğadan hem de yasalardan geldiği söylenebiliyorsa, iki türlü de açıklanabiliyorsa demek ki doğa nedenselliği yanlış olur. Aynı zamanda akıl ikisine de açıklama yapıyorsa akla güvenilemeyeceği de ortaya çıkar. Bu bakımdan Kant için, aklın dışındaki şeyleri farzetmek gerekir. Nitekim tasarlayan ve akıl sahibi bir yaratıcının var olduğunu farzetmek için insanda yeterli öznel zemin vardır. İşte bu öznel zemin, aklın ihtiyacıdır. Kuehn’e göre Kant’ın imana yer açmak için bilgiyi reddetmek zorunda kalmasının sebebi öznel zeminle yapılan farz edişlerdir. (Bkz.Kuehn, 2011:243-259).

Kant, kendi döneminin genel kabullerinin aksine Tanrı'yı ontoloji, kozmoloji ve teleoloji temelli kanıtlarla açıklama girişiminde bulunmamıştır. Üstelik Kant, genel olarak eserlerinde bir Tanrı kanıtlaması yapma niyetine girmemiştir. Müdahaleci olmayan bir Tanrı'yı farz etmesiyle, Tanrı'nın zorunlu bir varlık olduğunu, a priori ve aposteriori bilgilerle nelerin bilinebileceğini göstermeye çalışmıştır. Ayrıca Kant için Tanrı kavramı, insanın kendi sınırlarını çizmesi, doğanın karşısında haddini bilmesi bakımından gereklidir. O halde Kant'ın anlayışı "ahlakın kaynağını dinde bulduğunu ileri süren bir anlayış değil, dinin ahlakın sınırları içerisinde kalması, biçimlenmesi, reforme edilmesi gerektiğini belirten bir anlayıştır" (Güneç, 2016: 197). Kant temelli düşünüldüğünde, çağımızda da insanın Tanrı'yı algılamada sınırlı bir varlık olduğunu bilerek yaşaması, O'nu bir nevi arka planda bırakarak yüzünü bu dünyaya çevirmesi gerektiğini gösterir. İçinde bulunulan dünya ne dinin ne de bilimin kapsayacağı kadar dar bir alan değildir. Dolayısıyla dünyaya karşı alınan bu tavrın yeri, yani sınırını bilmek, ahlak teorisindeki ödevlerin en başında gelir.

"Kant akla başvurmanın aşılmaz sınırları olduğunu göstermeye çalıştı ama Batılı insanın zihni tam anlamıyla olgucu (*pozitivist*) olduğundan böyle bir çıkarımı ancak bilimin de doğrulaması durumunda ciddiye alabilirdi. En sonunda bu yüzyılda bilim Kant'a yetişebildi" (Barrett, 1979:27). Kant, öznenin dış dünyayı kendi gözlükleriyle kavradığına işaret etmiştir. Dünya oradadır; fakat özne kendi sınırlılığıyla görebildiği kadar (*yeti*) bunun farkındadır.

İnsan akli sınırlı olduğu için, evrenin sınırsızlığını anlayabilecek kapasitede değildir. Fakat bu sınırlılık öznenin kendini bu sonsuzluk ve sınırsızlığa kapatması anlamına gelmez. Tam tersine 'sınırlı yetilerimizle' idrak etmeye çalıştıkça -ki bu çaba Kant için huzur bulmaya giden yoldur- insan kendi kusurluluğunu düşünmeyi bir kenara bırakarak, 'ideal olan'a yönelmeye ihtiyacı vardır (Kant, 1998:552).

Kant, aslında insanın sınırını eş deyişle haddini bilerek özgürlüğünü, iradesini ve karakterini görmesi gerektiğini vurgular. "İyi bir insan olmakla iyi bir akli varlık olmak arasında büyük bir fark vardır. Mükemmel derecede iyi bir akli varlık olmak için sınırlı olmanın dışında hiçbir sınıra sahip olmamak gerekirken, mükemmel derecede iyi bir insan olmak için ise birçok sınıra sahip olmak gerekir" (Kant, 2005:4) ifadesi, felsefi sağaltımcının belki de kendini değerlendirmeye gelen herkese ilk düşündürmesi gereken meseledir. Sınırlı bilme ve sınır halini koruma durumu bir doktrin olarak temellendirilebilir. Kibir, bildiğini okuma, bilmiyorum diyememe gibi karakter kavramlarının ardındaki bu yapının incelenmesi bir çok sağaltılması gereken gerçeği su yüzeyine çıkarabilir. Çünkü dert edilen sorunların daha iyi anlaşılması için, hem akılcı hem de duygusal bağlamıyla irdelemek gerekir.

Kant'ın özellikle üçlü eleştiri kitaplarının içeriğinden gelen sorular, kanımızca, bir felsefi sağaltımcının öncelikle kendinden başlayarak sorup nihayete ereceği aşamaları gösterir. Nitekim sıralamasıyla gidersek aklın eleştirisini yapan şu sorular (Kant, 1998:667) oluşturulabilir: Bilginin kaynağı nedir? Bilmenin sınırı nedir? Aklın sınırı nedir? Neyi bilebilirim? Saf Aklın Eleştirisi eserinde bilgiye yönelik olarak; Ne yapmalıyım? Pratik Aklın Eleştirisi eserinde ahlaka yönelik olarak; Neyi umabilirim? Yargı Yetisinin Eleştirisi eserinde dine yönelik olarak; Tanrı yaşamımın neresinde? gibi sorular hakimdir. Bu sorular tüm insanlığı ilgilendiren temel sorular olduğundan, felsefi sağaltımın kapsamı dışında bırakılamaz. Kaldı ki felsefenin alanını belirlemek için böyle *sınırlılıkların* da bilinmesi gerekir.

Sınır durumunu sağlıklı düşünme üzerine irdelediğimizde, felsefi sağaltım modeli bu şekilde belli düşünme biçimleriyle sunuyu ortaya koyar. Sorgulama, güvenilir bilgiye ulaşma, dogmatikleştirdiğimiz düşünceleri eleştirme bu kapsamda açıklanmaktadır. Dine yönelik sınır konusuna girmemizin sebebi, danışanın dinsel yönelimine dayalı sorgulamalarında mevcut fikirlerin dışında/ardında fikirlerin de olabileceğinin sağduyusudur. Yaşanan her dönemde dinsel kavramlara yönelik sorgulamalar insanın gerçeğidir. İnsan elbette ki tek boyutlu bir varlık değildir. İnsan mistik/gizemli olana doğal bir eğilim içerisindedir. Üstelik ölüm kaygısı varoluşsallığın bir sorgulamasıdır.

Kant'ın teorik ve pratik temelli kavramlarından düşünce iyileştirme adına felsefi sağaltım için şöyle bir çıkarsama yapılabilir: felsefeyi anlam adına bir araç olarak kavramak büyük yanılgı olur. Kant'a göre her ne kadar insanlar hassas bulgulara ilgi göstermese de; felsefe, koruma görevi üstlendiği ve bu tip bulguların doktrinde ilgi gösterip açıklandığı bir bilimdir (Kant, 1998: 677). Çünkü felsefe denilince bir anlam arayışına girmekten ziyade kanımızca anlamlar oluşturulmalıdır. Eş deyişle, tek tek anlam arama çabasının yarattığı eksik ve olası yanılgılı duruşlara alternatiflerin olduğu felsefeyi betimlemeye girişenlerce belirtilmelidir. Dolayısıyla Kant'ın da üzerinde durduğu felsefenin anlamlar oluşturmaya yönelik amaçsallaşması, bizim de ilke olarak sunmayı arzuladığımız izleklerden önemli bir tanesidir.

Kant'ın eserlerinde ahlaki anlayışı bu kadar ön planda tutmasının sebebinin yaşamın içerisinde insanın anlamlar bakımından kendine felsefi bir gerekçe bulması olarak adlandırabiliriz. "Bütün olanaklı deneyin öznel koşulu yaşamdır, dolayısıyla ancak yaşamda ruhun kalıcılığı sonuç olarak çıkarılabilir; çünkü insanın ölümü her türlü deneyin sonudur. Demek ki ruhun kalıcılığı ancak insanın yaşamında gösterilebilir" (Kant, 1995:88). Ahlaki bilince dayalı bir yaşamın insanı en yüksek iyiye yönlendirebileceğini söyleyen Kant'tan yola çıkarak görürüz ki bu da sağlıklı düşünmeye sevkedecektir. Kant'a göre "herşey bir yana umut,

mutlulukla alakalıdır” (Kant, 1998:667). Böyle bir dünyanın olabilirliğine inanç umut edilebilecek bir hareket noktasıdır.

Genel olarak Kant felsefesi incelendiğinde, insana kendisi hiçbir koşulda araç olamayacak, yalnızca amaç olarak varolan bir değer vermesi felsefi sağaltım için ana temayı oluşturur. “İnsan türünün üyeleri, gerek kendi kendilerine, gerekse de türün diğer üyelerine yönelik eylemlerinde insanı amaç olarak görmelidirler” (Kant, 2013A:45) ifadesi Kant’ın yerinde tespitiyle kozmik bilinç için yeterli sebep olarak serimlenir. Tez kapsamında kalan konular ışığında düşünüldüğünde, günümüzde her ne kadar insan merkezli bir anlayışın hakim olduğu bir inşa söz konusu olsa da görülür ki etik değerlerden yola çıkarak, düşünce sağlığına hakim olan her bireyin tüm canlılara yönelik bakış açısının olumlu ve hassas olması gerektiği gibi bir sonuca varılır. Kant’ın davranışları şekillendiren pratik etiği konusunda oluşturulacak eksenlerin felsefi sağaltım çalışmalarına bir can suyu olarak ortaya konulması gerektiği ortadadır. İşte bu oluşturulacak eksenlerin etik kuramlarında olduğu gibi genel bir tutuma bağlanması, bir esas oluşturması gerektiği uygun görülmüştür. Bu bağlamda felsefi sağaltımın yöntemlerinin ana omurgalarının değinilen ölçülerde geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yukarıda açıkladığım Kant felsefesinde felsefi sağaltımın imkanlarını aradığımız bu bölümü özetleyecek olursak:

Kant’ın eğitim, anlam, mutluluk, özgürlük, ödev, en yüksek iyi, erdem, kendine yeterlilik ve kendini anlama gibi kavramları günlük hayatımızı en çok etkileyen kavramlardır. Bu kavramları irdeleyen Kant felsefi düşünmeyi, kişinin kendi dünyasını yapılandırma şekline yönelik bakış olarak anlamamızı sağlamış ve sağaltımsal yaşam pratiğinin felsefi açıklamasını yapmıştır. Aynı zamanda pratik alanda şüpheci tavrı göstererek geleneklere, alışkanlıklara, yasalara sağaltımsal bakış için yer açmıştır.

Bütün bu anlatılanlardan ve çıkardığımız sonuçtan hareketle, acaba Kant felsefesi, kendi sınırları bakımından önümüze bir felsefi sağaltım modeli koyabilir mi?

Yukarıda kısaca bahsedildiği üzere Kant’ın bir çok kavramsal analizi, felsefi sağaltıma teorikte bir model sunacak kadar kapsamlı görünmese de pratik etik içeriğine uygun olarak yeterli argümanlar ortaya çıkarılabilmektedir.

Felsefi sağaltım için ortaya çıkarılan içeriklerle Kant’ın felsefesinin Antikçağ filozoflarına baktığımızda, onlardan ileri ya da geri olduğu yanlar var mıdır?

Kant, özellikle ilkçağ felsefesinde bilgelik, erdem, varoluşsal sorular olarak tartışılan yaşamın amacı, sorumluluk almak, özgürlüğün sınırı, ölüm kaygısı gibi kavramları eleştirel felsefesiyle irdelemiştir. İlk çağ filozoflarından bir adım ileri giderek, yaşam üzerine sunduğu

öğretileri güncelliğini korumaktadır. Örneğin Sokrates'in erdem anlayışına ödev ahlakıyla daha evrensel bir yön katmıştır. Yine ahlak anlayışını ödev ve gereklilikler ahlakına (pratik ahlak) çevirmesi, felsefi anlayışının diğer filozoflardan daha farklı biçimlenmesini ve evrensel bir dili olmasını sağlamıştır.

Yine Antikçağ filozoflarından farklı olarak Kant, bireysel çaba olarak değil insanlık için vicdan, özgürlük, en yüksek iyilik kavramlarını geliştirmiş olup felsefesinde evrensel anlamda ahlaki tutumun imkanını işlemiştir. İşte felsefi sağaltımın Kant'tan beslendiği kısımlarından biri de budur. Böylelikle felsefi öğretilerin derinliğine girmekten ziyade bireyin kendi sorunsallarına kendi cevabını bulmasına yardımcı olmaktadır. Bir diğer sağaltımsal içeriği ise vazife ya da görevi mutluluğun yerine koymasındır. Eş deyişle önemli olan mutlu olmayı düşünmek değil, sorumluluğunun farkında olmaktır. Kant'a göre mutluluk, insanın arzulama yetisinin özel bir nesnesidir ve bu bağlamda Antik Yunan filozoflarının çoğunun mutluluk üzerine söylemlerini gerçekçi bulmamaktadır.

Böyle bir felsefi sağaltım modelinin günümüz için geçerliliği ne ölçüde öne sürülebilir? diye sorduğumuzda ise;

Kant'ın niyet etiği, felsefeyi rehabilite etme aracı olarak gördüğü bir diğer içerik olması bakımından güncel bir yaklaşımdır. Günümüzde Kant'ın ödevine uygun ve ödevden dolayı ayırımını sağlıklı toplumsal ilişkileri oluşturmaya yönelik okumak felsefi iyileştirme adına önemli bir kaynak oluşturur. Yeni dünya düzeninde düşünce sağlığı, zihnini doğru odaklama ve güncel meselelerle başa çıkabilme vurgusu, aynı zamanda Kant felsefesinde içine alan bir yapıyla ilişkilidir.

Kant'a göre felsefe, insandan ne yapılacağına sanatı değil, insanın kendisini ne yapması gerektiğinin sanatıdır. Entelektüel gelişimde felsefi öğretileriyle Kant, toplumsal iyiliğin zihinlerimizle birlikte üretilebileceğini, bu sayede de davranışlara dönüşen iyilik durumunun insanlığın sorunlarına cevap verebileceğini gösterir. Kant'ın *Unterweisung* (yönelmek, öğretmek) kavramı disipline etmek, dizginlemek, dengelemek olarak bir sağaltım içeriği oluşturur.

Sonuç olarak felsefi sağaltım, kişinin karar verme mekanizmasını yaşamına ve çevresindeki yaşamlara karşı 'anamlı ve uygun' kullanmasının yollarını arayan bir yöntemdir. Böyle bir felsefi sağaltım süreci, aynı zamanda bireyin kendisi ve çevresi için sağlıklı kararlar almasına katkıda bulunarak bir *önleyici işlevselliğe* sahiptir. Bu bakımdan Kant etiği pratik aklın yerini belirleyecek ve günlük meselelerde kendini anlama üzerine insanın ikinci bir boyutu olduğunu gösterecek düşünce muhakemelerinin kazanılmasına olanak sağlamıştır.

Böyle bir Kant felsefesinde felsefi sağaltımın imkanları dizgesinde oluşturulan içeriklerin, uygulamalı etik ve ahlak kuramının yanı sıra ontoloji ve epistemoloji ile bağı ‘nasıl ilişkilendirilebilir?’ sorusunu sorduğumuzda karşımıza varoluşsal boyutuyla ‘ben’ kavramı çıkar. Dolayısıyla psikoloji bilimini de ilgilendiren ontolojik bir varlık olarak ben’in ruh hali yeni bir çerçeveden Kant’ın felsefesini irdelememizi gerekli kılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR FELSEFİ SAĞALTIM MODELİ OLARAK KANT FELSEFESİ

3.1.Felsefi Sağaltımın Bu Günü ve Bu Günün Öznesi

Üçüncü bölümde Kant’ın felsefesinden hareketle, çalışmanın başından beri çizilen felsefi sağaltımın anlamı, amacı ve hedefi doğrultusunda açıklamalara kısaca değinilerek, açık bir kavramsallaştırma ile ontoloji, epistemoloji ve psikoloji bağlamında yeni bir değerlendirmeye gidilecektir.

Felsefe tarihinde çoğu filozof “sağlıklı düşünme” üzerine çeşitli fikirler üretmiştir. Bu filozoflar, yaşam sorunlarını çözme işini üstlenerek; hastalıklı düşünceleri iyileştirmek ve insanlara zihinsel huzur sağlamak misyonuyla öğretiler geliştirmişlerdir. Düşünce sağlığı, felsefi danışmanlık, düşünceyi iyileştirme gibi kavramlardan hareketle felsefe tarihi boyunca filozofların insanlığın mutluluğu bulması adına geliştirdikleri yöntemler olmuştur.

Çoğu filozof, somut ya da pratik kullanımları olan temaları tartışmıştır. Felsefi sağaltımın sadece felsefe tarihiyle ilgilenmediği; fakat onu içerik olarak kullandığı göz önünde bulundurulduğunda güncel ve tamamlayıcı yeni kavramlara ihtiyaç duyulduğu kanaatine varılmıştır. Bu bakımdan felsefe, sadece teorik bir uğraş olarak değerlendirilmemelidir. “Felsefemiz artık, Antik çağda olduğu gibi bir yaşam biçimi felsefesi değildir; salt entelektüel ve akademik bir uğraş haline gelmiştir” (Jung, 1999:96). Felsefenin unutulmuş boyutu, onun pratik ve güncel yapısıyla ilgilidir. Felsefeyi pratik olarak kullanan yaklaşımlar, “felsefeyi, tamamen kuramsal ve varsayımsal olan bağamlardan çıkarıp, gündelik kişisel, toplumsal ve mesleki sorunlara uygular” (Marinoff, 2004:18). Pratik yöne yapılan vurgu, modern çağda felsefenin nasıl

işlevsel olarak görüldüğünün de bir sonucudur. Felsefi sağaltım fikirleriyle birlikte felsefeye biçilen teorik yan tamamen değişmiştir. Artık sağlık sadece tıbbın bir kavramı olarak ruh sağlığı değil, aynı zamanda ruh sağlığını korumak isteyen, onu iyileştirmeye yönelik akılların düşünce sağlığı olarak yeni bir yön kazanmıştır. Bu bakımdan felsefi sağaltımda kesinleşmiş yöntemler yoktur. Danışana nasıl ve hangi şekilde yardımcı olunacağı üzerine Achenbach şunu sorar: Hangi yöneme göre? Çünkü yöntemlere itaat, felsefenin değil, bilimlerin meselesidir. Felsefi düşünce prefabrik yollarda hareket etmez, daha ziyade her durumda doğru yolu arar; herhangi bir düşünce rutini kullanmaz, ancak bunları açıklığa kavuşturmak için onları sabote eder (Achenbach, 2010:17).

Felsefi sağaltım, insanların ruhsal ve hemen ardından fiziksel hastalıklara yakalanmalarının önünü kesmek için, felsefe tarihinin tüm birikimini pragmatik anlamda gün yüzüne çıkararak kişinin kendisiyle varoluşsal bir diyaloga girmesini ve kendini rehabilite etmesini sağlar, amaç edinir (Bkz: Filiz, 2018: 30-32).

Bu bakımdan ‘felsefi sağaltım’ seküler bilgi çerçevesinde yeni bir seçenek olarak alternatif felsefi yaşam eğitiminin de olanağıdır. Çünkü felsefenin yeni yüzü çağa uygun olarak, insanı ve toplumu dönüştürmek için varolmaktadır.

Öyleyse felsefi sağaltımın amacı, bireylere iyi dengelenmiş bir zihni kazandırarak, bunu toplumsal temeldeiyiniyet ile ortaya çıkarmaktır. Çünkü dengeli zihin dengeli davranışları doğurur. Bu bakımdan felsefi sağaltımın amacı düşünce hastalığının zihinsel, bedensel, ruhsal olarak her türlü felsefi yolunu denemektir. Bir yaşam bilgeliği modeli yapmaktır. Felsefi sağaltım, kendi yaşamımızdaki zihinsel, ruhsal ve bedensel zıtlıkları keşfedip iyileştirmeye yönelik bir uzlaştırma becerisi kazandırmaktır. İnsanların yaşam amaçlarını bulmalarına yardımcı olmak, diğer varlıklarla ilişkilerini iyileştirmek, insan davranışlarının bir değeri olduğunu belirtmek gibi insanın kendini tanımasına yönelik meselelere değinerek, bu söylemlerin pratik boyutunugündeme getirir.

İnsanlar yaşayış biçimlerini bir anlam bağlamında oturttuklarında kendini tanıma meselesiyle karşılaşır. İnsanın kendini tanıması nasıl olur? sorusuna ‘kendiyile, başkalarıyla ve doğayla olan ilişkiselliğinde’ denilebilir. İlişkisellik boyutu, maddede başlayan, bilincin ilişkiselliğine varan, oradan da fikir ilişkiselliğine yükselen bir skaladır. Bu ilişki diğer varlıklara göre insan bilincini en yüksek düzeye alır. Çünkü bu ilişki düzeyinin en önemli şartı iletişimdir. Bir başkasının bilincinde iletişim olmazsa kendimizi tanımamıza imkân yoktur. Sözel iletişim tek iletişim yolu değildir burada önemli olan frekanslarla aradaki bağıdır. Doğadaki her şey gibi insan da frekanslarla bağ kurar ve ilişkiselliğin artmasıyla insan varoluşunu anlayabilir (bkz. Sehil, 2019). İnançlar, gelenekler, kültürel kodla izlenilmiş ezberler genel geçer kavramsal

analizlerle açıklanamayacağı gibi, tek bir kavranış biçiminin olmasından da söz edemeyiz. Dolayısıyla her filozofun farklı yönde fikirlerini sunması, geniş bir bakış açısı kazanmak açısından sağlıklı düşünmeye giden yolda önemli bir adımdır.

Filozofların belli kavramları kendi gözlemleri üzerinden irdeleyerek dile getirmeleri, aynı kavrama farklı yönlerden bakış açılarının olması hatta aynı filozofun farklı dönemlerde farklı düşünceler sergilemesi felsefi sağaltımın da değişken ve çoğu zaman subjektif olmasını sağlamıştır. Bu yapı, bilimsel olmaktan uzak bir tavır sergilemenin aksine çokyönlülüğü göstermek anlamına gelmektedir. Filozofları yeni okuma biçimiyle dillendirmek günümüz sorunlarını çözüme ilişkin açık kapılar bırakır ki kapıdan içeri girip felsefi danışmanı izlemek kendi payımıza düşen en güvenilir yoldur. Kant'ı da bu şekilde, felsefi sağaltım çerçevesinde okumak yeni bir modelin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

3.2.Kantçı Felsefenin Güncel Sağaltım Modeli

Felsefi sağaltım, belli filozofların düşüncelerini, günlük hayatın olağan sorunlarıyla başa çıkmak için kullanır. Eşdeyişle kuramsal felsefi düşünceleri, insanın zihnini ve düşüncelerini iyileştirme ekseninde kullanır.

Bugün Kant'ın düşüncelerinin bir uygulama alanına, yaşamsal bir tamamlayıcıya olan ihtiyacını felsefi sağaltım karşılamıştır. Kant'ın yaşam üzerine problem çözmeye odaklı hipotetik/varsayımsal yaklaşımı hem ahlaki hem de insanlığa fayda sağlama temelli bir uğraşıdır. Dolayısıyla “Kant'ın ahlak psikolojisi aynı zamanda bir karakter psikolojisidir” (Kuehn, 2011:131).

Felsefi sağaltım, Kant'ın belli argümanlarını kullanmıştır. Kant'ın, uygulandıkları alanlara bakarak anlama yetisini doğaya, yargı gücünü sanata ve akli özgürlük alanına ya da etiğe ait görmesi bu üç yeti üzerine bizim de ayırmda bulunmamıza yol açmıştır. Kant, özgürlük alanına ait gördüğü akıl yetisinin sorumluluk alma ve ödev arzusu gibi bazı kavramları ve ilkeleri ürettiğini düşünür (bkz.Kant,2006:136). Aklın ürettiği bu ilkelerin gerçeklikleri teorik aklın alanında -bilme alanında- bir gerçeklik değildir; pratik aklın alanında - eylem alanında- bir gerçekliğe sahip olmaları bakımından sunulacak her maksimin neden maksim olduğunun açıklanması gerekir.

Örnek vermek gerekirse, sağlıklı düşünme kapasitesi olan bir erişkin, zihnindeki belli kategorilerle dış dünyadan edindiklerini kendi süzgecinden geçirirken aynı zamanda düşünce ve davranışlarını ahlaki bir temele oturtmaya yönelir düşüncesini bildirmek gerekir. Böylelikle

insan, yaşamın kendisini doğru anlamaya aynı zamanda anlamlı bir yaşamı da doğru yorumlamaya yönelerek mutluluk yoluna girmiş bulunur.

Varoluşsal olarak kendisindeki toplumsal uyumsuzluğun farkında olan bireyler, biyo-psiko-sosyal iyilik halinin sağlanmasında felsefi sağaltım ile yardım alabilmektedirler. İyi olmaya, aklını kullanan her insanın kendi seçimleriyle ulaşması gerekir. Dolayısıyla bu iyilik hali Kant'ın tabiriyle araçsal değil amaçsaldır. Çalışma alanımız olan felsefi farkındalığı düşük olan insanlara öz farkındalık becerilerini geliştirmek, bu amaç kapsamında çeşitli felsefi metotlarla desteklenmektedir. Ayrıca “Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin” (Kant, 1999:35), “Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun” (Kant,2013:46) gibi maksimleriyle Kant, yaşam karşısında tutunulacak felsefi ve ahlaki tavrı belirtir. Bu bakımdan felsefi sağaltımcı, kişinin kendisinde hissettiği hastalıklı düşünme kalıplarının davranışa dönüşmesini engelleyecek ahlaki yargıları kişinin sindirmesine ve varoluşuna yedirmesine yardım edecek eğitmandir.

Belirtmek gerekir ki felsefi sağaltımın misyonu, Kant'ın da felsefi düşünceden beklediği gibi, mutluluğu yakalamak değil; bu uğurda çabalamak bu yolu belli bir felsefi tavırla seçmeyi kendine hedef belirlemektir. Bu bakımdan birey sıkıntılarıyla yüzleşir, kendini anlamayı, kendini keşfetmeyi öğrenir; fakat sıkıntılarında kurtulmayı ya da bir çözüme kavuşturulmasını beklemez. “Kant, ‘Hayaller’in pratik sonucunda, ‘insanlığın altından kalkması gereken sayısız vazifeden birini seçmenin’ bilge insanın başarılarından biri olduğunu belirtir” (Kuehn, 2011:163). İnsanların ruhsal yapısını inceleme bakımından Kant'ın düşünceleri, kozmik bilinç üzerinedir. Yaşanılan sıkıntılarda bireyin kendini özgür istençle sorumluluk almaya çağıracağı bir an gelir. İşte bu anda felsefi sağaltım, bir yol haritası çizmek için danışmanlık görevindedir.

Kant, ahlaki kavramların geleneksel anlamını göz önünde bulundurmanın aksine eleştirel sorgulamalara tabi tutulması gerektiğini ifade eder. Çünkü uygulamalı etik alanına ait olan varoluşsal merkezli dialoglar, belli bir sistem gerektirir. Eleştirel bir sistemle geliştirilecek olan dialog kavramları, aynı zamanda yapılacak tutarlı analiz bağlamlarını da içine alır. Dolayısıyla sıkıntılar yaşayan bir birey, felsefi sağaltım uzmanına ulaşarak sorunlarını sağlıklı bir akıl yürütme biçimiyle aktarabilmesi için bu kavramların onun zihninde karşılığı, sorunlarını nasıl tanımladığı, hangi kavramların onun yaşamında değer aldığı ya da değersizleştiği, bunun nedenleri gibi yaklaşımlar görüşmeye kaynaklık eder. Bu sebeple, fikirlerin havada uçmasını engelleyerek, kişinin kastettiklerini anlamak ve düşünce sağlığını iyileştirmek üzerine yoğunlaşılmalıdır.

Felsefi sağaltım uygulamasında amaç ve kapsamı belirleyen can alıcı nokta Kant'ın da sürekli değindiği ‘*ufkunu genişletmek*’ ilkesidir. Kant'a göre “aklın eğitiminde Sokratik yöntemi esas kabul etmeliyiz. Ödev ve vazifelerin ilkeler olarak çocuklara Sokrates'in sorulu cevaplı yöntemi ile anlatılması gerekir (Kant, 2013: 98). Sokrates'ten yararlanarak onların ruhsal doğumlarına (*maieutik*) yardım edebilecek çalışmalarda bulunmak, yaşamayı öylesine yaşayan biri olmaktan çıkarmak demektir. Çünkü yaşamı değerlendirmeye ve kişisel sorunları çözmeye yönelik beceriler küçük yaşlarda derinlemesine düşünebilme yöntemleriyle kazandırılması gerekir.

3.2.1.Yöntemsel Kuşkuculuk, Bilgi Öğretimi, Mantıksal Akıl Yürütme, Argüman Geliştirme ve Eleştirel Değerlendirmeler

Bu izlekten yola çıkarak felsefi sağaltım, yöntem olarak bilgi öğretimi, mantıksal akıl yürütme, argüman geliştirme ve eleştirel değerlendirmeleri kullanmıştır. Dolayısıyla bireyin gelişimi için temel olan; kendisi için doğru olan seçimler yapmak, sağlıklı kararlar almak, tutarlı düşünce kalıbı geliştirmek için felsefenin öğretici boyutundan faydalanılır.

Felsefi sağaltımda bireyin yaşam deneyimlerine eleştirel bakış açısıyla yaklaşılır. Önemli olan, felsefi kavramlar çerçevesinde dialogu sürdürmektir. Felsefi sağaltım yaklaşımını, bir diyalog olarak göstermek gerektiğinden sorulara cevaplar beklenmemelidir. Sorular sorarak, doğru cevapları bireyin kendinin bulması sağlanır. Bireye kendini keşfetmesi için alan oluşturmak ve sorgulamayı öğrenme keyfini kazandırmak gerekir.

Felsefi düşünmenin nasıl ki genel kabul gören bir yöntemi varsa, her ne kadar dinamik ve değerışken yönlü olsa da felsefi sağaltım yaklaşımının da genel bir uygulama biçimi vardır. Felsefi düşünmenin kriterleri arasında en açık olanı eleştirel yaklaşımdır. Çünkü belli bir inanca bağlı kalarak düşünmek ya da bir paradigmaya bağlı kalarak yargıda bulunmak felsefi sağaltımın rasyonel temelli sistemsal yapısına aykırıdır.

Bir yöntem tartışması olarak *yöntemsel kuşkuculuk (Methodenstreit)* ile birey, düşünce sağlığını iyileştirmek için aklındaki önkabullerini, dayanaklarını felsefi olarak değerlendirebileceği bir sürece yönlendirilir. Örnek vermek gerekirse, felsefi sağaltım uzmanı *Kantçı etik* bağlamında yeni bilgi elde etme çalışmaları yaptığında bu bir yöntem tartışmasıdır. Felsefi sağaltımda sistemli, aşırılığa kaçmadan ve tutarlı bir şekilde analiz yöntemi olarak Kant'ın yöntemsel kuşkuculuğundan yararlanır.

Bu metotlarla bireyin kendi meselelerine kendinin nasıl katkıda bulunduğunu kavramaya teşvik etmek gerekir. Şu anki sorunlarını, kuruntularının ardındaki varoluşsal

bilmeceleri, karmaşık gördüğü değerlerini inceleyerek kişiye sorular sorulur. Felsefi kavramlar aracılığıyla kişi yaşamına daha net bakmaya başlar. İşte bu şekilde felsefi sağaltım, mutluluk yolunda felsefenin ışığıyla kılavuzluk etmeyi amaçlar. Burada belirleyici olan strateji, bu öğretileri anlamak değil; daha çok kendine yönelerek iç dialogun gerçekleşmesine bu sayede kendi cevabına erişmesine yardımcı olmaktır. Bu bakımdan Sokratik dialog ayrıntılı olarak irdelenmelidir.

3.2.2.Kavram Analizi ve Sokratik Dialog ile Sağlıklı Düşünmeye Yönelme

Bireyin yaşam öyküsünde bulunan kırmızı çizgi olarak kabul ettiği kavramların altında yatan argümanları *açıklamak*, *birlikte anlamak*, ahlaki *doğruluğunu* ve kişide bıraktığı *artı-eksikleri göstermek*; yine kişinin yaşamını etkileyen kültürel veya geleneksel veya kişisel en çok sıkıntılara neden olan *kavramları analiz* ederken aynı zamanda Kant'ta da gördüğümüz *refleksif düşünmeyi* sağlamak başta gelen sağaltımsal kapsamlardır.

Kant'ın eserlerinde gördüğümüz yöntemlerinden biri de kavram analizidir. Felsefi sağaltımda da kavramsal sorun odaklı çözümlerden en önemlisi *kavram analizidir*. Kişinin anladığı varsayılan çerçeve içerisinde bir hesaplaşma yapılması sağlanır. Ona sorular sorarak, kendi yaklaşımının sadece bir taraftan bakılmış ve çeşitli perspektiflerden sıyrılmış olduğu gösterilir. Bu sayede felsefi eleştirel yöntemle, kalıpsal yargılarının kendi kendine farkına varmasına ve yeni bir düşünce düzeyine erişmesine imkan verilir.

Bir meseleyle felsefi anlamda yüzleşmek için sorun, duygu, tahlil, tefekkür ve denge kavramlarıyla işe koyulmak gerekir. Tefekkür, psikoloji ve psikiyatrinin ötesine geçirir ve bu denge felsefeye götürür. Sadece ussal olan yaklaşımlar nasıl kullanılacağı bilinmedikçe kullanışlı olamadığı için, son basamak ilk dört aşamanın her birinde öğrendiklerinizi yaşamınızın bir parçası haline getirmenizi sağlar (Marinoff, 2004:54).

Felsefi sağaltım yaklaşımını kavramsal bir irdlemeye tabi tutma girişimi ise bilimin nitelikleri olan kesinlik, açıklık, netlik gibi bir yapıya bürünmekten ziyade, normatif unsurlar barındıran söylemsel bir yapıda olması itibarıyla, bu türden bir yaklaşımın kendisi de hakem olarak yetkin bir dille yarar sağlama ve anlamlandırma niteliklerine dayanır.

Birey, işin içinden çıkamadığı kişisel ve toplumsal sorunlara çeşitli mantıksal analiz ve çözümlenmeleri üretebilmek adına çeşitli sorular sorar. Felsefi sağaltım, yapısı gereği dialogsal bir yaklaşım olduğu için araştırma soruları çerçevesinde elde edilen veriler, sistematik bir biçimde önce betimlenir. Daha sonra yapılan betimlemeler açıklanır, yorumlanır ve bir takım sonuçlara ulaşılır. Danışman, okuması gerektiğini düşündüğü felsefi literatürden kitaplar sunar.

Burada dikkat edilmesi gereken ince bir çizgi vardır. Görüşmede felsefi diyalog içerisine girildiğinde maksadı aşmadan, düşüncelerin derinlemesine tartışmalarına girilmemelidir. Görüşmenin belli bir amacı olduğu unutulmadan, zaman sınırlılığı da göz önünde bulundurularak felsefi sohbet kapsam doğrultusunda ele alınmalı, uzatılmamalıdır. Bu doğrultuda felsefi sağaltım uzmanı da kendini felsefi sohbetin yoğunluğuna kaptırmadan zamanı doğru kullanmalı ve bir yol haritası çizerek ilerlemelidir.

“Varoluşçuların ‘*being there*’ deyimleriyle açıkladıkları gibi, insan ancak birileriyle ya da bir şeylerle, yani dünyasıyla "birlikte varolarak" kendisini algılayabilen ve yaşamına anlam verebilen bir varlık. Onun için tedavi süreçleri de "tedavi eden ve edilen ikilisi"nin yaşantılarını içermek durumundadır” (Geçtan, 1990:24). Dialogda karşılıklı düşünce çatışmaları da olabileceği için danışan ile felsefi sağaltımcı, birbiriyle etkileşim haline girer. Dolayısıyla aktarılan durumlara yargılama yapmadan asıl sorunun ne olduğuna odaklanarak, diyalogun felsefi düzeye çekilmesi gerekir.

Düşünme sağlığına danışmanlık yapan diğer yaklaşım tarzlarından farklı olarak belirtmek gerekir ki her felsefi sağaltımcının kendine ait bir öznel kavrayışı, bir felsefi yaklaşım tavrı vardır. Çünkü duygu, düşünce ve inançların her kişide farklılık gösterebileceği aşıkardır. Dolayısıyla amacı ve kapsamı belli çerçevede olan fakat kişiden kişiye değişebilen felsefi duruşlar söz konusudur. Bu bağlamda belli metotlara bağlı kalmak gerekir.

Sokrates’in diyalog metodu, sistematik soru sorma, indüktif akıl yürütme ve evrensel tanımlamalar yapma şeklinde üç yönlüdür. Diyalektik metot, felsefi sağaltım için başlıca yönlendirme aracı olarak kullanılabilir. Yanlış kullanılırsa muhatabın inanç dünyasını çökertebilir. Felsefi sağaltım sürekli bir kendini hesaba çekme ve bu dünyadaki varlığını yeniden yorumlama esaslarına dayanır (Bkz. Filiz, 2018:114).

Sokratik yöntemle kurulan diyalog, bireye belli bir konuyu empoze etmeden, kendi düşüncelerini daha net görebilmeye ve bu sayede meseleleri çözmeye yardımcı olur. “Kendini eleştirmeye odaklanmış birey, Sokratik diyaloga, deneyimlerini anlamının yeni bir yoluna doğru yönlendirilebilir. Kendini eleştiren hastaların olumsuz düşüncelerini, bilişsel çarpıtmalarını, düşünce tarzlarını değiştirme motivasyonlarını ve olumsuz inançlarının altında yatan mantığı ve kanıtları belirlemede yardımcı olunabilir” (Leahy, 2008: 328).

Felsefe tarihinin sağaltımsal yanının kazandırdıklarıyla çeşitli sorunların üstesinden gelmek aynı zamanda felsefenin, uygulanabilirliğini gösterir. Başkalarının olumlu değişim elde etmesine yardımcı olmak önemli bir çabayı gerektirir. Uzmanlara teorik düzeyde kamusal tartışma ve inanç eleştirisi ve pratik düzeyde danışana karşı tam samimiyet önerilmelidir (Amir, 2004:66). Danışanın yaklaşımları, onun ruh halinden kaynaklanabileceği gibi kendi

psikolojisinin ötesinde içinde yaşadığı toplumun gelenekleri, öğretilmiş fikirleri, önkabulleri, dini inancının getirdikleri, kazandığı yaşam tarzı gibi nedenlere bağlı olabilir. Bu bakımdan insanın çok boyutlu bir varlık olduğu göz ardı edilmeden, gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlara nasıl bir felsefi tavırla yaklaşması gerektiği, daha sağlıklı nasıl düşünülebileceği ve ahlaki bir tutuma yönelik oluşacak davranışlarının temelini anlamaya yönelik bir farkındalık kazanması amaçlanır. Bu farkındalık kişinin kendi çabalarıyla olur. Denilebilir ki kişi kendi bilincine vardığı deneyimsel düşünme eyleminde aslında yaşamında nasıl var olduğunu, kendi varoluşunu kavrar, farkedir. İşte bu farkediş, sağlıklı düşünebilmek adına felsefi sağaltımda soruşturulan bir konudur. Bu bakımdan *kendini farketme*, *inanç*, *bilgi* meseleleri felsefi sağaltımda irdelenen, önemli kavramlardır.

Sonuç olarak yukarıda sunulan uygulamalı etiğin kapsamına giren *sağlıklı düşünmeye yönelme*, kişisel olarak karşılaşılan bir durumla ilgili cevap vermede menfi değerlere uygun olup olmayacağının bir kesinliğini sunmaz. Fakat kişisel sorunlar, varoluşsal kaygılar gibi meseleler üzerine bir yorumlama yapıldığında yaslanacak bir zemini ve kararlılık için gereken yüreklendirmeyi sağlar. Bu bakımdan düşünsel anlamda daha isabetli kararlar almaya yönlendirir.

3.2.3. Eleştirelilik, En Üstün İyi İdeali, Doğruluk, Özgürlük, Sorumluluk

Felsefe çok soyut bir kavram olduğu için, onu uygulamalı platforma dönüştürmek pek çok zorluğa dayanır. Bu zorlukları hem felsefenin tarihselliğinden faydalanarak bulduğumuz örneklerdeki gibi bir çok yöntemle geliştirmek hem de modern bilimlerin çözüm arayışlarıyla birleştirmek ve geliştirmek mümkün görünmektedir. Bu bakımdan felsefi sağaltım modeli sunulduğunda, yöntemleri birden fazla görünmektedir. Fakat görüşme esnasında hangi yöntemlerin olacağının kesin olarak öngörülebilmesi ve bir yol haritasızılması gerekir. İşte bu planda, danışmayı talep eden bireyin felsefi bilgisi çıkış noktası olur.

Bu bakımdan denilebilir ki yaşamın nihai bir yorumu olmadığı gibi felsefi sağaltımın da bireye, zamana ve kültüre göre çeşitli yorumları vardır. Doğmatik mesajlar, kesin hükümler ve ön yargılar içermeyen bu yaklaşım, tıpkı tragedyalardaki gibi her an yeniden yorumlanmaya ihtiyaç duyarak yaşamın akışkan ve değişken olduğunu belirtir. Buna bağlı olarak, felsefi analiz ve yorumlamalarda eleştiri *araç olarak* kullanılır.

Felsefi sağaltımda eleştirilerin sadece bireyin sorunlarıyla değil; aynı zamanda toplum meseleleriyle de ilgili olması, yine tragedyaların “politik bir kendini inceleme, kimlik bulma,

fikir yaratma ve vizyoner gelecek planlaması için olanak sağlama” gibi üst sorunsal özelliğine benzemektedir (Latacz, 2006:372).

Bu bakımdan felsefi sağaltım modelinde öncelikle felsefi bir kavrayış geliştirmekle başlayarak, kavramlar, inançlar, önkabuller üzerine *eleştirel tavır takınmanın* sebepleri açıklanır. Daha sonra doğruluk, özgürlük ve sorumluluk gibi kavramların birbirleriyle ilişkilerine değinerek Kant temelli sorgulamalara gidilir. Böylelikle felsefi sağaltım ile Kant’ın felsefi bakış açısından entelektüel bakış açısına doğru derin bir geçiş meydana gelir. Böylelikle felsefi sağaltım uzmanı görüşenin şu andaki ruh hallerinin girdabına kapılmaz, ileriki yaşamı için nelerin sorun olacağını ön görme yetisine sahip olarak, bunu önleme girişimlerine teşebbüs etmeye odaklanır.

Bir diğer kavramımız olan Kant’ın *en üstün iyi ideali*, Antik Yunan’ın arkhe arayışını hatırlattığı gibi, insanın kendine bir zemin bulması için girdiği arayışların nihai sağaltımında gerekli bir kavramdır. Her birey kendi dünyasını anlamlı hale getirdiğinde sağlıklı düşünen bir toplum oluşacağı için, felsefi sağaltımı Kant dolayımında açıklamayı bu çerçevede oluşturmak uygun görülmüştür.

Kant’ın insan aklında bulduğu *sorumluluk ve tercih serbestliği* çağının insanlarından bir adım önde giderek hümanist anlayışını ortaya çıkarmıştır ki bu da felsefi sağaltımın misyonuyla benzer belirlenimlerdir. Bu bakımdan “özgür iradeye sahip bir varlık” (Kant, 1994: 12) olmak bakımından insanın, bireysel özgürlük, seçme-karar verme hakkı vardır. Bu aksiyomları hem danışmanın danışana olan tavrı hem de danışanın yolunu belirlemesine yardımcı olma temelinde de düşünmek mümkündür.

Özgür bireylerin, aklın somutlaştırdığı toplumsal sözleşmeyle elde edilecek rasyonel hukuk temelinde bir yapıya gereksinimi vardır. Yalom’a göre (Yalom, 2018: 57) endişe ve temel varoluş gerçeği olan ölüm, anlamsızlık, özgürlük gibi kavramlar aklın somutlaşabilen yanıdır. Zorlantı, karar verememe, inkar bireyin kendi kendine başatması gereken kavramlardır. O halde tüm düşünce geleneklerinden ve ezberlerden sıyrılmış bir akılsal eleştiri aracılığıyla insanlık kendi geleceğini belirlemelidir. İşte Kant için bu belirlenim, pratik aklın bir idesi olan evrensel birlik ya da dünya yurttaşlığıdır.

Kant’ın özgürlüğü insanlar için bir olanak olarak görmesi günümüzde hala tartışılan bir meseledir. Kant’ın kastettiği anlamda özgürlük, insanın sahip olduğu bir olanağa ilişkin olarak insan aklının ürettiği bir idedir. Akıllı bir varlık olarak insanın arzu, istek ve eğilimlerini kendi çıkarları doğrultusunda düşünebileceği gibi, saf aklın ürünü olarak ahlak yasası altında da düşünebilir (Bkz. Kant, 1999:80-83). İşte bu yasanın buyurduğu biçimde eylemde bulunma olanağını ‘istemek’ ve bu olanağı gerçekleştirebilmek asıl anlamda özgür olmaktır.

Bu kavramlar, felsefi sağaltım misyonu açısından da amaç edinilmesi gereken temel argümanlardır. Toplumsal bir varlık olarak insanın, bu bakımdan çeşitli ödevleri vardır. Yukarıdaki bölümde açıkladığımız Kant'ın kişinin kendine karşı eksiksiz ödevi, eksik ödevi, başkalarına karşı eksiksiz ve eksik ödevi fikirleri felsefi sağaltım içerikleri bakımından anlamlı birer kavramdır. Kendine bu buyruğu sorarak ahlaksal davranışta bulunan kişi, bir bütünün içinde olduğunun ve dünyanın da kendi kadar anlamlı olduğunun farkına varır.

Yukarıda açıkladığımız eleştirelilik, en üstün iyi ideali, doğruluk, özgürlük, sorumluluk kavramları Kant'ın felsefesinden aldığımız içerikleri oluşturur. Felsefi sağaltımın Kant'tan beslendiği kısmında gaye, bu öğretileri bilmekten ziyade bireyin kendi sorunsallarına kendi cevabını bulmasına yardımcı olmaktır. Böylelikle sorunlara felsefi açıdan bakabilme ve hassas noktaları çözme ayrıcalığına sahip olunabilmektedir. Bu bakımdan bilmek bir yerden sonra işlevselliğini anlamaya bırakır. Kant, bilmeye bir yere kadar gidilebileceğini, epistemolojisinde teorik alt yapıyı sorgulamasıyla göstermiş ve eleştirel bakışı geliştirmiştir. Kant'a göre aklın eleştirisi insanı şüpheli iddialara yönlendirir. Şüphecilik yardımıyla şimdiye kadar dogmatik bir metafizik oluşturmaya yönelik tüm çabaların başarısız, nafîle olduğunun kabul edilmesi gerekir (Kant, 1998: 43). Böylelikle pratik alanda şüpheci tavrını bir yere kadar getirerek geleneklere, alışkanlıklara, yasalara sağaltımsal bakış için yer açmıştır. Dolayısıyla çalışmamızın izleği doğrutusunda Kant felsefesinde ontoloji ve epistemoloji kavramlarının irdelenmesi gerekli görülmüştür.

3.3.Kant Felsefesinin Ontoloji ve Epistemolojisi ile Sağaltım İlişkisi

Bilgiyi elde ediş biçiminde sağlıklı düşünme fenomeninin önemini vurgulayan Kant, bu yönde epistemolojisini geliştirmiştir. Kant'ın özellikle olgun akıl üzerine sunduğu epistemoloji yöntemi, aynı zamanda insanların düşüncelerini sağaltmak adına yaptığı bir eleştirel tavidir.

Bilgi almaya yönelik zihnin kategorileri işlemede, teorik alt yapıyı sorgulayan Kant'a göre epistemolojik olarak akli eleştirmek, insanı şüpheli iddialara yönlendirir. “Şüphecilik yardımıyla şimdiye kadar dogmatik bir metafizik oluşturmaya yönelik tüm çabaların başarısız, nafîle olduğunun kabul edilmesi gerekir” (Kant, 1998: 43). Dolayısıyla artık Tanrı merkezli düşüncelerden insanın şimdi ve şu anda bu dünyadaki konumuyla ilgili düşüncelere ve eleştirilere yönelmesi, aynı zamanda Aydınlanma yüzyılıının ayak sesleri olmuştur.

İnsanı sağaltım bağlamında birçok filozof epistemolojik, ontolojik, etik gibi alanlarda çeşitli temellendirmeler geliştirmişlerdir. Denilebilir ki, bu düşünürler, felsefeyi bir anlamda

insan yapıp etmelerine yarar sağlayacak yaklaşım olarak görmüşlerdir. Achenbach'a göre "felsefi deneyim kendini doğru, yerleşik, kesin, şüphe götürmez olarak kabul eden her şeye şüphayle yaklaşır" (Achenbach, 1995:73).

Kant'a göre insan zihnine dış dünyadan gelen uyarıcıların, zihinde bir yer edinebilmesi için aynı zihne özgü temsiller olarak birleştirilmesi gerekir. İnsan zihni dünyayı bir nevi filtreden geçirerek anlar. Bu filtre, "her şeyi nasıl deneyimleyeceğimizi belirler ve o deneyime belirli bir şekil yükler. Algıladığımız her şey zaman ve mekan içinde gerçekleşir ve her değişimin bir nedeni vardır" (Warburton, 2015:166). Dolayısıyla dünyayı olduğu biçimiyle değil, zihnimizin bize sunduğu biçimiyle kavrarız. Burada önemli olan, kastedilen bu filtre gibi olan zihnin orada olduğunun farkına varmaktır. Eş deyişle dünyayı deneyimlerken temsillerden nasıl etkilendiğimizi ve yaşamımızı nasıl renklendirdiğimizi anlama farkındalığını kazanmaktır.

"Bir görüde verilen farklı temsiller, eğer tek bir ben bilincine ait olmazlarsa o zaman bunların birlik kazanabilmeleri ve benim olabilmeleri mümkün değildir. Benim temsillerim olarak bunlar, ancak tek bir evrensel ben bilinci altında birliğe sahip olabilirler, zira aksi taktirde bunların istisnasız bana ait olmaları imkansızdır" (Kant, 2017: B132-3).

Rasyonalist filozofların epistemoloji üzerine kurdukları sistemde aklın ilkelerine güvenmek kesin ve net olarak kabul edilirken; buna karşılık empirist filozofların deneyimin önceliğini savundukları karşıt görüş iki ekolün en önemli farkını gösterir. Böyle bir yol ayrımını kabul etmeyen Kant ise, bilgi edinme sürecindeki ben'in rasyonalistlerin dediğinin doğruluğunu savunur. Fakat benliğin kendisine ilişkin bu şekilde bilgi sahibi olunamayacağını kabul eder (bkz.Kant, 2017:A801/B829). Böylelikle de bu düşünce sistemlerini bir araya getirerek deneyimin akılda işlerlik kazandığı kategorilerini oluşturmuştur. Kategorilerin transandantal ya da ontolojik temelli oluşu 'ben bilincinin birliği'ni gösterir. Dış dünya ile temasta idealar ve bilginin çeşitli halleri olduğunu kabul eden bu iki ayrı ekol, öznenin kendini diğer insanları idealar yoluyla ya da fikirler yoluyla tanıdığı üzerine tartışır. Kartezyen paradigmanda Descartes, Spinoza ve Leibniz gibi rasyonalistler (akılcı) ideaların zihin tarafından ortaya çıktığını, Locke, Hume , Berkeley gibi empiristler ise yaşantı ve deneyimin önemini vurgulamışlardır. Buna karşılık Kant, tüm bilgilerimizin yaşantı ile başladığını ama hepsinin yaşantıdan doğmadığını söyler. Bu anlamda bilginin konusu olan fenomen dünya ile bilgi elde edilemeyen numen dünya ayrımına girmiştir (bkz. Arkonaç, 33-40).

Kısaca değindiğimiz Kant felsefesinde epistemoloji konusunun sağaltımsal ilişkiselliği, ben bilinci ile değerlendirilmelidir.

Felsefi sağaltım yaklaşımının bilgi konusu veya epistemolojik temelleri, hedefleri, sınırları nelerdir? Ahlaki sorunlar ve çelişkili ikilemler karşısında felsefi sağaltım ne yapabilir?

Felsefi sağaltım bilimsel bir etkinlik olarak kabul edilebilir mi? Edilebilirse, bu yaklaşımın etki alanı deneysel olarak test edilebilir mi? Bu tip sorulara cevaplar aradığımızda, öncelikle ‘ben’ bilinci ile başlamak gerekir.

Öncelikle felsefi sağaltım epistemolojik bir mesele mi yoksa ontolojik bir mesele mi olarak ortaya çıktı sorusu bizi bireyin kendi bilincini düşünmeye başladığı ilk zamanlara kadar götürür. Antik Yunan dünyasında yer yer ontolojik olarak sorulan sorular, aynı zamanda felsefi sağaltımın genel yapısına uygun sorulardır. Belirli bir cevap konduramadığımız bu soruna epistemolojik olarak ise öznenin benlik bilincine anlamlar yüklemesi, bunlara cevaplar bulma arayışıyla başlar. Ontoloji, epistemoloji, aksiyoloji ve estetik felsefenin belli başlı sorunlarıdır ancak bu sorunlar aynı zamanda doğrudan insanın neliğine ilişkindir. Dolayısıyla felsefi sağaltım doktrini hem epistemolojik hem de ontolojik bir yapı ile ortaya çıkmıştır.

Felsefi sağaltımın en önemli özelliği ise bu çok boyutluluğuyla beraber varoluşsal bir sorun olarak ortaya çıkmasıdır. Ontoloji ile doğrudan bağlantılı bir etik ilişki olduğu açıktır. Çünkü ontoloji ve epistemoloji yapısının yanı sıra Onto-etik ilişkisi kurulduğunda, varoluşsal kısmı daha açık anlaşılır.

Antik Yunan felsefesinde insanın ilkin sorumluluğu Tanrıya ve doğaya verdiği düşünülürken felsefi soruların sağaltımsal yanının ontolojisi ile karşılaşılır. Daha sonra filozofların doğadan insana ya da kendine yönelişlerinde artık özne bilinmez anlamlar yüklemeye başlamış, numeni fenomen gibi kabul etmiştir. Bu yüzden bilinemez olan, hayret uyandıran, Kant’ın deyimiyle görkemli olan bir doğa olayı, doğayla kurulan ilişkiyle açıklanmıştır. Eş deyişle doğayı tanımlayarak ilişkisellikte açıklanabilen bir numen alan oluşmuştur. Örnek vermek gerekirse, insanlar büyük bir deprem olduktan sonraki felaketi kader, nasib vs. gibi kavramlarla ilişki kurarak açıklayınca zihinlerini sağaltmış olurlar. Buna karşılık felsefi düşünüşle bir temel sağlamaya çalışan filozoflar ise etkileşim ve ilişkisellik boyutuyla ilgilenmişlerdir. İşte filozofların düşünce sağaltımıyla bilinemez olanı bilinebilir olanla birlikte hem açıklamak hem de bu şekilde ben’in varlığına bir sınır çizmek onto-etik olarak ilk çağdan beri zihinlere netlik kazandırmıştır.

3.3.1. Kant’ta Ontolojik Bir Varlık Olarak ‘Ben’ ve Ruh Hali

Kant’a göre ben kavramı, kendinin bilincinin (*Selbstbewusstsein*) psikolojik birliğinin olduğu bir noktadır. Aynı zamanda benlik anlayışı *kendinde şey* olarak benlik, düşünen (*transdantel*) benlik ve *fenomenal* benlik (dünyanın bir parçası olarak ben, kategorilerle idrak edilir) olarak ayrılır. Kendinde şey olarak benlikteherhangi bir bilgi sahibi olunamazken,

fenomenal benlik hakkında bilgi sahibi olunabilir. Aynı şekilde transandantal benlik hakkında da bilgi sahibi olunamazken, hakkında saf bilinçyani varoluşa ilişkin düşünebilen bir bilinç sahibi olunabilir.

Kant ontolojik bir varlık olarak ben'in çeşitli ayrımlarına girer. Görüsel anlamda kurduğu fenomen ve numen alan anlayışı, 'ben' için de geçerlidir. İşte bu yüzden kategorilerle idrak edilebilen ve hiç bilinmeyen benlik kavramları vardır.

Epistemoloji alanıyla ilişkisinde ben kavramı, tüm bilgiler içinde en kesin bilgi türü olarak ortaya çıkar. Descartes'ın herşeyden şüphe edilse bile insanın kendi benliğinden asla şüphe etmeyeceği vurgusu aklın önemini gösterir. Spinoza ve Leibniz'in de ben kavramı üzerine görüşleri rasyonalite ile idrak etme üzerinedir. Empiristler benlik kavramına nesnel boyutuyla bakarken; rasyonalistlerin benlik anlayışı öznel yapıdadır. Descartes'ın ben kavramı, Kant'ın kastettiği anlam ile bir yere kadar örtüşür: "Ben kuşku duyan, idrak eden, red ya da kabul eden, isteyen, istemeyen ve aynı zamanda hayal eden ve duyulara sahip olan bir varlıktır" (Descartes, 1985:19). Çünkü Kant için ben'in bütününe akıl ile a priori olarak ulaşılamaz.

İşte Kant için bu anlayış, *Rasyonel Psikolojidir*. Çünkü 'düşünüyorum o halde varım' tümcesi, metafiziksel yapıdır. Kant'a göre 'Düşünüyorum' önermesiyle benlik kavramının açık ve seçik bir algı ile tinsel boyutu olduğunu savunanlar, a priori bilgilere ulaşmaya çalışır. Oysa benlik kavramı sentetik türde bir bilgiye girer ve duyusal görüye aittir (Kant, 1998: A343/B402). Fakat benliğe ait tüm bilgilerimiz empirik bilgiyle sınırlı değildir.

Ancak Kant, rasyonel psikolojinin bir yanılısına olduğunu savunur. Rasyonel psikolojinin nesnesi düşünen tözdür ya da ruhtur. Burada yine Descartes'ın düşünüyorum ifadesini örnek vererek, ruhu 'aşkın ego'yu doğrudan deneyimleyemediğimizi; onun hiçbir içeriği olmadığını vurgular. Bu bir yansımadır, çünkü benlik kendi düşüncesini kabul edemez. Empirik bir ego vardır ki bu da duyularımızın veya zihinsel içeriğimizin toplamıdır ve onu iç gözlem yoluyla inceleyebiliriz. Ancak bu empirik psikoloji, empirik fizikten farklı olarak bir bilim olamaz; çünkü rasyonel muadilinden yoksundur. Yine de Kant, insanlıkla ilgili bir bilime, ya da en azından bir disipline inanıyordu; buna *antropoloji*, insanların çalışması (*logos*) adını vermiştir (Leahey, 2004:67).

Kant'ın antropolojisi insanların entelektüel yetilerinin incelenmesi olan modern antropoloji değil aslında psikolojidir. İnsan iradesini ve insan karakterini toplumların kültürler arası çalışması değil, genel bir insan yapısı olarak gördüğü için evrensel bir boyuttan söz etmiştir. Aynı zamanda Kant, hem yetenekleri gruplandırır hem de yaşama dair çeşitli öğütler verir. Kant beden ve onun zihin üzerindeki etkisi ile ilgilenen fizyolojik antropolojiyi; ahlaki açıdan özgür bir birey ve dünya vatandaşı olarak kişiyle ilgilenen pragmatik antropolojiyi ayırt

etmiştir. Pragmatik antropolojinin amacı insan davranışıydı ve bu nedenle ahlakın metafiziğine değil, deneyim metafiziğine dayanıyordu. Pragmatik antropoloji, yöntemsel olarak ilkin, başkalarının zihinlerinin uzantısı olarak kendi zihinlerimizin ve iç gözlemimizin bilgisine sahip olduğumuzu söyler. Bununla birlikte Kant, iç gözlemin tuzakları olduğunu ve içe dönüp bakıldığında, zihnin durumunun değiştiğini bu nedenle de bulunulan şeyin “doğal olmayan ve sınırlı bir değere sahip olduğu”nu (Kant, 1998:57) söyler. Aynı şey kendi davranışlarımızı gözlemlemeye çalışmak için de geçerlidir. Bu bakımdan Kant, kişinin kendi zihni üzerinde aşırı düşünmenin insanı delirtebileceğini düşünür. Benzer şekilde, başkalarını gözlemlediğimizde izlediğimizi bilirlerse doğal olmayan davranışlarda bulunacaklardır.

Bu bağlamda Kant “farkında olmadan sahip olduğumuz fikirleri” tartışmıştır. Farkındalığımızı incelersek, bazı algıların açık olduğunu, bazılarının ise belirsiz olduğunu görürüz. Kant’ın dediği gibi, “zihnimiz, yalnızca birkaç yeri aydınlatılmış uçsuz bucaksız bir harita gibidir”. Açık ve belirsiz alanları olan bir alan olarak bilincin bu görüşü, Wundt ile aynıdır (Bkz. Leahey, 2004:67). Fancher’a göre ruhbilimci yanı olan Kant’ın ortaya çıkmasından bu yana Alman anlıksal geleneği genel olarak insan anlığının betimlemesi ile uğraşır. Bu geleneğin bir temsilcisi olarak Wundt’un (Wilhelm Maximilian Wundt 1832-1920) yanıtlamaya çalıştığı başlıca soru “Anlığın insan deneyiminin evrensel yanlarını açıklayabilecek evrenselırasalları nelerdir?” sorusudur (Bkz. Fancher, 1997:127). Alman fizyolog, psikolog, filozof, profesör, tıp doktoru ve modern psikolojinin kurucularından olan Wundt, Almanya Leipzig’de 1879 yılında ilk psikoloji laboratuvarını kurarak deneysel psikolojinin adımlarını atmıştır.

Kant her öznenin yapılanmasının ortak olarak yargıda bulunma işleyişi olduğunu ve bunu tek tek öznelerin biricikliğinde saklı bulunduğunu düşünür. Dolayısıyla buradaki transandantal idealizmin özne tasarımı ve Kant’ın kavrayışları bizim konumuz gereği çıkış noktamızdır. Bu noktadan hareketle felsefi sağaltıma ulaşma yönelimi bize, felsefenin konusunun sınırlandırılmayacağını gösterir.

Oysa Kant ile beraber, öznel bir görünümün öznelden öte başkalarının da gördüğü deneyimlememize sebep olan genellemelere gidilebileceğini göstermiştir. Bu da eleştirelilik ve görüsellik kavramlarıyla duyumsanan psikolojik ben’e yeni anlamlar kazandırmıştır.

Sonuç olarak Kant’ın benlik kavramı üzerine düşünceleri eserlerinde yeterince açık olmamakla beraber empirist ya da rasyonalist vurgulara karşılık belli kesinlikleri de içermediğinden konumuz gereği psikolojiyle ilgili olan kısımları irdelemeye geçilmiştir.

3.4.Psikoloji Bilimi, Kantve Yeni Bir Felsefe Olarak Sağaltım

Felsefenin bir kolu olarak ortaya çıkan Psikolojiyle, ilk zamanlarda filozoflar, kendi öncüllerine göre insan ruhunun ne olması gerektiği hakkında bir kural koymuştur. Jung'a göre eğer biri, modern deneysel psikolojinin temelleri hakkında çalışma yaparsa, eski araştırmacıların köklü Skolastik düşünceye karşı savaşmak zorunda kalmış olmalarından derinlemesine etkilenir (Jung, 2015:79). Bilimin gündelik faydasallığının özellikle yirminci yüzyıldaki fenomenoloji, psikoloji, analitik felsefe gibi alanlara ihtiyaç duyduğu göz önünde bulundurulduğunda, çeşitli ekollerin de birbirini etkileyerek geliştiği görülür. Geçen yüzyıldakinden farklı olarak artık metafiziğin önemsenmediği bu dönemde yeni bilim disiplinleriyle ortak çalışmalara giren ve ilgi alanı değişen yeni bir psiko-felsefe ile karşılaşılır. Dolayısıyla tek tek alanlara ayrılmış bilimler karşısında yerini tekrar belirlemeye başlayan felsefe, düşünce sağlığı meselesinin aynı zamanda bir yaşam tavrı sorunu olduğunu temele olarak zaten kendisinin mahiyetinin 'sağaltım' olduğunu varsayan yeni bir anlayış getirmiştir.

Felsefi sağaltım, kişinin dünyayla kurduğu ilişkide felsefi ifade olarak en uygun kavram olan *praxis* ile hem bedensel hem de ruhsal bir çabanın ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan felsefi sağaltım, aynı zamanda psikoloji bilimi çerçevesinde düşünülmesi gerekir. Sağaltım yaklaşımında felsefe ile psikoloji arasındaki ilişki göz önünde bulundurulur.

Kant'ın bilime kazandırdığı bakış açısıyla beraber, rasyonel bir psikoloji alanı olarak karşımıza çıkan ve metafiziğin bir alt dalı olan psikoloji yeni bir ivme kazanmıştır. Kant'tan önceki dönemlerden söz edildiğinde, bugünkü anlamıyla modern psikoloji tanımı değil de psikolojinin önceki metafiziksel yanıyla olan tanımı anlaşılmalıdır. Çünkü Kant'tan sonra psikoloji alanına yeni kavramlar eklenmiştir. Metafizik bilgi artık bilimsel bilgiden soyutlanıp ayrılınca psikoloji bilimi de kendine yeni bir yön belirlemiştir. Psikoloji bilimi, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren felsefeden koparak, sorgulama ve arayışını felsefi arkaplansız yapmaya başlamıştır. Fakat eleştirel psikoloji ile felsefi kimlik tekrar kazanılmıştır.

Pieper'e göre Kantçılıkla psikoloji biliminin tanımı değişmiştir. Kant'ın rasyonel psikoloji tanımı ve numen ile fenomen ayrımıyla yeni bir boyuta geçildi. Kant'tan sonraki psikolojide nedensellik-determinizm (pozitif bilimlerde aynı nedenlerin aynı sonuçları doğurması) kavramları ortaya çıktı. Psikoloji, deneysel ve mekanik bir bilim olarak görüldü. Kant'tan öncesinde ise telepati, hipnoz yöntemi, medyumluk, parapsikoloji, Çin ve Hint kültürlerinde telekinezi, yoga gibi alanlar psikoloji alanı içerisindeydi (bkz: Pieper, 2012: 99-102).

"Felsefe, bir ilaç gibi etki etmelidir" (Kant, 2018:57) diyen Kant'ın felsefesi İsviçreli psikolog Jean Piaget'i doğrudan etkilemiştir. Fancher'a göre Piaget "bilgiyi olgusalığa dönüştüren etkin bir anlığın sonucu" olarak görmekle, geriye Kant'a giden ruhbilimsel geleneğe

katılır. Anlığın dönüşümsel süreçlerinin yaş ve deneyimle nasıl geliştiğini belirleyerek Kant geleneğine katılmıştır (Bkz. Fancher, 1997:210).

Kant, deneyim dünyasının aşkın algı kategorileri tarafından inşa edildiğini ileri sürerek bir idealizm biçimi öğretmiştir. Bu bağlama uygun olarak Piaget, büyüme çağındaki çocuklarda kategorilerin ve dünyanın inşasının geliştiği süreci incelemiştir. Örneğin '*Gerçekliğin Çocuk Tarafından İnşası*' adlı kitabı ve diğer eserleri sırasıyla Kant'ın kategorilerini inceler: Çocuğun Mekan Anlayışı, Çocuğun Zaman Anlayışı, Sayı vb.(Leahey, 2004:66).

Psikoloji biliminin insanın karmaşık doğasına verdiği cevapların haricinde insan, çok boyutlu ve biricik varlık olduğu için belli ve kesin tanımlamalara sığmamıştır. Jung, felsefi doktorluk tanımlamasıyla, psikoterapistlerin gerçek birer filozof veya felsefe doktoru olması gerektiği veya hali hazırda birer filozof veya felsefe doktoru olduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini söyler (Bkz. Jung, 2015: 79).

Psikoterapide düşünceye yer verilmesi insanın ruhsal sıkıntılarını çözmeye kendi kendine yardım etmesi felsefesiyle başlar. Bazı ilkçağ filozofları kişinin inançlarının duygusal yönden rahatsız olmasına yol açtığını öne sürmüş ve insanların düşünceleriyle kendi kendilerine nasıl yardım edebileceklerine ve bu anlayışı sorunlarını aşmada nasıl kullanabilecekleri üzerine odaklanmışlardır (Bkz. Türkçapar, 2014:43). Felsefenin özellikle son yüzyılda psikoloji ile uzlaşmaları ve çatışmaları olmuştur. Fakat bir etkileşim halinde süregelen tüm bilimlerin felsefeden türediği açıktır. Üstelik makro yapısının ötesinde felsefe, derine gidildikçe genişleyen bir alandır.

Bu derinliğe bir örnek vermek gerekirse, bir kişideki fiile geçmemiş bir bozukluğun varlığı bilindikten sonra koruyucu önlemler olarak veiyimser bir tavır takınarak eğitimle düzeltilmesi bir felsefi sağaltım uğraşdır. Aynı zamanda suçun oluşmadan kişinin isteğiyle önlenmesi ya da bireye kendi benliğinin bilincine vardırarak düşünce sağlığının sağlanması yine felsefi sağaltımcıların işidir.

Psikolojinin bugün yaygın olarak kabul gören modernist cephesinde, insan ve insana dair bütün kavramlaştırmaları, işlettiği muhakeme ürünü olan bilimsel bilgi, felsefe temellidir. Kimi zaman filozofların felsefi kavramlarıyla kişinin kendi yaşadığına bir anlam vermesi kolaylaşır. "Aslında felsefe tarihi, insana nasıl bir yaşam sürmesi gerektiğini ve insan ruhunun içine düştüğü çatışmaları nasıl çözeceğini öğretmiştir. Bu sebeple de psikoterapinin felsefenin kadim konularından biri olduğu söylenebilir" (Hasanoğlu ve Bayoğlu, 2020:7). Evrensel bilgiye ulaşmada insanı anlama teşebbüsleri, öznenin içeriğinin ve ona yüklenen rolün bütün dünyadaki insanlar için geçerli olduğu varsayımından yapılmaktadır. Kültürler arasında sınanan psikolojik süreçlerin işleyişindeki farklılıklar ise zihnin belirlediği işleyiş üzerindeki varyasyonlar olarak

ortaya çıkar (bkz. Arkonaç, 2015: 125). Bu bakımdan amacımız psikolojinin alt alanlarından olan sosyal psikolojinin de çalışma alanlarından olan bu farklılıkları birey tekelinde sağaltım yardımıyla faydaya dönüştürmektir. Karşılaştığımız güçlükleri ilgili bilim dalları yardımıyla refere ederek insanın özüne ulaşma gayretinde yol gösterici-seçenek olarak sunmaktır.

Çağımızda yaşama felsefi ve psikolojik yaklaşım birlikte olmalıdır. Jung'a göre, düşünceler çağın koşullarına göre güncellenip biçimlendirilmelidir. Aksi takdirde dış dünya ile aramızda bir çatlak oluşur. İşte böylelikle *Weltanschouung* (dünya görüşü) veya yaşam felsefesi sorunu ortaya çıkar (bkz. Jung, 1999: 95). Globalleşen çağda teorik olarak sistemin artık devam etmediği eş deyişle içiçe geçmiş alanların holistik yaklaşımın işlevselliğinin gerektirdiği bir biçimde pratik felsefeye yöneldiğini görürüz. Dolayısıyla felsefe, psikoloji bilimi ve pratik felsefe yaklaşımlarıyla, insanla olan bağını yeniden kurarak yeni bir yapılandırmaya yönelmiştir. Toplumdan kopmanın hastalığı da beraberinde getirmesi, gelişmekte olan çağda insanların uyumlanması gereken yenilikler hususunda yaşadıkları sancuları bir nebze anlamak için sosyo-politik literatürden beslenip, bireylerin birbirlerine, dolayısıyla kendilerine yabancılaşmasının neden ve sonuç ilişkilerini güncel olan ile değerlendirip felsefi ilişkilendirilmesinin yapılması sağaltım tekniğine vakıf uzmanların belirleyeceği yöntemlerle de mümkün olabilecektir.

Modern çağda akıl hastalığının da çerçevesinin değiştiği ve tıp biliminin kendi içinde yaklaşımlar olarak ayrılmalara gittiği düşünüldüğünde bir felsefi sağaltım eğitimiyle yapılacakların tespit edilmesi ve bu doğrultuda yaşam boyu etki edecek tedbirlerin (kazanımların farkındalığının oluşması) alınması kayda değer görülmektedir. İşte '*koruyucu filozofluk*' kavramıyla bu şekilde gelişim öngörülmektedir.

Kant, çok yönlü bir varlık olan insanın anlamlar dünyasının genişliğini bir yere kadar sınırlamıştır. Kimi ruhsal rahatsızlıkların aynı zamanda bir "*human experience*" insani deneyim olduğu" (Geçtan, 1990:15) düşünüldüğünde, yaşamın anlamına dair sorular, kaygılar, endişeler, ölüm kavramının bireyin üzerindeki etkisi gibi meseleleri bilimsel olarak açıklamak da bir nihayete erdirmek de mümkün değildir. Fakat felsefi diyaloglarla, bu kavramları sınırlandırmadan konuşabilir, kişi varmak istediği noktaya taşınabilir. Dolayısıyla felsefi sağaltım varoluşsal anlam, ölüm korkusu, yaşamsal kaygı gibi dertleri bireyin felsefi olarak algılaması ve kendi kendine çözümlemesi işine yardım eder. Örnek vermek gerekirse, felsefi sağaltımda bilincin sürekli gelişimi karşısında insanın mutluluğu ne ile anlamlandırdığı bağlamı tartışılır. Sorunları yok etmek değil, herkesi ilgilendiren temel sorunları, acıları nasıl analiz edebiliriz ve bu acılarla gözlemlenmiş bir dünyada mutluluğu nasıl bulabiliriz meseleleri üzerine yoğunlaşılır.

Kant ve bilişsel psikolojiden söz etmek gerekirse, Kant'ın bilinen dünya ve bilemediğimiz numen alan arasındaki ayrımı ile ilişkilendirmek mümkündür. İnsanın duyumlardan gelen kategorileştirmeler ışığında algılayabilmesiyle anlamlandırmalar yapabilmesi bilişsel psikolojinin de çalıştığı sahadır. Çünkü bilişsel psikoloji de bu duyuşsal anlamlandırabilmeyi fenomenler dünyasını keşfetmekte kullanılabileceğini, dolayısıyla numen dünyayı gözardı edebileceğini söyler. Eşdeyişle dış dünyadaki nesnelere değil de onların bize yansımalarını keşfeder ve algılarız.

Fancher'a göre Kant anlığın doğasının incelemesini yeni bir karmaşıklık ve önem düzeyine yükselten bir iklim yaratmıştır. Kant'ın formülasyonu kesinlikle felsefiydi. Ondokuzuncu yüzyılda ansal işlevlerin kesin olarak beyne ve sinir dizgesine yerleştirilmeleriyle çalışmaları ruhbilimsel görülmeye başlanmıştır (Bkz. Fancher, 1997:80).

Psikoloji bilimi de varoluşsal yaklaşımları seçenek olarak irdelediğinde psikolojik ya da kişilerarası sorunların yanı sıra felsefi, kültürel ve tinsel boyutun da işin içine girdiğini görmektedir. Psikolojik danışma üç temel felsefi akım olan essentializm, progressivizm ve existentializm üzerine çalışır. Özcülük (*essentialism*), insanın doğası gereği akılcı bir varlık olduğunu, eğitimin en temel hedefinin mantık olduğunu ve klasik düşünürlerin mantığı kullanan kişiler olduğunu kabul eder. Hayattaki örüntüleri ortaya çıkarmaya çalışan problem çözücüler ve araştırmacılar, bu yönelimden gelirler. İlerlemecilik (*progressivism*) ise "Ne iş yarar?" sorusuna yanıt arar. Dolayısıyla bilgi, deneysel sonuçlardan elde edilir; gerçekler, sonuçlar aracılığıyla tanımlanır ve yaşamda meşru ve mantıklı ilişkiler peşinde koşarlar. Varoluşçuluk (*existentialism*) ise yaşamın anlamının içinde bulunulan çevre ya da koşullarda değil, bireyin kendi içinde olduğunu savunur (Bkz. Hackney and Sherry, 2008:7). Kişinin bilgi işleme süreçleri, mantığı; bu akılcı ilerleme temeline oturtmasıyla hayatında yaratabileceği değişim ve otokontrol hakkında edineceği farkındalığın kendisi için ne anlam ifade ettiği çok önemlidir.

Kant'ın meşruiyet (ilerlemecilik) ya da akılcı düşünme (gerekircilik) kavramlarına olan bakış açısı da yukarıdaki açıklamalarla aynı doğrultudadır. Birey bu kavramlara ahlakdolayımında bir anlam atfettiğinde, bireysel olarak belirlenen bir tavrın arkasındaki yaşantıların meşru ya da öngörülebilir olarak genellenebildiğini düşünür. Bu bakımdan aslında her öznel olduğuna inanılan bireysel sorumluluk, insanların verdiği tepkiler bakımından evrenselidir. Kant, insanı (insanlığın onurunu korumuş ve ona saygı göstermiş olduğu) kendi kendisinden utanması ve kendini kendi iç bakışıyla denetlediğinde korkacak bir neden olmadığı bilinci ayakta tutmaz mı? (Kant, 1992: 97) diye sorar. İşte böyle bir öznel tepki, aslında evrensel olanı içinde barındırır. Bireyin bu evrensel olan ile ilgili bilgi düzeyi, onun duygulanımsal ve

düşünsel farklılıklarını oluşturur. Kendisinin insani bağlamdan kopmadığını bilmek, güvende olduğu bilinci, kendisiyle ilgili kararlarında, iradi anlamda güçlenmesi anlamına gelecektir.

Felsefi sağaltımın kullandığı anlamda kaygı, endişe, tasa gibi temel kavramlarla psikoloji biliminin terimleri benzerliklere sahiptir. Bu kavramların, bireyi ve toplum yaşamını derinden etkileyen gerek pratik yaşamdaki gerekse teorik arka plandaki sorunları kavramak bakımından felsefe tarihinden beslenmesi söz konusudur. Felsefi sağaltım uzmanı danışana sunacağı bu kavramların neler olabileceği hakkında böyle bir belirlemeyle literatürünü sürekli geliştirmeyi ve teorik alt yapıyı oluşturmayı amaçlar.

Belirtilmesi gereken diğer bir nokta şudur: Bahsi geçen kavramlar çağdan çağa toplumdaki topluma aynı ruh hallerine sebep olarak bireyden bağımsız olarak süregelen bir gerçekliktir. Dolayısıyla her ne kadar felsefe tarihi temelli bir girişim olsa da felsefi sağaltım pratik ve bilimsel teknikleri kullanmak adına multidisipliner çalışmayı ilke edinmiştir.

3.4.1. Kant ve Gestalt Terapisi

Kant insan deneyiminin verilerinin belli anlaksal doğuştan işlevler olmaksızın açıklanamayacağını ileri sürmüştür. Bugün Kant'ın verdiği formülasyonları benimseme konusu çok az olsa da, anlakta belli doğuştan örgütleyici eğilimlerin bulunduğu konusunda genel bir kabul ediş vardır. Özellikle Gestalt ruhbiliminin öğretileri bunlardan pekçoğunu vurgulamış ve belgelemiştir (Bkz.Fancher, 1997:43).

Kant, Helmholtz ve Gestalt ruhbilimcilerini duyum ve algı alanlarındaki en modern araştırmacılarla birleştirir. Tıpkı Kant gibi Gestalt psikologları da algının görüldüğünden daha fazlası olduğuna inanırlar. Gestalt terapisinin temeli, algının bütünlüğüne odaklanmak üzerinedir. Başka bir deyişle, algımız duyuşsal unsurların ötesine geçen, temel fiziksel duyu organlarına aktarılan veriler olarak kabul edilen insan psikolojisi için önemli bir temeldir (Bkz. Brownell, 2010:263).

Kant'ın kuramındaki algılayan anlağın daha öte belirleniş ve işleniş, ve sinir dizgesinde yer alan fiziksel süreçlerin terimlerinde açıklanışı, bunlar ruhbilimin birincil hedefleri olarak kalırlar. Ayrıca Fancher'e göre Kant felsefesinin en önemli ruhbilimsel özelliği kategoriler listesinin insan anlağının ve bunun doğa ile ilişkisinin yeni bir genel tablosunu sunmasıdır (Bkz.Fancher, 1997:81,110). Kant'ın insan aklına verdiği tarzda felsefi sağaltım için de belli kriterler gereklidir. Çünkü ancak acılar, travmalar, üzüntüler üzerine sağlıklı düşünme potansiyeli olan, beyin kimyasalı bozulmamış ve özgür düşünebilen bireylerde sağaltım

yapılabilir. Mutluluk arayışını hem acıda hem sevinçte arayabilecek özgüvene sahip olunması gerekir. Aynı zamanda felsefi sağaltım, varoluşsal sıkıntıları iyileştirebilecek ve sağlıklı düşünmeye yöneltecek bir öğrenim olarak pratik felsefedir. “Felsefe somut gerçeklikten yola çıkmalı ve sonra tekrar somut gerçekliğe dönmelidir” diyen May’a göre felsefenin hareket noktası olarak acı, somut bir noktadır. Acının karşısına koyacağımız mutluluğu da “tüm düşünce acı ve mutluluğun somut kutupları arasında kuşatılmış” olarak görmek gerekir (May, 2019:7).

Acı ve mutluluk kavramlarıyla ilgilenen Gestalt terapi teorisi, varoluşsal bir alan teorisi olarak düşünülür. Özellikle varoluşsal, fenomenolojik ve davranışsal görüşlerin Gestalt terapisi içinde tanımlanması böyle düşünülmesinin sebebidir. Genel olarak, gestalt tedavisi hümanist yaklaşımlar kategorisine girmesiyle Kant’ın pratik felsefesindeki “insan nedir?” sorunu irdeleyip felsefi antropolojinin temellerini atmasıyla benzerlikler gösterir. Aristoteles’ten etkilenerek Kant’ın sorduğu “önce düşünme süreci mi gelmeli yoksa düşünen zihin mi, duyum süreci mi yoksa hassas yeti mi?” sorularından etkilenen Gestalt, bunu mantıklı sıralamanın bütün ve parça ile ilişkisini incelemiştir. Gestalt terapisi açısından soru şu olmalıdır: “Birey mi önce gelir , yoksa parçası olduğu alan mı?” (Bkz. Brownell, 2010:35).

Gestalt tedavisinin Kant felsefesi ile alakalı olduğu konulardan bir diğeri ise, numen ve fenomen terimleridir. Kant, daha önce ayrıntılı olarak değindiğimiz numen ve fenomen dünya arasında bir ayırım yapmıştır. Bir nesnenin kendisine atıfta bulunmak için numen kavramını kullanır. Bu kavramı, zihinlerimize iletilenin gerçek dünyada olduğu gibi yani herhangi bir kişinin deneyimlerinden ayrı olarak göstermek için kullanır. Fenomen kavramını ise dış dünyadaki nesnenin belirli bir özneye nasıl görüldüğüne atıfta bulunmak için kullanır. Bu alan zihinlerimizden bağımsız bir alan değildir. İşte Kant'ın iddia ettiği gibi tüm deneyimlerimizle beraber görünenin, gerçekte ve nesnel olarak var olan aracılığıyla değil bize sunulanlar aracılığıyla yorumlanması yaklaşımı Gestalt terapisinin özellikle algı alanında ortaya çıkmasıyla benzerlikler gösterir.

Gestalt terapisindeki en önemli soru: (What might happen if...?) “Eğer öyle olursa neler olabilir?” diye sorması bu terapinin uygulamada deneysel olduğunu da gösterir. Bu soru farkındalığı ve anlayışı artırmak için kullanılır (Bkz. Brownel, 2010:37). Dolayısıyla terapistin, danışana kendi romanının yeni ve klinik olarak alakalı deneyimlerinin nasıl oluşturulacağı konusunda adım atmayı sağlaması, Kant’ın ahlak felsefesinde bize yönelttiği sorularla içeriksel olarak aynı doğrultuda olduğu görülür.

Gestalt terapisinde bütünsel olarak her düzeyde işlevsellik birlikte örülür. Bu bakımdan çoğu terapi şekillerini içinde barındıran bir yaklaşımdır. Aynı zamanda bilişsel öğrenmenin

temel ilkelerini kendi içinde entegre edebilen bir yaklaşım türü olarak davranışsal, psikanalitik, deneyimseldir, varoluşsal ve fenomenolojik yaklaşımları kullanır. Özellikle terapistin terapi anında deneyimleri yoruma açması, ilgi ve anlam düzeyini bütüne çekmesi, Kant'ın bütünsel ve farkındalık üzerine düşüncelerini çağırıştırır.

Bütünsel işlevin farkındalığı Gestalt terapisinde de Kant'ın pedagoji üzerine verdiği derslerde de şu şekildedir: deney üzerine yorumlama, diyalog yoluyla kavramlara açıklık getirme ve fenomenolojik ya da varoluşsal anlamları araştırma/bulup çıkarma, kabul edilmiş ve yükseltilmiş farkındalık, değişimin çok yönlü ve bütünlük içinde bağlamsal olduğunu ortaya çıkarmadır.

Kant'ın zihin ve kategoriler ilişkisinde dünyayı anlamlandırmak bakımından bilinçli olmak kavramına yüklediği anlamı, Gestalt teorisinde de buluruz. Örnek vermek gerekirse bir odanın tavanında bulunan fanın döndüğünü, odadan içeri giren bir kişibunu algıladıysa, o zaman bu kişi bunun farkındadır. Fakat içeri girdiği gibi fan dönmediği halde onun duruşunu, orda olduğunu biliyorsa, o zaman o kişi bunun bilincindedir. Gestalt terapisinde bilinç ve farkındalık birbirine çok yakındır. İşte bu örnek Kant'ın ödev ahlakıyla mı yoksa vicdan muhasebesiyle mi eylemde bulunduğu anlayışına benzer. Ödev bilinciyle eylemi gerçekleştirmek ahlaki bir davranış olarak Gestalt kuramının bilinç kavramına karşılık gelir iken; vicdanen, kişisel olarak yapılan bir ahlaki eylem ise farkında olarak yapılmış bir eylemden öteye gitmez. Fakat kişi, kendisi kastedilen bilinçli bir durumda olmasa da bir durumun farkında olabilir. Gestalt'ta farkındalık terapide, öz-bilinçli olarak birinci şahıs bakış açısıyla oluşur. Bu, kişinin kendi deneyimine "sahip olduğu" bir kazanımdır. Aynı anlayış Kant'ta ancak kişinin kendi özgür iradesiyle niyet ederek yaptığı bir eylemin bilinçli olarak kabul edilmesi gerektiği düşüncesinde vardır.

Niyetlilik (*Intentionality*) Gestalt teorisinde figür oluşumunda ilgi, ihtiyaç veya merak uyandıran dinamik faktör olarak bir odağı akla getirir. Örneklersek, kişi acıktığında midesinde bir boşluk hissi duyar ve bundan hareketle farkına varmak için aç olduğuna yönelmesi yemeye niyet etmesi gerekir. Böyle olunca, niyetliliğin dikkate değer üç yönü vardır: içses, tutum ve ufuk ya da amaç. İşte bu kavramlar terapide kişinin belli kavramlara açıklık getirmesi için kullanılır. Gestalt'a göre tutum (*Attitude*), kişinin kimliğini renklendiren renk tonu ve kişinin içindeki lezzettir. Kişinin dünyaya karşı ilişkisel duruşunu etkileyen ilgidir. Tutum, kişinin dünyaya uzandığı parametredir. Ufuk (*Horizon*) ise karşılaşılan potansiyel nesnelere karşı sahip olunan açıklıktır. Herhangi bir tutuma, o tutumla ilişkili olan ufuk denir. Her ufuk için karşılık gelen bir dünya vardır. Bu şekilde dünya ile deneyimlerimizle ilişki kurmanın önemini Kant'ın felsefi anlayışında da görürüz.

Kant'ta *Weltanschauung* kavramı bir noktadan bakmaktır. Dünyaya bakış açısı olarak ya da tüm varoluş düzenine bakmanın bir yolu olarak ya da belirli bir perspektiften bakmak anlamlarına gelir (Kant, 2006: 56). Bu bakımdan Kant, dünya görüşü ya da dünyaya bakış tarzı terimini bugünkü anlamıyla kullanmıştır. İki kelimededen oluşan Almanca "*weltanschauung*" (welt: dünya; anschauung: anlayış, görüş) İngilizce'ye "worldview" şeklinde çevrilmiştir.

Weltanschauung kavramı Gestalt çerçevesiyle de düşünüldüğünde dünyaya dair kapsamlı olarak bütünsel bir bakış olarak görülebilir. Aynı şekilde dünya içerisinde deneyimleriyle yer alan insanın içinde bulunduğu mekansal çerçeve anlamına da gelebilir. Bu şekilde yaklaşıldığında hem Kant felsefesinde hem de Gestalt terapisinde kullanılan varoluşsal meseleler için bir dizi çözüm öngören, eleştirel tarzda ve bütünlük bir analiz metodu temin eden bir kavramdır.

Kant'a göre niyet, ahlaksal bir davranışı anlamak için bu davranışın sonucuna değil de düşünüşe odaklanma durumudur. Bu bakımdan Gestalt terapisinin iç sese yönelme ve bunu tutuma dönüştürecek belli bir amacın olmasıyla benzerlikler gösterir. İç ses, Kant'ın kastettiği anlamda düşüncenin, zihniyetin, tecrübenin sesidir. Burada iç diyalog bizim için asıl önemli olan husustur. Çünkü kişinin pratikte bu niyeti göstermesi çoğu zaman bilinemeyebilir. Mesela kişi niyetinin farklı olduğunu ya da yanlış anlaşıldığını söyleyebilir. Kant, akıl yürütme ve anlama olarak niyet etliğini kullanmıştır. Denilebilir ki Kant, niyet etliğiyle felsefeyi rehabilite etme aracı olarak görür. Kant'a göre felsefe, insandan ne yapılacağına sanatı değil, insanın kendisini ne yapması gerektiğinin sanatıdır. Kişi, kendi aklını kendi sahici mutlak amaçları uğruna kullanmalıdır (Kant, 2000: 43). Bir niyeti iyi yapan şey de vazife tarafından harekete geçirilmiş olmasıdır. Kant felsefesinin odak noktası olan iyi niyet, insan yaşamını bütün olarak kavrayacak sağlıklı yaşam adı altında 'felsefeye yaşam arayışı'na yöneltecek en temel argümandır.

Kant'ın teorik ahlak ve pratik yaşam arasında bir bağ kurması, kendini sağaltımsal olarak iyileştirmek isteyen bireyin kuram eylem bütünlüğünü görmesine örnek iken birleşik bir yaklaşım olarak uygulama alanı bulan Gestalt terapisinde de aynı şekilde teori ve pratik arasında yakın bir ilişki kurar. Ruhsal olarak ve duygu dünyamızdaki herşey teori ile pratik ilişkiden doğar (Kant, 1994: 12). Teoriler, deneyimi açıklar veya tahmin eder ve uygulamaya rehberlik eder. Bu, kişinin praksisinin doğasını oluşturur.

Schultz'a göre Gestalt psikolojisi fikirlerinin kökeni, tüm fikirlerde olduğu gibi, kendinden önceki fikirlerden etkilenmiştir. Kant'ın eserleri de bu kuramı etkileyen

belirlenimler arasındadır. On dokuzuncu yüzyılda, psikiyatristlerin somatik ve psişik olarak ikiye ayrılmasının temel etkileri arasında da Kant'ın eserlerinin etkisi vardır. Kısaca değinmek gerekirse, somatik yaklaşım, anormal davranışların fiziksel nedenleri olduğunu savunur. Beyin lezyonları, yetersiz uyarılmış sinirler veya aşırı gergin sinirler gibi fizyolojik etkilerdir. Psişik yaklaşım ise anormal davranışların duygusal veya psikolojik açıklamalara dayanarak açıklanmasından yanadır (Bkz.Schultz, 2011: 265-270).

Genel olarak, somatik bakış açısı Alman filozofun fikirleri tarafından desteklenebilecek niteliktedir. Kant, duygusal sorunların bir şekilde zihinsel hastalıklara yol açacağı düşüncesini kabul etmez. Çünkü insan psikolojisinde duygusal faktörlerin beyin lezyonlarından veya diğer fiziksel nedenlerden çok daha büyük öneme sahip olabileceğine kanaat getirmemiştir. Bu yüzden Kant, kendi dönemindeki psikolojinin psikolojik süreçler üzerinde bir ölçüm veya deney yapamamasından dolayı psikolojiyi bir bilim olarak düşünmez (Bkz.Schultz, 2011: 290).

3.4.2.Kant ve Yeni Dönem Psikoloji

Çoğu zaman tanı konulamayacak, bedensel olarak anlaşılamayacak ve ruhsal olarak da bir aksaklık gibi görülmeyecek çeşitli düşünce rahatsızlıkları vardır. “Dış dünyada modern çağın katladığı varoluşsal hayal kırıklıklarının ve varoluşsal karmaşık travmaların derinleştirdiği ruhsal ve zihinsel sorunları felesefe ile sağıtmak” (Filiz, 2018:15) bakımından felsefi sağaltım sunulabilir. Örnek vermek gerekirse, insanın anlam isteği çeşitli nedenlerle engellenebildiği gibi insan bir anlam arayışına da güdülenebilir. Bu engellenme, varoluşsal bir engellenme olabilir. Varoluş kavramı insan olma durumu, varoluşun kavramsal anlamı ve anlam isteme (*kişisel varoluş*) olarak karşımıza çıkar. Şu anki sorunlarını, kuruntularının ardındaki varoluşsal bilmecelelerini, karmaşık gördüğü değerlerini inceleyerek kişiye sorulan çeşitli sorular sayesinde felsefi teknikler aracılığıyla kişi yaşamına daha net bakmaya başlar. İşte yaşantının kesin ve net bir şekilde dile getirilebilir bir yanı olmadığından dolayı, psikoloji biliminin varoluşsal terapi örneğindeki gibi felsefi sağaltım ahlak ve anlam veren değerleri araştırır.

Psikoloji alanında varoluşsal terapi gibi yöntemlerin üçüncü dalga olarak modern yapılara bürünmesi de dünyada felsefi sağaltımla birlikte yapılacak çalışmalara hız kazandırmıştır. Etik anlamanın ivme kazandığı üçüncü dalga ekolü felsefi sağaltım anlayışını destekler niteliktedir. Özellikle Varoluşçu Terapi, Bilişsel Terapiler, Akılcı Duygusal Davranış Terapisi ve Logoterapi Achenbach'ın ileri sürdüğü ‘philosophical counselor’ ile yakından ilişkilidir. Çünkü psikolojik (duygusal, bilişsel, davranışsal) süreçler veya olaylar (örneğin,

çatışmalar, deneyimler, fanteziler, düşünceler, kaygılar, vb.) ortak düşünülen kavramlardır (Bkz. Zinaich, 2003:10). Bu süreçler hakkında bilgilendirmeyi amaç edindiğimiz katılımını beklediğimiz danışanların bu konular üzerine verdikleri geribildirimleri işleyebilme için kendilerini ifade etmelerine, bunu da sistemli bir yöntemle gerçekleştirmelerine ihtiyacımız olacaktır. İleriki bölümde ayrıntılı olarak değinilecektir.

Üçüncü dalga bilişsel ve davranış terapileri, psikolojik fenomenlerin bağlamları ve işlevlerine de duyarlı olması bakımından Kant felsefesiyle örtüşür. Kant'ın insanın hem numen (*noumena*) hem de fenomen (*phenomena*) alana ait olduğunu söylemesi ve ardından insanın fiziksel varlığıyla ve içgüdüsel yanıyla doğanın bir parçası olduğunu ilk kabullenışı olarak görmesi buna örnektir. Kant'ın felsefesindeki kendini kabullenebilme, bedenini kabullenebilme, karar vermede geçmişle barışma, zihin sağlığını koruma gibi anlayışları, mümkün olduğunca bilinçli bir kontrolle yaşam yoluna devam etmeye çağırması aynı zamanda üçüncü dalga terapileri arasında; Kabul ve Kararlılık Terapisi (ACT) ile benzerlikler gösterebilmektedir. Bu terapi çeşidi, ampirik verilerle desteklenen, davranışçı gelenekten gelen, kanıt destekli süreçlerle açıklamayı amaçlayan felsefi bir uğraşının sonucunda geliştirilmiştir. Kant'ın felsefesindeki gibi anlamlı bir hayatı oluşturmada değerlerin insan yaşamındaki önemi üzerine odaklanılır. Tıpkı Kant'ın ödeve uygun ve ödevden dolayı kuramı gibi ACT'de kabul, ayırışma, anda olma ve bağlamsal benlik müdahalelerinin kendileri birer amaç değildir. Bu bakımdan değerler bu müdahalelerin varlık amacıdır. Değerlere uygun, daha anlamlı bir davranış geliştirilmesi doğrultusunda bilme eyleminin sağlanması noktasında uygun esnekliği kazandırmak için gerekli olan süreçlerdir (Bkz. Hayes, Strosahl, Wilson:1999). Birey bu esnekliğe sahip olmadığını, dolayısıyla değerlerinin, katı tutumlarının kendisini ne kadar kırılabilen yaptığını, uyumlanabilmenin yollarıyla elde edebileceği kazanımlarını somut bir şekilde değerlendirebilmesinin bilincinin yaratılmaya çalışıldığı sağaltım görüşmelerinde yine bu ekollerde karşımıza sık sık çıkan şemalardan da faydalanılması öngörülmektedir.

Yukarıdaki bölümde ayrıntılı açıkladığım Kant'ın felsefesindeki Sokratik diyalog ve diyalektik düşünmeye vurgu üçüncü dalga psikolojinin de kapsamı içerisindedir. Uygun ve yerinde sorular yardımıyla kişiye yeni bir şey keşfettirilmesi veya öğretilmesine denilen bu yöntem Adleryen psikoterapide ve Bilişsel Davranışçı Terapide de kullanılır. Sokratik yöntem, Beck ve Ellis tarafından bilişsel terapinin bir parçası olarak görülür (Bkz. Türkçapar, 2014:223). Sokratik sorgulama yöntemiyle birey kendi değer yargıları arasındaki çatışmanın kaynağı olan anlamlandırılmamışlık durumundan kurduğu neden sonuç ilişkisiyle zihnine objektif yaklaşabilmesi amaç edinilmektedir.

Bireyin yaşam öyküsünde bulunan kırmızı çizgi olarak kabul ettiği kavramların altında yatan argümanları *açıklamak*, *birlikte anlamak*, ahlaki *doğruluğunu* ve kişide bıraktığı *artı-eksikleri göstermek*; yine kişinin yaşamını etkileyen kültürel veya geleneksel veya kişisel en çok sıkıntılara neden olan *kavramları analiz* ederken aynı zamanda Kant'ta da gördüğümüz *refleksif düşünmeyi* sağlamak başta gelen felsefi sağaltımsal kapsamlardır. Bu yaklaşım aynı zamanda Diyalektik Davranış Terapisi (DBT), Mindfulness Tabanlı Bilişsel Terapi (MBCT) ekollerinde de mevcuttur.

Özellikle üçüncü dalga yaklaşımlar, psikolojik durumları direkt olarak değiştirmek yerine farkındalık kazandırma, bilme haligibi stratejileri kullanarak psikolojik olayların işlevini ve kişinin bu olaylarla ilişkisini değiştirmeye çalışması bakımından Kant'ın benzer kavramları ile felsefi sağaltımsal yaklaşımla örtüşür.

Çeşitli danışmanlık biçimleri, özellikle günümüzde gittikçe artarak uygulanan yöntemlerdir. Fakat bir tür danışmanlık çeşidi olmanın ötesinde olan felsefi sağaltım, kişinin benimsediği bir yaşam tarzı, bir mutluluk yolunda danışman bulmak, varolma nedenini bulup amaç ve hedeflerini gerçekleştirme karşısında sapaşağlamlılık, sağlıklı düşünceler geliştirme gibi fikirleri ifade etmesi bakımından çeşitli bilimlerden de yararlanarak apayrı bir yer edinir. Cevaplarını çalışmamızın sonucunda bulacağımız iki sorunun üzerinde durulması gerekir: bu sağaltımın kişinin yaşamında oynadığı rolün önemi nedir? Bu, yeni bir yaşama davet midir?

Diğer yandan felsefi sağaltım, denge içerisinde olmaya ve öyle kalmaya çalışma durumunu görev edinmiştir. Felsefe normatiftir psikoloji biliminin aksine, iyiyi ve kötüyü söyleyebilir. Tek bir kişiyi kurtarmak değil de insan kavramını temel olarak ele aldığı için bir danışana “bu kötüdür” demenin ötesinde toplumsal olarak yaklaşılır. Bu bakımdan, felsefi sağaltım bireysel anlamda; toplumsal anlamda ve evrensel (kavramsal) anlamda tanımlanabilir. Bu bakımdan felsefi yaşam danışmanlığı tarzında çalışan felsefi sağaltım, psikoloji ile felsefe arasında köprüsel bir bağ oluşturur. Böylelikle de “yaşam deneyimimize ilham verebilir. Felsefi yaşam için bir ilham” (Hadot, 2012:151).

Felsefi Sağaltımın uzmanı, bireyin psikolojik durumuyla ya da şimdi ve şu andaki duygu durumlarıyla değil de düşünsel dünyasıyla ilgilenen sağaltıcı bir girişimde bulunan kişi anlamıyla ele alınmıştır. Bu bakımdan Mindfulness Tabanlı Bilişsel Terapi (MBCT) ile benzer içerikler taşır. Farkındalık kazandırmak adına karşıdaki kişiyi yargısız dinlerken, kendi ahlaki bakış açısını empoze etmeden çalışmanın başından sonuna kadar sorumluluğu danışanın kendisine vererek yardım etme gibi benzer öğeleri bulunur.

Bir örnek ile açıklamak gerekirse, bir bakkalın müşterisini aldatmaması görünüşte ödeve uygun iken bu davranışın sırf müşteri potansiyelini kaybetmemek adına yapması gizli bir niyeti

gösterir. Ayrıntılarıyla açıklamış olduğum ödevden dolayı ve ödevde uygun ayrımını yapan Kant, burada farkındalık alt zemininin temeline örnek verir (bkz.Kant, 2013: 16). Bakkalın yaptığı davranışın arkasındaki nedeni bilmek, aynı zamanda felsefi sağaltımın evrensel olarak ‘insanı insanlıkla tedavi etmek’ (Filiz, 2018: 11) yöntemindeki sevgi ve iletişimselliğin Kant’taki örneğidir.

Kant’ın felsefi sağaltım için bir yöntem olarak gördüğümüz dış dünyaya uygun zihinsel çıkarımların olması gerektiği kuramıyla Albert Ellis (1913-2007) kurucusu olduğu Rasyonel Duygucu Davranışçı Terapisi (*Rational Emotive Therapy*) benzerlikler gösterir. Kant kurduğu sistemde, aklın ilkeleriyle bilgi edinme sürecindeki ben’in kendisine ilişkin bilginin dış dünyadan farklı olduğunu söyler. “Akıl arzulama yetisine tam egemen olamadığı için bütün akıl sahibi varlıklar için öznel olarak pratik bir yasadır (Bkz. Kant, 1999:16). Denilebilir ki Kant böylelikle zihinsel bir bütünlüğü oluşturan yapıyı yani, psikoloji biliminde örüntüler olarak kurgulanan kavrama karşılık gelen, deneyimin akılda işlerlik kazandığı kategorilerini oluşturmuştur.

Kategorilerin ben bilincini oluşturmasıyla, insan zihnine dış dünyadan gelen uyarıcılarla tutarlılık oluşturması gerekir. Çünkü her bilincin temsilleri, tek bir evrensel ben bilinci altında birliğe sahip olmalarıyla tutarlılık kazanırlar (Bkz.Kant, 2017). Bu bakımdan psikoloji bilimi ile insan zihninde yer edinen deneyimlere özgü öğrenilmiş ideleri Kant, Locke gibi filozofların kuramları aynı doğrultuya yönelmişlerdir.

Ellis’e göre de insanın ruhsal sorunları büyük ölçüde bireyin akılcı ve gerçeğe uygun olmayan inançlarından kaynaklanır. İnsan, deneyimleri üzerine yorum yapma, düşünme üzerine düşünme özelliğiyle yaşantıların etkisini yok edebilme-azaltma potansiyeline sahiptir. Ellis 'e göre bu nedenle de psikoterapi insana özgü olan düşünme ve yorumlama üzerine yönelmelidir. Ruhsal bozukluklar ya gerçekliğin doğrudan çarpıtılmasına bağlı olarak yanlış sonuçlara ulaşılmasından veya çıkarılan sonuçların yanlış değerlendirilmesi ya da yorumlanmasından doğar (Bkz. Türkçapar, 2014:93).

Akılcı Duygusal davranışçı terapi, yaşamsal felsefeden, inanışlardan ve koşulsuz kabul edilmişlerden bahseder. Bu terapi yönteminin amacı,kişinin tıpkı felsefi sağaltımcının yapacağı gibi yeni bir yaşam felsefesi geliştirmesine yardımcı olmaktır. Bunu gerçekleştirmek için insanların mantıksız ve bilim dışı düşünce tarzıyla acılarını arttırma ya da mantıklı düşünme tarzıyla keyiflerine katkı yapma arasında seçim yetenekleri olduğuna inanılır. Doğru ve akılcı seçimler yapma potansiyeli her insanda mevcuttur (Bkz. Çevrimiçi:<https://www.psikoterapi.pro/makaleler/rasyonel-duygucu-davranisci-terapi> 17.11.21). Psikoloji ve felsefe çerçevesinde yeni bir seçenek olarak sağaltımın olanağıtam da bu doğrultudadır. Felsefi

sağaltım yaklaşımının psikolojinin genel mantığıyla birleştirilebilme problemine Kant temelli yaklaşıldığında rasyonel bir diyalog biçimi belirgin olarak görülür. Aynı zamanda bu terapi, Kant'ın insan kuramında her insanın kategoriler gereği doğru tercihler yapabilme potansiyeline ve özgürlüğüne sahip olduğu ifadesi ile benzer yaklaşımlardır (Kant, 2003: 146). Kant'a göre metafiziki düşüncelerden kurtulmak için aklın eleştirisini kullanarak, şüphecilik yardımıyla bilimsel olanın kabul edilmesi gerekir (Kant, 1998: 43). Böylelikle pratik alanda şüpheli tavrı kullanarak ezber düşüncelere ve dogmatik düşüncelere sağaltımsal bir yaklaşım için yer açmış olması bakımından yol göstermiştir.

“Yaşamda karşılaşılan zorluklar, hem duygusal olarak hem de düşünsel olarak gelişime katkı sağlar. Böyle zorluklara bakıldığında işe yararlığı hayatın anlamsızlığıyla gelişen varoluşsal sıkıntılarla baş etmede bir rehber ihtiyacı vardır. Bir insanın kaygılarından kurtulabilmesi için tek yol, kendi varoluş sorumluluğunu üstlenebilmesidir” (Geçtan, 1994:96). Elbette çoğu zaman yaşamdaki acılar, üzüntüler, travmalar bireyin kendini iyileştirmesine imkan vereceği için felsefi sağaltım da bu kavramları olumlu anlamda kullanır.

Felsefi sağaltım, insan yaşamının bütünüyle ilgilendiğinden dolayı, yaşamın bir gerçeği olan tatsızlıklar ve sıkıntılardan uzaklaştırmayı düşünmez. Dolayısıyla sağaltımcıyla yapılan görüşmeler kimi zaman sancılı kimi zaman gergin de bitebilir. Bu, kişinin kaçtığı acı durumlarla yüzleşmesiyle ilgilidir. “Kimse kaygıdan hoşlanmaz -ve ben de kesinlikle hoşlanmıyorum- ama ben bu fırsatı içsel bölgemi iyi bir terapistle keşfetmek için hoş karşıladım” (Yalom, 2017: 62) söylemiyle Yalom, acı tatlı yaşanılacak gerçeklerle yüzleşmeyi salık verir.

Kendini tanıma sorusuna olumlu cevap verebilmek için, Jung'a göre kişinin acı-tatlı bulunduğu herşeyiyle kendinin yüzleşmesi gerekir. Böylelikle “sadece kendi hakkında bazı önemli gerçekleri keşfetmekle kalmayacak, aynı zamanda, psikolojik bir kazanç da elde edecektir: kendisini ciddi bir ilgiye ve sevecen bir dikkate layık hissetmeyi başaracaktır. Kendi insanlık onurunu ilan etme cesaretini üstlenecek ve bilincinin temellerine doğru ilk adımını atacaktır” (Jung, 1999: 107). Kant'ın, kendine iç bakışla yönelmenin aynı zamanda “insanlığın onurunu korumuş ve ona saygı göstermiş olduğu bilinci” (Kant, 1992: 97) üzerine düşünceleriyle aynı doğrultuda olması, Kant felsefesi ve yeni dönem modern psikolojinin içeriklerinin benzer argümanlara sahip olduğunu gösterir.

3.5. Dünyadaki Güncel Felsefi İyileştirme Merkezlerinin İncelenmesi

1981 yılında Gerd B. Achenbach'ın Almanya'da felsefi danışmanlık ofisi açmıştır.

1982 yılında 10 üye ile birlikte Almanya'da Felsefi Pratik Derneği'ni kurmuştur.

1984 yılında akademik çevrede ilgi artarken, Hollanda Amsterdam Üniversitesi'nde pratik felsefeyle ilgili bir çalışma grubu oluşturulmuştur.

1987 yılında derneğin dergisi Agora'nın ilk sayısının basılmasının ardında, çalışma grubuna katılan Ad Hoogendijk Hollanda'daki ilk felsefi danışmanlık ofisini açıp çalışmaya başlamıştır.

1992 yılında, “American Society For Philosophy, Counseling, Psychotherapy” (ASPCP); yani “Felsefe, Danışmanlık İçin Amerikan Topluluğu” kurulmuştur. Bu topluluk, üç disiplini bir araya getirmek, felsefe ile diğer danışmanlık meslekleri arasında bir bağ kurmak için oluşturulmuştur.

1998'de “American Philosophical Practitioners Association” (APPA); yani “Amerikan Felsefe Uygulayıcıları Birliği” açılmıştır.

2018'de Türkiye'de ilk defa Prof. Dr. Şahin Filiz, Felsefi Sağaltım adlı kitabında “İnsanın insanı, insanlığın insanlığı iyileştirmek için en kapsamlı, en derinlikli ve en etkili tedavi yönteminin felsefe olduğu iddiasını ortaya atmaktadır. Türk okuru bu iddiayı kabul ya da red gözüyle değil, analitik, sorgulayıcı ve eleştirel bir gözle değerlendirecek öngörü ve sağduyuya sahiptir”, düşüncesiyle felsefi iyileşme üzerine çalışması yayınlanmıştır.

2019'da <https://philosophical.health/> İsveç'te Unesco ile Dr Luis de Miranda”, Philosophical Health International'ın başlatıcısı ve kurucusudur. Felsefi sağlık ve felsefi bakım fikrini savunan ve tartışan açık bir uluslararası harekettir.

Günümüzde Felsefi danışmanlık akımı Fransa, İsrail, Avustralya, Kanada, Amerika, İngiltere, İspanya ve Güney Amerika ve Afrika'ya da yayılmıştır.

Bu ekolün öncüleri olan Achenbach ve Lou Marinoff (Amerikan Felsefe Uygulayıcıları Derneği'nin kurucusu) dışında Lahav, Amir, Schuster, Walsh, Merstein, Martin, Raabe gibi isimler bulunur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FELSEFİ SAĞALTIM UYGULAMASI

Bu bölüm, çalışmamızın ana amacı olan Türkiye’de kurulacak felsefi sağaltım merkezlerinin geleceğine dair bir bakış açısı sunmak, insan yaşamını bütünsel kavrayacak sağlıklı yaşam olarak felsefece yaşam arayışını göstermek, bunu yaparken de felsefenin sadece teorik anlamda değil, deneysel anlamda da ne ölçüde geçerliliğinin olabileceğini ortaya koymak üzerine pratiksel olarak uygulanabilirliğini göstermektir.

Felsefi sağaltımda sağaltıcı uzman, karşıdaki kişinin kaygısına, stresine ve zorlanımlarına hangi çerçeveden yaklaşıldığına dikkat çeker. Bu yaklaşımlar kişinin ruh hallerinden kaynaklanabileceği gibi kendi psikolojisinin ötesinde içinde yaşadığı toplumun gelenekleri, öğretilmiş fikirleri, ön kabulleri, dini inancının getirdikleri, yaşama tarzı gibi nedenler de olabilir. Bu tür yaklaşımlarla dünyaya baktığında düşünsel konforunu bulamayan kişiye bunu fark ettirerek, kişinin yaşamında kalıcı tatmin arayışının bir sonucu olarak felsefi sağaltım devreye girer.

Felsefi sağaltım metotları Yöntemsel Kuşkuculuk, Bilgi Öğretimi, Mantıksal Akıl Yürütme, Argüman Geliştirme ve Eleştirel Değerlendirmeler, Kavram Analizi ve Sokratik Dialog ile Sağlıklı Düşünmeye Yönelme ve bunların yanı sıra psikoloji biliminden faydalandığımız Gestalt bütünsel yaklaşım, 3. Dalga ekollerini sayılabilir. Kavram analizi, her hafta belirlenen kavram üzerinden uygulanmış en önemli yöntemdir. Öncelikle kavram analizi yaklaşımıyla başlayıp, tamamen kendi argümanlarına objektif yaklaşımları sağlanarak başlanır. Böyle yaparak neyin gerçekten önemli olduğuna karar vermeleri sağlanır. Revizyon bu sayede başlamış olur. Kişinin yeniden değerlendirmesine ihtiyaç duyulduğu belirlenen konu üzerine derinlemesine bilgi ve kontrol sahibi olması amaçlanır. Kişiye sorular sorularak, kendi yaklaşımının sadece bir taraftan bakılmış ve çeşitli perspektiflerden sıyrılmış olduğu gösterilir. Bu sayede felsefi eleştirel yöntemle kalıpsal yargılarının kendi kendine farkına varmasına yeni bir düşünce düzeyine erişmesine imkân verilir. İşte bu farkındalık sayesinde kişi duygularını ve hislerini tanımlamaya yönelmeden kendi iç dünyasında olup bitenleri daha üst bir çerçevede

görmesine müsaade ederek düşünmesine ve kavramsal analizine yön vererek sorunlara yaklaşması hedeflenir.

Danışana doğru soruları sorarak, doğru cevapları kendisinin bulmasına gayret gösterilir. Kendisini keşfetmesi için alan oluşturulur. Kişinin dünya görüşü ve ilkeleri üzerine bir 'kendini aşma' düşüncesiyle felsefe yapmasına olanak tanınır. Felsefi sorgulamayı öğrenme kazanımının metodolojik bakımdan yaşamına kattıklarını özümsemesinin kendisinde neyi değiştirdiği önemli geribildirimidir.

Danışanların görüşmede her bir soru için vermiş oldukları bilgiler ve cevaplar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ile danışanların, Kant temelli felsefi sağaltım uygulamasında yer alan belli konularla ilgi düşüncelerinin ortaya çıkartılması, ahlaki görüşleri doğrultusunda değerlendirmelerinin sunulması hedeflenmiştir. Ayrıca belli kavramlarla ilgili farklı düşünceler birlikte analiz edilerek ortaklaşan ve birbirinden ayrılan görüşlerin değerlendirilmesi doğrultusunda bir düşünsel sağaltım hedeflenmiştir.

Bu uygulamada, danışanların görüşme sırasında yaşadığı tecrübelerine odaklanılmıştır. Başka bir deyişle, danışanların kişisel tecrübeleri temel alınarak yukarıda belirtilen hedefler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan gözlem, sadece ucu açık sorulardan oluşturulmuş ve analizi tamamen niteldir. Deşme yöntemiyle verilen yanıtlar üzerinden derine inerek kişinin kendisinde tutarlı-anlamalı bir bütün oluşturulmaya çalışılmıştır.

Belirtmek gerekir ki aşağıda hafta hafta konusunu belirleyerek çıkardığımız sorular, felsefi sağaltım konularını belirlemek için kullanılmıştır. Fakat aşağıda belirtilen konular ve sorular, danışanlarla tartışılan temel kişisel ve felsefi meselelere sadece girizgâh niteliğindedir. Danışanlarla felsefi sohbeti başlatmak, ilkin uzman tarafından belirlenirken, daha sonraki konuşmalar, danışanın yanıtları ve uzmanın rehberliğiyle devam edeceği için bu sorular tam olarak sorulmuş ya da benzeri yönde ilerlenmiştir.

Çocuklarla yaptığımız görüşmelerde kavramları çok anlayamadıkları, ahlaki yargıların zihinlerinde bir karşılığı olmadığı görüldü. Kişilikleri henüz oturmadığı için tutarlı cevaplar ve tecrübeleri üzerine düşünsel inceleme yapamadılar. Bu yüzden onlarla uzun vadeli görüşmeler yapmanın yaşamlarını şekillendirmede daha verimli olacağı öngörüldü.

20-25 yaş arası gençler ise en verimli geçen görüşmeler olmuştur. Günlük tutmaya başlayan, yaşamında planlar yapmaya odaklanan, silkelendiğini, iyi geldiğini söyleyenler bu gruptan çıkmıştır. Bu yaş kitlesi, uygulamamızın en heyecanlı ve hevesli kesimi oldu. Yaşama felsefi tavırla bakmayı öğretmek açısından genç yetişkin hedef kitlesi olabilir.

35 yaş üstü görüşenlerimiz ise belli bir dünya algısı zihinlerinde zaten yer edindiği için kendilerini yargılamaktan, eleştirmekten geri çekildiler. Kendi fikirlerinde ısrarcı oldular.

Deneyimleri üzerinden kavram tartışmalarından kaçındılar. Yeni bir felsefi tavırla yaşama bakmayı belki 4 ya da 5 görüşmeden sonra kırmak daha rahat olurdu fakat en uzun soluklu tartışmalar entelektüel seviyede sohbetler bu yaş gurubunda karşılık buldu. Yetişkinlerde kesin ve net sonuçlara varmak daha belirgin oldu.

4.1.Felsefi Sağaltım Uygulaması Görüşme Soruları:

1.Hafta: Ahlak

1. Size göre ahlakın tanımı nedir? (evrensel bir ahlakın olabilirliğini tartışmaya yöneltme)
2. Kendinizi ne kadar ahlak temelli yaşıyor görüyorsunuz? Puan vermeniz gerekse 10 üzerinden kaç verirsiniz?
3. Sizce iyi niyetli olmak ne demektir?
(kendi hayatından örnekler istenir)
4. Sizce kötünün tanımı ne olabilir?
(Örneklerle açıklamaları istenir)
5. Geçmişte yaşadığın ahlaki değerlerinle çatışan bir örnek verir misin?
Sana kaybettirdiği herhangi bir şeyler oldu mu?
Sana kazandırdığı herhangi bir şey oldu mu?
(örneğe uygunsuz: etik olmayıp, kimseye zararı olmayan sana fayda sağlayacak bir şeyi yapmama sebeplerin neler olabilir?) duruma özgü sorulmuş, ahlaki tutumların nedenselliğini irdeleme.
6. Bu cevapları vermenize neler neden olmuş olabilir? (neden-sonuç ilişkilerinin toplumsal dinamiklerini irdeleme)
(duruma özgü): Toplumsal yaşantı içerisinde doğruyu nasıl belirleyebiliriz? Bana göre kötü olan ona göre iyiyse toplumsal uyumu neye göre belirlemeliyiz?
7. “Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma.” Yaklaşımıyla felsefi sohbeti devam ettirme üzerine duruma özgü sorular sorulur.
Öyle eyle ki, insanlık, ister senin ister başka birinin kişiliğinde, evrensel olanı bulsun, yaptığın eylem yalnızca bir basit davranış olmasın.
Bu mottolar üzerine değerlendirmelerde bulduktan sonra: kendi örnekleriyle çeliştiği, bilgiyi yeniden işlediği durumla ilişkilendirip yeniden değerlendirme yapması istenir.
Daha önceki verilerinizle son söylediklerinizi farklı anlamlandırıyor olmanıza nelerin neden olduğunu paylaşabilir misini?
Tam olarak neyin farkına vardık?
(ya da bu maksim seni ne kadar tanımlıyor? Sana ne kadar uyuyor?)

8. Toplumsal iradeyi düşünerek yaptığımız eylemlerin sonucuna mı niyetine mi bakmak gerekir? Bunu böyle düşünmeniz olası nedenleri hakkında konuşmak ister misiniz?

9. Toplumda insanların davranışlarının niyete mi sonuca mı odaklı olmasını isterdiniz? (yanıtlara göre sorunun biçimi değişebilir; burada vurgulanması gereken kişide niyet ahlakının bilincini sorgulama)

10. Kapıyı çalan çocuklu kadın örneğinde siz olsaydınız ne yapardınız?

Kapınıza bir kadın ve bir çocuk gelip evinize sığınmak istediler, belli ki çok korkmuşlar. Siz onları evinize aldıktan sonra eli silahlı bir adam kapıyı çalıp öfkeli bir şekilde o kadın ve çocuğun yerini sorduğunda, nasıl cevap verirsiniz? Doğruyu söyleyip evdeler mi dersiniz yoksa onları korumak için yalan söyleyip evde yoklar mı dersiniz?

Bir insanın hayatını kurtarmak için yalan söyler misin?

Sizi rahatsız eden ve/veya güç olduğuna inandığımız bir durumun içine bile bile girdiğiniz oldu mu?

O zaman için öyle olmasının sebeplerini neye bağlarsınız?

Şimdi düşündüğünüzde olayı nasıl yorumlarsınız?

Bugüne kadar yaptığımız hatalardan en önemli 3 tanesini düşündüğünüzde "Bu yaptığınız hataların yaşamınıza neler kattığını paylaşabilir misiniz? Nelerin gerçekleşmesine sebep yarattı? Size öğrettiği bir şeyler oldu mu?

Sizin için iyi niyet kapsamında olan bir durumda başkasından eleştiri almak sizi nasıl etkiler? (karşıt görüşlerle destekleme ve yerine koyma)

11. Kendiniz dâhil insanların her zaman doğru olanı yapamayacaklarını bilmek size ne anlam ifade ediyor? (o zaman herkes haklı ya da o zaman tek bir doğru yok ifadeleri üzerine)

Ya da: her zaman doğruyu yapamayacağımızı bilmek size ne hissettiriyor?

12. Kendinizi ahlaki değerlere göre puanlamanız gerekse şimdi 10 üzerinden kaç puan verirsiniz?

2.hafta: Mutluluk

1. Sizce mutluluk nedir? (geçici midir? bir süreç olduğu, bir yolda olma ve haz üzerine tartışma)

2. Yaşantınıza şöyle bir baktığınızda kendi mutluluğunuza 0-10 arası kaç puan verirsiniz?

3. İnsanlarla birlikte genel bir mutluluk mümkün müdür? Nasıl olabilir?

Kant'ın eczane örneği: ahlaki sınırlarını nasıl belirleyebiliriz ya da toplumsal iyiyi sağlamak adına bu örnekte eyleme mi niyete mi sonuca mı bakmalıyız?

4. Mutsuzluk nedir? Bunu nasıl somutlaştırabiliriz? (kavramları doğru kullanma üzerine tartışma)

Mutluluğu devamlı süregelerek yaşantılamak mümkün müdür? (Bunun anlamı üzerine derine inme)

5. Çok mutlu olduğun bir örneği paylaşır mısın? Mutluluk geçici bir şey midir?

Bu örneğin sonucunda Ne elde ettin ya da ne kazanımın oldu? O süreçte yaşadıklarını nasıl yorumlarsın? Açıklar mısınız? Bu elde ettiğin olumlu duygulanımda başkalarının rolü nedir?

(paylaşmıyor ya da hatırlamıyorsa:

İki gün önce nasıl bir ruh halin vardı? Hatırlıyor musun?

Dün nasıldın? Neler yaptın? Kendi olumlu duygu durumuna 10 üzerinden kaç puan verirsin?

Bugün nasılsın? Puanlaman gerekse neler değişti?)

6. Birilerinin (başkalarının) mutluluğuyla mutlu olunabilir mi?

Bir başkasının mutsuzluğu senin mutluluğun olabilir mi? Bu hissedilen, kelime olarak mutluluk mudur? Tartışalım. Bu senin için ne anlama geliyor?

Başkalarının iyi olma hali, kolektif bilinç size ne hissettirir?

Kendinizi mutlu hissetmeniz için sadece kendi kazanımlarınıza mı odaklanırsınız yoksa başkalarının kazanımları da mutlu olmanız için bir sebep midir?

Sizin için yalnızlık ve mutluluk arasında nasıl bir ilişki vardır?

7. Çevremizdeki insanların iyilik hali ile senin iyilik halin arasında fark var mı? (toplumsal anlamda iyi olma- iyiyi istemenin kişisel mutlulukla karşılaştırılması.)

8. Toplumsal iyiliği düşünerek yani iyiyi isteme amaç edinerek mutlu olunabilir mi?

Kant'ın "Öyle eyle ki yaptığın eylem genel bir ahlak yasası olabilsin" maksimi üzerine tartışma.

9. Mutluluğa ulaşmanın bir bedeli /emeği olmalı mı?

Emeksiz mutlu olduğunu diyen birinin nasıl mutlu olduğunu anlarsınız? Gerçek mutluluğu yaşayıp yaşamadığı nasıl anlaşılabilir? (mutluluğun bir oranı var mı?)

(duruma göre: insanın doğasında mutluluğa ulaşmak var mıdır?)

10. yaşamın amacı mutluluk olabilir mi? Başka nelerle ilişkilendirebiliriz?

Mutluluğu dünya ile ilişkilendirdiğinizi düşündüğünüzde varoluşunuzu nasıl değerlendirirsiniz? (İç dünyası ile somut dünyanın karşılaştırmasını sağlamak üzerine bir değerlendirme sorusu)

11. Bir insanın ilkeli olması ona nasıl bir kazanım sağlayabilir?

(toplumsal iyi olana odaklanma üzerine)

12. Şimdi mutluluk hissine kaç puan verirsin?

3.Hafta: Özgürlük

1. Özgürlük nedir? (nelerden beslenir- toplumsal olanla özgürlüğün bir ilişkisi olabilir mi?)
2. Şu anki yaşamında hissettiğin özgürlük değerini 0-10 arası puanlaman gerekirse kaç puan verirsin? Neden bu rakam?
3. Tek başına olursan özgürlüğün artar mı? Başkalarına ve kendine karşı sorumluluk ile özgürlük arasında bir bağ var mıdır? Nasıl bir bağ kurarsın?
4. Sorumluluklarınız sizin için ne anlam ifade ediyor? Özgürlük algınızda sorumlulukların ve ailenin (çevrenin) yeri nedir?
5. Eylemlerin sorumluluğunu alma gerekliliğiyle özgürlüğü nasıl ilişkilendirirsiniz? (ödev bilinci ile ilişkilendir)
6. Sorumluluklarımız azaldıkça daha mı özgür oluruz? Niçin?
(farklı perspektiflerden bakabilme ve ödev bilincini sorgulama üzerine değerlendirme)
7. Özgürlük bilincinin insana katacağı ödev ahlakı, sorumluluk gibi kazanımların tüm toplumu nasıl etkileyeceğini düşünürsünüz?(toplumsal uyum açısından)
Böyle bir istemi toplum sizce nasıl karşılar? Neden?
Böyle bir istemin bize artısını eksisini değerlendirir misiniz?
8. Özgürlük kavramının karşıtı ne olabilir?
9. En özgür olduğun anı paylaşır mısınız? (Bu anı anlamlı kılanın neler olduğunu düşünüyorsunuz?)
10. Bu özgürlük hissine kaç puan verirsin?
11. Sizce bu anın oluşmasında sizin dışınızdakilerin rolü var mı?
Yalnız olsaydın bu özgürlük hissine kaç puan verirdin?
Bu örneğindeki özgür olduğun an ile kazanımların oldu mu? Neyi fark etmeni sağladı?
Bu deneyiminin sorumluluk ile bir bağı var mı? Bu, ödev bilincini de kapsar mı?
12. Yaşantında hissettiğin özgürlük değerine şimdi kaç puan verirsin?

4.hafta: Felsefi Sağaltım

- Felsefi sağaltım uzmanı, felsefi sağaltım hakkında genel bir bilgi sunar.
- Sence görüşmelerimizden önceki sen ile şimdiki sen arasında ne farklar var?
- Bunun hayatına nasıl etki edebileceğini düşünüyorsun?
- Görüşme gerçekleştirmemiş olsaydık senin hayatında neyin eksik olacağını düşünürsün?
- Önceki sen ile şimdiki sen arasında bir fark oldu mu? Uzun vadede sanabilir şey kazandırdı mı bu görüşmeler?
- Görüşmeden kazanımlarının hayatını uzun vadede nasıl etkileyeceğini düşünüyorsun?
- Duygularına ilişkin ne olduğunu anlamakta zorluk çektiğin kavramlar var mıydı?

Kendinle ilgili bilmediğin bir farkındalık yaşadın mı?

Duygularına ilişkin edindiğin kazanımlarının hayat standartlarında bir iyileşmeye katkı sağlayabileceğini düşünüyor musun?

Danışmanlık oturumlarımızı, daha önce hiç bu hizmeti almamış birine nasıl tanımlarsınız?

Bu hizmetin yaygınlaştırılması gerektiğini düşünür müsünüz? Bunun toplumsal ilişkilere nasıl etki edeceğini öngörürsünüz?

Bu görüşmeleri daha önceki yıllarda gerçekleştirmiş olsaydınız şimdiki hayatınızla kıyasladığınızda nelerin değişmiş olabileceğini öngörürsünüz?

Sizce bu kazanımları sürdürmede zorluk yaşayabileceğiniz neler olabilir? Bunların üstesinden nasıl gelinebileceğini düşünüyorsunuz?

Danışmanlık süresince kullandığımız ahlak, mutluluk, özgürlük kavramlarına felsefi sağaltım görüşmesinde hangi kavramların ek olarak işlenmesinin iyi olacağını düşünüyorsunuz?

Prof. Dr. Şahin Filiz'in 'Felsefi Sağaltım Üzerine Geliştirdiği Sorular', aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır. Bu çalışmada felsefi sağaltımın uygulama kısmında aşağıdaki sorulardan faydalanılmıştır:

The following questions are asked to the person or persons who will be treated and the treatment is determined by developing a dialogue in line with their answers:

1. What is the purpose of our existence?
2. What is the meaning of our existence?
3. What kind of place do you think you have between the family, community and nation you are in?
4. Are there any goals or objectives you set in your life? Why?
5. What meaning do you get out of freedom? Is responsibility against freedom? Why?
6. What do you think it is "human dignity" and "the value of life"?
7. What is "being a person", "being human," "being alive"? What is the scope of the right to life? Do people have the same right to live with other creatures? Does bioethics describe dignity, right to life, or quality of life?
8. How should the life compatible with nature be? What is the impact of environmental problems at this point?
9. Is the right to life and the right to die opposite? What do we understand from euthanasia?
10. Is suicide or ending life contrary to the right to life? Why?
11. Is it human owner of the human body? Is there any right to make any kind of savings? Why?
12. When life dignity and right to life conflict, which one should we choose according to which measures? Or do we have to choose?

13. As Karl Jaspers puts it, is life a choice or a position to choose? Do we absolutely have to choose something in life? Is happiness, a choice, a decision making or feeling the freedom to make them?
14. What is gender, sexuality, male, female, gender discrimination, sexual violence? What do you understand? Why?
15. Is there a relationship of knowledge and faith? Is it knowing necessary to believe or believing is necessary to know? Why?
16. What do you think one expects from life? What balance should there be between his expectations and his life?
17. How should existential consistency and vital consistency be?
18. Are joy and happiness the same? Why?
19. What is happiness and unhappiness?

4.2. Görüşmeler:

Ayşe 1. Hafta:

Ayşe olarak kodladığımız 1. Danışana yönelttiğimiz kendi ahlak tanımını sorusuna “ahlak benim için insanın kendi değer yargılarını kendi birey olarak kendisine zarar vermemesiyle birlikte toplumsal olarak da herhangi bir kimseye zararının dokunmaması. Ve bir noktada kendi ahlaki değer yargıları içerisinde yaşamını sürdürmesidir” ifadeleriyle bir eylemin ahlaki değerini başka bir canlıya zarar verip vermemek ölçüğünde ele almıştır.

“Kendi ahlaki yargıları dediğin noktada başkalarına kötü davranmaması sınırı keskin mi? Yani kendi ihtiyaç halinde bir başkasına kötü davranamaz mı?” sorusuna “ihtiyaç halinde başkalarına sadece fiziksel olarak değil sözsözsel, duygusal olarak da yapılmasını da doğru bulmuyorum” diyerek bir önceki cevabına istinaden ifadelerinde anlamsal bir bütün ve tutarlılık olduğu gözlemlenmiştir. Bir başkasına zarar vermeme ifadesi, burada Kant’ın belirttiği minvalde ödev ahlakına uygun bir tutum sergilemiştir.

Ödevde uygun bir eylem ile ödevden dolayı yapılan bir eylem arasındaki fark üzerine yapılan felsefi sohbetten sonra:

Ayşe, Kendisini ne kadar ahlak temelli yaşadığı sorusunu 1 ile 100 puan arasında puanlaması istenmesi üzerine 80 puan verdikten sonra, felsefi sohbete devam ederek; Eylemlerini ve sözlerini belirttiği düşünceye uygun yaşantılamaya çalıştığını fakat insan olduğunun bilincinde olarak her zaman rasyonel kararlar alamadığının da bilincinde olduğunu, elinden geldiğince ödevde uygun yaşamaya çalıştığını, bir başkasının değer yargılarında oluşan bozulmanın o kişinin kendisiyle ilgili bir problem olduğunu belirtmiştir. Verdiği yanıtların Kant bağlamında

ödev bilincine ne kadar uygun bir birey olduğu, daha sonra değerlendirilecek olan kavramların bu bilinçle uygunluğunun değerlendirilmesi süreçle izlenecektir.

Yapılan felsefi sohbette, Kant'ın etik kuramını, ilkeli karar verme yaklaşımı olarak tanımlamanın mümkün olduğu üzerine konuşulmuştur. Bu bağlamda yapılan karar, faaliyet ve davranışların tercih edilmesinde bunların sonuçları değil, ilke ve kuralların doğruluğunun önemli olduğu üzerine paylaşımlarda bulunulmuştur.

Ayşe, Sizce iyi niyetli olmak ne demektir? Ve Sizce kötünün tanımı ne olabilir? sorularına Kopya çekmek örneğinden yola çıkarak cevap vermiştir. Kimse görmese de kopya çekmemenin iyi niyet olduğunu düşünüyorum. Bunun insanın hayatına zarardan çok öğreteceği şeyler vardır. Kazandırdıkları ve kaybettirdikleri üzerine sorulduğunda; bu doğrultuda açıklayacak olursam, doğru olmayan şeyleri de yapabileceğim fikrini oturttu. Ne kadar çok rasyonel eylemeye çalışsam da bir bakıma kendi çıkarımı gözettiğim durumlarda bunu ahlaki prensipleri de bir yana itip onu eyleyebileceğimi gördüm. Yaşamımı kendi erdemlerim doğrultusunda yaşamak istiyorum. Bunu yapmaya çalışıyorum. Ve bu süreç içerisinde kopya çekmek doğru değildi, çektim. Kendi düşündüğüm ilkelere çıkmış oldum.

Ayşe, Kendiniz dâhil insanların her zaman doğru olanı yapamayacaklarını bilmek size ne anlam ifade ediyor? Sorusuna: “bi durumun farkına varırsın ama üzerine düşünmezsin ya, tam olarak öyle oldu bu soru benim için” demiş ve

“herkesin rasyonel olarak eyleyemeyeceğine” vurgu yapmıştır. “ama yine de akılcı davranmalarını beklediğini” söylemiştir. “ben kendimden de rasyonel kararlar almayı beklerken bazen duygusal hareket ederim, karşıdakinden de mantık beklerim. Bu, yaşamın içerisinde beni yoran bir beklenti” diye devam etmiştir.

Bu rasyonel yaklaşımı nasıl belirleyebiliriz. Hangi dengede oturtmalıyız? Bu dengeyi niyet mi sonuç mu etkiler? Sorusuyla uzman kişide niyet ahlakının bilincini sorgulatmaya yöneltmiştir.

Ayşe, Toplumda insanların davranışlarının niyete mi sonuca mı odaklı olmasını isterdiniz?

Ayşe günlük yaşamından örnek vererek, süreç içerisinde kontrollü olmanın sonuçla ilişkisine vurgu yapmıştır. Hava durumuna bakarak şemsiyemi yanıma almamın davranışımın doğru olduğunu gösterir sözlerine Uzman:

“Sonuçla yüzleştireyorsun, sonuçta şemsiyeni almadın, ıslandın ve rahatsız oldun. Almak isteğinde bulundun ama bir sebepten alamadın. Yani niyetin almaktı. Peki bu alma niyetinde olup da senin dışında gelişen durumlardan dolayı niyetini gerçekleştiremediğinde kendine kırgınlığının sertliği 10 üzerinden kaç olur?”

“ben istedim, olmadı, islandım, olsun. 2 verirdim. Sertliğim, Sevdiğim insanların hayatlarını etkileyen kötü sonuçlanan eylemlerde ortaya çıkıyor. Sonuca odaklandığımda, neden doğru yapmadıklarını sorguluyorum.”

Ayşe’yi 7.soruya yönelterek: “Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma” Yaklaşımıyla felsefi sohbeti devam ettirme üzerine duruma özgü sorular sorulur.

Öyle eyle ki, insanlık, ister senin ister başka birinin kişiliğinde, evrensel olanı bulsun, yaptığın eylem yalnızca bir basit davranış olmasın.

Mottolarını kapsayacak nitelikte kendisinin verdiği örnekten yola çıkarak: “senin bir ayakkabı dükkanın var, hırsızlık oldu ve kişiyle yüzleştğinde gerçekten ona ihtiyacı olduğunu belirtti. Nasıl değerlendirirsin? Ne kadar yumuşak yaklaşabilirim?”

“biraz toplumsal yönüm de var bir yanım bireyci olsa da. O ayakkabıya ihtiyacı olması üzerine hırsızlık eylemi yine de benim nezdimde ahlaki bir zemine oturturmuyor. Tüm koşulları değerlendirdiğimde o ihtiyacı olan şeyi bir şekilde çalmadan elde edemiyorsa, yine de makul bir zeminde değil, pembe bir zemindedir ama doğru değildir.”

“O halde bunu diyebilir miyiz: “Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma.” Bu söylem seni ne kadar karşılıyor?”

“bu motto 10 üzerinden beni 9 karşılar. Bir puanı da insan olduğum için kırıyorum.”

Ayşe’yi 8. Soruya yönelterek, Toplumsal iradeyi düşünerek yaptığımız eylemlerin sonucuna mı niyetine mi bakmak gerekir? Bunu böyle düşünmenizın olası nedenleri hakkında konuşmak ister misiniz? “Bu iletişim örüntülerimizi niyetimiz mi sonucumuz mu belirleyecek?”

“doğruyu hangi zeminde kime göre oturtacağız tartışmalarının net bir cevabını bulamıyorum.”

“bir kitleye eğitim ile bu sorunu nasıl çözerdin?”

Konuşma sonrasında, “zarar vermemek” bilincini vermek isterdim ve evrensel kavramlar eklenebilir diyerek Kant’ın Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma.” Ve Öyle eyle ki, insanlık, ister senin ister başka birinin kişiliğinde, evrensel olanı bulsun, yaptığın eylem yalnızca bir basit davranış olmasın. düşüncelerini desteklemiştir.

Ayşe.10.soruda: Kant’ın kapıyı çalan çocuklu kadın örneğinde siz olsaydınız ne yapardınız? Bir insanın hayatını kurtarmak için yalan söyler misin?

Sizi rahatsız eden ve/veya güç olduğuna inandığınız bir durumun içine bile bile girdiğiniz oldu mu?

“bilemem, zarar görmemelerini isterim, ama nasıl bir karar veririm bilemem”, diyerek ilk bilgiyle örtüşen ahlak tanımıyla devam etmiş, kötü bir şey yapma kaygısıyla cevap veremediğini söylemiştir. Ahlaki kaygılarının olmasının ve toplumsal uyumuna ilişkin Kant

bağlamında ödev bilincini bilinçle yürütüyor olduğu görülen danışanımızın gayet insani kaygılar içerisinde olduğu görülmektedir.

Ayşe, son olarak Kendisini ne kadar ahlak temelli yaşadığı sorusunu 1 ile 100 puan arasında puanlaması istenmesi üzerine 50 puan vererek 80 den düşmüş olması yaşadığı kaygıların ahlaki tutumlarını gözden geçirmesi üzerine yeni bir değerlendirmeye tabi tutacağını göstermektedir. Bu da amacımıza uygun olarak bireyin yaşam içerisindeki duruşunu, benlik algısını daha nitelikli kılmasına zemin hazırlamış olduğunu işaret etmektedir.

Ayşe: 2.hafta, Mutluluk

Ayşe, geçen hafta konuşulanlar üzerine düşünmüş ve bazı sorgulamalara giderek bu sonuca varmıştır:

“bazı kalıpların olması gerektiği, insanları düzene koyacak bazı ilkelerin olmasıyla daha sağlıklı bir yaşam tarzı sürmelerine yardımcı olacak kalıpların olması gerektiği” ifadeleriyle Kant’ın ahlak anlayışına yaptığımız vurgulamalara yakın sonuçlar çıkarmıştır.

“burada konuşulandıktan sonra okulda açık kaynak olduğu halde kopya gibi düşünerek hiç bakmak istemediğimi anladım. Karşı tarafın biliyor olmasının benim için önem taşıdığını ama kendi iç dünyamda da bunu kimse bilmesede uygulamam gerektiği üzerine düşündüm” ifadeleriyle Kant’ın İlimizdeki ödev inancına yakın düşünceler zihninde belirmiştir.

Toplumsal olarak iyiyi isteme sorusu ve eczane örneğiyle yapılan felsefi sohbette:

“toplumsal iyiyi sağlama bağlamında acil olarak camı kırmak-çalma- meşru kılınamaz elbette. Ne kadar da niyete vurgu yapsak, eylemin sonucu da önemlidir” demiştir. Kant’ın sınır çizme bağlamında devam edilen tartışmada,

Toplumsal olarak sınır nasıl belirlenmeli? O halde Bazı sınırların koyu çizilmesi nasıl sağlanacak? Kendi sınırlarımızı neye göre belirleyeceğiz? Sorusuna,

“karşı tarafın da rızası önemlidir. Toplumsal iyiyi bozmuyor olmak beni 10 üzerinden 9 kaygılandırır. Eğer bir kere yaparsam ondan sonraki eylemlerim, bir şekilde temellendireceğim nedenler üzerinden yapmaya devam ederim. Mesela yere çöp atmak gibi görünürde basit olumsuz bir eylemi kendimce niyetimi bir şekilde temellendirerek yapabilirim, sonu gelmez”.

Yanıtıyla ödev bilincini ön planda tuttuğu, bu yasadaki hareketle çatışmaya düşmemek için niyete de atıfta bulunarak eylemin sonucunun önemine değinirken toplumsal bir yasanın olmasının genelin menfaatini koruduğunu, düzenin tutarlılığının kendi menfaatlerinden önce geldiğinin altını çizdiği görülen danışanımızın Kant bağlamında evrensel ahlak yasasına uygun düşen davranımlar ön plana çıkmaktadır.

1. Mutluluk ile ilgili ne düşünüyorsun?

“iç mutluluğumun psikolojimden geçtiğinin, psikolojimin de dış dünyaya bağlı olduğunun farkındayım. Ne kadar daha çok bir duruma odaklansam da mutluluğumda, kafamın içi çok rahat olmadığınad iyi olmadığımda sağlıklı bir halde olmadığımda o an mutlu hissetmiyorum. Çok maddeci bir insan değilim diyemem, bana her hangi bir nesne de mutluluk kaynağı olabilir. çok yakın bir arkadaşımın bana getireceği bir mutluluk ile ilgilenmiyorum. Kendim, kendi mutluluğumu sağlamaya çalışıyorum, dışardan herhangi bir kaynağa bağlı olmadan. Ben bu hayatta kendime mutluluğu sağlayabilirim. Eğer bunu sağlayamazsam yaşamda varolmamın nedenlerinden biri ne o zaman? Kendi varoluşumda kendime mutluluğu sağlayabilmeliyim”. Diyerek toplumsal bağların önemi üzerine farkındalığının yüksek olduğu ve bu minvalde değerlendirmelerde bulunduğu tutarlılığı dikkat çekmektedir.

2. Mutluluk nedir?

Huzurlu olmak, kaygısız olmak, seni rahatsız edecek bir kaygı, anksiyete durumları gibi geçim, gelecek kaygısı gibi başarılı olma kaygısı gibi kaygılardan sanırım hayatta bunlardan arınmış bir şekilde yaşayabileceğimizi düşünmüyorum. Sonuçta yaşıyoruz ve sürekli bir şeyler eyliyoruz. Eyledikçe başarılı olmak istiyoruz ve bunun yaratacağı bir kaygı olabilir. Ama bu seni dibe çeken bir kaygı olmaktan ziyade başarıya götüren bir şey olmalı.

Mutluluğu kaygıdan uzak bir durum olarak tanımladım, rahatsız edici kaygıdan. Bu çerçevede dolanırken her kaygının mutsuzluk yaratmayacağını düşünüyorum; en azından bende olan bu, bir şey yaratma, üretme çabasındayken içimde oluşan kaygı tam anlamıyla bir mutsuzluk durumu değil benim için. Beni dibe çeken, düşüren, durduran; gelecek kaygısı, ne yapacağım endişesi, sosyal sorunlarım, benlik sorunlarım bende mutluluk durumunu düşürüyor, çoğu zaman mutsuzluk yaratıyor”. Yanıtında görülen devamlı bir mutluluk halinin imkânsızlığı, üretime yönelik motivasyonun varoluşsal bir kaygı uyandırdığını, diğer kaygıların toplumun bir parçası olmanın verdiği insani durumlar olduğu bilincinde olduğunu belirtmesi danışanımızda anlamlı tutarlı bütünün parçası olarak görülüyor.

3. Mutluluğa ulaşmaya giderken ki yolda bir miktar kaygının olması, bu süreç mutluluğun olmadığı bir süreç mi? Kaygı ile mutsuzluğun olduğu bir süreç mi?

Mutluluk hissetmenin oranını azaltır ancak bir şeyler yapma sürecinde kaygı, mutluluktan bir şey götürmez. Baskılı bir kaygı değilse, mutlu olunur” ifadelerinden sonra yapılan tartışma üzerine biraz düşünüp, çıkarsamalarda bulunmuştur.

“Mutluluğun erişilmesi gereken bir şey olduğunu düşünüyordum, bir çaba gerektiren durum, ilerleyen dakikalarda ise aslında buna gerek olmadığını fark ettim, hali hazırda hiçbir şey yapmadan da, bir şey için uğraş vermeden de mutlu olabilir insan; mutluluk oradadır, örneğin; çok iyi maddi-manevi koşullar, iyi bir yaşam, başarılı bir kariyer, sağlıklı bir beden-zihin

durumudur ve sen bunlardan birkaçına çaba göstermeden sahipsindir ve mutlusundur; ancak sahip olamamak da bir mutsuzluk sebebi olmayabilir fakat ben mutluluk için bir çaba istiyordum, ulaşılması kolay olmayan bir şey gibi geldiği için. Aslında şu anda bakınca ve düşününce de fark ediyorum ki onu ulaşılması zor bir yere koyan, dağın zirvesine koyan benim; orada olmak zorunda değil, yanı başımda olan şeylerden de hoşnut olmasını bildikten sonra onu bir mutluluk olarak görebilirim. Her mutluluk bir diğer mutluluk kadar dolu ve doygunluk verici olmayabilir ancak o az olan da bir mutluluk hali sonuçta. Mutluluk durumu iki iken de bir mutluluk var, sekiz, dokuz, on olması için uğraşmam gerekebilir; uğraşırım da, istediğim yolda uğraşmak beni korkutmaz aksine süreç bana zevk verir ki aslında o süreçte benim için bir mutluluk hali; çünkü bir iş peşinde olmak, üretim içinde olmak beni duygusal açıdan tatmin eden, mutlu kılan bir hal” sözleriyle sağlıklı düşünmeye yöneldiğini göstermiştir. Ayrıca bu yanıtıyla yaşadığı insani kaygıları üst bilişsel değerlendirerek kendisi için olumsuz motivasyon olabilecek durumlara görüşmemizle birlikte daha kontrollü yaklaşabilecek kazanımı elde ettiği görülmektedir.

4. Hayatına genel olarak baktığında mutluluğuna 10 üzerinden kaç puan verirdin? Sorusuna 6 demiştir. Görüşme sonrası bir kez daha sorularak durum değerlendirmesi yapılacaktır.
5. İki gün önce ne yaptığını hatırlıyor musun? Sorusunu anlatarak cevaplamıştır.
6. Zihninden iki gün önceyi geçirdin, o günü, bu soruyu o gün sorsaydım kaç verirdin? Sorusuna 4 demiştir.
7. Dün ne yaptığını hatırlıyor musun? Sorusunu cevaplamıştır. Kaç puan verirdin sorusuna 2 demiştir. Ama bugün 6 veriyorum demiştir.
8. 2 olduğunda da mutlu muydun? Sorusuna “2 olduğumda mutlu olmam, 4 olduğumda enerjim düşüktür” diyerek mutluluk kavramının ne olmadığı konusunda tartışmalar gidilmiş, kavram analizi yapılmıştır.

Belirli puanlamalardan sonra yapılan konuşma üzerine, İnsanın kendisini mutlu kılacak hazların peşinden koşarak etik bir yaşam kurabileceği önermesine kuşkulu yaklaşmış, uzun süreli hazlarla etik bir yaşamın kurulabileceğini ifade etmiştir.

9. Toplum mutluluk kavramı için ne diyebilir?

“Herkesin mutluluk değerlendirmesi farklıdır. Bir insan ne kadar bilinçliyse farkındalık kazanmışsa mutluluğu yakalaması o kadar zordur. Sadece varım diye, hayattayım diye mutlu olmak zorunda olan bir düşünceye katılmıyorum. Biri sağlıklıyım nefes alıyorum diyerek kendini mutlu olarak nitelendirir. Bu bir etmen olabilir sadece” ifadelerinden sonra mutluluk kavramının stabil, elde kazanılan, tutulabilecek bir şey olmadığını, bir yolda olma arzusu

olduğunu bildirmiştir. Kant felsefesinden yararlanılarak devam edilen sohbette iç dünyasıyla çelişmediği, bağlamdan kopmadığı izlenimi edinilen danışanın fikirleri değerlendirilmeye devam edilmiştir.

“Mutluluğun yaşam boyu süren bir şey olduğunu düşünmüyorum, insanın her an sürekli mutlu olması nedense bana olanaklı gelmiyor. İnsanlarla etkileşim halinde bir yaşamın, sürekli halinin mutluluk olabileceğini düşünmüyorum. Ancak yaşama karşı tutumu sürekli mutlu olma halinde olan birileri için belki de gerçekten her şey onun için bir mutluluk hali olabilir, her şeyin sonucu ve etkileşimi onu kendi içinde mutluluğa dönüştürme eylemi içinde olabilir ki bu da ne kadar sağlıklı olabilir bilemiyorum, çünkü yorucu geliyor. Sürekli mutlu kalma çabası içinde olmak, sürekli kendini buna zorlamak gibi ama insanın mutsuzluğu da insan için önemli bir duygudurum hali. Mutsuzluk dönüştürür, değiştirir, geliştirir” demiştir.

İfadeleri üzerine dünyayla ilişkisinde mutluluğu tanımlama yorumunu: “Dünyanın mutlu bir yer olduğunu düşünmüyorum aksine kaotik bir havası olduğunu düşünüyorum ve bu kaotik havanın içinde herkesin (genel olarak çoğunluğun) kendi mutlu olma yollarının arayışında olduğu bir yaşam sürdüğünü düşünüyorum. Çünkü yaşama geliyoruz ve bir şekilde (sağlıklı insanın) yaşamda kalma mücadelesini güdusel ve dürtüsel ilk ilke olduğunu düşünüyorum; eğer olmasaydı kriz anlarında beynin ilk eyleminin savaş ya da kaç tepkisi olmazdı bence” şeklinde açıklamıştır.

“insanlarla iletişimde olmak mutsuzluğu artırabilir. etkileşimden sıyrılmak, dünyadan elini ayağını çekmekle mutsuzluktan kurtulunur. Bu da mümkün değildir.

Diyen danışanımızın mutluluk arayışında insanlardan bağımsız bir değerlendirmesi olmamıştır. Kendisini insanlardan ayıramayacak kadar toplumun bir parçası gören, tanımlamalarını bu doğrultuda yapan Ayşe, çalışma konumuzun sağlıklı düşünce yapısı olandan kopmayıp, salt mutluluk arayışında da olmamıştır.

“dünyada insanlar için mutsuzluk vardır. 10 üzerinden 8 dünyada insanlar için mutluluk vardır. 10 üzerinden 6” değerlendirmelerinde de olduğu gibi objektif ve sağlıklı yaklaşımında mutsuzluğa mutluluktan 2 puan daha fazla vererek bu gerçekten kaçmadığını göstermiştir.

10. Mutluluğa ulaşmanın bir bedel mi olmalı?

Hiçbir şey yapmayan insan da kendini mutlu tanımlamasını eleştirerek bedel ödeyerek ya da emek vererek ulaşılabileceğini ifade etmiş fakat ‘ulaşma’nın mümkün olmadığı konusundaki Kant temelli tartışmamızda bu fikrini bir kez daha değerlendirmiştir.

“Kimsenin benim mutluluğum için bir şey yapmasını istemiyorum, benim kendim uğraşıp o mutluluğa sahip olmam gerekir hâlbuki neden böyle yaşamak zorundayım ki? Neden etrafımda

beni seven, bana değer veren insanların benim için bir şey yapmalarına izin vermiyorum ki? Hak etmiyorum gibi düşünüyorum bir yerde, bunu da biliyorum ancak hak etmeyecek kadar da kötü biri olduğumu düşünmüyorum açıkçası düşünmekten de öte bunu biliyorum. Kırmam ya da yumuşatmam gereken duvarlar var, onları yumuşatmak bana zarar vermez aksine daha iyi şekil almamı sağlayabilir. Mutluluk yanı başımda olabilir ona ulaşmak için uğraşmam gerekmeyen zamanlarda onu tutmaktan, onu almaktan korkmamalıyım kendime bu izni vermeliyim; birinin bana, benim için, beni mutlu edecek bir şey yapmasından rahatsız olmamalı ve onun uzattığı mutluluğu kabul etmeliyim”, Yanıtıyla değerlendirmeye tabi tuttuğumuz konuda ahlaki değerlerinin sertliğinin farkına varan ve bu duvarları yumuşatmanın, toplumsal olana, insanlarla olan bağına ve kendisine yarar sağlayacağı bilinci geliştirdiği görülen danışmanımız daha önceki yanıtlarında belirttiği kaygı seviyesinin kontrolünün kendisini daha tutarlı ve mutlu edeceği beyanına uygun bir farkındalık geliştirmiştir. Nitekim kimsenin benim mutluluğum için bir şey yapmasını istemiyorum, benim kendim uğraşıp o mutluluğa sahip olmam gerekir beyanındaki sert duruşun zaman zaman insan hayatında kırılmalara sebebiyet verebileceği aşikârdır. May'e göre yaşadığımız uyma (conformity) çağında cesaretin ölçütü, kişinin kendi inanç ve doğrularıyla ayakta durabilme kapasitesidir. Bu ayakta duruş inatçı, isyankâr ya da intikamcı bir biçimde gerçekleşmemelidir.

Danışmanın, “mutsuzluk kavramını ısrarla kullanmayın. En başlardaki konuşmamızda kendine 2 puan vermekle mutlu olma oranını nasıl değerlendirirsin?” sorusuna,

“0 noktası benim için çöktüğüm yer olur. Mutsuzluk olur. Onun üstünü mutluluğa dâhil edebiliriz” demiştir.

Danışmanın, “seni 0 noktasında ne motive eder?” sorusuna,

“sadece ben kendi kendimi ayağa kaldırabilirim diyorum. Modumu yükseltmeye çalışıyorum” demiştir.

Danışmanın “Verdiğin emeğin bir götürüsü oluyor mu?” sorusuna,

“üretken olduğumda mutlu, yapmak istediklerimi yapamayınca mutsuz olurum” demiş ve

Bir örnek verebilir misin sorusuna istediği bilgisayarı almak için bir işe girdiğini, emek verdiğini ve aldığını söylemiştir.

“Mutsuzluk için bir örnek verir misin?” Sorusuna yakın arkadaşının onu bencil olarak nitelmesini anlatmıştır. “bireysel olmanın bazılarınca böyle algılandığını” ifade etmiştir.

En son ne zaman mutlu olduğum sorulduğunda da bir yanıt bulmakta zorlandım, anımsayamıyorum ancak mutsuz olduğum zamanı net anımsıyorum; sanırım beynimin kodlanmış ya da koşullanmış bir hali bu.

Danışman, “insanlarla iletişim halinde olmak bizi mutsuz edebilir, dediğinde burada ilişkini kesmedin, irdeledin, bireysellikle ilgili atfın bencillikle ilgili atfa döndüğünü değerlendirdin. Peki mutluluktan feragat etme sebebini iki kelimeyle nasıl yorumlarsın?” Sorusuna yakınınımın böyle düşünmesine şaşırđım, diyerek o an yaşadığı duyguyu tanımlamıştır.

“Toplumsal iyi ne olabilir ki mutluluğu sağlayabilsin herkes için? Her iyi durum bizi mutlu eder mi ki ya da ortada iyi olan bir şey var diye mutluluk da onunla bir olmak zorunda mı ki? Yaşamımızda her zaman iyi olan şeyler bizi mutlu eder mi? Bilemiyorum” demiştir.

Bu yaklaşımıyla çalışmamız üzerinde değerlendirmelerde bulunup mutluluk kavramını daha geniş bir perspektiften değerlendirmesine yardımcı olunmuştur.

Ayşe, 3.hafta Özgürlük:

Danışanımıza geçen haftanın bir değerlendirmesi sorulduğunda;

“Geçen haftayı buradan çıkınca not tutarak değerlendirdim. Mutluluğu bir çaba ve uğraşla bağlantı kurarak tanımlamıştır. Kendimde de böyle ilişkilendirmiştim. Oysa ki gördüm ki bir başkasının katkısı ve etkisi olduğunu düşünmenin daha sağlıklı olduğunu fark ettim. Benim bireysel çabalarım üzerinden mutluluğu düşünürken toplum temelli ele aldığımızda başkaları olmadan bu kavramı değerlendiremeyeceğimi anladım. Onlara da bir alan tanıdım. Böylelikle mutluluğun daha anlam kazanabileceği üzerine bir fikir yürüttüm” ifadeleriyle felsefi sağaltım uygulaması paralelinde düşünme ve eleştiri bağlamında fikirlerin oluştuğu görülmüştür.

Danışmanın Özgürlük üzerine soruları aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

1. Özgürlükle ilgili ne düşünüyorsun?

Ayşe: “Bu kavram üzerine çok kere düşündüğüm bir problemdir. Bana müdahale edilmesini sevmem. Bu, benim için çok önemlidir”.

2. Kendi özgürlüğüne 1 ile 10 arasında kaç verirsin?

Ayşe, “7 veririm”.

3. Özgürlüğün tanımıyla başlayalım. Özgürlük nedir?

Ayşe, “Bulduğum eylemlerim, söylediğim şeyler bağlamında tamamen kendi başına, herhangi bir otorite ya da güç olmaksızın bağımsız olmak demek özgürlük demektir. Tek başıma hareket edebilmek özgürlüktür”.

Danışanımızın özgürlük tanımında kendisini merkeze alıp bir diğeriyle olan bağına değinmeden yorumlaması dikkat çekmiştir. Konu ayrıntılarına girdiğimizde toplumla ilişkilendirip ilişkilendirmeyeceği görülecektir.

4. Gerçekten tek başına olsan özgürlüğün artar mı?

Ayşe, “Bir başkasına zarar vermek söz konusu olmadığı için artmaz”.

Konu detaylarında bir başkasını sorumuz üzerine dahil etmiş olması daha detaylı incelemeye fırsat tanımaktadır.

5. Özgürlüğün başkalarına karşı sorumluluk ve sorumsuzluk ile ilişkisi nedir? eylemlerin sorumluluğunu almak gerekliliğiyle nasıl ilişkilendirirsiniz?

Ayşe, “Özgürlük sorumsuzluk getirmez. Toplum içinde yaşıyorsak, başkalarının yaşamlarını ihlal etmemek gerekir”.

Danışmanın “Sorumluluk arttıkça daha mı özgür oluruz?, Özgürlük arttıkça daha mı sorumluluk sahibi oluruz? Farklı perspektiflerden bakmayı deniyoruz. Bu çıkarıma ne dersin” diye sorduğunda “Evet. Doğru” ifadeleriyle başkalarının yaşamlarını ihlal etmeme konusunda sonradan fikir beyan etmesi, bir diğere karşı sorumluluklarının da bilincinde olduğunu, özgürlüğünün eksenini yine bu doğrultuda tanımladığı görülmektedir.

Danışanımıza sorumluluklarının ve özgürlük algısının diğer insanlardan farklılaştığı noktaları sorduğumuzda hemen hemen aynı şeyler demesi üzerine “Kendi özgün fikirlerinizi ifade etmezseniz, kendi varlığınızı dinlemezseniz kendinize ihanet etmiş olacaksınız. Bütüne katkıda bulunmadığınız için ihanetiniz toplumumuza da karışacak” (May, 2012:41) paylaşımını yaptığımız danışan “bu kavramları ne kadar bilinçle ve sorumlulukla yaşarsak kendimize ve topluma karşı ödevimizi bir nebze yerinme getirmiş oluruz” bildiriminde bulunmuştur. Bu sorumluluk ve bilincin beslediği özgürlük algısını daha detaylı incelemeye çalıştık.

6. Özgürlük neyden beslenir?

Ayşe, “Özgürlük, kısıtlayıcılıktan beslenir. Bilinçli ve iradeli eylemek ve sonuçlarına katlanmak özgür bir davranış olur. Aynı zamanda cesaretle de ilişkilidir. Birey, tutucu ve baskıcı bir ortamda yetişmişse, özgür olmakta daha çekingen davranır. Mesela küçükken ödevini bile tek başına yapmışsa, tek başına yapma bilinci sorumluluğunu artırır ve özgürlüğü de artar”.

Danışmanın “Ödev bilinci arttıkça özgürlük bilinci artar mı?” sorusuna “Evet artar” ifadesiyle bireysel odaklı yaklaşımını pekiştirmiş, bilinçli olmayla özgür olmayı aynı perspektiften değerlendirmiştir.

7. Özgürlük her zaman yalın olarak kabul edilmesi, arkasından koşulması gereken bir olgu mu?

Ayşe, “Öyle olmak zorunda değil. Mesela bir filmde, köle bir toplum özgür bir yaşamın nasıl olduğunu bilmediği için Kraliçeye gidip, tekrar himayesi altına girmek istediklerini söylemiş, özgür olmaya cesaret edememişlerdi. Sorumluluk almak, bir tercihtir.”

Aynı doğrultuda yanıtlarını sürdürdüğü görülmektedir.

8. Özgür olmak bize ne katar? Bizden ne götürür?

Ayşe, “Yaşama gerçek anlamda katılmak özgür olmayı gerektirir. Varoluşumuzu anlamlı kılmak istiyorsak cesaret edip özgür olmalıyız” demiş, kendisinden bir şey götürüp götürmediği hususunda fikir beyan etmemiştir.

9. Özgür olma bilincinin insana katacağı ödev ahlakı, sorumluluk gibi kazanımların tüm toplumu nasıl etkileyeceğini düşünüyorsun?

Ayşe, “Sosyopolitik açıdan bir çok şeye toplum içinde katkı sağlar. Eğitime, bilime, sosyal yaşantıya çok fazla katkısı olur. Liyakatsizlik azalır. O yapıyor ben de yapayım zihniyetinden sıyrılırız. Toplumun yaşam kalitesinin artacağını düşünüyorum. Din ve ekonomi bağlamında fazlaca baskılanan biri, bu çizgiyi kurmalı, farkına varmadan yaşamamalı. Baskılanmış, örselenmiş hayatı kendi tercihiyse eğer, bilinçli bir şekilde iradesiyle özgür olmak istemiyorsa olmasın”, yanıtıyla ahlaki bir kurama yakın tutuma sahip olduğunu gösterirken özgürlük kadar onu tercih etmenin de önemli olduğunu ifade etmiştir.

Yapılan felsefi sohbette, Ödev bilincinin, başkalarına karşı sorumluluk almak ile de ilgili olduğunu ve böylesi bilinçli bir toplumun her açıdan yararlı olacağını ifade etmiştir.

10. Özgürlük kavramının karşıtı ne olabilir?

Ayşe, “Tam olarak karşılamasa da zincirleyici bir otorite”.

11. Ailenizin özgürlük algınızdaki yeri nedir?

Ayşe, “Korumacılıktan kaynaklı daha kısıtlayıcı bir anlayışları var”.

12. En özgür olduğun an?

Danışan özgür olduğunu hissettiği bir anısını anlattıktan sonra, dünya ile ilişkiselliği bağlamında özgürlük ve ödev ahlakı üzerinden belli tartışmalar yapılmıştır ve örnek üzerinden Danışmanın “kaç kişiydiniz? Birlikteyken özgürlük hissine kaç verirdin? Yalnız olsaydın özgürlük hissine kaç verirdin?” sorularını sormuştur.

13. Sorumluluğu bu örnekteki yaşantının neresine dahil edersin? Bu, ödev bilincini de kapsar mı?

Ayşe, “Sorumluluk yaşamda önemlidir, yaşamda olmalıdır. Sorumluluk almanın stresli hissettirdiği zamanlar olur. o görevi yapmaya yönelik bir engelleme yaşatabilir”.

Danışan en özgür hissettiği an’ı anlatırken arkadaşlarının yanında olmasıyla verdiği özgürlük hissine puanı 8 iken yalnız olmuş olsaydı vereceği puanın 10 olduğunu belirtmiştir. Neden olarak arkadaşlarının sorumluluğunu almış olmasının özgürlük hissini düşürdüğünü belirtmiştir.

Bu sorumluluğu nasıl tanımlarız diye sorduğumuzda; “benim daha bilinçli olarak davranmam gerekiyordu. Bunun bilinçli bir yaklaşım olduğunu düşünmek ödev bilincini de kapsıyor” sözleriyle Kant’ın sorumluluk ve özgürlük ilişkisine yakın bir tutum sergilemiştir.

Şimdi kendi özgürlük hissine kaç puan verirsin diye sorduğumuzda 6 puan vermiştir. Bu örneğindeki özgürlüğün ile ne kazandın sorusuna “kendime güvendim, yaşamın içine girdim, yaşama dahil oldum” yanıtlarını vermiştir. İlk yanıtlarında olduğu gibi birey eksenli özgürlük algısının derinlerine indikçe toplumsal olandan kopulamayacağı ve bir diğerine olan sorumluluklarımız itibarıyla 7 puan verdiği özgürlük algısı değerlendirme sonrası toplumsal bir varlık olduğumuz bilgisinin daha bilinçli tezahürünün farkındalığıyla 6 puana düşmesi, kendisini en özgür hissettiği an’da ki örneğinde sorumluluk algısını tekrar değerlendirdiğinde kendisini göstermiştir.

14. Görüşmeye gelirken ki sen ile şimdiki sen arasında bir fark var mı?

“İnsanlara ne kadar özgürlüğü öğretebileceğimizi düşündüm. Onların tercihlerini nasıl yapacaklarını, bilinçli olmalarıyla ilgili neler yapılabileceği üzerine düşündüm. İyi ya da kötü bir değişim olması çok önemlidir”. Danışan bu felsefi sohbetten sonra “kendisinde yeni pencerelerin açıldığını, zihinsel açılım yaşadığını” ifade etmiştir.

Danışan ile bir süre felsefi sohbet yapıldıktan sonra;

“Nietzsche, “Haz kendi sonsuzluğunu ister,” diyor. Özgürlük de öyle. Özgür olmanın ne olduğunu bilen biri için özgürlük, bence, en büyük hazzardan biri ve bu haz kendi tekrarını ve sonsuzluğunu ister. Özgürlük, eylemlerinin sorumluluğunu alabilmektir bu yüzden aslında özgürlüğün ilişik olduğu bir şey varsa cesarettir benim için. Yalnızca cesaret edebilenler özgürce yaşam için eylemde bulunabilirler. Özgürlüğün ilkece bir sınırsızlığını görüyorum ancak pratikte böyle olmadığını, olamadığını ve olamayacağını da düşünüyorum. Tek değiliz, doğa yaşamında değiliz; benden başkaları da var ve ben onlar içinde eylim, onlarla birlikte hareket ediyorum. Bu hareket edişte beni sınırlayan çok şey var aynı zamanda bu sınırların beni özgürleştirdiği noktalar da olduğunu düşünüyorum çünkü benden başkaları da bu sınırlarla yaşıyor ve onların uyduğu o sınırlar benim özgürlük alanımı da bir noktada sağlıyor. Tabii ki onlar kendi sınırları içinde yaşamayı becerebiliyorlarsa ki kendimin de bunu ne kadar başarabildiği bir muamma olabilir” diyerek kendi durumunu da kapsayacak bir sorgulama yapmıştır. Sonra devam ederek,

“Özgürüm diyebilmenin birçok kriteri olduğunu düşünüyorum; sosyal, bireysel, ekonomik, psikolojik. Düşünebildiğim tüm bu kriterler içinde kendimi seans esnasında, özgür bir insan olmamın değerlendirmesini, yedi ya da sekiz puan ile yapmıştım. Ancak düşündüğüm süreç boyunca kendimi altı noktasından değerlendirmemin daha doğru ve objektif bir tutum olacağı sonucuna vardım; aslında sosyal olarak özgürlüğümü özellikle kısıtlayan, beni baskılayan bir şey yok ancak kendi kendime, özgürlüğüme bu kadar da düşkünken, kendimi sınırladığım birçok şey var. Söyleyimle eylemimin aslında uyuşmadığını fark ettim, bu ise kendime karşı

objektif bir tutumda olmadığım anlamına geliyordu; bu seansın bana etkisi kendime aslında özgürlük konusunda açıkça dürüst olmadığımı düşündürdü, “çok özgürüm” diyebilmek beni duygusal açıdan çok daha iyi hissettiriyordu ancak ne yazık ki en başta kendime uyguladığım baskı ile bu pek de öyle değil. Sonrasında ekonomik olarak bir noktada bağıllığım geliyor ki bu yine benim için bir noktada göz ardı edilebilir bir durum, şu an için ancak mental olarak uyguladığım bu tutum pek de göz ardı edilmemesi gereken bir şeymiş sanırım çünkü baskının ne olduğunu fark etmem onun iplerini çözmek için ilk adımdı benim için”, ifadeleriyle, kendisini objektif, yargısız değerlendirme eğiliminde olan danışanın özgürlük puanını düşürmesi, söylemiyle eyleminin uyuşmadığını farketmesi yaşam standartlarını belirlerken daha tutarlı bir duruş sergileyeceği izlenimi uyandırmıştır. Özgürlüğüne bu kadar düşkünken kendisini sınırladığı durumların farkına varması çalışmamızda verimli sonuçlar aldığımızın bir göstergesi olmuştur.

Ayşe 4.hafta, Felsefi Sağaltım:

“Geçmiş üç seans benim açımdan fazlasıyla etkili oldu ve kendimi kendime karşı fazlasıyla açık bulduğum anlar oldu. Bu anlar bana hem mental açıdan hem de duygusal açıdan rahatsız edici bir biçimde dokunmuş olduğu gibi hoşnut edici bir biçimde de dokundu” ifadeleriyle geçen haftanın değerlendirmesini sunan danışanımıza sorduğumuz kazanımının ne olduğu sorusuna;

“Ahlak ve etik ile seansa başlamak gayet yerinde bir durumdu benim için çünkü günlük olarak kendimle veya iletişimde olduğum kişilerle alakalı, karşıma çıkan durumlarla alakalı sıklıkla kafamı meşgul eden bir konu. Bu konu da insan önce kendini tanımalı diye düşünüyorum ve ilk seansın benim üzerimdeki etkisi, kendimi ahlaki olarak değerlendirme aşamasında daha açık ve tutarlı bir sonuç aramaya itti. Ahlaki olduğunu düşündüğüm bazı eylemlerimin daha çok tabusal nedenler ve psikolojik nedenlerle bağlı olduğunu gördüm” ifadeleriyle ilk hafta kazanımının ahlaki olarak gördüğü tutumlarının çalışmamız zeminine oturmadığı farkındalığı edinen ve daha sonra bunu nedenselleştirebilen danışanımız ahlak kavramını daha bilinçli değerlendirip geribildirimde bulunmuştur. Burada metabilşsel olarak düşündüğünü, yorumladığını, bildiğini tekrar değerlendirip üstbilişsel bir açıdan kazanım sağladığı görülmektedir.

Ayşe, “ İkinci seans, mutluluk seansı beni en çok etkileyen seans oldu, çünkü spesifik olarak duygusal bir noktaydı benim için. Aslında bakınca felsefi sağaltımın en etkili olduğu seans olmuş bende. Uzun vadede yaşamımı dönüştürdüğü yerden, olumlu bir biçimde, benim daha sağlıklı bir “kendi” tutumum olmasına neden oldu. Bu, bu seansların amaçlarından biriydi

sanırım” demiş ve açıklamalarına heyecanlı bir şekilde devam etmiştir. “Yaşamıma etki ettiği bu olumlu yön ile birlikte bu alanın aslında daha da yaygınlaşması gerektiğini düşünüyorum, insan çok katmanlı bir canlı ve bu katmanları çözümleyebilmek profesyonel alanların (psikoloji gibi) tek başına yeterli olabildiğini düşünmüyorum; felsefenin insana yeni bir yol yaratmada, yol göstermede ve yol bulmada yardımcı olabilecek büyük bir yeri var benim açımdan. Bu yüzden felsefi sağaltım alanının daha da gelişmiş bir alan olması, yaygınlaşmış ve bilinmiş bir alan olmasını isterim. Bu sağaltım seanslarının daha ulaşılabilir olması da önem taşıyor. Okullarda psikolojik-rehber danışmanların olduğu gibi her okula da bir felsefi danışman bulunması gerekiyor, psikolojik-rehber danışmanlarının yetersiz olduğunu düşünüyorum. Düşünsel sorunların yaşamda yarattığı problemlere karşılık olarak okullardaki danışmanların yetersiz kaldığını ve bu yüzden de çocuklar için yeterli ve gerekli çözümlere ulaşamadığını düşünüyorum. Felsefi sağaltım bu bağlamda, danışan için bir çözüm önerisi sunmuş olacağı gibi de kişiler için, zihinsel durumları için, düşünme kabiliyetinin değişim ve gelişimi için aktif ve önemli bir hale gelir. Özellikle küçük yaştaki çocuklara bir noktada, faydalı biçimde, düşünmenin ne olduğunu, nasıl bir şey olduğunu ve ne gibi etkileri olabileceğini göstermek önce bireysel sonrasında da toplumsal bir kazanım olarak geri döneceğini düşünüyorum. Yaşamdaki gündelik sorunların dışında, böyle düşünsel sorunların da olabildiğini ve bu sorunların yine düşünmekle çözümlenebilecek olduğunu göstermenin yeri felsefeden başka bir yer değil benim açımdan. O yüzden de felsefi olan bu sorunların çözümlerini arama yolu da yine felsefenin profesyonel alanı içinde kalmalı ve felsefi sağaltım gibi bir alanla da bu desteklenip oluşturulabilmeli” demiştir.

Felsefi sağaltımın tanımı ve açıklaması ile başlanan görüşme sonrası danışana konu hakkında fikirleri sunulmuş, psikolojik terapinin daha farklı bir şekilde felsefeyle terapinin yapıldığını düşündüğünü ifade etmiştir. Temel farkın ne olduğunu anlamaya çalışırken yol gösterici olduğu benzerliğine vurgu yapmıştır. Geçmiş görüşmelerin değerlendirmesini yaptığı süreçte kendi kendine bazı şeylerin farkına vardığını belirtmiştir.

Danışmanın, buraya gelmeden önceki Ayşe ile şimdiki Ayşe ile arasındaki fark nedir? sorusuna: “Özgürlük üzerine konuştuğumuzda kendime verdiğim puan 7 iken sohbet sonrasında onun 6 ya inmesi kendimdeki özgürlük algımı yüksek görme eğiliminde olduğumu farkettiler. Aslında gerçekte daha altı bir puanda yaşam sürdüğümü farkettiler. Beni sınırlayıcı birşeyler olmasa dahi bazı noktalarda kendi zihnim kendi düşüncelerimde kendimi kitlediğimi farkettiler. Bu sınırlandırma kötü birşeydi. Buna kendim kaynaklık ettim. Sürekli doğru olanı eyleme, rasyonel davranma amacım buna neden oluyordu” demiştir.

Danışmanın, bunu hangi sebeple yapma gereği duyuyorsun? Sorusuna:

“Rasyonel davranırsam çok daha doğru eyleyeceğimi düşünüyorum. Böylelikle yaşam daha sorunsuz ve iyi gidecek gibi geliyor” ifadesinde özgürlüğünü kısıtladığını düşündüğü bu konuya daha objektif yaklaşması amacıyla farklı açılardan konuyu değerlendirmeye devam edilmiştir.

Danışanla yapılan felsefi sohbette yaşam tavrını edinmesinde bir diğerinin etkisinin olup olmadığı sorulduğunda: “Bunda ailemin de etkisi var. Hep doğru olanı yapmak üzere ailem yetiştirdi. Ben büyürken de bunun baskısı olduğunu düşünüyorum. Büyürken hata yapmadan yaşama üzerine dikkat kestim” demiştir.

Danışmanın, ailemiz dışındakilerin bunda etkisi olmuş olabilir mi? Sorusuna:

“Ben bunun yaşam tavrımı geliştirdiğimde dikkat ettiğim bir husus olduğunu düşünmüyorum. Bilakis hiç önemsemedim.” demiştir.

Danışmanın doğru olanı eylemeye çalışmakla özgürlük nasıl bir ilişki içerisinde olabilir yaşamında? Sorusuna:

“Biraz daha kısıtlıyor olabilir özgürlük durumumu. Eylemlerimde biraz daha güven sağlayıcı bir katkısı olmuş olabilir. İfadesi doğru olanı eyleme gayretinin özgürlüğünü kısıtladığını düşünse de güven atmosferini oluşturduğu bilgisini vermesi farklı bir açıdan yaklaşım kazandığını göstermiştir” demiştir.

Danışmanın, bu konuda ne dersin: doğru olanı eylemeye çalışmak özgürlüğün niteliğini artırıyor, az birim de olsa daha çok tatmin edici, doyum sağlayıcı bir özgürlük hissi yaşıyor ifadesine karşılık,

“Benim için doğru şekilde sonuçlandıysa daha tatmin edici olur, evet” demiştir.

Danışmanın, buradaki çalışmalarımızda hangi konularda farkındalık kazandığını gördün? Sorusuna:

“Kendime daha açık baktım. Düşüncelerime açılan yeni perspektifler, yeni kapılar kendime daha açık bakmamı sağladı. Düşüncelerimi daha nitelikli kıldı, daha şeffaf oldu. Mutluluk üzerine konuştuğumuz hafta benim için en önemli seans oldu. Çünkü mutluluk kavramı üzerine yüklediğim o baskıcı tutumu bu seanstan sonra aştım diyebilirim. Bu açıdan benim için çok yeni bir şey oldu. Bu bağlamda da illa ki onu kazanmam gerektiğini düşünmüyorum” demiştir.

Danışmanın, buradaki kazanımlarınızın ileriki yaşamınızda size ne katacağını düşünüyorsunuz? Sorusuna:

“Hem duygusal yaşamımda daha rahat bir konuma koyabilir beni, hem de insanlarla iletişimimde özellikle iş hayatımda çok daha rahat ilerleyebilirim bir işi yaparken. Yumuşayan yanımin uzun vadede bana kazanımları olacağını düşünüyorum. Sürekli arkadaşlarıma kendilerine iyi davranmaları ve yumuşak olmaları gerektiğini söylüyorum. Bir hata

yaptıklarında olabilirliği üzerine telkinde bulunuyorum. Kendilerine haksızlık etmemeleri gerektiğini, insan olduğumuz gerçeğini unutmamaları gerektiğini söylüyorum. Kendime hatalı bir şey yaptığım telkininin psikolojim sağlığım ve zamanım için olumsuz bir yüklem olduğunu bunu yapmamam gerektiğini söylüyorum” demiştir.

Danışanın, kendinle ilgili bilmediğin bir farkındalık yaşadın mı? Sorusuna:

“Öznelerin bireylerin iyileştirilmesi bir süre sonra toplumun iyileşmesine gidiyor. Böyle olunca da bireylerin mutluluğu toplumun mutluluğuna dönüşecek. Benim bu mutluluğa bakışında o yaşadığım değişim bir özne olarak iyi anlamda etkiledi. Ben de bir başka özneyi bu anlamda iyi olarak etkileyebilirim” demiştir.

Danışmanın, “Danışmanlık süresince kullandığımız ahlak, mutluluk, özgürlük kavramlarına felsefi sağaltım görüşmesinde hangi kavramların ek olarak işlenmesinin iyi olacağını düşünüyorsunuz?” Sorusuna:

Ayşe, “Mutluluk kavramının konuşulduğu gibi acı ve haz kavramlarının da hayatta önemli bir yer tuttuğunu düşünüyorum. İnsanların bu kavramları ele almalarını, yaşamalarını, bu kavramlara bakış açılarını felsefi sağaltım yoluyla tartışmak, üzerine düşünmek farklı kapılar açabilir. Bir de varoluş ve kendi olma kavramları konuşulabilir. Çünkü yaşamda bazen anlamadığımız, anlamlandıramadığımız şeylerin belirsiz bir sıkıntı veren hissini yaşarız ve ne olduğunu anlamlandıramayabiliriz. Varoluşumuzla alakalı olabilir bu durumlar. Kendin olmak ve kendin olarak yaşamak üzerine özgürlük kavramının akabinde devam edilebilir” demiştir.

Yaptığımız felsefi sağaltım uygulamasında danışanın kavramları değerlendirirken gördüğümüz değişiklik birey odaklı yaklaşımının kendi ekseninden biraz daha toplumsal olana kaymasıdır. Kendi beyanlarında da belirttiği gibi toplumsal iyinin mümkünlülüğünün önce kendi iyiliğimizin sağlanıp bir diğeriyle paylaşılmasıyla gerçekleşeceğine inanan bir gelişim yaşamıştır.

Zeynep, 1. Hafta, Ahlak:

Zeynep olarak kodladığımız 2. Danışanımızın birinci hafta, ahlak konusu ve Kant temelinde kendisine sorduğumuz ahlakın tanımına “Ahlak, kişinin kendi pratik kuralları çerçevesinde bir şeydir. Toplum Kadınlarla bağdaştırılır ama erkeklerle de igilidir. Evrensel bir akıştır. Toplum namusla bağdaştırır. Toplum namusu ahlakla aynı görür. Ahlakı o yüzden kadına yöneltir. İş hayatında namustan sözedersek eğer daha erdemli olmak ile ilişkilidir. Erdemli olmak da iyi niyetli olmaktır. Ahlak da sonuçta insanın iyi olmasıyla ilgili bir şeydir. O yüzden hepsi aynı yola çıkıyor. İnsanın iyi olması gerektiğine çıkıyor” cevabını vermiştir. Bu kapsamda ahlaki değerlendirmelerinde evrensel bir yaklaşımın yer aldığı görülmüştür. Evrensel akışta erdemli

ya da iyi niyetli olmanın iyi olamıyla ilişkilendirdiği cevabında “hepsi aynı yola çıkıyor, o yüzden insanın iyi olması gerektiğini” ifade etmiş ve iyi bir bireyi ahlaklı, namuslu ve erdemli olmakla tanımlamıştır. Bu düşüncesiyle çalışmamızın konusu da olan Kant’ın “Öyle davran ki, eylemine ölçü aldığın ilke, tüm insanlar için genel bir yasa haline gelebilsin” ilkesi ve iyi niyetin önemine atıfta bulunulmuştur.

Zeynep, Kendisini ne kadar ahlak temelli yaşadığı sorusuna 1 ile 100 puan arasında puanlaması istenmesi üzerine 95 puan verdikten sonra; iyi olmanın ve kötünün tanımının ne demek olduğu sorusuyla devam ettiğimiz görüşmemize: “Genel bir iyilik tanımlanabilir. İyi, kötü bir şey yapmaya denir. Ne kötüdür dersek, bilgisiz insan erdemli değildir. Sokrates’e katılıyorum. Kötülük, hırsızlık mesela bilgi eksikliğinden kaynaklanır. Bir hırsızın iyi ya da kötü olması, onun hırsızlık yapmasını belirlemez. Hastalıktan da olabilir, ihtiyaçtan da olabilir. Bunları niyet belirler” demiştir. Burada insanın davranışlarında ödev uygunluğun değil, niyete uygunluğun belirleyici olduğuna atıfta bulunulmuştur. Belirttiği genel iyilik tanımında, önce bir ödev bilinci niyetliliğiyle başlayıp daha sonra aslında niyete bağlılıkta göreliliğin olması gerektiği vurgusu insan eylemlerinde ahlaki temellendirmelerin bireyin tam olarak zihninde yer etmediği anlaşılmıştır.

Zeynep, 5. Soruya: kendisine geçmişte yaşadığın ahlaki değerlerinle çatışan bir örnek verir misin? Sorusu üzerine ses kaydını durdurmamızı isteyen danışanın, bu konusu burada incelenmemiştir.

Ses kaydının durdurulmasıyla gelinen konu üzerine danışana, mağazada hırsızlık yapan birisinin Kant bağlamında yorumlanması istenmiştir.

Bir mağazada kıyafet çalan kişinin niyetine göre değerlendirilmesi gerektiğini, çalan kişi iyi niyetle hediye vermek üzere çalmışsa mağaza sahibi olarak onu mazur görebileceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine uzmanın “peki bir başkası aynı niyetle gelirse ona da verir miydiniz?” sorusuna “evet verirdim. Zarara girmediğim sürece verirdim” yanıtını vermiştir. Bunun üzerine “Artık ailenize ve kendinize karşı sorumluluklarınızı yerine getiremez olacak kadar kazancınız düşüyorsa yine de vermeye devam etmek ister miydiniz?” Sorusuna “O zaman veremezdim. Veremeyeceğimi söyledim” ifadesiyle bir eylemin değerini toplumsal yargılar ve önyargılarla olan uyum ekseninde değerlendirmiştir. Bir eylemin ahlaki değerlendirmesinde niyete bakılması gerektiğini söyleyerek deontolojik bir yaklaşım sergilemiştir.

Kant’ın evrensel ahlak yasası anlayışı üzerine gerçekleştirilen felsefi sohbette “kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma. Bu söylemini nasıl değerlendirirsiniz? Bir hırsızlık eylemi niyete göre mi değerlendirilmeli?”

“Niyete göre bakmak gerekiyor bence” dedikten sonra “Ahlakın kişiden kişiye değişecek bir yargı olmasının toplumsal birliği sağlamak üzerine ne tür bir etkisi olabilir?” sorusuna; “Genel geçer bir yasa olması gerekir” demiştir.

Zeynep : “Bana zarar vermediği sürece, niyet önemlidir, mağaza müdürü toleranslı olmalı, ne için çaldığına bakarak yaklaşılmalı. Maksat niyete bakmak gerekir.” Duygusal yanıtlar verdiği görülen danışanımız bir yandan zarar görmek istememekte, diğer yandan kişinin menfaatini de niyet bağlamında değerlendirmektedir. Kendisine iyi niyetle bu durumun tekrar tekrar yaşanmasının kendisine maliyeti sorulduğunda ne düşünmesi gerektiği hususunda çelişkiye düştüğü görülmüş, görüşmenin derinleşmesi amacıyla diğer sorulara geçilmiştir.

Sorusuna; “Toplumsal birliği sağlamak için genel bir ahlakın olmasıyla bu kaostan kurtulabiliriz” yanıtıyla devam edilen görüşmede,

Zeynep, “Psikolojimi bozan bir durum sosyal ortamda kadın olarak rahat olmayışım. Kimsenin beni rahatsız etmemesini isterdim. Onların başkasının hayatına karışmaması gerektiği bilincinde olmalarıyla bu durumdan kurtulunabilir. Bu da kitlelerin eğitimiyle kazanılabilir. Kitleye onlar açısından zihniyetlerini değiştirmek gerekir. Ahlakın, namusun asıl anlamlarının ne olduğunu, kadınların özgürlük alanı olduğunu anlatmak gerekir” demiştir. Herkesin bireysel özgürlüğünün olduğu evrensel ahlak yasasının mümkünlülüğü üzerine düşünceleri destekler nitelikte yanıtlar verdiği görülen danışanın duygu odaklı yanıtlardan biraz uzaklaştığı görülmüştür.

Danışmanın, “Şimdi bir hayali bir olayı anlatıp sizden bu durum karşısında nasıl hareket edeceğiniz konusunda bilgi isteyeceğim. Örneğin kapınıza bir kadın ve bir çocuk gelip evinize sığınmak istediler, belli ki çok kormuşlar. Siz onları evinize aldıktan sonra eli silahlı bir adam kapıyı çalıp öfkeli bir şekilde o kadın ve çocuğun yerini sorduğunda, nasıl cevap verirsiniz? Doğruyu söyleyip evdeler mi dersiniz yoksa onları korumak için yalan söyleyip evde yoklar mı dersiniz?” sorusuna,

“İyi niyetli olarak yalan söylerim. İyinin ve doğrunun standardını niyet belirler” demiştir.

Kendi örneğinden çıkarak herkesin iyi niyetle doğru sonuçlar elde edilemeyeceği üzerine felsefi sohbet, tekrar düşünmüştür. İnisiyatife göre niyetimizi kötü ya da iyi olarak kullandığımızda, toplumsal kaosu besleyecek bir kritik oluşur. O halde bu sınırları belirleyecek, toplumsal iradeyi algılayacak bir değerlendirme çizmek gerekir.

Kant’ın “Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma” ve “Öyle eyle ki, insanlık, ister senin ister başka birinin kişiliğinde, evrensel olanı bulsun, yaptığın eylem yalnızca bir basit davranış olmasın” mottosunu konuştuğumuz bu tartışma Zeynep’in ahlaki tutumlarını

netleştirmesine olanak sağlamıştır. Bu örnek ile kişisel çıkmaz olarak gördüğü düşüncelerine felsefi perspektiften yaklaşmıştır.

Zeynep, Danışmanın bir eylemin ahlaki değerlendirmesinin sonuca göre mi niyete göre mi belirlenmesi gerektiği sorusuna “Bir davranışın iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesinde niyetin önemi vardır. Niyeti ihtiyacını gidermek olabilir. Bu çok anlaşılır bir durumdur ama toplum karşısında ayıplanır, yasa karşısında suçlu sayılır. Oysa niyeti bellidir”. Toplumla ve yasayla çatışmasına rağmen verdiği cevapta bakış açısını net bir şekilde niyetin belirlediğine vurgu yapan Zeynep bu çatışma halinin farkındalığına vararak konuyu birey bağlamında değerlendirirken mantığa vuracak doneler arayıp “Bir insanın eylemlerini ahlaki yönden sorgularken sadece o eylemin sonucu veya niyetine değil, kişinin yaşam sürecine ve karakterine göre bütünsel bir değerlendirme yapmak gerekir” diyerek tartışmaya devam etmiştir.

Bir eylemin değerini toplumsal yargılar ve önyargılarla olan uyum ekseninde değerlendirmiştir. Bir eylemin ahlaki değerlendirmesinde niyete bakılması gerektiğini söyleyerek deontolojik bir yaklaşım sergilemiştir. Dolayısıyla bir insanın belirli ödevleri olduğunu varsayan ahlak öğretisini temel alan bir bakış açısı geliştirmiştir.

Zeynep, Danışmanın “kendiniz dâhil insanların her zaman doğru olanı yapamayacaklarını bilmek size ne anlam ifade ediyor? ya da her zaman doğruyu yapamayacağımızı bilmek size ne hissettiriyor?” şeklindeki sorusuna

“Mükemmel olmadığımızı düşündürüyor. Ahlaklı değil kimse tamamen. Niyeti her zaman herkesin iyi olmaz. Kendimiz ve karşıımızdaki hata yapabileceği bir gerçektir. Tehlikede oluruz. Güvende olmayız. Tetikte olmamız gerekir” cevabını vererek net bir yargıda bulunmamış, insanın hata yapabileceği gerçeğini ahlaki olarak olağanlaştırmıştır. Çalışmamızın ilerleyen zamanlarında bu olağanlaştırmaların sınırları incelenecektir.

Danışmanın, “O zaman İyi niyetle de olsa çalmak, toplumsal birliğe ulaştırmaz. Gerçek anlamda ortak olan bir iyiyi istememiz gerekir. Çünkü güvenlik ihtiyacımızı gidermeden sevme sevilme kendimizi gerçekleştirme gereksinimlerimizi nasıl gerçekleştirebiliriz?” sorusuna, Zeynep, “Bu, insanların eğitilmesiyle mümkün olur. Bir başkasının hayatına karışmamamız gerektiği bilinci oluşturulmalı. Bunun olmamasından ben de rahatsız oluyorum” demiştir.

Burada evrenesel ahlak yasası tanıtıldığında danışanda genel bir yasanın daha sağlam bir zemine oturduğu görülmüştür. Yapılan görüşmede tanımlanan kavramların danışana yorumlaması sağlandığında iyi niyetle de olsa yalan söylemenin toplumsal iradeyi, toplumsal sınırları belirlemenin zor bir durum olduğunu ve mümkün olup olmayacağı sorusunun cevabını bulmanın zor olacağını dile getirmiştir. Bir başkasına zarar vermeden bir başkasının hayatını kötü etkilemeden yaşanılanın aklına gelen düşünceler olduğu ve ifade ettiği görülmüştür.

Toplumsal bir yasayla bireylerin korunduğu zeminde daha güvenle yaşanılacağı bir sonuç çıkarımında bulunan ve konu ile ilgili bakış açısının daha netlik kazandığı gözlenen danışanımızın gelecek hafta konu üzerine düşünüp geribildirimde bulunması üzere görüşme sonuna yaklaşmıştır.

Danışmanın, “Kendinizi ahlaki değerlere göre puanlamanız gerekse şimdi 100 üzerinden kaç puan verirsiniz?” sorusuna Zeynep, yanıtına başta 95 puan veren danışanımız değerlendirmeleri sonucunda puanını 70’e düşürmüştür. Puanını düşürmesinin nedeni sorulduğunda kendi ahlaki yargılarını görüşmeyle irdeleme fırsatı bulduğunu ve bazı açılardan sürdürülebilir bir değer yargısı olmadığını fark ettiğini belirtmiştir.

Zeynep 2. Hafta Mutluluk

Danışanımız geçen haftaki fikirler paraleli doğrultusunda kavramları tam olarak tanımlayamamasını kafasına taktığını ve tekrar tekrar kaynaklara bakıp kendi nezdinde kavramlar analizi yaptığını ifade etmiştir.

Danışmanın, “Geçen görüşmeden sonra hayatınızda herhangi bir şey değişti mi?” Sorusuna: Zeynep, “Geçen haftaki sohbet kavramları daha ayrıntılı düşünmemi sağladı. Şu ne demek diye kavramların asıl anlamlarına odaklanmamı biraz daha düşünmemi sağladı”, demiştir.

Danışmanın soruları aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

1. Mutlulukla ilgili ne düşünüyorsun?

Zeynep, “Kişiye kendisini iyi hissettiren güzel bir şey”.

2. Yaşantında mutluluk algını 1 ile 10 arasında puanlaman gerekse kaç puan verirsin?

Zeynep, “9 puan veririm”.

3. Tanım olarak mutluluk üzerine ne diyebilirsin?

Zeynep, “Mutluluk kişinin elde etmek istediği şeyleri elde ettiğinde ulaştığı haz duygusudur”.

4. Bu bir süreç midir?

Zeynep, “Bir şeyi başarmak isterim. Elde ettiğimde mutlu olurum”.

5. O süreçteki hazzı kaç puan verirsin? O yolda giderken, bu süreçte elde ettiğiniz haz; hedefe ulaştıktan sonra aldığınız hazzı nasıl puanlarsınız?

Zeynep, “Bu sürece 7, hedefe ulaşmaya 10 puan veririm”.

6. Mutlu olduğunuz bir anıyı anlatır mısınız?

Zeynep, “Mutluluk hep geçici olduğu için aklımda kalmıyor. Elde edince o hissi bitiririz, bir süre sonra geçer, sıradanlaşır, normalleşir. Eski hazzı vermemeye başlar. Resim yarışmasına hazırlanırken o ulaşma isteğim, motivasyonum bu süreçte 7 puan idi, ona ulaştığımda 10 olmuştu”.

7. Bu süreçteki kazanımlarını ve kayıplarını özetler misin?

Zeynep, “Bu süreçte bir başarı elde ettim. Etrafımın takdirini kazandım. Bir şeye ulaşmak istedim ve emeğimin karşılığını aldım, mutlu oldum”.

8. Mutluluk ile ilgili çevrenizin de takdirini kazanmayı eklediniz. Peki mutluluğun çevreyle ilişkisinin önem derecesi nedir?

Zeynep, “Şu an düşününce çevremın etkisi aslında daha düşerdi”.

9. Mutluluk başkaları olmayınca önemsizleşir mi ya da başkaları olmasa mutluluk anlamını yitirir miydi?

Zeynep, “Tam olarak yitirmeseydi de mutluluk başkalarıyla anlam kazanıyor. Elde edilen haz insanlar olmasa bu kadar önemli olamayacaktı” ifadeleriyle mutluluğun dünya ile ilişkilendirildiğinde anlam kazandığına vurgu yapmış, Kant ekseninde değerlendirmelere yakınlaştığı görülmüştür.

10. İnsanlara sorsak mutluluğu nasıl tanımlarlar?

Zeynep, “Ortalama benim gibi. Diyerek tanımlarında kendisini genel olandan koparmadığı dikkat çekmiştir”.

11. Mutsuzluk nedir?

Zeynep, “İstediğinde istediğini yapamamak, başaramamak, elde edememek üzerine hissettiğin üzüntüdür. Aynı zamanda biri bize kötü davrandığında da kıracak bir şey söylediğinde de mutsuz oluruz”.

12. Mutsuzluk tanımında kötü davranmak tanımını kullandınız. Kötüyü, mutsuzluğa sebebiyet veren bir niyet olarak gördünüz. Peki kötü bizi mutsuz ederken iyi bizi mutlu eder mi, ya da etmeli mi?

Zeynep, “İyi etmeli ama çoğu zaman etmez. Çünkü iyi olduğunda normal gibi karşılırsınız. Mesela biri bişey söylediğinde mutsuz oluruz ama bişey söylemediğinde mutlu olmayız. İyi bişey söylediğinde mutlu oluruz”.

13. O halde mutluluk başkalarıyla ilişkilendirildiğinde değer kazanıyor. İnsanların iyilik hallerinin artmış olduğunu düşündüğümüzde bu bizi mutlu eder mi?

Zeynep, “Hiç tanımadığım birinin iyi hali beni mutlu eder ama toplum öyle düşünmüyor. Ben onlar için 10 üzerinden 7 mutlu hissederim”.

14. Kendi mutluluk oranına da benzer bir puan vermiştin. Başkalarının mutluluğuyla mutlu olmayı nasıl yorumlarsınız?

Zeynep, “Bence olmalıyız. Bu kişinin bencil olmadığını gösterir. bu, aynı zamanda iyi olandır, onların kötü olması zor durumda olması bizi mutsuz eder”.

15. Başkalarının iyilik haliyle sizin iyilik haliniz arasında bir fark var mı?

Zeynep, “Kendimiz için daha çok mutlu oluruz iyilik halimizle. Bu, doğrudan bizi alakadar ettiği için buna bağlarız”.

16. An’da mutlu olmak mümkün müdür?

Zeynep, “Evet. Bir haber bekleyince ya da alınca mutlu olunur. O şeyi o anda duyunca mutlu olunur. Mutluluk geçici anlık bir günlük olabilir. Kısa anlık olabilir” ifadelerinden sonra yapılan felsefi sohbette mutluluk ve sevinç kavramları arasındaki farka değinilmiş; gün içerisinde kullandığımız kavramların aslında mutluluk değil başka kavramlar olduğu üzerine konuşulmuştur.

17. Mutsuzluğu nasıl somutlaştırabilirsiniz?

Zeynep, “Bir şeye mutsuz olduğumuzda o da geçici birşeydir. Bir şey grafikte aşağı doğru gider ama sonunda biter, geçicidir. Kendi mutluluğumuza ulaşmanın hazzı daha uzun sürer belki. Mutluluk emekle olmalıdır. Emeksiz mutlu olan insana “demek ki bu kişi pozitifdir” derim”.

Hayatta sadece mutluluklar olmadığını düşünmekle birlikte hayatın hedefinin mutluluk olacağını ifade ederek eudaimonist yaklaşıma sıcak baktığını göstermiştir. İnsanın kendisini mutlu kılacak hazların peşinden koşarak etik bir yaşam kurabileceği önermesine kuşkulu yaklaşmış, uzun süreli hazlarla etik bir yaşamın kurulabileceğini ifade etmiştir.

18. Emeksiz bedelsiz mutlu olan ile gerçekten çok uğraşmış olan birinin mutluluk değerine kaç verirsin?

Zeynep, “Çok çabalayan insanın mutluluğu daha zirvededir ama daha kısa sürer. Emeksiz mutlu olanın ise mutluluk değeri onun kadar yüksek değildir ama daha uzun sürer” ifadeleriyle bir çıkarsama yapması beklenen danışandan Kant’ın mutluluğu “yaşam yolunda olmak” olarak tanımlamasına paralel sonuçlar elde ettiği görülmüştür. Bunun üzerine:

19. Hayatta mutluluğu amaç edinmeli miyiz? Hayatın amacı mutluluk olmalı mıdır?

Zeynep, “Amaç edinmemeliyiz fakat daha çok huzuru amaç edinmeliyiz. İnsanın nasıl huzurlu olabileceği konusundaki soruya, “bu hayatta stabil bir şekilde huzurlu olunamaz ama elde etmemekle gelen mücadeleyle olan mutluluk gibi değil de zamanla birşeylerin yola girmesiyle gelen bir duygu olduğu için huzuru aramalıyız. Bir başkası için sevinebilirsin, mutlu olabilirsin ama huzurlu olamazsın. Bir başkası için üzülebilirsin, mutsuz da olabilirsin ama huzursuz olamazsın” demiştir.

Danışmanın “İnsan kendisini mutlu ve huzurlu kılacak hazların peşinde koşarak etik bir yaşama ulaşılabilir mi? Ve hazlar sizce kısa süreli para, şöhret ve cinsellik vs. mi olmalı yoksa bilgelik, ahlaklılık, doğaya uygun yaşamak gibi uzun süreli mi olmalı?” gibi sorularla yapılan felsefi sohbetten sonra “mutluluğun iyi olanla ve toplumla ilişkilendirilmesi daha anlamlı, daha

yüksek değerli olduğunu düşünüyorum” demiştir. Kant’ın yolda olmak anlayışı üzerine “bunu hiçbir şekilde böyle düşünmemiştim” demiştir.

20. Kendine şimdi verdiğin mutluluk puanın kaçtır?

Zeynep, “8 puan veriyorum şimdi kendime. İnsanlarsız mutlu olmanın daha anlamsız olduğunu düşünüyorum. Sorgulatici güzel verimli bir görüşme oldu teşekkür ederim” demiştir.

Sonlanan görüşmede mutluluğun emeksiz daha uzun yaşanabileceğini fakat adının pozitiflik olacağını, aslında edinilmesi gereken kazanımın huzur olması gerektiğini, bunu görüşmeden önceki düşüncelerinin aksine başkaları olmadan daha anlamsız olacağı kanaatleri danışanımızla verimli bir görüşme geçirdiğimizi, çalışmamızda doğru yolda olduğumuzu göstermiştir. Danışanın kavramlara ve hayatına yüklediği anlamın çalışmamız neticesinde daha nitelikli yaşantılayacağı izlenimi vermiştir. “Mutluluğun iyi olanla ve toplumla ilişkilendirilmesi daha anlamlı, daha yüksek değerli olduğunu düşünüyorum” ifadesi bizi doğrular niteliktedir.

Fatma, 1. Hafta, Ahlak:

Fatma olarak kodladığımız 3. danışanımızın kendi ahlak tanımına “ahlak, erdemli olmaktır. İnsanın kendi kendine yetebilmesi, kültürel açıdan kendini tanımlamış olması, iyi ve kötüyü ayırt edebilmesini ben ahlak olarak tanımlıyorum. Neyi yapıp yapmayacağı, insanların karşısında nasıl bir duruş sergilediği ahlaktır” cevabını vermiştir. Her ne kadar verdiği cevaplarla Kant felsefesine yakın bir duruş sergilese de Kant’ın ahlak tanımındaki sürekliliğe değinmemesi ve niyete vurgu yapmaması, danışanın cevabında dikkatimizi çekmiştir. Bu da kişinin kendisinde neyi arzu ettiği hayatta nasıl bir benlik yaşamak istediği konusunda tereddütleri olduğu izlenimini uyandırmıştır.

Fatma, Kendisini ne kadar ahlak temelli yaşadığı sorusuna 1 ile 100 puan arasında puanlaması istenmesi üzerine 70 puan verdikten sonra; benim ahlaki tutumum birazcık hayalperest olabilir; birazcık görecelilikten yanayım. İyi olmanın ve kötünün tanımının ne demek olduğu sorusuyla devam ettiğimiz görüşmemize:

Fatma, “Yalan söylemek ahlak dışıdır, kötüdür. Ben de yer yer yalana başvururum ve böyle bir problemim var, olanı olduğu gibi anlatmayıp, kendi benliğimin dışındaymış gibi kendimi anlatırım. Mesela bir seviyem vardır, bu seviyem 130 dur ama ben kendimi 150 gibi anlatırım” demiştir.

Bu ifadesindeki 20 puanlık eksik betimlemenin neden kaynaklandığı üzerine yapılan çalışmamızda, kendisinin karşı tarafı etkilemek için yalan söylediğini, yüksek puanla algılanmanın karşı taraftaki kişi üzerinde olumlu etki bırakacağını ve böylelikle kendisinin

mutluluğa ulaşacağını ifade etmiştir. Kişi burada mutluluk kavramına ulaşma aracı olarak yalan söylemeyi ve dolayısıyla bu durumda ahlak algısının tanımını belirtmiştir. Bunu da hayalperest olarak nitelmiş, bilinçli bir tutum sergilediği görülmüştür.

Fatma, Danışmanın “kendisine geçmişte yaşadığın ahlaki değerlerinle çatışan bir örnek verir misin?” Sorusuna üstü kapalı örnekler vermek istediğini söylemiştir.

Kendi benliğiyle ideal benlik arasında çatıştığını ve ideal benliği yalan söyleyerek ortaya koyduğunu, kendini gizlediğini; bu sayede de karşı tarafı etkilemiş olarak daha çok sevildiğini ifade etmiştir. Bu durumun onun ahlaki değeriyle çatıştığını fakat kazanımları doğrultusunda devam ettiğini yinelemiştir.

Fatma, “Kazanımım, daha çok ön planda oldum. İnsanlar arasında daha çok parmakla gösterilir oldum. Mutlu oldum. Kaybettiğim ise içimde kendi benliğime uzaklaştım, oradaki ben ben miyim yoksa bu muyum? İşte bu da beni kararsızlığa itiyor ve hayatımda düzgünce plan yapamıyorum. Sürekli değişkenlik gösteriyorum çünkü çatışma içerisindeyim kendi benliğimle gerçek benlik arasında” demiştir.

Soruya üstü kapalı yanıt vermek isteyen danışan kendisiyle ilgili yüzleşmekten kaçındığı izlenimi verdiği durumla etik çerçevede karşılaştırıldığında verdiği yanıtlardan da anlaşılacağı üzere ne kadar kazanımda olursa olsun ki tercihi bu da olsa kendisine kaybettirdiği benlik algısından uzaklaşmanın hayatında plan yapamama ve çatışmalarının değişkenliğe ittiği durumun daha nitelikli değerlendirilmesinin kendisine katacaklarının ne olacağı hususunda merak uyandırmaktadır.

Fatma, devam eden felsefi sohbette, “Yalan söylememizde bizim karar vermemizi sağlayan sonuçlardır. Sonuç bana fayda sağladıysa sorun yok yalan söylerim. Burada ben önemliyim, bencilce bakış açısı” söyleminde bencil olduğuna ilişkin öngöründe bulunması, çatışan belik algılarının daha tutarlı bir yön edinmesinde yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Değerlendirmenin daha nitelikli olması açısından danışan, bir örnek vererek fikrini somutlaştırmıştır:

Fatma, “Kişi daha açık olursa daha çok kazanır. Bence bir şeyi olduğu gibi gösterince insan daha çok kazanır. Saklamaya çalıştıkça ya da böyle illegal durumlara girdikçe daha çok yıkıma uğrar. Her şeyi açık olarak oynadığında daha çok kazanır. Yakalanmadığı sürece ben suçluya suçlu demiyorum. Herkes yalan söyleyebilir, söylenebilir. Bana yapılan kötü ya da kandırılma davranışında, sinirlenirim. Ama duruma göre sinir halim değişir. Bana dürüst olsaydı; kandırarak çalarak elde etti. O zaman her ihtiyacı olan çalmalı mıdır? Derim. Aslında bu da duruma göre değişir” söylemi de biraz önceki yorumumuzu destekler niteliktedir.

Danışman bunun üzerine ‘o halde bir eylemin ahlaki değerinin nasıl belirleneceği’ üzerine tartışmaya girmiş, akabinde eczane örneğini sormuştur.

Eczane ve ilaç sorusuna “ilaç örneğinde çalmada sıkıntı yok. Çalabilir. Küçük bir not bırakır bana ben eczacı olsam, sakıncası yok” demiş ve yapılan konuşma esnasında “Sürekli çalınsa her ihtiyacı olan gelip alsa bu durumda çıkmaza girerim, çıkamam. Eczacı sonuç itibariyle kötü oldu” sonucuna vararak ilk düşüncelerinden feragat etmiştir.

Danışman, “Toplumsal iradeyi düşünerek yaptığımız eylemlerin sonucuna mı niyetine mi bakmak gerekir? Bunu böyle düşünmenizin olası nedenleri hakkında konuşmak ister misiniz?” sorusunu sormuştur.

Fatma’yı tartışmada Uzman, niyet bağlamında incelenmesi üzerine yönelterek: en son sorduğu “Hangi bağlamda yalan söylemenin ya da çalmanın sınırları esnek olur?” sorusunda Sokrates’in doğurtma yöntemiyle ‘niyet’ cevabını çıkartmıştır. “İhtiyacı olana hak veririm çalma konusunda, kleptomani olana da hak veririm. Niyet sonuç ilişkisinde bu kişileri anlarım. Niyet sonuç ilişkisinde birine bir maliyeti oluyor. Birine katlanılmaz bir maliyeti olmaması için yalan söylenmemeli, çalınmamalı” sonucuna kendi sözleriyle varılmıştır.

Danışmanın, “Yalan söylenmeyen bir düzende insanlar buna nasıl ulaşır?” sorusuna, Fatma, “İyi niyet burada önemli. Ama yalan söylenmeyen ortamda herşey çok sıradan ve tek düze olur. toplulukta hem negatif hem de pozitifin olması gerekir. Yalancıya da hırsıza da ihtiyaç var. Toplum kargaşadan oluşur, kaostan beslenir” demiştir.

Yapılan sohbette toplumsal düzen ve işlerlik konusunda uyumun gerekmediği, ahlaktan sapma ve bencilleşme üzerine tartışma devam etmiştir. Dürtü kontrol bozukluğu altında çalma ve sapkın olarak iki tür davranış gösteren iki insana farklı yaklaştığını belirtmiştir.

Fatma, “Çalmaya meyilli olan hastanın karşıya verdiği zarar maddi olarak görülür. Maddi olarak verilen zarar o kadar çok manevi olarak yıkıcı bir şey olmaz. Ama bir insanın sapkın davranışıyla karşıya verilen zarar, mesela sözlü taciz, beni manevi olarak zarara uğratar. Yıkıcı eleştiriler de manevi zarara uğratar. Hiç tacize uğranılmamasını tercih ederim. Toplumun beslendiği kaos, böyle bir şey. Toplumda iyilik de kötülük de olmalı; tam günümüz toplumu gibi” yanıtını vermiş, kaostan beslenmenin bir olmazsa olmaz ya da kaçınılmaz oluşunu dile getirirken yine de sözlü tacize uğramak istemeyeceğini belirtmiştir. Buradaki düşüncelerine zemin oluşturan durum değerlendirilmeye devam edilecektir.

“Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma” yaklaşımına,

Fatma, “İnsanlar eğitim alsa bile karşı taraf ona zarar verirse o da zarar verir. Yaşamımı olumsuz bir şekilde etkiler kaos ama mevcut durum bu” demiştir.

Genel geçer bir yasa ya da düzenin olması gerektiği fikrine karşı çıkararak, öyle olsaydı dünyada sıradanlaşırdı, diyerek düşüncelerinde hiddetin izlerini göstermiş, eğitilmiş de olsa kişinin kendisini ifade etme biçiminde zararı nitelemiştir. Bu olumsuz yıkıcı duygulanımın savunma olarak kullanılmasının nedenleri hakkında henüz yeterli verimiz ve farkındalığımız bulunmamaktadır.

Danışmanın, “Kendiniz dâhil insanların her zaman doğru olanı yapamayacaklarını bilmek size ne anlam ifade ediyor?” Sorusuna:

Fatma, “Bu cümle, insanların her zaman ahlaki olarak davranamayacağı anlamına gelir. Sıradan ve ahlaki bir toplum tek düze olur; bu ütöpiktir de” yanıtında doğru olanı ahlaki bağlamda incelemesi başka bir seçeneğin mümkünlülüğü üzerine fikir yürütmemizi sağlamıştır ve görüşmeye devam edilmiştir.

Sohbette, “Bir insanın hayatını kurtarmak için yalan söyleyip söylemeyeceği” sorulmuştur.

Fatma, “Yalan söylerim” diyerek, bir insanın hayatının kurtarılması için yalan söylenmesi gereken durumda sonuç odaklı yaklaşarak, insan yaşamı söz konusu olduğunda yalan söyleyebileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, net bir yargıda bulunamamıştır; fakat bir insanın hayatının kurtarılması için yalan söylenmesi gereken durumda sonuç odaklı yaklaşarak, insan yaşamı söz konusu olduğunda yalan söyleyebileceğini ifade etmiştir. Devam edilen sohbette, Fatma, “Durumun sonucunda da niyetinde de onları korumak vardır. Sonuç itibariyle onları korumak için yalan söylerim; hayatımı da riske atmış olurum. Hayatım pahasına içinde bulunduğum bu durumun kaotikliği 10 üzerinden 5 veriririm” demiştir.

Danışmanın “ne olsa 10 puan verirdiniz?” sorusuna,

Fatma, “ben de dahil üç insan değil de daha çok kalabalık insan grubu olması, çokluğun yıkımı demek. Böyle bir durumun kaotikliğine 10 verirdim” demiştir.

Uzmanın, “niyetini bilmediğimiz bir eylemin sonucu iyi olursa, bu ahlaki bir eylem olur mu?” sorusuna, Fatma, sonuç odaklı düşünmenin önemli olduğunu ve genel geçerliliğin ahlaki kurallarda olmadığını ifade etmiştir.

Yapılan sohbette, ahlaki değerlendirmelerinde iyi niyetin etkisinin çok yüksek olmadığını ve sonuç odaklı yaşanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda ödev ahlaki yaklaşımına da uzak ifadelerde bulunmuştur. bir eylemin ahlaki değerlendirmesinin sonuca göre mi niyete göre mi belirlenmesi gerektiği sorusuna “sonuç odaklı olduğu” cevabını vererek bakış açısının net bir şekilde teleolojik kuramdan uzak olduğunu göstermiştir.

Daha önceki yanıtlarında da kendisini takdir almak ve ön planda sunmak için yalan söyleyebileceğini söyleyen Fatma durumun sonuç odaklı değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek kendi içinde tutarlı görünmektedir.

Danışmanın, “Kendinize şimdi ahlak temelli puan vermeniz gerekse 10 üzerinden kaç verirsiniz?” sorusuna,

Fatma, “Kendi ahlaki yargılarıma şu anda 50 puan veririm” demiştir.

Görüşme başında daha yüksek ahlaki değerlere sahip olduğunu düşünen fatmanın şimdi 50 puan vermesi ve ahlaki yargılarının tahmin ettiği gibi yüksek olmadığı bilinciyle değerlendirmesinin görüşmemizin amacına uygun olarak devam ettiğini göstermektedir. Daha sonra alacağımız geribildirimlerinde araya giren zamanda bu görüşmeyi nasıl değerlendirdiğini ve nasıl çıkarımlarda bulunduğu sorulmuştur.

Fatma, “Bu görüşme çok güzel ve etkiliydi. Konuşurken de kendimle yüzleşme sebebiyet verdi. İşte ilk soruyla kendimle yüzleştim. Ahlaki değerlerimi ve görüşlerimi gözden geçirdim. Çünkü hiç böylesine derinlemesine düşünmemiştim. Eczane örneği, niyetin önemi üzerine daha çok düşünmemi sağladı. Çok iyi geçti benim için, güzeldi, sorguladım” ifadeleri daha sonra ayrıntılı değerlendirilmiştir.

Fatma İkinci hafta:

Bir önceki görüşme ile ilgili düşüncelerini dile getiren Danışan, “konuştuklarımızı tekrar tekrar düşündüm. Geçen haftaki konuştuğumuz kavramlar üzerinden çevremle konuştuğumda, genelde benim tarzımda düşünen insanlarla iletişim içinde olduğumu farkettim. O halde tamam dedim, bu fikirlerimle devam edebilirim” yanıtını vermiştir.

Bir önceki görüşmemizin sonunda belirttiğimiz geribildirimleri oldu, sosyal çevresinden aldığı örtüşen fikirleri kendi içinde de değerlendirdiği görüldü. Fatma’nın, “benim tarzımda düşünen insanlarla iletişim içinde olduğumu farkettim” yanıtıyla bu sosyal çevresiyle ilgili de değerlendirdiği kavramlara yeni bir pencereden bakması beklenmektedir. Aşağıda maddeler halinde Danışmanın soruları ve Danışanın cevapları verilmiştir.

1. Mutluluk senin için ne anlama geliyor?

Fatma, “O an ki haz ve keyiftir. Ortamdaki atmosfer, bulunulan ortam mutluluk verebilir. Mutluluk, görecelidir, değişkenlik gösterir, net bir şey değildir. Değişkendir; yani bulunulan andan ana değişebilir”.

2. Mutluluk nedir?

Fatma, “İnsanların yaptığı şeyden keyif almasıdır”.

Kendi mutluluk hissine kaç puan verirsiniz sorusuna 8 demiştir. Bunu nasıl yorumlarsın? Örnek verebilir misin?

Fatma, “Balerin için bale yapmak mutluluktur. Pianist piano çaldıkça mutlu olur”.

Danışman, “O halde meslek erbabları işini yaptıkça mutlu mu olacak? Mutlu olan balerin neden hep bale yapmaz? Bir pianist çaldıkça 8 de mi kalır? Çalmayınca kaç olur? sorusundan sonra, “insanların varoluşunda mutluluğu nereye koyarsın?” Sorusuna,

Fatma, “Herkes kendi hazzının peşinde. Eleştirdiğimiz bazı etkenlerden biz de yapıyoruz. Ben, mutsuzluktan beslenen biriyim. İnsanın yaşamında karmaşa olmalıdır, onla arınmalıdır. Mutsuz olunca, mutlu olmanın değerini bilirim. Mesela resim çiziyorum, o köşede mutlu oluyorum. İsteddiğimde mutluluğa erişebiliyorum.”

Danışmanın, “Yani mutluluk bir köşede, hep orada duruyor mu? Biz dönünce o köşede istediğimizde erişebilir miyiz? Sorusuna “evet” cevabını vermiştir.

Anlık haz ve keyfi, istediği zaman ulaşılabilirliği mutlulukla ilişkilendiren danışanımızın mutsuzluktan beslendiğini ifade etmesi, karmaşayla arınıldığının ve mutluluğun kıymetinin mutsuzlukla bilinebileceğini ifade etmesi bu konuda bir döngüde olduğunu göstermiştir. İstedığında mutluluğa erişebildiğini fakat mutsuzluktan beslendiğini ifade etmesinin mutsuzluk temelleri üzerine çalışılması gerektiği görülmüştür.

4. mutsuzluk nedir?

Fatma, “keyif almamaktır. Melankolidir, nötr olmak da mutsuzluktur. Ben genelde nötrm”

Nötr olmayı mutsuzluk olarak değerlendiren danışanımızın keyif almamakla bir tuttuğu bu durumu nasıl yorumladığı incelenmeye devam edilmiştir.

Fatma, “mutsuzluğun sizden götürdükleri nelerdir? Sorusuna yok demiştir. Mutluluğa ihtiyaç duymuyorsun da erişmiyorsun sorusuna, evet demiştir. Özellikle de “mutsuzluk halimle, ben mutluluğa ihtiyaç duymuyorum” yanıtıyla mutluluk, mutsuzluk ve nötr olma kavramlarını irdelemeye ve onları örneklere ihtiyacı olduğunu göstermiştir.

Fatma, puanlama ile ilgili olarak, “8 puanını vermemin nedeni, işim, yaşıyor olmam, istediğimde pozitif olurum. Kendi kendime mutlu olabilirim. bu, benim elimde olan bir şeydir” diyerek mutluluğunu da mutsuzluğunu da kontrollü, iradi yaşantıladığı bilgisini paylaşmıştır.

5. Çok mutlu olduğun bir günü örnek verir misin? Sorusuna,

Konsere gittiği bir günü anlatan Danışan, ani gelişen bir durum olduğu için, beklenmedik bir anda birinin ona sürpriz yapmasıyla mutlu olduğunu söylemiştir. O gün mutlu olduğunu ve fakat o günle sınırlı kaldığını, “geçti gitti” ifadeleriyle anlatmıştır. “Ben neden konsere gidemiyorum diye kendimi gidenlerle kıyaslamıştım, kendi mutluluk hissime puanım 7 idi, gidince 8 oldu. Bunun dışında çok çok mutlu olduğum bir an hatırlamıyorum” demiştir. Konsere gitmeden ve neden gidemediğini düşünürken 7 puan verdiği mutluluk hissine konsere gittikten sonra 1 puan artışla 8 puan vermiş, “geçti gitti” diyerek de yaşantıladığı bu durumu verdiği puandan da anlaşılacağı üzere değerini düşürmüştür. Neden konsere gidemediğini

düşünürken gidenlerle kıyasladığı kendisi için elde ettiği kazanımın değeri tartışılmaya devam edilecektir.

6. İnsanlar mutluluğu aramalı mı? Mutluluk kalıcı bir şey değil mi?

Fatma, “İnsanlar mutluluğu aramalı; yoksa robot gibi bir şey olurduk. Mutluluk anlık bir şeydir, değişir” ifadeleriyle yaşamın amacını mutluluğa giden yolda kalıcı olarak bulamayacağımızı; fakat aranılacak bir şey olduğunu, işte insanın bu haliyle diğer canlılardan ayrıldığını ve bir meta olarak nesnelleşemeyeceğini düşündüğünü paylaşmıştır.

7. Birilerinin mutluluğuyla mutlu olurmusunuz?

Fatma, “Ben, kıskancım. Başkalarının benden başarılı olmasına sinirleniyorum. Çok da mutlu olmalarını istemem” sözleriyle daha önceki yanıtlarıyla tutarlı olarak kaotik bir yapının mutsuzluğunu tercihiyle beslediğini ve mutluluğun kıymetini böyle bildiğini, kendisini ön plana çıkarma istencinin yalan söylemeyi gerektirebileceğini böylelikle de Kant felsefesiyle yaklaşıldığında toplumsal olandan uzaklaştıkça kendi içinde ulaştığı değerlerin ne kadar “anlık, geçici” olduğunu ve “1” puanla nitelediği görülmüştür.

8. Peki, insanların iyi olma hallerini değerlendirmek bize ne hissettirir?

Fatma, “İyi olmaları beni de iyi hissettirir” yanıtını vererek değerlendirilen konular bağlamında kendi ekseninden biraz daha bir diğerinin eksenine kaydığı ve daha önceki yanıtlarıyla çelişen bir yanıt verdiği görülmüştür.

9. İyi olmaya mı mutluluğa mı ulaşmak daha kolaydır?

10. Onların iyilik hali ile senin iyilik halin arasında bir fark var mı? Sorusuna

Fatma'nın, “Herkesin iyilik hali farklıdır. Ruhsal olarak onlarla benim iyilik halim farklıdır. Kıskançlığım üzerinden düşününce herkes öyle olmayabilir” sözlerinden de anlaşılacağı üzere kendi sosyal çevresinin kendisi gibi düşündüğünü belirten danışanımız bir başka halin de mümkünlülüğü üzerine yeni bir bakış açısı geliştirmeye başlamıştır.

11. Seni sözde mutlu ve mutsuz eden nedenleri değerlendirdik. Senin için insanları mutlu ve mutsuz eden nedenler olabilir mi? Var mıdır?

12. Başkalarının iyi olmasından mutluluk duyabilen birinin kazanımını ne olabilir?

Fatma, “Daha çok çevre edinebilir. Daha çok arkadaşları olabilir. herkes o kişiyi sever. Kendi iyiliğini gözardı etmiş, başkalarını ön plana almış biri daha çok yıkıcı sonuçlarla da karşılaşabilir” demiştir.

Düşünceleri ile daha çok çevre edinmek isteyen ve sevilme, kabul görmek, ön plana çıkmak için yalana başvurabilen danışanımızın, kıskanç olmasını ifade etmesine rağmen başkalarının iyi olmasına karşı yeni geliştirdiği bu tutum, farkındalıkları üzerine bir gösterge olmuştur.

Danışmanın, “Mutluluk kavramı için bir standart bir ölçü herkes için mümkün değil mi?” sorusuna mümkün olmadığı yanıtını vererek çalışmamızda bakış açısının genişletilmesi ve daha Kant temelli yaklaşımlarla nitelenen görüşme yapmamızla daha net düşüncelere sahip olacağı kanaatine varılmıştır.

14. Şimdi kendi mutluluk hissine kaç verirsin?

Danışan, başta 8 demişken, konuşmalardan sonra 7 puan vermiştir.

Danışanın penceresinde mutluluk kavramına ilişkin “anlık” ve “orada duran” nitelermelerinin üzerine yapılan felsefi sohbetten sonra bu kavrama ilişkin verdiği son puandaki düşüşün bireysel farkındalığının bir diğeriyle olan mesafeden kaynaklandığı izlenimi oluşturmuştur.

15. Toplumsal iyilik amaçlanabilir mi?

Fatma, “Bu, benim için ütopyik bir şey. 3 yıl önce düşünseydim, evet derdim ama ben toplumsal iyiliği amaç edinerek mutlu olunacağına inanmıyorum. Bir yerde çok iyi olan bir şeye kısa sürede sevinir ya da bir yerde savaş çıktığını duysak üç gün üzülür, mutsuz olunur sonra unuturuz” ifadeleriyle teleolojik etik kuramına uzak bir tutumun olduğunu tekrar ortaya koymuştur. Burada olumsuz yüklemle ifade etse de yapılandırılmamış soruya verdiği yanıtta etik bir yaşam sürülebileceğine inanmakta olduğunu ifade etmiştir.

16. Dünya yurttaşlığı nezdinde genel olarak herkesin mutluluğunun hedeflendiği doğru olana odaklanan bir tutarlı davranma, ilkeli olma gibi bir evrensel ahlak yasasının geçerliliği bizi mutlu olma yolunda bir yere götürür müydü? Mümkünlüğü hakkında ne düşünüyorsun?

Fatma, “Herkes için geçerli bir mutluluk anlayışı olamaz. Bence bu tekdüzelik olduğu için benim için duygusuzluğa yol açar. Herkes için tek bir amacın olması robotlaşma olurdu. Kaosun olduğu bir yer daha anlamlı geliyor” yanıtıyla toplumsal olarak mutluluğa ulaşamayacağını ifade ederek bu kapsamda faydacı ve pragmatist bir görüş bildirmiştir. Bakış açısının net bir şekilde teleolojik etik kapsamında olmadığını gördüğümüz danışanımızın ahlaki tutumları yok saymadığı da dikkat çekmiştir.

16. İnsanın doğasında mutlu olmak var mıdır?

Fatma, “Her insan mutluluğu hedeflemeyebilir. İnsanın doğasında mutluluk yoktur” dedikten sonra Kant’ın evrensel ahlak yasası üzerine tartışmaya gidilmiş ve Danışan, “hedef daha iyi bir yaşam nasıl olur? mesele bu olmalıdır mutluluktan ziyade” diyerek hemfikir olacağımız düşünceyi tanımlamıştır. Birey odaklı duruştan çıkıp toplumsal olana dair fikir yürütme eğilimleri gözlemlenen danışanımız görüşmelerimizin amaca uygun ilerlediğinin ipuçlarını vermiştir.

17. Bu sorularda zihninde ne belirdi?

Fatma, “Mutluluk üzerine hiç bu kadar derin düşünmemiştim. Konuşurken belki çelişmiş olabilirim. zihnim sürekli bir arayış içine girdi tartışırken, çok karıştı düşüncelerim. Kafam allak bullak oldu ama son cümlelerimin arkasındayım” ifadesiyle son cümlelerinde de gördüğümüz kant dolayımında toplumsal olana karşı geliştirilen bakış açısının kendisinin görüşmelerimizle zihninin arayış içerisinde olmasıyla gerçekleştiğini belirtmiştir.

18. Buradan gittikten sonra kendini nasıl mutlu edebilirsin?

Fatma, “Spor yaparsam, biraz zayıflarsam çok mutlu olabilirim” demiştir.

Danışmanın, “Olmazsa mutsuz mu olursun?” Sorusuna “evet” demiştir. “Kilo almak beni mutsuz ediyor” diyerek, mutluluk kavramının aslında ne olmadığı konusunda konuşmalar yapılmıştır. Bahsettiği kavramın tam olarak mutluluk kavramıyla karşılanmadığını, mutluluğun bunun ötesinde bir şey olduğunu ve insanlarla ilgisinde, işe yararlılıkta, genellenebilirlikte bulunabilecek bir yaşam yolunda olma, anlamlı bir yaşam elde etmeye odaklanma durumu olduğu konusunda tartışmalara katılmıştır.

Fatma 3.hafta

Danışmanın, “Geçen hafta mutluluk üzerine gerçekleştirdiğimiz sohbet üzerine aradan geçen zamanda düşündüğün paylaşmak istediğin bir şeyler var mı?” sorusuna,

Fatma, “Arkadaşlarımla değerlendirdiğimde kendim için de değerlendirdim bu konuyu. Beni düşünmeye sevk etti. Kafam hala karışık. Tam olarak oturmadı. Sizinle görüşmeden önce kendimle yüzleşmemiştim. Buraya geldikten sonra ilk defa açığa çıkardım. Ahlaki olarak hep gelip gidiyordum. Burada konuştuktan sonra daha net oldu birçok şey. Sizinle konuştuktan sonra farklı bir yola gittiğimi görüyorum. Yargılanmadan dinlenmek çok önemli” demiştir.

Danışman: “Bu haftaki konumuz özgürlük. Özgürlük hakkında ne düşünüyorsun? Senin için özgürlük ne anlam ifade ediyor?”

Fatma: “İnsanın istediğini karşısındaki kişiye zarar vermeden yapabilmesi”.

Danışman: “Şu anki yaşamında hissettiğin özgürlük değerini 0-10 arası puanlaman gerekirse kaç puan verirsin?” sorusuna “10 veririm” demiştir.

Danışman: “İstedikimizi yapmak dedin. Örnek verir misin?”

Fatma: “Ailem için düşündüğümde istediğim yere istediğim şeyi giyip gidebilmek”.

Danışman: “Geçmişe baktığında kendini en özgür hissettiğin anı paylaşabilir misin”.

Fatma: “Gece çıkıp geç saatlerde eve gelmek ya da hiç gelmemek”.

Danışman: “Bu özgürlük algında başkalarının yeri nedir. Başkaları olmasaydı kendini yine de o kadar özgür hisseder miydin?”

Fatma: “Dışarıdaki etki insanın özgürlük algısını etkiliyor. Onlar rahatlık hissi veriyor. Başkaları olmasaydı özgür hissetmezdim. Erkek arkadaşımınla başka bir şehre tatile gitmek, anım üzerine konuşursam istediğimi yapabilmek, izin almadan bağlı kalmadan yaşamak beni özgür hissettiriyor”.

Danışman: “Erkek arkadaşın olmadan bu seyahati yapsan nasıl yorumlarsın bu seyahati”.

Fatma: “Tek başıma istediğim gibi davranırdım. 10 puan özgür olurum”.

Danışman: “Sorumlulukla özgürlüğü nasıl ilişkilendirirsin?”

Fatma: “Sorumluluk özgürlüğü kısıtlıyor. Sorumluluklarım arttıkça özgürlüğüm kısıtlanıyor”.

Danışman: “Bu seyahati kendisini sorumlu hissetme adına değerlendirdiğinde 10 üzerinden kaç puan verirsin?”

Fatma: “9 puan veririm. Yalnız olsam 10 puan verirdim. Kendime karşı bir sorumluluk bu. 3 ya da 4. Erkek arkadaşımınla olmak beni daha sorumlu hissettirdi”.

Danışman: “Başkalarının yeri nedir?”

Fatma: “Benim oturup kalkmamda başkalarının bakışları beni rahatsız edebilirdi. İstanbulda olsam daha rahat olurum. Antalyada olsam tanıdığım biriyle karşılaşma kaygısıyla daha rahatsız olurum. Toplumla karşı sorumluluklarımız var ve bu özgürlüğümüzü düşürüyor. Yaptığımız birşeyin sorumluluğunu almamız gerekiyor. Özgürlükle bağlantısı, özgürüz diye çikolata çalamayız. Ahlaki değerlerimiz buna engel olur. Toplumla bir arada yaşadığımız için evrensel ahlak yasasına göre ona uymalıyız. Suç işlememeliyiz. Ceza olmasaydı çalabilirdim ama. Ceza da özgürlüğü kısıtlıyor. Devlet ceza veriyor. Toplum tarafından cezalandırılmaktan da korkuyorum. Ötekileştirme gibi. İşaretle gösterilmek gibi. Darp gibi. Cezaların en kötüsü devletin verdiği cezadan toplumun verdiği cezadan daha çok korkarım”.

Danışman: “Belirttiğiniz üzere topluma karşı sorumluluklarımız var. Toplum olmazsa özgürlük de olmuyor. Sorumluluklarımız artınca özgürlüğümüz azalıyor. Bu kavramları nereye koymalıyız?”

Fatma: “Toplum kavramları ortaya çıkartıyor. Toplumun olmadığı dönemlerde bu kavramlar yoktu. Toplum özgürlüğü kısıtlıyor. Tek başına kaldıktan sonra özgürlüğün bir anlamı yok. Özgürlüğümüzü toplum belirliyor. 10 üzerinden 8-9 kadar. Şu an düşündüğümde belli bir yere kadar özgür olduğumuzu görüyorum. Ben alanımda özgür olduğumu düşünüyordum fakat şimdi düşündüğümde özgürlüğün bu alanın dışında olduğuna kanaat getirdim. Bu alanın dışında da toplum var. Kendi alanımda özgür olduğumu sanıyordum fakat sanırım toplum alanında daha özgürüz”.

Danışan, sorumluluk kavramını tekrar değerlendirdiğinde erkek arkadaşının sadece kıyafetlerine karıştığı için 10 değil 9 puan veren Danışmanımıza başka sorumluluklarının etkisi

sorulduğunda istediği her şeyi yapamamasından dolayı erkek arkadaşının kendisine hiç karışmamasındansa karışmasını isteyeceğini belirtmiştir. Görüşmenin derinlerine inildikçe kendisine hiç karışılmasaydı özgürlük kavramı ortaya çıkmayacağını, kendisinin ona karşı hissettiği sorumluluğun kendi özgürlük algısını ortaya çıkardığını, sorumluluğunun arttıkça kendisini daha özgür hissettiğini, anlam kattığını belirtmiştir. Yine devam eden süreçte tüm düşüncelerinin değiştiğini ve özgürlüğün sorumluluklarla ortaya çıktığını ifade etmiştir. “Sorumluluk var ki özgürlük diye bir kavram var. Ceza var ki insanlar iyi ve kötüyü ayırt ediyor” gibi cümleleriyle örnelemiştir.

Ailenin bu konuda rolünün ne olduğu sorulduğunda ise ailenin erken yaşlarda hayatı şekillendirmeye çalıştıkça bize bunu öğrettiğini, koruma içgüdüleriyle bizlere neyin ne olduğunu gösterdiğini, ailenin rolünün önemli olduğunu paylaşmıştır.

Aynı soruyu toplum için sorduğumuzda başkalarına zarar vermeden toplumla özgür olunduğu fakat yine de toplumla birlikte tam özgürlük yaşanmadığını, bir yanılsa düşüldüğünde bunun bedelinin ödendiğini belirten Danışanımıza, konu bağlamında, “bedel ödemeyince mi özgür olunur” sorusu sorulması üzerine, “ödemeyince özgür olmuyoruz. Bedel ödemeliyiz, böyle anlam kazanıyor” yanıtını vermiştir.

Görüşme başlarında tatile yalnız çıkması durumunda daha yüksek puanla nitelediği özgürlük algısının bu görüşme sonunda değiştiğini, erkek arkadaşıyla yaptığı tatilin 10 puan olabileceğini, o zaman anlamlı olacağını, yalnız olduğunda orada bir kavram olmayacağını, norm ve kuralın olmadığını, tek başına takılma olacağını; kendimizi özgür hissetmemiz için bir değerine ihtiyacımız olduğunu belirtmiştir.

Şu an ki özgürlük algısını tekrar puanlaması istenen danışanımız başta 10 verdiği puanını 7’ ye düşürmüştü; fakat sorumluluk bilinci ile özgürlük algısı edindiği bu görüşmede sorumluluk bilinciyle birlikte tekrar değerlendirdiği özgürlük algısına 10 puan vermiştir. Bu puanlama amacımıza uygun bir gidişatta olduğumuzu göstermiştir.

Bu görüşmede incelenen özgürlük ve sorumluluk kavramlarının bireysel bağlamdan çıkıp toplum ve bir diğeri bağlamında incelenmesiyle fark ettiği kazanımlarının bir diğeriyle olan bağının sorumluluğu bilinciyle Kant çerçevesine yaklaştığı, yine bu sorumluluk bilinciyle kendisini çok daha özgür hissettiği kazanımlarının olduğu anlaşılmaktadır. Yine “Öyle eyle ki, insanlık, ister senin ister başka birinin kişiliğinde, evrensel olanı bulsun, yaptığın eylem yalnızca bir basit davranış olmasın” bakış açımızın danışanımızdaki kazanımlarının görüşmenin başından sonuna kadar olan değişimini hayatına katacağı anlam açısından ele aldığı daha önce değinmediği yoğunlukta bir kazanımda olduğu görülmüştür. Bu anlam kazanımının kendisinin yaşam kalitesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Fatma 4. hafta:

Geçen haftaların bir genel değerlendirmesi yapıldıktan sonra sorulan:

1. Çalıştığımız konulara ilişkin ne tür çıkarımlarda buldunuz? Sorusuna, Fatma: “Beni, kullandığımız ahlak, mutluluk ve özgürlük kavramları çok düşündürdü. Burdan ayrıldıktan sonra bu kavramlar üzerine sürekli düşündüm. İlk görüşmemizde kendimle ilgili sorular sorduğunuzda ben, yalan söylemeyi kullandığımı, sıkışınca gerek duyduğumu söylemiştim. Görüşmelerden sonra kendimle yüzleşmemi sağladınız ve bunun üzerine gittim. Düşünmediğim şeyleri düşünmeye başladım. Hiç aklıma gelmeyen kavramlar üzerinde fikir yürütmeye çalıştım. Burada verdiğim anlık cevaplar, sonradan sorgulamama yardımcı oldu. Sürekli aklımdan geçiriyorum ve arkadaşlarımla paylaşıyorum. İlgiyerini çekiyor ve iletişimimiz uzuyor. O yüzden bu görüşmelerin bana katkısı çok oldu” diyerek devam etmiştir, “Özgürlük kavramıyla ilgili bambaşka bakıyordum. İlk başta çok farklı tanımlamıştım ama görüşmenin sonuna doğru geldikçe aslında kısıtlamalarla özgürleştiğimiz kanısına vardım. Bunun günlük yaşantıma çok olumlu etkileri oldu” diye özetleyerek, “Mutluluk ile ilgili felsefi sohbetimizde mutsuzlukla mutlu olduğumu farketdiğimde de günlük yaşantımda farklı bir bakış açısı kazandım ve bu bana çok şey kazandırdı. Kendimle yüzleşmemi sağladı, bana bu yönde iyi şeyler kattı çünkü kendimi tanıdım, tanımaya başladım, ahlaki değerlerimin neler olduğunu düşünmeye başladım. Mutluluk ne, yaşamında özgürlüğün nerede diye hiç düşünmediğim şeyleri düşünmeye yöneltti. Hayata bakış açımı bu üç kavram üzerinden tekrar değerlendiriyorum çünkü bu üç kavram tam da yaşamın içinde. Hepimizin iletişiminde ahlaki unsurlar çok önplanda; çünkü saygı gerektiren diyaloglar kuruyoruz karşımızdakiyle. Yalan söylemek, dürüstlük, hırsızlık vs. kendini sorguluyorsun ve çevreni de sorguluyorsun aynı zamanda. Arkadaşlarımla bunlar üzerine konuştum ve onlardan yorumlar alarak onları sorgulamaya, düşüncelerini değerlendirmeye başladım. O yüzden bu seanslar bana çok iyi geldi. Düşündürdü beni” demiştir.

Danışanın geribildirimlerinde göze çarpan “düşünmediğimi düşündüm, özgürlük kavramına bambaşka bakıyordum” gibi ifadelerinin metabilşsel kazanımlarının bir ürünü olduğu görülmektedir. Düşünme sistemine yeni bir bakış açısıyla yaklaşması ve kendisinde meydana getirdiği değişimi farketmesi çalışmamızın bilişüstü biliş kazanım katkısında bulunması amacına uygun görülmektedir. Frankl'nin Bu dünyada oluşumuzun anlamını sorgularken çoğu varoluş problemi gibi anlamsızlığın bizi acıya sürükleyeceğini, bundan kaçınılmaz acıya yönelik tavır geliştirmekle kurtulunacağını ve yaşamda bir anlam edinmenin bizi bu acıdan kurtaracağını ifade etmesinde (Bkz.Frankl, 2009) de gördüğümüz gibi danışanımız

kazanımlarını arkadaşlarıyla paylaşarak da sürerliliğini sağlamıştır. Mutsuzluktan beslenmek, yalan söylemek gibi kalıplarını ifade ederken bundan duyduğu rahatsızlığa da değinen Fatma, “bu çalışmayla geliştirdiği tavır sayesinde günlük yaşantıma çok olumlu katkısı oldu” diyebilmiştir.

2. Görüşmediğimiz bu süre içerisinde aklınıza neler geldi? Katkıda bulunmak istediğiniz bir şey var mı?

Fatma: “En çok aklıma özgürlük üzerine konuşmalarımız geldi. Erkek arkadaşımın beni kısıtlaması, bana özgürlük kavramını hatırlattı. Zıtlıklar olunca o şeyin anlamını değerini daha iyi biliyorsun. Kısıtlanınca özgürlüğün ne demek olduğunu daha iyi anladım ve konuşmalarımız üzerine düşüncelerim oluştu. Belli bir çizgiye vardım”.

3. Görüşmelerimizde bir fikir alışverişinde bulduk. Ne önerirsin? Bir beklentiyle mi gelmiştin?

Fatma: “Çok bambaşka bir şey anlamıştım. Ben felsefi danışmanlık gibi, felsefe eğitimi kapsamında soruların olacağı tarzda bir şey sanmıştım. Hiç böyle doğrudan yönlendirmeden, bizi anlamaya çalışmanız, yargılamadan, kendimizi anlamamıza çalışmanızdan çok etkilendim. Bence tam da böyle olmalı. Bir psikoloğun yönlendirmesinden ziyade kendi kendimize bulup çıkarmamızı bekliyorsunuz. Çocuklarla felsefe yapılırken onlara bir yol göstermekten ziyade soru sorarak kendi yollarını bulmaları sağlanır. Siz de yetişkinlere bunu yapıyorsunuz”.

4. Yaptığımız uygulamanın felsefeyle bağı kurulabilir mi?

Fatma: “Evet kurulabilir. Yaptığımız bütün kavramsal analizler, sorular günlük yaşamın içinde olduğu kadar felsefeyi de filozofların söylediklerini de kapsıyor, onları düşündürüyor. Felsefe, günlük hayatın içinden çıkma bir şey olduğu için mesela mutluluğu bir çok filozof işlemiş”.

5. Kısaca felsefi sağaltımdan bahsedelim:

Bir tür terapi çeşidi olmanın ötesinde olan felsefi sağaltım, kişinin benimsediği bir yaşam tarzı, bir mutluluk yolunda danışman bulmak, varolma nedenini bulup amaç ve hedeflerini gerçekleştirme karşısında sapaşgamlılık, sağlıklı düşünceler geliştirme gibi fikirleri ifade etmesi bakımından çeşitli bilimlerden de yararlanarak bir yer edinir. İki sorunun üzerinde durur: bu sağaltımın kişinin yaşamında oynadığı rolün önemi nedir? Bu, yeni bir yaşama davet ediş midir? Üzerine düşünmeye yöneltir, kişiye böyle bir katkısı ya da etkisi vardır: Kişinin; sorunlarına eğilirken felsefi perspektiften bakabilmesi, anlamlı bulduğu konuda ilerlemesi, bu süreci danışmanlık yapısı dışında kendi kendine devam ettirebilmek için gereken kapasite ve donanımı kazanması üzerine yaklaşımlar geliştirmiştir.

Yaptığımız bu felsefi sağaltım görüşmesinde, insanın anlam isteği engellenebildiği gibi insan bir anlam arayışına da güdülenebilir olduğu üzerine konuşulmuştur. Bahsettiğimiz bu

engellenme, varoluşsal bir engellenmedir. Bu bakımdan Varoluş kavramı üç tür anlamıyla konuşulmuştur: insan olma durumu, varoluşun kavramsal anlamı ve anlam isteme (kişisel varoluş) üzerine felsefi sohbet yapılmıştır. Yaşantının o kadar net bir şey olmadığı için sadece dile getirilebilir olanı işlemediğine vurgu yapılmıştır (Frankl, 2009:50). Felsefi sağaltım uygulamasında, her kişiye göre sorgulamanın değiştiği, sohbetin öznel olduğu yani bir diyalog olarak değişken yapısı olduğu bildirilmiştir. Felsefi sağaltımın amacı sorulduğunda ise, ‘felsefi tavır’ geliştirmek isteğinin ve sağlıklı düşünmeye odaklanan bir misyonu olduğu ifade edilmiştir. Bir bakış açısı kazanmaya yönlendirmek ve ortak olarak toplumsal iyiyi nasıl kazanabilirizi bulmaya odaklanmanın alt amaçlar arasında olduğu bildirilmiştir.

6. Kendinle ilgili bilmediğin bir farkındalık kazandın mı?

Fatma: “Evet tabii kazandım, özgürlük üzerine sınırları ve kısıtlamaları bilerek kendimle yüzleştirdim. İkincisi mutsuzlukla mutlu olmanın anlamını farkettim. Daha bir netleşti, zihnimde belirdi. Mutsuzluğun olduğu yerde mutluluğu farkedebileceğimizi gördüm”.

7. Önceki sen ile şimdiki sen arasında bir fark oldu mu? Uzun vadede sana bir şey kazandı mı bu görüşmeler?

Fatma: “Hırçnlığım geçti, burda farketmiş şeyler arasında bu davranışım geçti. Mutluluğun ne demek olduğuna dair yeni şeyler öğrendim, önemliydi, insanlarla ilişkisinde insanın mutluluğu üzerine düşündüm. Yalanı kullanan biriydim. Artık çok daha az yalan söylüyorum çünkü kendimi sorguluyorum ve o yola başvurmak istemiyorum. Bu uzun vadede bana iyi şeyler kattı. Daha sakin olmamı sağladı bu durumlar. düşünme üzerine düşündük ve hayatta bir şeyler üzerine konuşurken artık iki kere düşünüyorum. Bir yaşam tavrı kazandım, artık daha farklı bir duruşum oldu diyorum ve yavaş yavaş da ekleneceğini düşünüyorum çünkü burdaki temel sorunları sizinle konuştuk bunlar sürekli kafamda dönüp dolaştığı için her seferinde daha farklı cevaplar buluyor, eski cevaplarımı düşünüyorum. İki aydır süreklilik kazandı bu durum. Farklı farklı düşüncelere yönelip sorgulamak tabii ki benim duruşumda etkili oluyor”.

Danışanımızın öznel ve algısal yaşamını anlamaya çalıştığı görüşmelerimizde benlik-merkezli bir yönelimin kendi görüşlerini anlayıp yeniden inşa etmesi, varoluşsal zorlantısına razı gelmeyip bunu üstbilişle daha yüksek standartlara taşıdığı görülmektedir. Burada varoluşsal zeminde değerlendirilen konunun danışanın kendi rıza ve yönlendirmesiyle gerçekleşmesi herhangi bir direnç oluşturmamasına da engel olurken kendisini daha yalın ve şeffaf değerlendirmek imkanı tanımıştır.

Yalom’un özellikle *özgürlük* (sorumluluk ve isteme) başlığı altında varoluşçu problemlere yönelik değerlendirmeleri burada teknik olarak kullanmamız anlamlı bir yer edinir. Yalom, zorlantı, inkar, sorumluluğun yer değiştirmesi, sorumluluktan kaçma, karar verme

bozuklukları; bu kavramlardan oluşan kişinin olumsuz edimleriyle nasıl başetmesi gerektiğini vurgular (Bkz.Yalom, 2018). Yalom'un belirttiği üzere bu konunun özgürlük ile ilişkilendirilmesi cesareti danışanın kontrolüne bırakılmış, kendi farkındalığını yaratması amaçlanmıştır.

8. Danışmanlık oturumlarımızı daha önce hiç bu hizmeti almamış birine nasıl anlatırsınız?

Fatma: “Arkadaşlarıma yaptım bu uygulamadaki çalışmaları. İki arkadaşım ile paylaştım, yaşadıklarımı paylaşınca daha etkili olduğunu düşündüğüm için kendi cevaplarımı söylemeden burada konuşulanları anlattım. Sordum, cevap verdi, en son benim fikirlerimle karşılaştık. Tartıştık. Belli bir kalıba sokmadan, sorular sora sora belli bir yere getirdim. Bu felsefi sağaltımdı diyorum. Felsefi sağaltımda bana yapılan şey buydu diyorum çünkü insanlar ne olduğunu anlamıyorlar. Her sorunun kesin net bir cevabı olduğunu düşünüyorlar ilk başta. Cevaplarıyla dalga geçeceğimi sanıyorlar. Hayır dedim, kendi kendini düşünüp anlayacaksın dedim. Konuşma sonunda hiç bu bakış açısından bakmamıştım dedi. Alışveriş olması, paylaşma yaşamamız çok iyi oldu”.

9. Danışmanlık süresince kullandığımız ahlak, mutluluk, özgürlük kavramlarına felsefi sağaltım görüşmesinde hangi kavramların ek olarak işlenmesinin iyi olacağını düşünüyorsunuz?

Fatma: “Estetik konusu üzerine konuşmayı da isterdim. Sizin kazandırdığınız bakış açısından estetik konusu hakkında neler öğreneceğii merak ediyorum açıkçası. Buraya gelirken acaba bu hafta hangi konuyu işleyeceğiz diye düşünürken estetik konusu da aklımdan geçmişti”.

Danışmanımızla felsefi sağaltım görüşmeleri kapsamında ele aldığımız kavramlarda daha önce kabul görmek, kendisini iyi hissetmek adına zaman zaman yalana başvurduğunu belirten danışanımızın “yalan söylemeyi kullandığımı, sıkışınca gerek duyduğumu söylemişim. Görüşmelerden sonra kendimle yüzleşmemi sağladınız ve bunun üzerine gittim. Düşünmediğim şeyleri düşünmeye başladım. Yalanı kullanan biriydim. Artık çok daha az yalan söylüyorum çünkü kendimi sorguluyorum ve o yola başvurmak istemiyorum. Bu uzun vadede bana iyi şeyler kattı. Daha sakin olmamı sağladı bu durumlar” diyerek geri bildirimde bulunduğu ahlaki tutumları konusunda 4 görüşme sonrası tutumlarında gerçekleşen bu değişimin farkında olması beden diline de yansımış, paylaşmak için heyecan duyduğu gözlenmiştir.

Önceki görüşmelerde daha donuk ifadelerle tekdüze yanıtlar vererek ilerlettiği süreci özgürlük üzerine erkek arkadaşıyla yaşadığı kısıtlanma hissine “kısıtlamalarla özgürleştirdiğimiz kanısına vardım. Bunun günlük yaşantıma çok olumlu etkileri oldu” diyerek, mutlulukla üzerine farkındalığını açıklarken “Mutsuzlukla mutlu olduğumu fark ettiğimde de günlük

yaşantımda farklı bir bakış açısı kazandım ve bu bana çok şey kazandırdı. Kendimle yüzleşmemi sağladı, bana bu yönde iyi şeyler kattı çünkü kendimi tanıdım, tanımaya başladım, ahlaki değerlerimin neler olduğunu düşünmeye başladım. Mutsuzluğun olduğu yerde mutluluğu fark edebileceğimizi gördüm” diyerek, beden dilindeki canlılıkla, kelimeleri seçici kullanmasıyla, cümlelerin anlam akışı ve doluluğuyla, kısa yanıtlarla değil daha açık olay örgüsüne sahip yanıtlarıyla dikkat çekmiştir.

Ahlaki değerlerini irdelemenin yaşamına kattıklarını anlatırken giderek kendisini daha iyi anlayacağını belirten danışanımızın Kant etiği temelinde kendisini konuşlandırma bilincine ulaşmasının kendisine kattıklarının farkında olduğu gözleniyordu. Bunların “yönlendirmeden, bizi anlamaya çalışmanız, yargılamadan, kendimizi anlamamıza çalışmanızdan çok etkilendim. Kendi kendimize bulup çıkarmamızı bekliyorsunuz. Bir yol göstermekten ziyade soru sorarak kendi yollarımı bulmamızı sağlıyorsunuz” ifadeleriyle nitelenmesi, bizlerin de etik değerlere ne kadar hassas çalıştığımızın bir göstergesi olarak sunuluyordu. Bu bağlamda kişisel bütünlüğünün korunup kollandığına dair inancının oluşması kendisini de güvende hissetmiş olduğunu gösteriyordu. Kendisini tanımaya başladığını görmesi bu alanda üzerinde görüşmelerle daha erken farkındalık kazanmış olmasının görece yaşamına daha olumlu katkıları olacağı düşünülen danışanımızın yine son görüşme bağlamında kazanımlarını ifade ederken “burada fark ettiğim şeyler arasında hırçınlığım geçti. Mutluluğun ne demek olduğuna dair yeni şeyler öğrendim. Bu uzun vadede bana iyi şeyler kattı. Daha sakin olmamı sağladı bu durumlar. Bir yaşam tavrı kazandım, artık daha farklı bir duruşum oldu diyorum ve yavaş yavaş da ekleneceğini düşünüyorum” diyerek öngörümüzü destekler açıklamalarda bulunmuştur. Görüşmelerden öğrendiklerini arkadaşlarıyla pratik etmesi bize amacımıza uygun bir çalışmada olduğumuzu düşündürmüştür.

4.3. Yapılan Felsefi Sağaltım Uygulaması Değerlendirilmesi

Tez kapsamında hazırlanan yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formundaki ilk haftaki sorular, katılımcıların etik kuramlar ve bu kuramlar ile ilgili tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca danışan ile yapılan görüşmede, değerlendirilen konunun belirleyici olduğu gidişat üzerinde ‘derine inme’ tekniği kullanılmıştır. Soruların değişken bir yapısı olduğu, yaptığımız çalışmanın empirik olmadığı bilgilerinin yanında çalışmamızın bir sistematüğının olmadığı ve bireyselleştirilmiş olduğu danışanlara özellikle vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada empirik tanı yöntemlerinin önemine karşı bir tartışma yapılmamıştır. Bilimde olan ilerlemelere güvenmekle beraber, yenilikçi uygulama örneklerine itibar edilmiştir.

Bu bakımdan empirik alanın felsefe ile yeni bir disiplinlerarası birleşmeyle yeni bir şeyler söyleme zamanının geldiği kanaatindeyiz. Ayrıca burada asıl önemli olan felsefi sağaltım uzmanının soru sorma becerisi ve katılımcının duyarlılığına göre farklı açıdan bakmasına yardımcı olabilecek şekilde uygulama yapmasıdır. Danışanların bilişsel sistemlerine bir üst perspektiften bakmaları ve düşünmeyi düşünme, farklı olanı düşündürmek gibi metabiliş yaklaşımları kazanmaları sağlanmaya çalışılmıştır. İlk hafta ahlak başlığı kapsamında katılımcıların etik tutumlarının belirlenmesi amacıyla felsefi sağaltım çalışması gerçekleştirilmiştir.

Danışanların görüşmede her bir soru için vermiş oldukları bilgiler ve cevaplar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ile danışanların, Kant temelli felsefi sağaltım uygulamasında yer alan belli konularla ilgi düşüncelerinin ortaya çıkartılması, ahlaki görüşleri doğrultusunda değerlendirmelerinin sunulması hedeflenmiştir. Ayrıca belli kavramlarla ilgili farklı düşünceler birlikte analiz edilerek ortaklaşan ve birbirinden ayrılan görüşlerin değerlendirilmesi doğrultusunda bir düşünsel sağaltım hedeflenmiştir.

Bu uygulamada, yukarıda bahsedilen hedeflere odaklanarak özellikle bu hizmeti ne kadar kavrayabildikleri üzerine cevapların analizi yapılmıştır. Görüşme, ses kaydı ile danışanlardan izin alınarak yapılmıştır. Felsefi sohbet bağlamında konuşmalar gittikçe derinleştiğinden, danışanların geribildirimlerinden hedefimize yönelik bağlantılı ve anlamlı bulduğumuz verileri yazıya dökerek ilerleme sağlanmıştır.

Bunun yanı sıra kişiden; zorlantıları veya ikilemleri hakkında konuşulan bir buçuk saatlik oturumların sonunda bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Bu değerlendirme, danışmanlık süresince yaşadıkları tecrübelerle ilişkin neler düşündükleri, kazanımları, yaşamlarında neyineleri değiştirmek istedikleri, yaşamlarında neyi değiştirebilecekleri, bunu nasıl yapabilecekleri üzerine ucu açık sorulardan oluşturulmuştur.

Yapılan dört haftalık oturumlarda fark edilmiştir ki; bu oturumlar felsefi açıdan gelişmek için zaman bakımından yetersizdir. Dolayısıyla felsefi sağaltım daha uzun vadede oluşturularak değerlendirilmesi gerekir. Kişinin sağaltım görüşmeleri kapsamında edindiklerini, öğrendiklerini deneyimleyip, bunların sonucunu değerlendirip geribildirimde bulunabilmesi, yöntemimizin etkinliği ve kişinin kendisine ilişkin yolculuğunu daha nitelikli hale getirecektir.

Nasıl bir iyileşme bekleniliyor? ve neler üzerine bir sağaltıma varılıyor sorularına net yanıtlar aranmaya çalışılmıştır. Bunun üzerine:

Kişilerin hayatlarına, deneyimleri ve bilgi birikimlerinde yükledikleri anlamların gerçek hayatla yaşadıkları çatışmalar üzerinde daha fazla otokontrol sağlayarak düşünsel iyileşmelerini bekledik. Duyguları ve düşünceleri arasındaki tutarsızlıklar üzerine ve kavramlara yükledikleri

anlamlar üzerine bir sağaltıma varıldı. Entelektüel seviyede bilgi artışı olduğunu, ödev bilincinin geliştiğini, toplumsal iyiliğin ne demek olduğunu kavradıklarını, bu bağlamda farkındalık düzeylerinin arttığını söyleyebiliriz.

Danışana görüşmeye gelirken duygu ve düşünceleri ile görüşme sonunda duygu ve düşüncelerinin hangi açılardan farklılaştığını sordüğümüzde; aldığımız geri bildirimler, ne kadar anlamlı ve tutarlı bir yolda olduğumuzu göstermiştir.

Kişilerin hayat algılarının ve kavramlara yükledikleri anlamların bilinç tezahürü yapmaları neticesinde kendilerini nitelik bakımından daha konforsuz bir duygu ve düşünce yapısına hapsedtiklerini gördüler. Aldığımız geribildirimler bu doğrultuydu. Kişiler mutlu olmak isteyip sorumluluk almak istemezken; hayatlarını irdelediklerinde, alıp yerine getirdikleri sorumluluklarında, en yüksek mutluluk seviyesini deneyimlediklerini bildirdiler. Ve burada sandıklarının aksine bireysel bir tutum içerisinde olmayıp bilakis toplumsal bağların onlara mutluluklarını yüksek tatminle yaşadıklarını farkettiler.

Kendi ağızlarından aldığımız yanıtları belirtmek gerekirse; insanlara özgürlüğün, sorumluluğun ve mutluluğun öğretililebilecek bişey olduğunu anladıklarını; dünyaya bakış açılarında bir değişim olduğunu belirttiler; düşünsel anlamda yeni pencereler açıldığını; geçmiş deneyimlerini yeniden yorumlamalarının onlara kendilerini daha rahat hissettirdiğini, zihinsel açılım yaşadıklarını belirttiler.

Bu değerlendirmelerle birlikte, “mutlu oldu, iyileşti” diye bir sağaltımın söz konusu olmadığını belirtmekle beraber, kişinin yaşam pratiklerinin uzun vadeli deneyimlerinin incelenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Önemli olanın bireyin içsel bütünlüğünü sağlama yolunda olma serüveninin kendisine vereceği tatmin duygusunun ona kazandırdığının bilincinde olması temelli ortak bir kaniya varılmıştır. Felsefi sağaltımda bunu görüp o kazanımdan kaçınmayacağı ama bunu yaşarken yer yer içsel ve dışsal sıkıntılar yaşanacağını farkına vararak, bu bilinçle tatmin duygusunu elde etmeye çalışılacağı üzerine ortak bir değerlendirmeye gidilmiştir.

SONUÇ

Kant'ın günümüze kazandırdığı sağlıklı düşünmenin meşruiyeti üzerinden genel bir değerlendirme yapmak suretiyle denilebilir ki sonuç üç bağlamda tartışılmıştır. Sosyal bağlamda, pragmatiksel güncel işlerlik bağlamında ve etik bağlamda sorgulanması yönünde bir değerlendirmeye gidilmiştir. Felsefi sağaltım anlayışının çok boyutlu gelişen bir içerik gerektirdiği göz önünde bulundurulduğunda; bu kapsamda, felsefi sağaltım konusunda oluşturulacak eksenlerin bu üç değerlendirme ile bir sentezin ortaya konulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kant'ın felsefesinden yola çıkılarak ileri sürülen sağaltımın sosyal bağlamda işlevi söz konusu olduğunda, görülür ki Kant çevresel koşulları ahlakın kapsamı içerisinde görmemektedir. Dolayısıyla Kant felsefesinde sosyal örüntüler ya da kültürel bağlam içerisinde örneklere yer verilmemiştir. Bu bakımdan sağaltımsal uygulamaların etik eksenleri oluşturulurken, sosyal çevre etiği dikkate alınmamıştır. Daha çok genel olarak insanlığı ele alan, evrensel bir etik tutum söz konusu olduğu için yaşadığı coğrafyanın yaşantısına has dilsel ve kültürel ifadelerden etkilenme söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla Kant'ın felsefi sistemi içerisinde dili ve kavramlaştırmaları günümüze uyarladığımızda bazı sosyal örüntüler bağlamında kullanılabilecek terimsel ifadeler eksik ya da üstü örtülü kalmakta, yeterince açık örnekler gösterilememektedir. Aslında felsefi sağaltımda Kant örneği oluşturulurken ana amaçlar arasında sosyal bağlam içerisinde çeşitli kazanımlar elde etmek öngörülmüştür. Felsefi sağaltım yapılırken evrensel bir dil kullanmak, toplumsal iyileşmeyi sağlamak, bireyden topluma bir sağaltım skalası sunmak gibi alt amaçlar, sağaltımın daha felsefi bir zemine taşınabilmesi için ortaya çıkarılmış sonuçlardandır. Bu bakımdan Kant'ın bize gösterdiği zorunluluklarla gelen ödev kavramı, tuttuğu yol bağlamında evrensel bir bakış kazanma arzusu ile felsefi sağaltımın sağlıklı toplumlar misyonuna uygun bir çizgidedir. Felsefi sağaltım, mutluluğun arka planını toplumsal uyuma bağlayarak karşılar. Çünkü doğanın bir parçası olan insanın sağaltımı için normatif bir algı gereklidir. Örnek olarak, evrensel ahlak yasasında nasıl ki öldürme kabul edilemez bir durumsa, aynı zamanda insanın kendi doğasına da aykırı olduğu gerçeği verilebilir. Felsefi sağaltımla kendisi için sağlıklı düşünmeyi uman birey, aynı zamanda

evrensel olanı algılamıştır. Fakat günümüz dünyasına tam olarak cevap veremeyen Kant felsefesinde bazı noktalar kör nokta olarak kalmıştır. Kant'ın felsefesinin pratik boyutu, güncel bazı noktalara uymadığı için özellikle ben kavramı konusunda bugüne uyumlu yeterince açıklamalara girişmediği için felsefi sağaltımı tamamen kapsayacak argümanlar sunmamaktadır. Dolayısıyla özellikle sosyal değerlendirmeler söz konusu olduğunda XXI. yya cevap veremeyen ya da bizim çıkarsayamadığımız belli bazı yanları bulunmaktadır. Bu bakımdan psikoloji biliminden de yararlanarak felsefi sağaltımda sağaltıcı uzmanın, karşıdaki kişinin kaygı, stres ve karşılaştığı problemlere hangi çerçeveden yaklaşıldığına dikkat çekmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Çünkü bazı yaklaşımlar kişinin ruh hallerinden kaynaklanabileceği gibi kendi psikolojisinin ötesinde içinde yaşadığı toplumun gelenekleri, öğretilmiş fikirleri, önkabulleri, dini inancının getirdikleri, yaşama tarzı gibi nedenlerin de belirleyici olabileceği görülmüştür. Bu bakımdan bireyin yaşamında kalıcı tatmin arayışının bir sonucu olarak felsefi sağaltım bu tarz meselelerde devreye girmektedir.

Sonucun ikinci değerlendirme konusu Kant felsefesinin felsefi sağaltım analizi olarak pragmatiksel güncel işlerlik sorgulamasıdır. Pragmatiksel olarak Kant felsefesini kullanmak, günlük meselelere cevap vermekte bir yol çizmek, bireyin yaşamının daha anlamlı kılınmasına fayda sağlamak gibi kazanımlar, bu çalışmadan elde edilen diğer kazanımlardır. Sürekli değişen ve dönüşen insanın felsefeyle kendini yenilemesine yardımcı olmak bu çalışmanın felsefi sağaltımsal yönünün pragmatiksel işlerliğidir. Özellikle üçüncü bölümde önerilen ana eksenler bu konu dahilinde detaylı olarak sunulmuştur. Teorik boyutunun yanında pratik yönüne işaret edilen böyle bir Kant felsefesinin felsefi sağaltımsal modelinin günümüz için geçerliliğinin ne ölçüde öne sürülebilir olduğu sorusu düşünüldüğünde; Kant dolayımında bahsedilen felsefenin yeni sağaltımsal modeliyle, yaşama karşı bakış açımızı geliştirmek, pratik kazanımlar elde etmek yegane sonuçlar arasındadır. Bu uygulamayla aynı zamanda düşünce sağlığını korumak insanın kendini daha iyi anlamasına ve daha adaletli, insani bir dünya kurulabileceğine dair umut vermektedir. Bu bakımdan felsefenin güncel pratiksel işlerliği söz konusu olduğunda, etik çerçeve içerisinde özgürlük, ödev gibi kavramlara varoluşsal merkezli yaklaşımla irdelemelere gidilmiştir. İnsanın başta kendisiyle, çevresiyle ve doğayla olan ilişkisinde tutum ve davranışlarının bilinçli bir iletişimsel sistemin içerisinde olması gerektiği kanaatine varılmıştır. İşte bu sistemin Kant'ın ahlak ilkeleriyle belirlenmesi felsefi sağaltıma farklı bir bakışla bakmayı sağlamıştır.

Ayrıca insanlara iyi dengelenmiş bir zihni yakalatmak, varoluşsal problemleri olan çağımız insanının öznel olarak korkuları, ölüm ve doğum travmaları, endişeleri, kaygıları,

tutkuları ve erdemli olma gibi çabalarının kavramsal analizini felsefi problemler çerçevesinde irdelemek gerektiği üzerine çalışılması, Kant felsefesinin felsefi sağaltımsal modelinin pratiksel işlevinin kazanımıdır. Bu doğrultular ışığında çağımızın getirilerinin bir sonucu olarak ihtiyaç gördüğümüz felsefi sağaltımın çeşitli disiplinlerle bütünselci bilgi çerçevesinde yeni bir seçenek olarak okullara sunulması arzu edilmektedir. Türkiye’de felsefi sağaltımı felsefe ve bilimin yöntem ve amaçları doğrultusunda örgün ve yaygın eğitim kurumlarında etkili hale getirmek gerekir. Felsefi sağaltım metoduyla, ilkin üniversitelerde enstitüler kurulması, aynı zamanda her öğrenciye birinci sınıftan itibaren belli kavramlar üzerinden danışmanlık hizmeti ve dersleri verilmesi gerekir. Ayrıca yine pratiksel işlerlik neticesinde felsefi düşünmenin hayatı daha yaşanılır kılmada pratik bir yanının da olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan felsefi sağaltımı uygulamak adına ‘felsefi sağaltım yaşam merkezleri’ kurulup halka sağlıklı düşünme yolunda çeşitli yöntemlerin sunulması gerektiği sonucuna varılmıştır. Görülmektedir ki felsefenin geldiği bu son noktada felsefeyle oluşturulmuş bilimsel yöne bakan yeni bir dünya inşası vardır. Felsefi sağaltımın “insan üzerinde nasıl bir etkisi olabilir?” gibi temel bir sorudan hareketle, yukarıda değinilen sonuçlardan da anlaşılacağı üzere toplumun düşünce sağlığına katkıda bulunacağı ve insanları sağlıklı düşünce yöntemleriyle aydınlayacağı kanısına varılmıştır.

Sonuç odaklı üçüncü değerlendirme konusu ise Kant’ın felsefesinden yola çıkılarak ileri sürülen sağaltımın etik bağlamda sorgulanması üzerinedir. Felsefi sağaltım için çıkarılan temel kavramlarda görülmektedir ki Kant felsefesi aynı zamanda etik bir değerlendirmedir. Bu etik değerlendirmenin sağaltım metoduna kazandırdığı sonuç ise kategorik buyruklarla belli bir mantık çerçevesinde kazanılan genel geçer maksimlerin düşünce sağlığı için önemlidir. Aynı zamanda bu maksimlerin ezber yapılacak öğretiler olarak anlaşılması, Kant’ın felsefi eleştirel tarzı geliştirmesiyle sunduğu akılcı felsefi bir tekniktir. Felsefi sağaltımın en temelde sorgulama tekniğiyle başlaması ve güncel kullanılan kavramları irdelemesi felsefi eleştirel tarzın bir sonucudur. Bu yöntemlerle bireyin şu anki sorunlarının, kuruntularının ardındaki varoluşsal bilmeceleleri, karmaşık gördüğü değerleri inceleyerek kişiye etik değerlendirmeler ışığında sorular sorulmuştur. Bu sayede felsefi teknikler aracılığıyla kişinin yaşamına daha net bakmaya başladığı sonucuna varılmıştır. Kant felsefesi temelli felsefi sağaltımın araştırma, öğretme gibi anlamlarının yanı sıra bireyin özel durumlarını dikkate alarak onunla etik açıdan tartışma metodu vardır. Kant’ın eleştirel felsefesi bağlamında yeni bilgi elde etme çalışmaları aynı zamanda bir yöntem tartışmasıdır. Böyle bir felsefi sağaltımla, bireyin düşünce sağlığını

iyileştirmek için aklındaki önkabullerini, dayanaklarını felsefi olarak değerlendirebileceği bir sürece yönlendirilir.

Uygulanacak felsefi sağaltımın çeşitli psikoloji kuramlarının sentezi ile oluşturulması gerektiği görülmüştür. Bu bakımdan tez kapsamında yapılan araştırmalar ve görüşmeler sonrasında, günümüzde Kant felsefesinin düşünce sağlığı merkezli anlayışla tasarlanmış anket uygulamalarında sağaltım için tek başına sürdürülebilirliğinin dar bir alanı kapsadığı, felsefi danışmanlık merkezli sağaltımsal tutumların yapılandırılmış sorularla uygulamalarının yapılabirliği için bir alan açıldığı sonucuna varılmıştır. Sonuçta varılan izlenim ise felsefi sağaltımın düşünce hastalığının zihinsel, bedensel, ruhsal olarak her türlü felsefi yolunu denemesi üzerinedir. Sonuç olarak “İnsan endişeden yaratılmıştır” diyen Euripides’in çağımız insanı için de geçerli olan sözlerine karşılık felsefi sağaltım ile bir yaşam bilgeliği modeli sunulmuştur. Çünkü felsefi sağaltım, kendi yaşamımızdaki zihinsel, ruhsal ve bedensel zıtlıkları keşfetmeye yönelik bir uzlaştırma becerisi kazandırmak bakımından tüm terapi anlayışlarının üstünde derin felsefi içerikli bir yer edinir. Bu haliyle aynı zamanda bir toplumu felsefi olarak iyileştirmekten bahsedilebilir.

İşte bu üç değerlendirme bağlamında, Kant’ın felsefesini kullanarak geliştirdiğimiz felsefi sağaltım sunusunda, varılan sonuçları bilimsel olarak da göstermek ve elimizi güçlendirmek adına danışanlarla ilk ve son ölçümler kullanılmıştır. Bu, tez çalışmamızın uygulama kısmıdır. Kuramsal araştırmada ortaya konulan Kant felsefesi temelli felsefi sağaltım yaklaşımı, alınan görüşler eklenerek, uygulama yapılmıştır. Bu uygulamaylafelsefi sağaltım ile nasıl bir iyileşme bekleniliyor? ve neler üzerine bir sağaltıma varılıyor? gibi soruların cevabı alınmaya çalışılmıştır. Felsefi sağaltım uygulamasıyla Türk toplumunda yeterince tanınmayan hatta mesafeli durulan felsefeyi kuramsal alandan pratik alana çekmek hedeflenmiştir. Bu uygulamayla sağlıklı düşünmeye, anlamlı bir yaşam sürdürmeye, daha sorgulayıcı- eleştirel düşünce yöntemini kazanmaya, daha mutlu bireyler oluşturmaya, kendini arama serüveninde yol göstermeye, entelektüel bir bakış kazanmaya yöneltecek felsefi-etik sorular ve ana eksenler belirlenmiş;psikoloji bilimiyle ilgili bir projeksiyon ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hangi sonuçlara varıldığı konusunda bir değerlendirme yapıldığında; Kant’ın kurduğu sistem, bize gündelik yaşamdaki kaosu düzenleyecek argümanları, akli ehliştirmeyi ve mutluluk yolunun ne olmadığını gösterir. Kant’ın insan aklını iyileştirme üzerine düşüncelerinin iç yüzünü kavramak amacıyla eğitim, mutluluk, özgürlük, sorumluluk, ödev, en yüksek iyi gibi günlük hayatta en çok ilişki kurulan kavramları inceledik ve sonuç olarak felsefi

düşünmeyi, kişinin kendi dünyasını yapılandırmaya yönelik bakış olarak anlamamızı sağlayan ve sağaltımsal yaşam pratiğinin felsefi açıklamasını yapan bir yaklaşım geliştirdik.

Kant'ın, insanı hiçbir koşulda araç yapmayıp, yalnızca amaç olarak görmesi felsefi sağaltımın kozmik bilinç teması için önemli bir çıkarımdır. Böylelikle düşünce sağlığına hakim olan her bireyin tüm canlılara yönelik bakış açısında değer vermenin olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda düşünceleri iyileştirme hususunda da felsefeyi anlam adına bir araç olarak kavramamak gerekir. Çünkü felsefeyle bir anlam arayışına girmekten ziyade kanımızca anlamlar oluşturulmalıdır. Özellikle postmodern kültürde karşımıza çıkan yeni tutum da bu olsa gerekir. Bu bakımdan felsefenin anlamlaroluşturmaya yönelik amaçsallaşması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yaşamı diğerleriyle ilişkiselliğinde bir bütün olarak görüp felsefi bir tavra sahip olmak ve insanın tek boyutla anlaşılacak kadar anlamlar içeren bir varlık olduğunu bilmek Kant'ın ahlak felsefesinin en önemli çıkarımlarındandır. İnsanın yaşam ve bilinç ilişkiselliği döngüsü içinde kendini var etmeye çalıştığı bu dünyada öznenin özgür iradesini kullanarak kendini keşfetme düşüncesi, Kant'ın pratik erdem kuramı temelli kazanımlarımız arasındadır.

Kant felsefesinden çıkarılacak bir diğer sonuç ise başka bir şeyin aracı olmaksızın kendinin amaç olduğu, ahlaki yargılara varmanın felsefi yaşam tavrıyla doğru bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktır. Anlam ve değer ilişkileri bütününde açıkladığımız insan, ruhun kalıcılığını ancak yaşamın içerisinde gösterebilir (bkz.Kant, 1995: 88). Birey, hem öznel dünyasının meselelerini hem de varoluşunu başkalarının varlığıyla keşfeder. Dünyaya ne getirdim, ne kattım, ne sundum gibi sorular, bir olgunluğa erişildiğinde bilinçli olarak sorulan yaşamı anlamlandıran sorulardır. Dolayısıyla kendine varoluşsal alan yaratan insan, kendinin bilincine varmakla ne istediğini anlayabilir. Varoluşsal bir bunalımla kişi, düşünce sağlığına kavuşacak deneyimler yaşayabilir. İnsanın tüm varoluşuyla dünyaya ve hayata dahil olması gerektiği savı felsefi sağaltımda pratik erdemleri belirtmek için önemli bir çıkarımdır.

Felsefi sağaltım uzmanının danışana düşündürmesi gereken bir diğer sonuç ise kendini bilmek ile ilgilidir. "Mükemmel derecede iyi bir akli varlık olmak için sınırlı olmanın dışında hiçbir sınıra sahip olmamak gerekirken, mükemmel derecede iyi bir insan olmak için ise birçok sınıra sahip olmak gerekir" (Kant, 2005: 4). Kant'ın insanın haddini bilerek özgürlüğünü, iradesini ve karakterini görmesi gerektiğine vurgusu, sınırını bilme ve sınır halini koruma durumu bir doktrin olarak temellendirilebilir. Kibir, bildiğini okuma, bilmiyorum diyememe gibi karakter kavramlarının ardındaki bu yapının incelenmesi bir çok sağaltılması gereken

gerçeği su yüzeyine çıkarabilir. Böylelikle sorunların nedenselliğine ilişkin farkındalığın daha iyi anlaşılması için konunun hem akılcı hem de duygusal bağlamda irdelenmesi sağlanır.

Bir diğer çıkarım ise Kant'ın mutlu olma değil de o yolda olma ve mutlu etme sorumluluğuna davet etmesi üzerine yaşamı yorumlamasının sağaltımsal bir perspektifle okunması gerektiğidir. Felsefi sağaltım da aynı şekilde mutluluğu hedeflemez. Böylelikle Kant, felsefi sağaltımın da kullanacağı mutluluk anlayışına yeni bir boyut kazandırmıştır. Mutluluğun tek belirleyici sebebi, Kant'ta daima karşımıza çıkacak olan içsel bir iyiliğe sahip olmak arzusudur ki 'en üstün iyi kavramı' felsefi sağaltım doktrinini destekler niteliktedir.

Bir diğer sonuç olarak denilebilir ki, toplum içinde yaşayan bireyin bir ödev bilinci olmalıdır. Kant'ın ödev ahlakı; günlük istekler, gelip geçici öfke-arzu ve korkuların ötesinde yaşama bir üst bilinçle yaklaşmak için evrensel bir yol gösterir. Belirtmek gerekir ki her insanın güdüsel acizliğinin yanında, sağduyulu davranma ve akıl yetisini kullanma potansiyeli taşıması boyutu da vardır. Bu da felsefenin yol gösterici özelliğidir.

Tez kapsamında Kant'ın felsefesinden çıkarsanıp felsefi sağaltım için bir yol haritası geliştirme hususunda nasıl bir yöntem izlememiz gerektiğine değinmek gerekirse;

Bu çalışmada, felsefi sağaltım kuramının felsefeyle iyileştirme yolunda Kant'ın teorik ve pratik içerikleri bir yöntem olarak kullanılabilmesi ortaya çıkmıştır.

Erdemli olma, kendini bilme, kendini kabullenebilme, bedenini kabullenebilme, kavramları doğru anlama, açıklayabilme, geçmişle barışma, zihin sağlığını koruma gibi kavramların felsefi sağaltım yapılırken kullanılacak argümanlar olduğu anlaşıldı. Bu sayede günümüzde yeni bir felsefi boyut geliştirilmesinin ihtiyaçlar dahilinde olduğu görüldü. Özellikle kişinin dünyaya karşı takındığı tavır, sorumluluk, ölüm, özgürlük gibi kavramları üzerine yaklaşımları hala güncelliğini koruyan bir uygulamalı etik alanının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Entelektüel gelişimde felsefi öğretileriyle Kant'ın, toplumsal iyiliğin zihinlerimizle birlikte üretilebileceği, bu sayede de davranışlara dönüşen iyilik durumunun insanlığın sorunlarına cevap verebileceği görülmüştür. Aynı zamanda insanın anlam arayışlarının karşılığını bulacağımız bir pratik etik anlayışı vardır. Felsefi sağaltımın kuramsal ve kavramsal çerçevesinin çizilmesi bakımından, bireyin sorulara verdiği cevaplar göz önünde bulundurulduğunda; hayat felsefesi açığa çıkar. İşte Kant felsefesinden çıkarsadığımız pratik etik bağlamındaki sorular, bireyin kendi sorunsallarına kendi cevabını bulmasına yardımcı olmak maksadıyla felsefi sağaltım imkanlarını bulabilmemiz bakımından sorularla görüşmelerde değinilen belli çözüm yolları sunmuştur.

Felsefi sağaltım uygulaması süresince görüldü ki, birey ancak kendi varlığını soruşturmaya, bir anlam arayışı içerisine girmeye çabaladığı sürece gelişime açık olabilir. Kendi biricikliğinin ve kendine haslığın bilincinde olan insanın kendisini tümleyen hey şeyde anlamsal olarak kendisini yeniden inşa edeceği bir gerçektir. Her birey kendi kültürel, sosyal ve psikolojik dünyasıyla kendine özel olarak çok yönlü boyutta ele alınmalıdır. Böyle bir evrede sağlıklı düşünmeye, ahlaki tutumu anlamaya vb. manalara yönelik sağaltım, Kant'ın kastettiği pratik eğitim için geçerli bir yol olur.

Felsefenin yeni dünya düzeninde yaşam pratiğine odaklanması, bu amaç doğrultusunda çeşitli kuruluşların oluşturulmasına ve bir işlevsellik kazanmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın sonunda ise felsefi sağaltım metodu, bize ilkin üniversitelerde enstitüler kurulması gerektiğini, aynı zamanda her öğrenciye birinci sınıftan itibaren belli kavramlara ve hayata erdemli bakmak yönünden danışmanlık hizmeti ve dersleri verilmesi gerektiğini gösterir. İkinci olarak da felsefi sağaltım yaşam merkezleri kurulup halka sağlıklı düşünme yolunda çeşitli yöntemlerin sunulması gerektiğini gösterir.

Varoluşsal olarak kendisindeki toplumsal uyumsuzluğun farkında olan bireyler, biyo-psiko-sosyal iyilik halinin sağlanmasında felsefi sağaltım ile yardım alabileceği anlaşılmıştır. İyi olmaya, aklını kullanan her insanın kendi seçimleriyle ulaşması gerekir. Çalışma alanımız olan felsefi farkındalığı düşük olan insanlara özfarkındalık becerilerini geliştirmek, bilinçli bir anlamsal tutarlılığın oluşturulması bu amaç kapsamında çeşitli felsefi metotlarla desteklenmiştir.

Nitekim felsefi düşünmeyi, kişinin kendi dünyasını yapılandırma şekline yönelik bakış olarak anlamayı sağlamıştır. Kişisel mutluluk öğretilir mi? Başkalarına öğretilip toplumsal hüviyet elde edilebilir mi? Kişiyeye eğitim ve öğretim yoluyla kazandırılıp toplumsal alana taşınabilir mi? gibi soruların cevabını bulduğumuz Kant felsefesi, aynı zamanda sağaltımsal yaşam pratiğinin felsefi açıklaması olarak belirir.

Bazı noktalarda çözemediklerimiz üzerine bir değerlendirme yapıldığında; Felsefi sağaltım yaklaşımının bilgi konusunun sürekli yenilenebilen dinamik bir yapısı olması ve epistemolojik temellerinin alternatif disiplinleri de kapsamaması, Kant felsefesinin kaynak olarak yeterli olamayacağını gösterir. Bu durumda felsefi sağaltımın 'insanı insanlıkla tedavi' edecek, felsefi iyileşme üzerine hedefleri ve misyonu doğrultusunda sergilediği yaklaşım, Kant'ın ahlak felsefesini aşan multidisipliner niteliktedir. Dolayısıyla çalışmamızda bir yöntem geliştirme niyetimiz, Kant merkezli bir çalışma olduğu için belli sınırlılıklar içerisinde yürütülmüştür. Çünkü insan psikolojisi ile ilgilenen her anlayışta, düşünce sağlığının gerçekleştirilmesi

açısından tek bir yön ve yöntem belirlemek insanın biricikliğine karşı eksik bir çerçeveden bakmak olacağından, felsefi sağaltımın vizyonuna uymamaktadır.

Aynı zamanda ahlaki sorunlar ve çelişkili ikilemler karşısında felsefi sağaltım ne yapabilir? diye sorulduğunda, Kant'ın eserlerinden çıkardığımız ahlak felsefesi üzerine kimi somut örneklerini bir sonuca vardırması çözümsüz kaldığımız bir diğer uğraktır. Ayrıca bazı maksimlerinin günümüzde yeterli geçerliliği kazanamaması da bir diğer çıkmazdır. Çünkü çoğu durumlarda bir yerde doğru olan diğer yerde yanlışlanabildiği için tutarlı bir somutlamadan bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Belirtmek gerekir ki felsefi sağaltım yöntemine belli başlı eklemeler yaptığımız bu uygulamalı çalışmamızın içinde henüz uyanmamış fırsatlar yatmaktadır ve ileriki çalışmalarda ortaya çıkacak olan yeni gelişmelere bir adım mahiyetindedir. Kant felsefesi, yeterince felsefi pratiğin içinde olmamakla beraber, uygulamada karanlıkta bıraktığı bazı noktalar bulunmaktadır. Bu kapsamda felsefi sağaltım uygulamasının nasıl bir biçim alacağı, felsefi sağaltım uzmanının görevlerinin neler olacağı gibi soruların yanıtları ancak yeni araştırmalara girildikçe açıklığa kavuşacaktır.

Öneriler üzerine bir değerlendirme yapıldığında; Felsefi sağaltım misyonu gereği insanı tek boyutlu olarak değil de hem doğanın içinde doğası gereği buyruklara boyun eğen hem de öznel yapısıyla özgür olarak ve diğer canlılardan farklı olarak iyiliği arzulanabilen, kendini geliştirebilen, aşabilen bir varlık olarak görür. Kant'ın insanı sağlıklı düşünebilen ahlaksal birey yapmayı temele alan felsefesi, çağımızda hızla gelişen felsefi yaklaşımlara bir başlangıç adımı olarak değerlendirilebilir.

Felsefi sağaltım eğitimiyle insanın çeşitli anlam arayışlarına yapılacakların tespit edilmesi ve bu doğrultuda yaşam boyu etki edecek tedbirlerin(kazanımların farkındalığının oluşması) alınması gerekir. İşte '*koruyucu filozofluk*' kavramıyla bu şekilde gelişim öngörülmektedir.

“Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin” (Kant, 1999:35), “Nasihat yollu sözler bir önem taşımaz; bir sınavda dogmatik bilgi değil de duygu ve şahsiyet aranmasına önem verilmesi gerekir” (Kant, 1994: 13) sevgi ve iletişimselliğin Kant'taki örneğidir. “Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun” (Kant,2013:46) gibi maksimler, yaşamda mutlu olmayı amaç edinerek yaşamak gibi bir gaye gerekmesede, insan yaşamının bir sağaltıma ermesi, bir doğru yargıda bulunması ve etik değerlerden yoksun haliyle bozulmuş bir varlık olmaması gerektiğini göstermesi bakımından kaydadeğer öneriler olarak sunulmuştur. Bu önerilere eğitimlerde,

yaşam karşısında tutunulacak felsefi ve ahlaki tavrı belirtmesi açısından önemle durulmalıdır. Bu sayede felsefi sağaltımcı, kişinin kendisinde hissettiği hastalıklı düşünme kalıplarının davranışa dönüşmesini engelleyecek ahlaki yargıları kişinin sindirmesine ve varoluşuna yedirmesine yardım edecek bir eğitmen olacaktır.

Son önerimiz ise sağlıklı düşünen zihinlerin bir aradalığıyla yapılacak etkinliklerin, arzu edilen evrensel bilinci oluşturmasını sağlayacaktır. ‘İnsanı insanlıkla tedavi etmek’ (Filiz, 2018: 11) ile üstlenilen misyon, sağlıklı bir düşünce ve sağlıklı bir yaşam açısından felsefi bir tavra sahip olmaktır. Böylelikle bu çalışmada Türkiye’de kurulacak felsefi sağaltım merkezlerinin geleceğine dair bir bakış açısı ve felsefi sağaltımın yaygınlaşıp geliştirilmesine yönelik bazı öneriler sunulmuştur.

Kant felsefesinin teorik içeriğinde tarihsel gelişim sürecini araştırmak ve bunu pratik yöne çevirecek metotların Türkiye örneğinde nasıl bir analize götüreceğini yorumlamak üzere çeşitli katılımcıların olduğu 4 haftalık yüzyüze 90 dakikalık dörder görüşme uygulanmıştır. Sunulan görüşme raporlarında bazı katılımcıların izni doğrultusunda bir örnek olması bakımından paylaşımlarda bulunulmuştur. Felsefi sağaltım uygulamasının Türkiye örneği ile, aynı zamanda çok kültürlülüğün bir aradalığının ve sosyal çeşitliliğinin zenginleştirici etkisi göz önünde bulundurularak topluma uygun çeşitli sağaltımsal çare arayışlarına ilk adım atılmıştır. Öncelikle düşünsel sağlığı etkin bir şekilde uygulamak, sonrasında bilhassa üniversitelere, dini kurumlara, iş merkezlerine Avrupa’daki ilgili kuruluşların da deneyimlerinden yararlanarak “Felsefi Danışmanlık” (*Philosophical Counselling*) hizmeti sunabilecek bir teorik ve pratik çerçeveye ilişkin bu yapılandırmaya katkıda bulunmak, öneriler arasındadır.

Felsefe ile psikoloji arasındaki ilişkinin günümüzde hangi boyutlarda olduğuna değinmek gerekirse; Felsefi sağaltım, felsefenin psikoloji ile dirsek temasına geçtiği bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu yöntemi, Kant’ın pratik felsefeyi sunduğu biçimiyle, bugün felsefe ve psikoloji arasında daha da ilişkilendirerek genişletebiliriz. Dolayısıyla felsefe ve psikoloji yakınlaşması günümüzde ve ileride daha da çeşitlenerek yeni boyutlara seyredeceği öngörülebilir. Felsefi sağaltım yaklaşımında felsefe ile psikoloji arasındaki ilişki göz önünde bulundurulurken psikoloji bilimi çerçevesinde düşünülmesi gerekir. İnsanları tümleyen toplumsal kavramların psikoloji disiplininde daha etkin kullanılmasıyla elde edilecek verimin sonuçlarının tartışıldığı çalışmamızda; toplumsal evrimin kendi doğal yasalarıyla ilerlediği, mekanik öznenin eylemlerinin yalnızca kendi hayatları üzerinde etkili olacağı öngörülmüştür. Bu bireyci insani ilişkilerin ortaya çıkaracağı toplum anlayışından beslenen 3. Dalga ekollerin, şemaların, kategorilerin, benlik konseptlerinin bir araya gelmesiyle eleştirilen nesnel bilim

merakı yalıtık özne algısını beslemektedir. Rasyonel bireyi tarif ederken dilin düşünce yaratmadaki öneminin ihmal etmeyen, ilerleyici felsefi bakış açımız sağaltımı, davranış modellerini nedensel tek bir çatı altında toplamama düsturuyla terapi kavramlarını iyileştirmekle ilgilenmektedir. Olguların kavramsal düzeyde görülmesi keşfinden beslenerek zihni ve ifadesel davranışları oluşturanların dil bağlamında anlaşılması ve aktarılması bu gün Kant nezdinde düşünülerek genişletilmelidir. Çünkü günümüzde felsefeyle oluşturulmuş bilimsel yöne bakan yeni bir dünya inşası vardır. Bu inşa bireyin ruh halleriyle doğrudan ilişkili argümanlar içerdiğinden dolayı felsefe ile psikoloji biliminin tekrar birlikteliği söz konusudur.

Yalnız pratik uygulamaları bakımından değil, genel paradigmaları bakımından da bilimsel araştırmanın devamlılığına ilişkin vurgu önemlidir. Çalışmamızın psikolojinin genel dünya görüşündeki değişimlerinin ve pratik uygulamalarının yanında iç dinamiklerinin toplumsal ve tarihsel dinamikleriyle etkileşimine ve toplumsal/sosyal bilimlere katkıda bulunmasını beklemekteyiz.

Çalışmamız psikoloji tarihi ile psikoloji felsefesi ilişkisini göz ardı etmeden psikolojinin metodolojik tercihlerinin yanında “genel dünya görüşündeki” değişimleri de göz önüne alarak dış toplumsal ve tarihsel dinamiklerine bağlı kalarak gerçekleştirilmiştir.

Felsefenin tuttuğu yeri Psikolojinin akademik alandan sonra toplumsal yaşamda da karşılık bulmasıyla psikoloji tarihinin psikoloji felsefesiyle ilişkisi önem kazanmıştır. Fiziksel ve pratik dünya deneyimlerimizin sonucu olarak şekillenen düşüncenin tüm kategorileri varlık ile ilişkisellendirildiğinde ihtiyaç duyulan şey, identiteyi mantığın ebedi ihtiyacı mertebesine çıkarmıştır. Her birimiz inançlar ve arzular temelinde eylemlerini yönlendirme gücü bakımından eşsiz bireyleriz. Bu bakımdan öteki benliklerden ayrılırız. Benliğin algı ve arzuların sürekliliği olan deneyimleri kendi içinde imkanlılık unsurunu barındırır. Bu bakımdan ne ise olduğu şeyden başka şey olabilme olabilmeye kapasitelerine sahiptir. Kendi dışlarına çıkabilir, değerlendirir, değiştirir, kabul eder, terk eder. Bu durum benliğin kendisinden başka biri olabileceği anlamına gelir. Tüm insan bilgisi, en soyut olanlar da dahil düşüncenin tüm kategorilerinin Kant’ın da değindiği gibi pratik ve fiziksel dünyanın deneyimleri sonucu olarak şekillenen uzay, nedensellik, zaman gibi kavramların tüm insan davranışlarının aynı anda hem toplumsal hem de bireysel olmasının yarattığı sorunsalı irdelediğimiz çalışmamızda düşüncüyü varlığın, bireyi de toplumun karşısına koymaktan imtina ettik. Özne-nesne, birey-toplum arasındaki ilişkide etken insanın pratik faaliyetinin dışsallaştırılmış yansıtma aracılığıyla içselleştirilmiş toplumsal ilişkiye evirme gayretinde olduk.

Böyle bir felsefi sağaltım modelinin günümüz için geçerliliği ne ölçüde öne sürülebilir olduğuna dair;

Kant'ın niyet etiği, felsefeyi rehabilite etme aracı olarak gördüğü bir diğer içerik olması bakımından güncel bir yaklaşımdır. Günümüzde Kant'ın ödeve uygun ve ödevden dolayı ayırımını sağlıklı toplumsal ilişkileri oluşturmaya yönelik okumak felsefi iyileştirme adına önemli bir kaynak oluşturur. Yeni dünya düzeninde düşünce sağlığı, zihnini doğru odaklama ve güncel meselelerle başaıkabilme vurgusu, aynı zamanda Kant felsefesini de içine alan bir yapıyla ilişkilidir.

KAYNAKLAR

- Achenbach, G. (1995). Philosophy, Philosophical Practice, and Psychotherapy in *Essays On Philosophical Counseling*, eds. Ran Lahav and Maria da Venza Tillmanns Lanham, New York and London: University Press of America, Inc.
- Achenbach, G. (2010). *Zur Einführung der Philosophischen Praxis*, Verlag Jürgen Dinter, Köln
- Açıköz, H.M. (2006). *Sextus Empirikus ve Şüphe*. Elis Yayınları, Ankara.
- Akarsu, B. (1968). *Ahlâk Öğretileri II: Immanuel Kant'ın Ahlâk Felsefesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Akarsu, B. (1994). *Çağdaş Felsefe: Kant'tan günümüze Felsefe Akımları*, İnkılâp Yayınları, Ankara.
- Alatlı, A. (2010). *Batı'ya Yön Veren Metinler*, Melisa Matbaacılık, İstanbul.
- Amir. L.B. (2004). "Three Questionable Assumptions of philosophical Counselling" <https://npcassoc.org/docs/ijpp/lydiaamir.pdf>. International Journal of Philosophical Practice Volume 2, No. 1 (Spring 2004) ISSN: 1531-7900 pp. 58–81
- Apel, K.O. (2005). "İkiyüzcü Ölüm Yıldönümünde: Immanuel Kant ve Kantçılık". (Çev. K. H. Ökten), *Cogito*, Cilt (41-42): 477-508.
- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (Çev. A. Arslan), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Aristoteles. (1997). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. S. Babür), Ayraç Yayınları, Ankara.
- Aristoteles. (2016). *Magna Moralia-Büyük Etik*. (Çev. Y. Gurur), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Aristoteles. (2015). *Eudemos'a Etik*. (Çev. S. Babür), Bigesu Yayınları, Ankara
- Arkonaç S. A. (2015). *Psikolojide Bilginin Eleştirel Arkapları*, Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- Baum, M. (2005) "Kant ve Saf Aklın Eleştirisi". (Çev. N. Ermiş) *Cogito*, Cilt (41-42): 31-54.
- Becker, E. (2013). *Ölümü İnkâr* (Çev. A. Tüfekçi). İz yayınları, İstanbul.
- Boethius, (2015). *Felsefenin Tesellisi* (Çev. Ç. Dürüşken), Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Bozkurt. N. (2005). *Kant*, Fikir Mimarları Dizisi. Say Yayınları, İstanbul.
- Brownell P. (2010). *Gestalt Therapy: A Guide to Contemporary Practice*, Springer Publishing Company, LLC newyork.
- Cassirer E. (2014). *Rousseau, Kant, Goethe* (Çev. M. Tüzel), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Cassirer E. (2017). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, (Çev. D. Özlem), Notos Yayınları, İstanbul.
- Cassirer, E. (1997) *İnsan Üstüne Bir Deneme*(Çev. N. Arat). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çotuksöken, B. (2002). *Felsefe: Özne-Söylem*. İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Descartes, (1985). *The Philosophical Writings of Descartes, II*, (trans. Cottingham J., Stoothoff R.) Cambridge University Press
- Eco, U. (Ed). (2018). *Ortaçağı Düşlemek* (Çev. Ş. Karadeniz) Can Yayınları, İstanbul.
- Epiktetos. (1946). *Düşünceler ve Sohbetler 4* (Çev. B. Toprak) MEB Yayınları, İstanbul.
- Epiküros. (1998). *Özdeyişler Mektuplarve Aforizmalar*. (Çev. G. Renas), Arya Yayıncılık, İstanbul.
- Fancher, R. E. (1997). *Ruh Biliminin Öncüleri*, (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınları, İstanbul.
- Fatic, A. (2013). "Epicureanism as a Foundation for Philosophical Counseling" *Philosophical Practice*, 8 (1), 1121-1141.
- Filiz, Ş. (1998). *Ahlakın Akli ve İnsani Temeli*. Çizgi Kitabevi, Konya
- Filiz, Ş. (2014). *Etkili Ve Güzel Konuşmanın İpuçları Konuşma Sanatı*, Çeviri, Omega Yayınları, İstanbul,
- Filiz, Ş. (2017). "Felsefi Danışmanlık ve Rehberliğin Eğitimdeki Rolü", 2nd International Symposium on Philosophy, Education, Arts and History of Science, Muğla, 3-7 Mayıs, pp.1641-1652.
- Filiz, Ş. (2017). "Hastalıktan Sağlıklı Acıya: Çağımızda Felsefi Sağaltımın Yeri". International Conference; The West of the East, The East of The West, Praha, Çek Cum. 4-6 Temmuz, pp.150-160.
- Filiz, Ş. (2017). *Analitik Felsefeye Giriş*, Çeviri, Adres Yayınları, Ankara.
- Filiz, Ş. (2018). *Felsefi Sağaltım*, Pales Yayınları, İstanbul.
- Fletcher, L. (2015). *Konuşma Sanatı*. (Çev. Ş. Filiz). Omega Yayınları, İstanbul.
- Frankl, V.E. (2009). *İnsanın Anlam Arayışı*. (Çev. S. Budak.). Okuyan Yayınları, İstanbul.
- Gardner, S. (1999). *Philosophy Guidebook to Kant and the Critique of Pure Reason*. Routledge, London & New York.
- Geçtan, E. (1990). *Varoluş ve Psikiyatri*.Metis Yayınları. İstanbul.
- Geçtan, E. (1994). *İnsan Olmak*. Remzi yayınevi. İstanbul.
- Gerd, A. (1984) *Philosophische Praxis*, Verlag für Philosophie J. Dinter, Germany.
- Guyer, P. (2005). "Kant'ın Ödevler Sistemi". (Çev. A. Kaftan), *Cogito*, Cilt (41-42), İstanbul.
- Güneç, M. (2016). *Kant'ta Tanrı ve Tanrısallaştırılan Akıl*. Elis Yayınları, Ankara.
- Hackney, H. ve Sherry C. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım El Kitabı*,(Çev. Ergene T.,Sevim S.) Mentis Yayınları, İstanbul.

- Hadot, P. (2012). *Ruhani Alıştırmalar*. (Çev. K. Gürkan). Pinhan Yayınları, İstanbul.
- Hadot, P. (2012). *Yaşam İçin Felsefe*. (Çev. K. Kahveci), Pinhan Yayınları, İstanbul.
- Head, J. (2005). "Philosophical Counseling Practice", *Trivinum Publications*. P.497-508. USA.
- Hasanoğlu, A. ve Bayoğlu, Ö. (ed.). (2020). *Klinik Felsefe*. Pinhan Yayınları. İstanbul.
- Hayes SC, Strosahl K, Wilson KG. (1999) *Acceptance and commitment therapy: An experiential approach to behavior change. 1st ed. New York: Guilford Press.*
- Heimsoeth, H. (1986). *Immanuel Kant'ın Felsefesi*. (Çev. T. Mengüşoğlu), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hermann, W. (2019). *Felsefi Antropoloji*. (Çev. İ. Tunalı), Fol yayınları, İstanbul.
- Husserl, E. (2010). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*(Çev. H. Tepe). Bilgesu Yayınları, İstanbul
- Iltar Kaynak E., Karabulut D. (2020). "Traces of Healing in Stoic Philosophy: A Philosophy of Practical Life", *Mediterranean Journal of Humanities*, vol.2020, pp.265-277, ([Link](#))
- Iltar Kaynak, E. (2015). "A Descriptive Study Concerning the Metaphors in Aristotle's Work, Politics", *VI. European Conference On Social and Behavioral Sciences*, İzmir, 5 Şubat - 7 Eylül 2015, 116-118.
- Iltar Kaynak, E. (2019). "Teknolojinin Etik Çıkmazları: İnternetin Ebeveyn ve Çocuklar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Etik Bir İnceleme" *Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı*, Nobel Yayınevi, Ankara, 253-275.
- Jaspers, K. (1997). *General Psychopathology*.(Trans. J. Hoenig&M.W. Hamilton). The Johns Hopkins University, London.
- Jung, C.G. (1999). "*Keşfedilmemiş Benlik*" (Çev. B. İlhan), İlhan Yayınları, İstanbul.
- Jung, C.G. (2015). "*Kişiliğin Gelişimi*" (Çev. D. Olgaç), Pinhan Yayınları, İstanbul.
- Kant (2005). 'Aydınlanma nedir?' Sorusuna Yanıt", çev. Nejat Bozkurt, *Seçilmiş Yazılar, Say Yayınları*, İstanbul 261-273.
- Kant I. (2000). *Fragmanlar*, (Çev. O. Aruoba), Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul.
- Kant I. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev. İ. Kuçuradi), Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kant I. (2013). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev. İ. Kuçuradi), Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kant I. (2003). *Ethica, Etik Üzerine Dersler*. (Çev. O. Özügül), Pencere Yayınları, İstanbul.
- Kant I.,*Schopenhauer, Heidegger (2009) Düşüncenin Çağrısı*. (Çev. A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul.
- Kant I. (2018). *Anthropology from a Pragmatic Point of View 1974*, Mary Gregor translate, Martinus Nijhoff Press.

- Kant, I. (1999). *Pratik Aklın Eleştirisi*. (Çev. İ. Kuçuradi, / Ü. Gökberk, / F. Akatlı), Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kant, I. (1984). *Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme*. (Çev. N. Bozkurt), Seçilmiş Yazılar, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kant, I. (2008). *ArıUsun Eleştirisi*. (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (2016). *Öteki Dünyaya Yolculuğumun Sahici Hikâyesi*(Çev. Ç. Tanyeri), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Kant, I. (1956). *Critique of Practical Reason* (trans. L. W. Beck) Bobbs-Merrill Press, Newyork.
- Kant, I. (1984). *Seçilmiş Yazılar*. (Çev. N. Bozkurt), , Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kant, I. (1992). *Dreams of a Spirit-Seer Elucidated by Dreams of Metaphysics, Theoretical Philosophy 1755-1770*, (Trans. D. Walford), Cambridge University Press, New York.
- Kant, I. (1994). *Philosophia Practica Universalis*. Etik Üzerine Dersler 1 (Çev. O. Özgül) Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Kant, I. (1995). *Gelecekte Bir Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena*. (Çev. İ. Kuçuradi, Y. Örnek), Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kant, I. (1998). *Critique of Pure Reason*.(Trans. A. Vood), Cambridge University Press, USA.
- Kant, I. (1998). *Kritik der Reinen Vernunft*.H. F. Klemme(Ed.). Meiner Press, Hamburg.
- Kant, I. (2000). *Opus Postumum, Fragmanlar, Altıkkırbeş*, (Çev. O. Aruoba)
- Kant, I. (2001). “Bütün Teodise Denemelerinin Başarısızlığı Üzerine”. (Çev. M. Akbaş)*Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Cilt (14). Nisan.
- Kant, I. (2003). *Kritik der Praktischen Vernunft* H. D. Brandt (Ed.). Meiner Press, Hamburg.
- Kant, I. (2004). *Yaşamın Anlamı*. W. Kraus (Ed.). (Çev. G. Uyanık, A. Sarı) Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Kant, I. (2005). *Notes and Fragments*. Guyer, P. T. Bowman, C. G.,Rauscher, F.(Ed), Cambridge University Press, New York.
- Kant, I. (2005). *Pedagoji Üzerine*. (Çev. M. Rahmi), Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (2006). *Yargı Yetisinin Eleştirisi*. (Çev. A. Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (2007). *Evensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı*. (Çev. S. Selvi), Say Yayınevi, İstanbul.
- Kant, I. (2010). *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler*. (Çev. A. Fethi, B.Vural), Hil Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (2013). *Eğitim Üzerine*. (Çev. A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul.

- Kant, I. (2013). *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik die als Wissenschaft wird auftreten können und Logik*. K. Rosenkranz (Ed.). Voss Press, Leibzig.
- Kant, I. (2016). *Bir Bilicinin Düşleri*. (Çev. A. Aydoğan, A. Nalbant) Say Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (2017). *Salt Aklın Eleştirisi'nin Teşrihi, Aklın Anatomisi*. (Çev. Ş. Duralı). Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaufmann, W. (1997). *İnsanı Anlamak-Goethe/ Kant/ Hegel* (çev. A. Yardımlı) İdea Yayınevi, İstanbul.
- Kuehn, M. (2011). *Kant, I.* (Çev. M. Doğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Lacan, J. (2012). *Benim Öğrettiklerim*. (Çev. M. Erşen), Monokl Yayınları, İstanbul.
- Lafollette H. (2010).*Kişisel İlişkiler*. (Çev. F. Lekesizalın), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Lahav R. Ve Tillmanns M.V. (1995). *Essay on Philosophical Counseling*, USA.
- Lahav, R.(1996). *What is Philosophical Counseling?* Journal of Applied, USA.
- Latacz, J. (2006). *Antik Yunan Tragedyalar*. (Çev.Y. Onay), Mitos- Boyut Yayınları, İstanbul.
- Leahey, T. H. (2004).*A History of Psychology*, Pearson Press
- Leahy, R.L. (2008). *Bilişsel Terapi Yöntemleri*. H.Türkçapar ve E.Köroğlu (ed.). HYB Yayınları, Ankara.
- Lebon, T. W. (2009). *Therapy: Philosophy for Counsellor*, Sage Publications, New York.
- Marinoff, L. (2002). *Philosophical Practice*. Academi Press, California.
- Marinoff, L. (2004). *Felsefe Terapisi Prozac'ı Bırak Platon'a Takıl*. (Çev. E. Sökmen), Gendaş Kültür, İstanbul,
- Marinoff, L. (2007). *FelsefeHayatımızı Nasıl Değiştirir?* (Çev: İ. Erdener), Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Martin, W.M. (2001). *Ethics as Therapy: Philosophical Counseling and Psychological Health*. International Journal of Philosophical Practice, California.
- May, R. (1997). *Kendini Arayan İnsan*. (Çev: A. Karpat), Kuraldışı Yay, İstanbul.
- May, R. (2019). *Yaratma Cesareti*. (Çev: A. Oysal), Metis Yay, İstanbul.
- Mengüşoğlu, T. (2014). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Mengüşoğlu, T. (1988).*İnsan Felsefesi*, Remzi kitabevi, İstanbul.
- Mussenbrock, A. (2013). *Felsefeyle Terapi*. (Çev. N. Ermiş), Büyülüdağ Yayınları, İstanbul.
- Nightingale, A. W. (2004). *Spectacles of Truth in Classical Greek Philosophy Theoria in its Cultural Context*. Cambridge University Press, U.K.
- Noddings. N. (2016). *Eğitim Felsefesi*. (Çev. R. Çelik), Nobel Akademik, Ankara.
- Özlem, D. (2008). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. Doğu Batı Yayınları, İstanbul.

- Özlem, D. (2006). *Kant ve Yeni Kantçılık. Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları (Kavramlar ve Tarihleri II)*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Özsoy, E. V. (2015). *Bağlanma, Anksiyete ve Bilgi İşleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özsoy, E. V. (5-6 Ekim 2017). "Nörobiyolojik Açından Stres ve Baş Etme Yolları ". *Farklı Disiplinlerin Gözünden Nörobilim Sempozyumu*. Antalya, 1-1.
- Peterman, F. J. (1992). *Philosophy as Therapy*. State University of New York Press, New York.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş* (çev. G. Sezer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Pierre V. J. (2017). *Yunan Düşüncesinin Kaynakları*, (Çev. H. Portakal), Cem Yayınları, İzmir.
- Platon. (1997). *Sofist*. (Çev. M. Karasan), MEB, İstanbul.
- Platon. (2010). *Diyaloglar*. 7.Basım, (Çev. T. Aktürel), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Platon. (2016). *Phaidros*. (Çev. B. Akar), Bilgesu Yayınları, Ankara.
- Plotinus. (2007). *Dokuzluklar I*. (Çev. Z. Özcan), Alfa Aktüel, İstanbul.
- Raabe, P.B. (2006). *Philosophical Counseling and Unconscious (Philosophical Psychology)*, Trivium Publications, New York.
- Raabe, P.B. (2013). *Philosophy's Role in Counseling and Psychotherapy*, Jason Aronson, Inc. New York.
- Rank, O. (1945). *Will Therapy*, Knopf Press, New York.
- Schultz, D.P. (2011). *A History of Modern Psychology*, University of South Florida Wadsworth, Cengage Learning. U.K.
- Schuster, C. S. (1999). *Philosophy Practice: An Alternative to Counseling and Psychotherapy*. Praeger Yayınları, U.K.
- Sehil, T. (2019). *Özgürlüğe Yolculuk*. Duvar Kitabevi, İzmir.
- Seneca L. A. (1999). *Ruh Dinginliği Üzerine*. (Çev. B. Demiriş), Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, YKY, İstanbul.
- Seneca. L.A.(1999). *Ahlaki Mektuplar*. (Çev. T. Uzel), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Smeyers, P. Smith, R. (2007). *The Therapy of Education. Philosophy, Happiness and Personal Growth*, Palgrave Press, UK.
- Solomon, R. C. (2020). *Akılçılıktan Varoluşçuluğa*. (Çev. R. Kuldaşlı), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Stern, R. (2012). *Understanding Moral Obligation: Kant, Hegel, Kierkegaard*. Cambridge University Press, U.K.
- Suzuki, D. T. (1979). *Zen Budizm D.T. Suzuki'den Seçme Yazılar*, (Çev. İ. Güngören), Gürkan Ciltevi, İstanbul.

- Thorpe, L. (2015). *The Kant Dictionary*. Bloomsbury, Blackwell Publishers, UK.
- Timuçin, A. (2005). *Düşünce Tarihi, II, Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi (Rönesans'tan XIX. Yüzyıla)*, Bulut Yayınları, İstanbul.
- Tukiainen, A. (2010). Philosophical Counseling as a Process of Fostering Wisdom in the Form of Virtues, *Practical Philosophy*, Vol. 10.1, July 2010.
- Türkçapar, M.H. (2014), *Bilişsel Terapi Temel İlkeler ve Uygulama*, HYB Yayınları, Ankara.
- Uygur, N. (1997). *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, YKY, İstanbul.
- Volkan, V. ve Zıntl, E. (2010). *Gidenin Ardından*.(Çev. I. Vahip ve M. Kocadere), Oa Yayınları, İstanbul.
- Warburton, N. (2015). *Felsefenin Kısa Tarihi*.(çev.G. Ateşoğlu), Alfa Yayınları.
- Yalom, İ.D. (2005). *Bugünü Yaşama Arzusu: Schopenhauer Tedavisi*. (Çev: Z. Babayiğit), Kabalıcı Yayınları. İstanbul.
- Yalom, İ.D. (2017). *Bağışlanan Terapi*. (Çev: Z. Babayiğit), Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Yalom, İ.D. (2017). *Güneşe Bakmak-Ölümlle Yüzleşmek*.(Çev: Z. Babayiğit), Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Yalom, İ.D. (2018). *Grup Psikoterapisinin Teori ve Pratiği*.(Çev. A. Tangör, Ö. Karaçam), Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Yalom, İ.D. (2018). *Varoluşçu Psikoterapi*. (Çev: Z. Babayiğit), Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Zinaich. S. (t.y.). *Gerd B. Achenbach's 'Beyond-Method' Method*.
<https://npcassoc.org/docs/ijpp/ZinaichOnAchenbach.pdf>

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Dilnur KARABULUT
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Yunus Emre Lisesi – Diyarbakır
Lisans Diploması	Dicle Üniversitesi
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dönem Proje Konusu	
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Adnan Menderes Üniversitesi
Tez Konusu	Heidegger Felsefesinde Kaygının Yeri
Doktora Diploması	Akdeniz Üniversitesi
Tez Konusu	Alman Felsefe Geleneğinde Felsefi Sağaltım: Kant Örneği
Yabancı Dil / Diller	İngilizce/Almanca
BİLİMSEL FAALİYETLER	
<ul style="list-style-type: none"> - Artvin Çoruh Üniversitesi “Türkiye’de bilimsel merak nasıl azaldı?” konulu Yayın.(2016) - Anne-Baba Tutumlarının Çocuklar Üzerindeki Akademik, Sosyal ve Psikolojik Etkileri - “Bilimsel Merak Tutum Ölçeği” geliştirilmesi.(2016) - Stres ve Başaçıkabilme Yolları TPD Eğitim Modülü (2017) - Anne-Baba Tutumları, Değerler Eğitimi, KişiselGelişim Üzerine Bir Metot (2017) - İnsan Anlayışının Ontolojik Bağlamıyla Felsefi Antropolojisi, Gaziantep Üniversitesi Sosyalbilimler Dergisi (2018) http://dergipark.gov.tr/jss/issue/36349/374614 - Decadence Kavramı Bağlamında Felsefi Sağaltımın İmkanları (2018 Haziran) Akademia Sosyalbilimler dergisi www.bscongress.com - Kuram Eylem Diyalektiği Bağlamında Erdemlerin Eğitime Uygulanabilirliği İjoecc dergi (2018 Haziran) www.ijoecc.com - Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı Bilim Komitesi, Felsefi Sağaltımın Kavram, İlke ve Yöntem Arayışı, Kazakistan (2019) - “Stoa Felsefesinde Sağaltımın İzleri” mjh.akdeniz.edu.tr. (2020) http://mjh.akdeniz.edu.tr/tr - “Bilme merakının ötesi: felsefenin doğuş serüveni” Prof. Dr. Şahin Filiz ile (yayınlanma aşamasında) Beytulhikme An International Journal of Philosophy (2022) - “Antik Yunanda Felsefenin Doğuşunda Din ve Tragedyanın Yeri” Prof. Dr. Şahin Filiz ile “Antik Yunan’da Felsefe ve Sanat Düşüncesi” kitap bölümü (2022) 	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	<ul style="list-style-type: none"> - Özel Yeşil Artvin Rehabilitasyon Merkezi Rehber Öğretmen (2014-2015) - Artvin Halk Eğitim Merkezi YGS Kursları Felsefe, Sosyoloji Öğretmenliği (2016- 2017) - Yaşam Eğitim Rehabilitasyon Merkezi (Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen) (2017-2019)